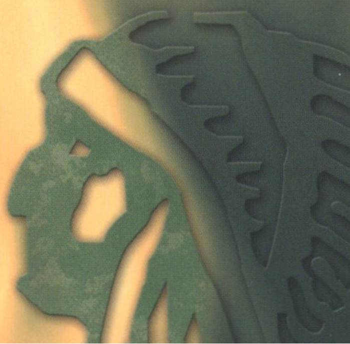
MARX
VE
KOMÜNALİST OTONOMİ



otonom
yayıncılık

MARX ve KOMÜNALİST OTONOMİ

Otonom 12

Marx ve Komünalist Otonomi

ISBN 975-6056-10-X
1. Basım: Eylül 2006, İstanbul (1000 adet)

Derleyen
A. Cengiz Baysoy

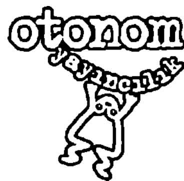
Kapak ve İç Tasarım
Barış Eroğlu-Ulaş Kantemir

Baskı ve Cilt
Mart Matbaacılık Sanatları Tic. ve San. Ltd. Şti.
Tel: (0212) 321 23 00



Otonom Yayıncılık
Yeniçarşı Cad. Kalkan Han No: 56/6 Galatasaray/Beyoğlu
İstanbul
Tel: 0212 244 87 09
Faks: 0212 292 23 66
e-posta: iletişim@otonomyayincilik.com
www.otonomyayincilik.com

MARX ve KOMÜNALİST OTONOMİ



İÇİNDEKİLER

Önsöz Yerine, Biz Dünyanın Yerlileri...

Her önsöz boş bir sayfayı andırır, "ilk" ve "yeni" olandır. Okuyucu için kitapla tanışmanın ilk sayfalarıdır. Fakat bir kitap açısından önsöz ise, sayfa sayısının sınırlarını aşan bir "yeni"nin başlangıcıdır. Belki de bu yüzden bir önsöz her zaman eksik kalacaktır.

Yaşamın kendisini metinlerde anlatmak her zaman yetersizlikler taşır. Kitap da bir yaşam, bir hayattır. Önsöz aynı zamanda bir hayat olan kitabı bir metin olarak anlatmaktır. Bu bağlamda önsöz, bir kitap olan bu derlemenin doğumunu, evrimini, sıkıntılarını, devinimlerini, çatışkılarını ve terini aktarmakta bir o kadar yetersiz olacaktır. Öte yandan yakıcı derdi olan her metin, önsözün temsiliyetine ihtiyaç duymadan kendisini anlatır. İşte bu yüzden sözcüklerin yetmediği yerdeyiz. Artık kitaba dair her basitleştirme ve onu anlatma çabası, kitabın aktarmak istediklerinden bizi biraz daha uzaklaştıracaktır. Bunun için "önsöz"ün temsili karakterinden uzağız. Bizi ilgilendiren kitabın sınırları ötesine geçen önsözün kendi gücü, kendi güncelliğinde kitabın virtüelliğidir.

Yaşam, adı tarih olan ustanın çıraklığıdır. Akıl asla yaşamdan önce gelmez. Tarih, yaşamın deneyimleme bilincidir. Yaşam için tarih kendi olmanın bir olanağıdır. Tarih, yaşama asla emretmez, yaşamı gereklilikler üzerinden kullaştırmaz. Yaşam karşısında tarih bir bilen olarak aşkın bir iktidar değil, içkin bir güç ve bilgeliktir. Özgürlük tarihinin bütün "izm"leri bizim

ustalarımızdır. "İst" bizim eylemimiz, bizim yaşamımız ve bizim çıraklığımızdır. Ustalarımız bize emretmez, bize aşkın bir iktidar değildirler. Bu bağlamda biz ne askeriz ne de memuruz. Bundan dolayı bizim "ist"liğimiz, şu "izm" içinde mi yoksa dışında mı sorusu bizim sorunumuz değildir. Biz Marksist gelenekten geliyoruz ve bu gelenek içinde olmaktan dolayı onurluyuz. Bizim çıraklığımızda ustalarımızı peygamberleştirmenin yeri yoktur. Bu derleme içinde yer alan metinler yaşamın çıraklarıdır. Yaşamın içinden gelen bir itiraz, deneyimleme bilinciyle kendi olma çabasıdır.

Dünyanın üçte birini devrimler ile kapitalizmin egemenliğinden kopardık. Fakat kapitalizmin ötesine geçerek özgürleşemedik. Kapitalizmin çözemediği işsizlik, eğitim, sağlık, konut sorununu vs. çözdük. Dünyanın en güçlü ordusuna, polis gücüne ve devletine sahip olduk. Fakat çözülüp çöktük. Yenilmedik, çünkü bizi yenen kendimizdik. Bizi yenenin emperyalizm olduğunu söyleyerek gerçekliğimizle yüzleşemedik.

Varlık kudretiyle tanımlanır. Varlık kudretiyle güçtür. Kudretten kastımız aşkın iktidar değil, içkin güçtür. Spinozist söylemle, devrimcilik devrimin kudreti ve gücüdür. Devrimciliğini yitirmiş bir devrimin kudreti ve gücü yoktur. Emeğin devrimciliğindeki kudret, sınıf olmak değil, sınıflaştırmaya karşı sınıfsızlaşma politikliği ve her türlü sınıf üretme ilişkisinin yıkımıdır. İktidar olmanın, iktidarında ordu, polis ve devlet olmanın, emeğin politikliğinde yeri yoktur. Önemli olan, sermayeyi üreten ücretli emek ilişkisini yıkmaktır. Sermayenin kişilikleşmiş biçimi kapitalistleri ortadan kaldırmak, sermayeyi ortadan kaldırmak anlamına gelmez. Devletin özel mülkiyeti altında emek, ücretli emek olarak sınıflaştırılmaya devam ettikçe kapitalizm içindeyiz. Evet, kişisel özel mülkiyeti kaldırdık, fakat devlet üzerinden kamusal özel mülkiyetle sınıf üretme ilişkilerini devam ettirdik. Devrim, hayalleri ile gerçekleşir. Devrimcilik devrimin hayalleridir. Karşıtımıza karşı savaşırken karşıtımıza dönüşerek hayallerimize yabancılaştık. Hayallerimizi kirlettik. Devrimin kudreti devrimciliktir. Hayallerimiz devam ediyor. Devrim kavramı yeniden devrimciliğine, hayallerine geri dönmelidir. Devrim kavramı devrimcileştirilmelidir.

Üçüncü dünya savaşının içinden geçiyoruz. Kapitalizm yeni bir egemenlik krizi içine girmiş bulunuyor. Küresel sermaye birikim süreci, yeni bir egemenlik biçiminin kuruluşu altında

yeniden yapılanıyor. Biz buna kapitalist imparatorluk diyoruz. Emperyalizm kavramının dünyada olan bitenin çözümlemesine yetmediği bir noktadayız. Emperyalizmi aşan emperyal faşizmle karşı karşıyayız. Modernizmin söylemiyle yapılanmış sol, post-modernleşmiş sermaye karşında emeğin gücünü ortaya koyamıyor. Devrimci hareket, bir kriz içinde, bunu görmek gerekiyor.

Kapitalist egemenliğin yeniden kuruluşuna karşı yeni bir devrimci hareketin karşıdan kuruluşu gerekiyor. Bütün ezberler bozulacak. Politik felsefe, politik teori, politik pratik ve örgütlenme konularındaki ezberler çözülecek, bu bir durum olarak görülüyor. *Marx ve Komünalist Otonomi* işte böyle bir sürecin bedenleşmesidir. Otonom dergisinin çeşitli sayılarında yayınlanmış olan yazılar salt bir derlemenin ötesinde, kolektif bir devinimin yansıması olan öznelliklerimizin de ürünüdür. Sermayenin post-modernleştiği bir dönemde komünist olmaktaki ısrarımız ne aşkın bir inancın sürdürülmesi ne de arkaik bir söylemin tutulmasıdır. Bu bağlamda *Marx ve Komünalist Otonomi*, içinden geçtiğimiz bir dönemin ifadesi olduğu kadar geleceğimizin de habercisidir.

Yaklaşık dört yıl önce yayınladığımız *İmparatorluk ve Bağımsız Öğrenci Hareketi* isimli kitapçığımızda söz konusu tespitlerimizin olgunlaşacağından hareketle "geleceği konuştuğumuzu" dile getirmiştik. *Marx ve Komünalist Otonomi, "İmparatorluk ve Bağımsız Öğrenci Hareketi"* kitapçığının sınırlarını aşan, virtuelliğin açığa çıkarak gerçekleşmiş halidir. *"İmparatorluk ve Bağımsız Öğrenci Hareketi"* bizim çıraklığımızın gençliğidir. Bir karar vermek gerekiyordu: ya nostaljik bir anı olarak kalacak ya da geleceğin sorumluklarını üstlenmeye cesaret edecektik. Bu cesareti gösterdik ve başardık. Ustalarımız sorularımıza yanıt vermede yetersiz kalıyordu. Tek başımızaydık. Gücümüz oranında politik pratikten kopmadan sabırla, ter ve emekle kendimizi kurmanın çabasına girdik. *Marx ve Komünalist Otonomi* bu çabanın ürünüdür. Çıraklığımızın olgunluğuna bir adımdır. Dün aklımızı geleceğe dönme zamanıydı, şimdi yüzümüzü geleceğe dönüp bedenimizle yürüme zamanıdır.

Yazılar kronolojik bir sıradan ziyade politik-felsefi bir bütünlük gözetilerek derlendiği için, metinlerin çatısını oluşturan kavramsal dizin, bir soy kütük okumasını da gerekli kılar. Ancak kavramların oluşumu, kendi bedenimizden bağımsız, aşkın bir yerde kurulmaz. Dolayısıyla kavramlar basitçe bir gelenek ta-

şıyıcılığından ziyade aşkın bir soyutlamada çizgileştirilen bütün "-ist ve -izmlerin" sorgulanarak, yaratıcılıklarımızın deneyimlerimiz ışığında bedenleşmesidir. Başka bir deyişle, temsiliyete dayalı bir gelenekçilik ile çok açık bir açı farkımız vardır. Kendi oluşumuz içersinde, bedenimizin devinimleriyle ve dolayısıyla hayatla kurduğumuz bağlar oranında kavramları konuşur ve konuştururuz. Akıl bu yüzden hareketimize içkindir.

Biz Dünyanın Yerlileriyiz.

Emek, hiçbir zaman uluslaşmayı kudreti olarak görmedi. Onun kudreti dünyanın yerlileri olarak dünyalı olmaktır. Uluslaşma emeğin tarihi olarak okunamaz. Sermayenin kendini olumla politikliği, olumsuzlamanın olumsuzlamasıdır. Sermaye için farklar her zaman ötekidir. Sermaye, ötekiyle çelişerek ve onu tahakkümü altında tekleştirerek, kudretsizleştirerek ve mülksüzleştirerek kendini olumlar. Sınıfların kudreti her zaman egemen olmak için iktidar ister. Bu bağlamda sermayenin kendini olumlama politikliğinin alanı aşkınsaldır. Devlet, aşkınsal alanın politikliğidir ve sermayenin politikliğinin kurucu gücüdür. Devlet, bir sınıf üretme ilişkisidir.

Ulus demek, sınır ve devlet demek, aşkınsal alanın kurucu gücü demektir. Ulus devlet, emeği, ücretli emek altında sınıfsallaştıran toplumsal sermayenin kurucu gücüdür. Bunun kimin tarafından yapılıp yapılmadığı bizim için önemli değildir. Bu bağlamda ulus-devlet, emeğin siyasi sınırlar altında çitlenmesidir, siyasi mülk altına alınmasıdır, yerliliğine ve dünyalılığına koyulan bir yasaktır. Kapitalist toplumsal ilişki bir düşmanlık üretme makinesidir. Savaş, değer üretme ilişkisi, bir piyasadır. Savaş devletin kudretidir. Devlet, savaş üretmeden var olamaz. Savaş devletin içkin gücüdür. Sınıfların varlık karakteridir. Burjuvazinin kudretinde barış yoktur. Devlet sınıfların doğasıdır. Sınıfların, sınırların ve devletlerin kardeşliği olmaz. Çıkar birlikteliği kardeşlik değildir.

Ulusal sınırlar, ulusal bir ekonominin ve egemenliğin sınırlarıdır. Politik sınırlar özgürlüğün gücünü ifade etmez. Ekonomik ve politik sınırlar toplumsal emeği sermayeleştirme ilişkisidir. Ulus kavramını ekonomik ve politik sınırlardan bağımsız düşünemezsiniz. Ulus kavramı tarihsel sınıf ilişkilerinin bir ürünüdür. Ulus kavramı edebi ve ezeli bir varlık değildir. Bu bağlamda İmparatorluk, kapitalizmin ekonomik ve politik sınır-

larını küreselleştirmenin ilanıdır. Bu yeni durum, egemenliğin ulus karakterini parçalamanın ifadesidir. Üçüncü dünya savaşının bu gerçekliğini, emperyalizmle mazlum uluslar arasındaki bir savaş olarak okumak, iktidarlar arası savaşta taraf olmak zorunda kalmaktır. Bu savaş, dünya yerlilerini imparatorluğun hiyerarşisi altında tahakküm altına alma ve sermayeleştirme savaşıdır. Egemenler arası bu savaş, egemenlik krizini yeni bir egemenlikle aşmak istemektedir. Bu egemenlik, dünya ekonomisiyle bütünleşmiş, toplumsal emeğini ve ilişkilerini piyasalaştırmış, egemenliğin hiyerarşisini işleten ve çalıştıran devlet biçimlerinin kurulmasıdır. İmparatorluk için devlet kavramı, bir ulus temsiliyetini ifade etmemektedir. İmparatorluk için devlet, küresel sermayenin hiyerarşisinin bir toprak parçası üzerinde egemenliğini temsil etmektedir. Biz bunlara ulus devletler değil teritoryal devletler diyoruz. Artık "ulus" kavramı çözülmeye başlamıştır. Soyut bir ulus kavramı yoktur. Bunun anlaşılmaması ciddi politik hatalara neden olmaktadır.

Sol, egemenler arası bu savaşta, ulusal bir söylemle kendisini kurarken aynı zamanda ulus devlet egemenlerinin politik gücü olarak kurulduklarını fark etmemektedir. Milliyetçiliğin bu kadar yoğunlaşması ve popülerleşmesi tesadüf değildir. Milliyetçilik, ulusal egemenlerin toplumu politik bir güç haline getirmesinin söylemidir, "milli demokratik devrim"in sınıfsal ittifakını sol değil devlet kurmaktadır.

Durum nedir? Emeğin komünalist siyaseti ne olmalıdır? Devrimin yeniden umut haline gelerek devrimcileştirilmesi nasıl mümkündür? Bu, her şeyden önce, ekonomik ve politik sınırlara bağlı bir egemenlik biçimi olarak ulus kavramının, sermayenin birikim sürecinin kuruluşuna içkin çatışmaların ürünü olarak çözülmesinin mümkün olduğunu kuramsal olarak yakalamaktan geçer. Ulus temsiliyetinin dışında bir devlet teorisi geliştirilebileceğini, ulus kavramının çözülmesi üzerinden daha militarist bir devlet biçiminin kurulabileceğini görmektir. Eğer ulus kavramının tarihsel bir kavram olduğunu ve bu kavramın tarihsel olarak sermayenin çatışması içinden çözüldüğünü görürsek, tablo önümüzde açık ve seçik görülecektir. "Halk" kavramı ulus kavramından kopmuştur. Maddi olarak karşımızda duran, görünendir. Bütün sorun bu görüneni görmektir. Gördüğümüz manzara Dünyanın Yerlileridir... Peki *Dünyanın Yerlileri* ve kudreti ne istiyor? Toplumsal özgürlük ve toplumsal otonomi:

ekonomik ve politik sınırları reddeden, sınır istemeyen bir toplumsal özgürlük ve otonomi. Dünyanın yerlileri, insanlığın genel zekâsının birikimlerinden özgürce yararlanmak istiyor. Emeğini değerli kılacak, yaratıcı gücünü kullanacak maddi koşullarla özgürce buluşmak ve paylaşmak istiyor. Dünyanın yerlileri dünyalılaşmak istiyor. Topraklar arasındaki ilişkinin egemenlik değil kardeşlik ilişkisi olduğunu söylüyor. Dünya ile kaynaşmak, karışmak, melezleşmek istiyor. Dünyanın hiçbir yerlisi, bir başka yerliyi topraklarından edemez, üzerinde bir egemenlik kuramaz, toplumsal özgürlüklerini ve otonomilerini elinden alamaz. Bu bir hayal değildir. Bunu hayal olarak görenlerin burunlarının ucundaki orta doğuya bakmaları yeterlidir. Bu durum 21. yüzyılın devrimci potansiyelidir. Bu maddi potansiyel, komünalist bir güçtür. Bu maddi güç komünalist bir siyasete dönüştürülebilir. Bu komünalist gücü, sınırlar ve devletler isteyen ulus söylemiyle politikleştirmek artık devrimci olmaktan çıkmıştır. "Toprakların Kardeşliği" sloganımızın arkasında yatan politik gerçek budur.

Yerlilik kavramı, varlığımızı kurma biçimimizle bizi buluşturabilir... Yerlilik, imgelemle, yaşantılama gücünün oranıdır. Bir farkındalık halidir, basılan yeri bilmek "oluş" halinde komünalleşmektir. Bir başka deyişle, aşkın bir iktidarın parçası olmamak; yani önceden bir görüş tarzının bedenleşmesi, ayağımızın altındaki toprağın hissedilmesi/kavranmasıdır.

Bu anlamda metinler, imgelemimizi, ufkumuzu, varlığımızı deneyimlemekten bizi alıkoyan aşkın iktidara ve *onun yabancılığına* karşı, yerliliğimizi ifade eder ve bizi sınırlarla bölüp tanımlayan, *devletlerin ulusu-halkı* haline getiren ulusallığa direnerek, *Dünyanın Yerlileri* söylemini dillendirir.

Dünyanın yerlileriyiz; çünkü biz, insanlığımızı/emeğimizi, deneyimleme özgürlüğünün gücüyüz. Her türlü aşkın iktidar ve köle ahlakına karşı, hayatımızı, emeğimizi değerli kılmanın etik onurunu yaşıyoruz. Sınırlar, gümrükler ve kapitalizmi yaşatmak için üretilen ideolojilerle kendimizi tanımlamıyoruz. Dünyanın her karışında devletlerin icazetiyle değil, zaten bizim olduğu için yaşamayı doğal hakkımız olarak kabul ediyoruz. Dünyayı kendi bedenimizden ve emeğimizden ayrı düşünmüyor, ancak onunla tam oluyoruz; biz ne kadar onun parçasıysak, onun da bizim parçamız olduğuna, onu bölen her şeyin bizi de böldüğüne; insanlığın/emeğin komünalliğinin bu nedenlerle de sınırlara

ve ulusallığa sığmayacağını, özgürlüğün dünyasının yaratılmasından, yani yerliliğimizden geçtiğine inanıyoruz.

Dünyanın Yerliliği, kavram olarak "geçmiş"e gönderme yapmanın ötesinde, sınıf kavramının güncelleştirilmesine ve geleceğine dair bir "öneri"dir. Dünyanın Yerliliği sınıfı, iktidarın öznesi, askeri ve kapitalizme ait bütün ittifakların taşıyıcısı olmaktan çıkartmanın pratiğidir. O kadim "kendi için sınıf ve kendinde sınıf" fikrinin günümüzde yeniden sorunlaştırılmasıdır.



Bir fikrin, yöntemselliğin doğruluğuna dair inancın coşkusu, onun yanlışlaşabileceği fikrinin insan eyleminin dışında tutulmasını da beraberinde getirebiliyor kimi zaman. Kendini "rejimle bir iktidar savaşında devrimci" olarak konumlandıran hareketlerin içinde bulundukları düşünüş nedeniyle, böyle bir mecrada olduklarını söylemek "tarihe" haksızlık mı olur acaba?

Elbette hareketi konuşturan şeyi dillendirmek önemlidir ve değerlidir. Biz, daha genel bir şeyi belirtmeyi, solun tahayyülüne dair bir eleştiriyi amaçlıyoruz. Bizce insan, hayatın doğrularını bulmakla değil, kendini yanlışlamayı deneyimleme yetisi ve cesaretiyle de tanımlanabilir. Dün ölseydik o günkü doğrularımızla olacaktı, bugün ölsek bugünün; ama yaşarsak tarihimizin yanlışlarıyla; çünkü *tarih tecrübelerimizin içinde kurulur...*

Kendisini tarihin öznesi, iradesi, doğrusu ve öncüsü olma iddiasıyla aşkın bir yerden konuşturan modernist solun, mutlak doğrular ve yanlışlar ikiliği içersinde, başta kendi tarihine eleştirel bir sorgulamadan uzak olduğunu söyleyebiliriz. Oysa tarihi tekelimize almak, onu determinizmin yasalarına hapsetmek her şeyden önce özgürleşme, komünleşme edimiyle bağdaşmaz.

Dogmatik olmayan, varolanın bilgisiyle kurulacak bir ilişkisellik, bunun iradesi devrimci/komünist tahayyülün kilometre taşlarından biridir. Bu bağlamda irade, varolanı değiştirmek, ona sirayet etmek, ele geçirmek değil, o şeyle deneyimleme ilişkisi kurma cüreti ve cesaretidir. Öyleyse, emeğimizi değerli kılmamızın, kendi eylemselliğimizin, içkin gücümüzün olumlanması yerine, önce programı yazıp, pratik-politik hattı bunun üzerinde oluşturmak devrimci hareket olmakta gösterdiğimiz bir zaaf değil midir?

Peki devrimin/komünizmin aşamalara hapsedilmesi, bugünkü doğrularımızın kuruculuğunun değişmezlikle kutsanması, toplum mühendisliğinin bir hareket planı, "devrimci ufuk" olarak ilan edilmesi, onca tarihsel derse ve yenilgilere rağmen, tartışmayı ve üzerine eleştirel düşünmeyi hak etmiyor mu?

Sanırız artık kendi küllerimizden yeniden yaratılmak, cennet vaadiyle değil, bugünün devrimciliğinde varoluşumuzu kurmak, komünizmin ertelenmişliğine bir son vermek, mümkün olanı devrimci kılmak adına, farkındalığı bir manifesto olarak, dünyadaki varlığımızın mekânı kılmak zamanındayız. Bugün bu zaman adına konuşabilir ve onun üzerine düşünmeye, hayatımızı buradan kurmaya başlayabiliriz. Emek vermek istediğimiz şey, bizi vareden değerlerimizin devrimciliğidir, niyetimizin ve ufkumuzun saflığından konuşan bir fikriyattır...

Bu fikrin temelinde yatan öz, insanlığımızı değer olarak kurma devrimciliğindeki *Emeğin Yoldaşlığıdır*: Emeğin sermayeleşmesi olarak kapitalizmin bütün egemenlik biçimleri karşısında, kendini "imparatorluğun dışında kurma onuru"[1] üzerinden yaratan bir geleneğin, bugün komünizm tahayyülüyle birleştirilmesi, kendi değerliliğimizin ifadesidir.

Yoldaşlığı, bir paye, bürokratik bir görev olarak tanımlayan, devrimciliği hiyerarşik, askeri bir makinenin emir eri haline getiren, insanı araçsallaştıran, ama daha önemlisi emeği sınıflaştırarak, komünizmi "devletleştiren" zihniyetin gölgesinde kalan yoldaşlık kavramının yeniden komünalizmin içkin kuruculuğundaki değerliliğine kavuşmasının zamanındayız.

Öte yandan *"politik sorumsuzluğun yıkıcılığı"na karşı, kurucu yıkıcılığın emeği* olarak hepimiz yaratıcılığı(mız)ın sahibiyiz... Emek gücü olarak, insani olanaklarımızdan feragat etmekten kendimizi alıkoyabilir, kapitalist işin reddini doğrudan mücadelenin ön açıcı eylemi haline getirebiliriz. Böyle bir özgürlüğün, "üretken elbirliğinin"nin yaratılması için ortaya çıkan her çaba değerlidir ve bu değer yoldaşlığın varlık koşuludur.

Emeğin yoldaşlığı dediğimizde kastedilen, tamamen böyle bir komünal yaratım, sınıfa karşı sınıfsızlaşma ve aşkın iktidara

---

[1] "Onur, milliyeti olmayan o ulustur, aynı zamanda bir köprü olan o gökkuşağıdır; içinde hangi kanın dolaştığı önemli olmayan kalpteki o tınıdır; sınırlar, gümrükler ve savaşlarla alay eden o asi, itaatsizliktir." (Komutan Yardımcısı Marcos)

karşı kendi emeğimizi, değer gücümüzü örgütleme iradesidir. Bu yüzden emeğin yoldaşlığı, önceden verili haklar, statüler ve yetkilerle donatılmış aşkın kadrosal bir yoldaşlık anlayışına karşı, içkin gücün kurucu gücünü temel alan ve bu anlamda siyasal-toplumsal devrim ikilemine son veren, komünalite ve sınıfsızlaşmayı yoldaşlığın mihenk taşı haline getiren, hayatla sınanan alçakgönüllü bir isyandır. Emeğin yoldaşlığı, imparatorluğun kendini gerçekleştirdiği yerde, sistemin değerlerine ortak olmamak; kapitalizme karşı bir öncünün, bir temsiliyetin değil, bir isyan olarak hayatı var etmek, bu nedenle de kendimizi "muhalif" olarak avutmamaktır. Çünkü bizim kapitalizmle paylaşacağımız hiçbir şey yok; çünkü biz "muhalif" değil içkin gücüz... Kuruculuk, tamamen var olan koşullar, olanaklar dahilinde ama tamamen bu olanakların gücünde bir hayatın savunulması, kendimizi değerli kılmamızın toprağı olan o hayatın, komünalizmin ufkuyla örülerek, imparatorluğun bütün varlık koşullarının ortadan kaldırılması ve emeğin dünyasının yaratılmasıdır.

İşte bu bakış açısıyla yazılan metinlerde, bir dizi kavram kümesinin yeniden ele alındığı ve bu kavramların arka planını oluşturan politik miraslarla hesaplaşıldığı görülebilir. Ancak devrimci hareketin tıkanıklığı, ne salt bir kavramsal boşluğa bağlanır ne de dar pratikçi bir gündeme hapsedilir. Bu anlamda metinlerde söz konusu kavram dizisi devrimci hareketin içersinde tartıştırmak üzere dile getirilirken, bu tıkanıklıkların hayatın içersinde aşılacağı teslim edilir. *Marx ve Komünalist Otonomi* bir başka deyişle, devrimci hareket için aynaya bakma çağrısı, aynı zamanda devrimciliğin denek taşlarını güncelleme çabasıdır. Bu noktada antagonizmanın nerede kurulacağı sorusuna yanıt çok açıktır: Anti-kapitalizm. Ulusalcı söylemin çeşitli ve zorlama varyasyonlarıyla, kimlik siyaseti üzerinden yürütülen her siyasal programın, devrimci veya reformist, niyeti ne olursa olsun çıkacağı kapı aynıdır: Talep siyaseti ve devletin, devlet biçimlerinin reformu ve yeniden üretimi.

Dolayısıyla kitapta iki alanın sorunsallaştırıldığından bahsedebiliriz. Birincisi, politik teori bağlamında imparatorluk, çokluk ve komünalizmin yapılanışı ve dolayısıyla emperyalizm, değer ve devlet teorilerinin sorgulanmasıdır. Buradan hareketle "işin reddi", "emeğin kendini değerli kılması" gibi anti-kapitalist ufkun belkemiğini oluşturacak pratik-politik hat üzerinde durulur. Yine bu bağlamda Türkiye'nin içinden geçtiği yeniden

yapılanma sürecinin çelişki ve çatışkıları imparatorluğun kuruluşuyla eş zamanlı değerlendirilir ve gerek "radikal demokrasi" gerekse "anti-emperyalizm" paradigmasının açmazları masaya yatırılır.

İkinci sorunsal alan ise, politik felsefe bağlamında aşkın gücü kendisine temel alan diyalektik felsefeye karşı, varlığın içkin, kurucu gücünü öne çıkaran praksis, olumlama felsefesidir. Buradan hareketle her türlü temsil ve dolayım anlayışının eleştirisi olan praksis felsefesi, metafizik düzlemden arındırılarak, güncellenir ve kurucu gücün, otonom örgütlenmenin ertelenemezliğine işaret edilir.

Metinlerde artık, bütün gramer kuralları alt üst edilirken, kendi dilini ve dolayısıyla kendisini kuran çokluğun toplumsal kurucu gücünü duyumsarız. Yaratıcı emeğin potansiyel ve dipten gelen gücü şimdilik sadece duyumsanabilir demek ise basit bir edebi gönderme değildir. Duyumsarız... Çünkü tıpkı dil gibi toplumsalın içersinde yeniden ve yeniden kurulan çokluk adına konuşulamaz -ancak onunla birlikte konuşulabilir. Bu yüzden çokluk da tıpkı *"erdem gibi yalnız kendine benzer."*[2]

---

[2] William Shakespeare, *Macbeth*, Çev. Bülent Bozkurt, S. 111

1. Bölüm: Geleneğimiz

Komünalizm

"Şimdiye kadarki tüm materyalizmin... başlıca kusuru, nesnenin, gerçekliğin, duyumluluğun, *duyumsal insan faaliyeti, pratik* (Praxis) olarak değil, öznel olarak değil; yalnızca *nesne* (Objekt) ya da *sezgi* biçiminde kavranmasıdır."[1] Maddeci olduklarında tarihi, tarih karşısında da maddeciliği unutan kaba materyalistler, "...insan faaliyetinin kendisini *nesnel* faaliyet olarak kavramaz."[2] Marx'ta nesnellik, bir objektivite değil; duyumsal insan faaliyeti, etkinlik ve pratiktir. Gerek metafizik gerekse yapısalcılık ve pozitivizm, "öznellik" kavramını aşkınlaştırır. Metafizik, öznelliğin bu aşkınlığını olumlarken, pozitivizm olumsuzlar. Marx'ta ise, "öznellik" içkinliktir. Öznellik, maddi, pratik bir eylemselliktir. Marx, öznellik kavramını, kavramlar dünyasının aşkınlığından sökerek duyumsal insan pratiğinin nesnelliğine içkinleştirir. Marx'ta, "Tutku, kendi nesnesine doğru yılmadan yönelen insanın özsel gücüdür."[3] "Tarih, insanın gerçek doğal tarihidir."[4] Bu bağlamda "öznellik", insanın kendi pratiği üzerine eylemliliğidir. Metafiziğin ve pozitivizmin kurucu güç olarak taptığı analitik "özne" ve "nesne" ikiliği, Marx'ın öznelliğinde yok olur. Tarihsel materyalizmin nesnelliği, sınıfsal öznellikler pratiğinin politikliğinin çözümlenmesidir.

---

[1] Marx, *Feurbach Üzerine Tezler, Ludwig Feurbach ve Klasik Alman Felsefesinin Sonu*, Sol Yay., 1992, s. 61.

[2] a.g.e., s. 61.

[3] Marx, *1844 Elyazmaları*, Sol Yay., 1993, s. 226.

[4] a.g.e., s. 226.

Spinoza'da, insan ilişkiselliktir. Marx'ta ise, emek ilişkiselliktir. İnsan ya da emek, değiştiren, değiştirirken dönüşen, oluş içindeki yaratıcılığın yıkıcılığında, ölçülemez varlıktır. Spinoza'da, conatus, bir şeyin kendi varlığını korumak ve sürdürmek için girdiği çaba; Marx'ta, insanın özsel gücü tutku ve ilişkisel doğası tarihtir. İlişkisel bir varlık olan insan ya da emek, tarihsel ilişkisellikte oluş ve kuruluştur. Bu bağlamda, emek politiktir; politiklik, emeğin maddi oluş ve kuruluşuna içkin tarihsel doğasıdır. Emeğin politikliği, tarihe içkin öznelliğin nesnelliğidir.

Sınıf Olarak Tahakküm: Sermaye

Emek, toplumsal değer üretme gücü olarak yaratıcı bir güçtür. Toplumsal ilişkilerin tarihselliğine göre, bu yaratıcı güç, bir değer üretme biçimi ilişkisi altında özneleştirilir. Sermaye, yaratıcı güç olan emeği, politik olarak mülksüzleştirme pratiğinin tarihsel olarak aldığı biçimin bir ifadesidir. Sermaye, emeğin yabancılaşmış biçimidir; emeği, ücretli emek altında sınıflaştırarak metalaştırma pratiğidir. Diyalektikte varlığın kendini olumlama pratiği, olumsuzlamanın olumsuzlanmasıdır. Bu diyalektik yasa, varlığın kendini olumlamasının olmazsa olmaz doğasıdır. Bir varlık olarak sermaye, kendisini ücretli emekte olumsuzlayarak; ücretli emek de, sermayede kendini olumsuzlayarak olumlar. Bu bağlamda ücretli emek, emeğin sermayeleşmiş biçimidir. Yaratıcı emeğin yarattığı ürün, özel mülkiyet altında metalaştırılarak sermayeleştirilir. Sermayeleşmiş meta, emeğe karşı yabancı bir güç olarak durur. Yabancılaşmış bir güç olarak duran sermayenin bir biçimi olan meta üretimi, emeği mülksüzleştirme pratiğidir. Bu bağlamda emeğin yaratıcı gücü, mülksüzleştirme pratiği içinde güçsüzleşir. Marx'ın artı-değer teorisinde üretken emek, emeğin ücretli emek altında sermayeleşmiş biçimidir. Üretken emek kavramını olumlamak, emeğin sermayeleştirilmiş biçimi olan ücretli emeği olumlamaktır. Biz komünistlerin olumlaması gereken kavram, üretken emek altında emeğin politik olarak mülksüzleştirilmesinin karşısında, "yaratıcı emek"tir. Varlığın olumlama pratiğinin diyalektiği olan olumsuzlamanın olumsuzlanması, diyalektiğin bir başka yasasına geçer: karşıtların birliği. Sermaye ile ücretli emek arasında, karşıtların birliği yasası işler. Ücretli emek sermayenin, sermaye ücretli emeğin olumsuzlama pratiğidir. Birinin varlığı diğerini varsayar. "Aynı

zamanda hem ücretli emeğin korunmasını hem de sermayenin ortadan kaldırılmasını istemek, demek ki kendi içinde çelişkili ve kendi kendini çürüten bir taleptir."[5] Bu bağlamda, sermaye ile ücretli emek arasındaki çelişki antagonist değildir. Bu çelişkinin getireceği çatışma, toplumsal bir antagonizmayı oluşturmaz. Antagonizma kavramının felsefi temellendirilişi, politik farklılığımızın özüdür. Marx üzerine düşünürken ortaya iki eğilim çıkar. Birincisi Marx'ın nesnelci, yasacı, determinist ve erekselci yorumu, ikincisi ise Marx'ın öznelciliğidir. Marx, 1848 devriminin değerlendirmesinde, 1848 devriminin sınıflar mücadelesinin antagonist çatışmasının, tarihsel olarak kapitalizmin üretici güçleriyle üretim ilişkileri arasındaki antagonistleşmemiş, olgunlaşmamış çelişkisine çarptığını ifade eder. Kökleri, Marx'ın 1848 devrimini değerlendirmesinde yatan ve *Ekonomi Politiğin Eleştirisine Katkı* kitabının önsözüne dayanan determinist ve erekselci Marksistler açısından, iki antagonizma vardır: birincisi, sınıflar arasında başından itibaren var olan antagonizma; ikincisi, tarihsel olgunlaşmaya bağlı üretici güçlerle üretim ilişkisi arasındaki antagonizma. Determinist ve erekselci Marksizm, birinciyi ikinciye tabi kılar. Bu durum, antagonizmanın diyalektik yorumunun kaçınılmaz sonucudur. Kriz teorileri de, bu yanlış yorum üzerine kurulur. Devrim, sermayenin krizlerine gömülür. Oysa, böyle bir ikilik yoktur; tek bir antagonizma vardır. Komünist devrimin krizi, sermayenin krizine bağımlı değildir. Tam tersine, sermayenin krizlerinden bağımsızlaşan emeğin kendini olumlama pratiğinin öznelliğinin yarattığı politik krize bağlıdır. Determinist ve erekselci Marksizmde, emek ile ücretli emek aynıdır. Sermayenin tarihsel krizi, üretim ilişkilerinin üretici güçleri geliştirebilme yeteneğini yitirmesidir. Bu tarihsel momentte, üretici güç olan ücretli emek yıkıcı güce dönüşür. Bu kriz olgunlaşmadan devrimci çalışma yapmak doğru değildir. Taktiksel olarak reform talepleriyle çalışma yapmak meşrudur. Oysa, emek ile ücretli emek aynı şey değildir. Emek başından itibaren uzlaşmazdır; politik öznelliğinde toplumsal antagonizmayı üretir.

Sermayenin, emeği ücretli emek altında sınıflaştırma ilişkisi olduğunu ısrarla yeniden tekrarlayalım. Sermaye, emeği ve onun ürünlerini yönetme gücüdür. Yaratıcı emeğin ürünlerini

---

[5] Marx, *Grundrisse*, Birikim Yay., 1979, s. 399.

özel mülkiyet altında gasp etmektir. Sermaye, yaptırma gücünü yapma gücüne dönüştürmektir. Politikliği varlığın kendini olumlama pratiğinin öznelliği olarak düşündüğümüzde, sermayenin politikliği, kendini olumlama pratiğinin diyalektiğine içkindir. Bir başka deyişle, sermayenin politikliği, bir sınıf olarak varlığının sürekli üretiminin ve yeniden üretiminin öznelliğidir. Sermaye, bir sınıf olarak var olduğu sürece vardır. Sınıfsal var oluşu, toplumsal emeği sürekli ücretli emek altında sınıflaştırmasına bağlıdır. Sermaye, parçalar, böler ve sınıfsal çatışmalar içinde devinir. Bu bağlamda diyalektik, sınıfsallaştırma pratiğinin politik felsefesidir.

Sermayenin kendini olumlama pratiğinin politikliği, sınıflaştırmaya ve bu sınıflaştırılmış sınıfların arasındaki güç çatışmasına oturur. Sermaye, emeği ücretli emek altında sınıflaştırmakla yetinmez. Ücretli emeği, kapitalizmin üretimi ve yeniden üretiminin gücü olarak özneleştirir. Bu durum, politikliği, ücretli emek ve sermaye arasındaki çelişki üzerinde yükselen çatışma içine kapatır. Bir sınıf olarak sermayenin sınıfsal çıkarını toplum çıkarı olarak örgütlemesi, emeğin politikliğini ücretli emeğin politikliğine kapatarak tasfiye etmesi ve politik olarak mülksüzleştirmesi pratiğidir. Bu bağlamda, ücretli emeğin politikliği üzerinden yürütülen bir "emek" siyaseti burjuvadır. Sermayenin modernizm dönemi, emeğin politikliğinin ücretli emek siyaseti üzerinden yürütülmesinin tarihsel deneyimidir. Sendikalaşma, partileşme, hukuk devleti, devletin demokratikleşmesi, öz olarak burjuva demokrasisi üzerine oturtulmuş "muhalif" bir emek siyasetidir. Bu siyasetin devrimci olup olmaması, sermayenin olumlama pratiğinin diyalektiğine içkin çelişkilere, çatışkılara ve krizlere bağlıdır. Modernizm döneminde sermayenin krizlerinin üstesinden gelecek güce sahip emperyalist ülkeler, emeğin politikliğini ücretli emeğin siyasetinde reforme ederken; üçüncü dünya ülkelerinde ücretli emeği politik bir sınıf olarak kuran bu siyaset, burjuva devrimlerini üstlenen proletaryanın devrimci gücüne dönüşmüştür. Emperyalizm dönemindeki zayıf halka teorisinin özü budur. Emeğin politikliği, ücretli emeği bir sınıf olarak kurmaktan geçmektedir. Marx'ın döneminde, asıl olan devrimcilik komünist bir devrimle özdeş iken; emperyalizm döneminde, asıl olan devrimcilikle komünistlik arasındaki mesafe iyice açılmıştır. Devrim kavramı, toplumsal devrimin politikliğine içkinken, siyasal devrimle sınırlandırılarak aşkınlaşmıştır.

Artık komünizmin politikliği toplumsal devrim değil, siyasal devrimden sonra gelen toplumsal bir evrimdir. Kavramlar yer değiştirmiştir: toplumsal özgürlük yerine siyasal özgürlük, toplumsal bağımsızlık yerine siyasal bağımsızlık, toplumsal eşitlik yerine siyasal eşitlik, toplumsal kurtuluş yerine siyasal kurtuluş... Toplumsal olanla siyasal olan arasındaki mesafe, politik olarak gittikçe açılmış ve emeğin politikliği, toplumsallığa yabancılaşmıştır. Artık emek, bir sınıf olarak kendini kurmanın siyasetine kapatılmıştır. Lenin'in söylediği gibi, "Biz devletiz!"[6] Lucas'ın ise tersten söylediği gibi, "Sınıf, diktatörlüğünü kendine yöneltmiştir." Emeğin politikliği, bir iktidar sorunu olmanın ötesinde, bir iktidar teorisine dönüşmüştür. İktidar teorisi, bir sınıfın politikliğini diğer sınıfları yönetebilmesine içkinleştirmektir. Devrim kavramı aşkınlaştırılmıştır. Devrim kavramı, emeğin politikliğine içkinleştirilerek devrimcileştirilmelidir.

Sınıf Olmayan Güç: Emek

Marx'ta, emek kavramı ile ücretli emek kavramı özdeş değildir. "Emek *kendine ve ücrete* ayrışır. İşçinin kendisi bir sermaye, bir metadır. Karşılıklı düşmanca karşıtlık."[7] Ücretli emek, sermaye tarafından sınıflaştırılmış sosyolojik bir sınıftır. Ücretli emek, sermayenin üretici gücüdür. Politik sınıfsal karakteri ise reformizmdir. Reformizmin sınıfsal temeli, küçük burjuva değil ücretli emektir. Keynesyen sosyal devlet, refah devleti, devletin demokratikleştirilmesi söylemleri, emeğin politikliğini ücretli emeğin siyasetine kapatmaktır. Bu bağlamda ücretli emek, sermaye karşısında antagonist bir sınıf değildir. Bernstein'den gelen, Laclau ve Mouffe ile devam eden radikal demokrasi siyasetinin tözü budur.

Emek, ücretli emek karşısında sınıf olmayan gücü, sermayenin sınıflaştırmasına karşı sınıfsızlaşmayı ifade eder. Emek, sınıflaşmış sermayenin üretici gücü olan ücretli emek ve sermaye karşısında, sınıfsızlaşmanın yaratıcı gücüdür. Bu bağlamda sınıf olamayan güç, sınıflaştırmaya karşı sınıfsızlaşmanın yıkıcı gücü, üretici güçlerin gelişimine içkindir. Bu bağlamda emek, başından itibaren sermaye karşısında antagonist bir güçtür. Emeğin politikliği, sınıflaştırmaya karşı sınıfsızlaşma antagonizmasına içkindir.

---

[6] Lenin, *Lenin'in Son Kavgası*, Öteki Yay., 1999, s. 45.
[7] Marx, *1844 Elyazmaları*, Sol Yay., 1993, s. 162.

Ücretli emeğin sınıfsallığı sosyolojik iken, emeğin sınıfsallığı politiktir. Ücretli emeğin kendini olumlama pratiği, sermayenin olumsuzlanması üzerinden kendini olumlamaktır. Emeğin olumlama pratiği ise, kendini olumlama pratiği üzerinden isyandır. Sermaye kavramı karşısında, ücretli emek muhalefeti, emek ise devrimi temsil eder. Sermayenin olumlama pratiğinin öznelliği diyalektik iken, emeğin olumlama pratiğinin öznelliği diyalektik değildir. Emeğin olumlanması, bütün sınıflaştırma pratiğini sınıfsızlaştırma politik pratiği ile kilitlemek ve yıkmaktır.

"Komünist devrim... çalışmayı ortadan kaldırır ve bütün sınıfların egemenliğini sınıfların kendileriyle birlikte ortadan kaldırır; çünkü bu devrim, artık toplum içinde bir sınıf işlevi görmeyen, artık toplum içinde bir sınıf diye tanınmayan, ve daha şimdiden artık bugünkü toplum içindeki bütün sınıfların, bütün milletlerin, vb. yok oluşunun ifadesi olan bir sınıf tarafından gerçekleştirilir."[8] Marx için proletaryanın önemi burada yatar. Marx için proletaryanın önemi, toplumsal olarak en yoksul, en ezilen sosyolojik sınıf olmasından değildir. Proletaryanın Marx için önemi tarihseldir. Sınıf olarak kendini reddetme politikliğine sahip tek güç olmasıdır. Proletaryanın politik önemi, bu bağlamda sosyolojik olarak sınıf çıkarına bağımlı değildir. Proletaryanın politikliği yalnızca kapitalizme değil, bütün sınıflara, bütün sınıfsal tarihe, bütün sınıflaştırma ilişkilerinin üretim ve yeniden üretimine meydan okumadır. Bu meydan okuma, sınıfsallaştırmaya karşı sınıfsızlaşma pratiği, emeğin politik öznelliğinin kuruluşudur.

Emeğin Politikliği: Komünalizm

Geldiğimiz bu noktada, politik olan ya da "politik" kavramı üzerinde yeniden düşünmemiz gerekiyor. Solun yüzleşmesi gereken eşik, bu sorunsal alandır. Varlığın kendini olumlama pratiğinin öznelliğini, politikliğin tanımı olarak ele alabiliriz. Emeğin kendini olumlama pratiğinin öznelliğinin kuruluşunun sermayenin kendini olumlama pratiğinin öznelliğiyle antagonistliği göz önüne alındığında, emek ve sermayenin politikliği antagonist farklılık taşır. Sermayenin öznelliği, sınıf olarak var olmaktır. Bu sınıfsal varlığını, ancak toplumsal ilişkileri sınıf

---

[8] Marx, Engels, *Alman İdeolojisi*, Sol Yay., 2004, s. 66.

üretme ilişkisi olarak üretmek ve yeniden üretmek üzerinden sürdürebilir. Sermaye için politik olan, sınıfsal ve sınıflar arası iktidar savaşıdır. Bu bağlamda, bir sınıfın politik gücü ya da varlık gücü iktidar olmaktır. İktidar, sınıfsal varlığın ontolojisine içkindir. Bu bağlamda sınıfın varlığı, sınıfsallaştırdığı diğer sınıf ve sınıfları tahakküm altına almaktır. Sınıfsal çıkarını toplum çıkarı olarak örgütleme iktidar eğitimi bunun ifadesidir. Kendiliğinden bir sınıftan, kendisi için bir sınıfa dönüşmek isteniyorsa iktidar olmak zorunluluktur.

Varlığı sınıf olmaktan geçen bir güç için en önemli olanak, diğer sınıfları tahakküm altına alabilecek aşkın iktidar alanını "özgürleştirmek"tir. Ekonomi-politikçilerin ve liberallerin siyasal özgürlük söylemiyle savundukları burjuva demokrasisi bunun ifadesidir. Tam bu noktada, siyasal alan ile toplumsal alan ayrımı yapılır. Toplumsal eşitsizlik, siyasal eşitlik altında meşru sayılır. Egemenlik, toplumsal alandan siyasal alana taşınır. Sermaye için egemenlik, toplumsal tahakkümü kuran aşkın iktidar alanıdır. Bunun kuruluşu temsiliyettir. Toplumsal alan, egemenliğini temsiliyet aracılığıyla siyasal alana devreder. Bu bağlamda, sermayenin kurucu gücü, siyasal alan olan aşkın iktidardır. Bir iktidar, bir tahakküm ilişkisi olan devlet, sermayenin kurucu gücüdür. Devlet, sınıfsal tahakküm ilişkisinin ötesinde, sınıfsal üretim ve yeniden üretim ilişkisidir. Bu noktadan itibaren, siyasal kavramı toplumsal kavramının önüne geçer ve toplumsal kavramını ezer. Artık tarihi kuran ve yazan iktidarlardır. Sermaye için, iktidar olmak bir erdem ve onurdur.

Emek, kendi egemenliğini temsiliyetle siyasal alana devretmeye ihtiyaç duymaz. Bu egemenlik toplumsal olarak kendine aittir. Toplumsal alana aşkın olan siyasal alana, bu bağlamda iktidara ihtiyaç duymaz. Çünkü emeğin ontolojik varlığı, toplumsal bir sınıf olmaktan geçmez. Sınıf olmak, onun toplumsal dokusunda ve doğasında yoktur. Emeğin kendini olumlama pratiğinin öznelliğinin ontolojisi, sınıfsızlaşma politikliğine içkindir. Bu bağlamda emeğin politikliği, toplumsal sınıf olmak ve toplumsal sınıflar arası didişmenin üretimi ve yeniden üretimine bağlı değildir. Emeğin politik öznelliği, sermayenin politik öznelliğiyle başından itibaren antagonisttir. Çarpışan, sosyolojik sınıf çıkarı ve talepler değil, iki farklı hayatın çatışmasıdır.

Sermayenin politik gücü toplumsal gücünden gelir: para, bilgi, kurumsal örgütlülük ve iktidar. Emeğin politik gücünü veren

toplumsallığı ise yoktur. Emeğin sermaye karşısındaki tek gücü, sınıflaştırma karşısında, kaçış, direniş, isyan ve devrimdir. Sermaye tahakkümünde hayatını üretir ve korurken, emek isyanında hayatı arzu eder. Bu bağlamda, emeği sınıflaştıran direnişidir. Sermaye, emeğin toplumsal sınıf olmasını ister. Emek, toplumsal olarak sınıf olmak istemez. Sermaye, emeğin siyasal alanda sınıf olmasını istemez; emek, siyasal alanda sınıf olmak ister. Emeği sınıf olarak kuran, toplumsallığı değil siyasallığıdır. Emek, sınıf olmayan sınıftır. İktidarı ele geçirmek için değil, yıkmak için sınıftır. Emek, iktidarı geliştirip sınıf olmayı üretmek için değil, kendisini politik bir sınıf olarak reddetmek ve sınıf kavramını yıkmak için devrimcidir. İktidar olmadan dünyayı değiştirmek, iktidarı yıkmadan dünyayı değiştirmek anlamında değildir. Toplumsal egemenliğimizde sınıf olmadan dünyayı değiştirmektir. Proletarya diktatörlüğünden anladığımız budur. Proletarya diktatörlüğü, iktidar olmak için, sınıf olmak için değil, iktidarı yıkan, her türlü sınıf üretme ilişkisini reddeden devrimin örgütlü şiddetidir. Bizim için proletarya diktatörlüğü giyotini yakan "komün"dür.

Neden komünalizm? Biz burada komünalizmi, komünizm kavramına karşıt olsun diye kurmuyoruz. Tam tersine, komünizmin içkin kuruluşunun politikliğine biz komünalizm diyoruz. Sermayenin olumsuzlanması üzerinden emeğin olumlanması değil, emeğin olumlanması üzerinden sermayenin yıkılması üzerine düşünüyoruz. Politiklik kavramını, emeğin kendi öznelliğinin kuruluşu bağlamında alıyoruz. İçkin güç toplumsallık ile aşkın iktidar siyasallık karşıtlığından, içkin güç toplumsallık olarak komünalizmi önemsiyoruz. Politikliğin toplumsal sınıflaşma pratiği olarak görülmesini reddediyoruz. Politikliğin sınıflaşma olarak görülmesini, tam da emeğin politik olarak mülksüzleştirilmesi olarak okuyoruz. Emeğin politikliğini, sınıflaşma değil sınıfsızlaşma pratiği olarak kuruyoruz. Bu sınıfsızlaşma pratiğini determinist, ekonomist ve ereksel nedenlerle yarınlara erteleyen yaklaşımları reddediyoruz. Sınıfsızlaşma pratiğini, emeğin kendini olumlama ve değerli kılma öznelliğinin bugününe içkin oluş ve kuruluşu olarak görüyoruz. Komünalizm, komünizmin içkin kuruluşudur. Devrim kavramının devrimcileştirilmesidir. Direnişe içkin karşıdan kuruculuktur. Komünalizmi, iktidar için değil hayat için devrimi istemek olarak düşünüyoruz.

Komünalizmin kurucu gücü, öznesi kimdir? Komünalizmin kurucu öznesi, sosyolojik bir sınıf değildir. Her devrimin sınıf bileşimini kuracak olan siyaset, devrim kuramının özüdür. Düne kadar sosyolojik sınıf çıkarlarını birleştirerek bir güç haline getiren siyasal demokrasi, siyasal bağımsızlık, siyasal özgürlük ve siyasal eşitlik söylemi, işçi sınıfını devrimci bir güç olarak örgütleme yetisini yitirmiştir. Sınıf ittifakı üzerinden bir sınıf bileşimi beklentisi sonuç vermemektedir. Artık sınıf bileşimini kuracak olan söylem sınıfsızlaşma siyasetidir. Toplumsal bağımsızlık, toplumsal özgürlük, toplumsal eşitlik ve toplumsal kurtuluştur. Sınıfsızlaşma siyasetinin kurduğu özne çokluktur. Çokluk, sosyolojik olarak ölçülebilir bir sınıf, siyaseten ise sınıf ittifakı değildir. Çokluk, politik bir güç, bir sınıf olarak kurularak görülebilir. Çokluk, sınıf kavramıdır. Fakat, üretken emek kategorisinde sınırlanan işçi sınıfı kavramını içererek aşan bir sınıftır. Komünalizmin kurucu öznesi olan çokluk, sınıfsızlaşma siyasetinin kurduğu ölçülemez sınıftır. Çokluk, bugüne içkin komünalist otonomi ve komünizmdir.

Marx ve Değer Teorisi

"Biz" kavramı, "kendimiz"i ifade edebileceği gibi, "kendimiz"in içinde bulunduğu genel devrimci hareketin bütününü de ifade edebilir. Genelin adına, bir başkası adına kullanılacak "Biz", bize ait bir düşünme biçimi değildir. Varlık, bir başkası üzerinden kendisini konuşturur. Varlık, bir başkasında değil, kendisinde kendini konuşturmalıdır. Bu bağlamda kullanacağımız "biz", genelin içinde bulunan "kendimiz" olarak algılanmalıdır. Okuyucu kendimizde kendini bulursa bizim için mutluluktur.

Biz, kapitalizmi, "emperyalizm" ve "faşizm" olarak tanıdık; ya da "emperyalizm" ve "faşizm" üzerinden tanıdık ve kapattık. Biz Marx'ı, Lenin olarak ya da Lenin üzerinden tanıdık ve kapattık. Ne Marx'ı okuduk ne de kapitalizmin eleştirel çözümlemesine devam ettik.

Bilgi çatışmanın ürünüdür; kendi başına bir tarihi yoktur. Çatışmayı burjuva özlü sorunlar üzerinden kurarak, politik teori-pratiği, yapılmamış burjuva devrimlerini yapmak, tamamlanmamış burjuva demokrasilerini tamamlamak olarak yapılandırdık. Anti-kapitalist politik ve toplumsal süreçleri, devrim sonrasına bıraktık ve başaramadık. Doğru muydu, yanlış mıydı? Bu soru şu an için bizi ilgilendirmiyor. Bizi ilgilendiren temeliyle de talisiyle de, günümüzde devrimci çatışkının özünün-görüntüsünün doğrudan anti-kapitalizm olduğudur. Bizim için artık anti-kapitalizm devrim sonrası bir

politik süreç değil, tam tersi devrimin ontolojik kurucusudur. Bu çatışma bizi yeniden kapitalizmin politik eleştirisine ve yeniden Marx'a götürmektedir. Kendimizi kapattığımız uzam ve zamanda, anti-kapitalizmi ve Marx'ı sıkıştırdık ve kendimiz de tıkandık. Kapitalizmin içkin politik eleştirisini özgürleştirerek anti-kapitalizmin politik pratiğinin önünü açmak gerekiyor. İşte o zaman Marksizm, politik olarak yeniden kurulacak; virtüel'den aktüele geçecektir.

Özgürlük, ölçülemez emeğin yaratıcılığı, istenç gücü ve arzusudur. Bizim açımızdan devrimci tarih ve gelecek özgürlüğü ifade eder. Ölçülebilir değer olan sermayenin tözü emektir. Ölçülemez emeğin tözü ise özgürlüktür. Devrim, özgürlüğün düşünce ve uzamının birliğidir. Marx, özgürlük mücadelesi geleneğinin hepsini kapsamaz; fakat önemli bir yere bütün ağırlığıyla oturur. Bizim politik düşünme kültürümüz açısından "Doğru", tek ve tam ya da eksiklikleri barındıran "tek" değildir. Doğru bir öznelliktir ve yanlışlarını taşıyan pek çok formu vardır. Bu, bizim kendimizi eleştirel kılmamızı ve özgürlük kıtasında bulunanları bir öteki olarak değil, bir çokluk, kurucu bir zenginlik olarak anlamamızı sağlar.

"istiz", bir "izm"i doğrunun merkezine koyar. Bu da yetmez, "izm"in temsiliyetini tekel altına alır. "ist" "izm"i kapatmış ve tahakküm altına almıştır. Artık "ist", "izm"e göre değil, "izm", "ist"e göre yapılanılacaktır. "ist", "izm" üzerinden kendini konuşturarak saklayacaktır. Marksizm, bir örgütün ve bir devletin resmi ideolojisi haline getirilemez, mumyalaştırılamaz ve putlaştırılamaz. Biz hiçbir "izm"in "ist"i değiliz. Kendimize marksist demiyoruz. Fakat bize marksist denmesinden de onur duyarız. Biz, özgürlük geleneğinin bütün ama bütün sokaklarında özgürce gezmekten, unutulmuş, sindirilmiş, örtülmüş, saklanmış, öldürülmüş yüzleri görünür kılmaktan ve görmekten, öğrenmekten mutluyuz.

Bize göre Marx, unutulmuştur.

Töz ve Tin

Tin, varlıkta yokluk ya da yoklukta varlık olarak oluş içersinde düşünce üzerine düşünmedir. Düşüncenin düşünme üzerinde düşüncesidir. Devinim, düşüncenin düşünme üzerinde düşünmesinin ilişkiselliğidir. Sonlu olan, sonlu varlıklar arasındaki ilişkisellik, tinin, kendisiyle olan ilişkiselliğidir. Çelişki,

bu ilişkiselliğin devinimidir. Çelişki, tinin, varoluşu, kendisini olumlamasıdır. Varlığını devam ettirmesinin içkinliğidir. Varlık, yoklukta var olması için kendisini "sonlu" da, bir "başka" da olumsuzlar. Olumsuzlanan sonlu, "başka" kendisini olumsuzlayarak "Tin"e döner. Bu bağlamda olumsuzlamanın olumsuzlanması "Tin"in, varlığın kendisini olumlamasıdır. Varlık, "başka"da, "başkalar"da kendini kurar ve tanımlar. "Tin", başkasında kendisidir. İdea'ın ideayla ilişkisinde bütünlük, kavramdır. "Ben", "başka" çelişkiselliğinde "ben", "başka" ile özdeştir. Çelişki ve çatışma kavramları, varlığın bütünlüğünü koruyan devinimdir. Sonlu olan, ilişkisel olan ve devingen olan tarih, ereksel nedensellikte kendini kapatmış mutlak ve tam olan tarih-dışılığa indirgenmiştir. Diyalektik tarih-dışılığın kurucusudur. Bilinebilir, ölçülebilir olan art-zamanlılık, ereksel nedensellik bağlamında ölçülemez ve bilinemez olan eş-zamanlığın öznel yaratıcılığını yok etmiştir.

Töz, düşüncenin düşünce ile olan ilişkisi değil, varlığın varlıkla fark üzerinden ilişkisidir. Töz, düşünce ve maddenin ontolojik birliğidir; tözde madde-düşünce ikiliği ve hiyerarşisi yoktur. Metafizik, düşünce ve madde ikiliği ve bunlar arasında hiyerarşi kurar. Düşünceyi bu hiyerarşinin temeline-tepesine oturtur. Düşüncenin temel alınması metafiziğin özü değildir. Bunun böyle algılanması büyük bir eksikliktir. Metafiziğin özü, ister düşünce olsun, ister madde olsun, ereksel nedenselliğe bağlı olarak, belirleyen fakat belirlenmeyen determinizmdir. Eğer siz, düşünce-madde ikiliği ve hiyerarşisi kurar, bunun temeline de "madde"yi oturtursanız metafiziğin içersindesiniz demektir. Ve metafizikte tarih yoktur.

Töz'de varlık, somut güç ve iktidar ilişkisidir. Varlık ve güç ikiliği yoktur. Güç varlığın içkin arzusudur. Varlık gücünde farktır. Varlık kendisiyle ilişkiselliğini, farkıyla çatışkısını kurar. Varlığın kendisiyle ilişkiselliğinde temel olan, kendini olumsuzlama değil olumlamadır. "Başkalaşma" olumsuzlanmasıyla kendine yabancılaşarak kendiyle ilişkilenmez. Kendiyle ilişkilenmesi "çokluk"tur ve ilişkiselliğinde barışıktır. "Başkalaştırma" tahakkümüne ve iktidar ilişkisine girmez. Fakat kendisinin "başkalaştırılma" iktidar ilişkisinde, "fark" çelişkiye değil çatışmaya dönüşür. Tin'de, varlığın kendiyle ilişkisini kuran çelişki, tahakküm ve devlet'te kendini üretirken; töz'de, çatışkı isyanı, özgürlüğü, devrimi ve tarihi üretir.

Politik okuma, tarihsel-toplumsal maddi güçleri, bu güçler arasındaki çatışmayı ve tarihi öne çıkarmaktır. Politiklik, tarihi kurmaktır.

Marx'ın okulunda öğrenci olarak emek-değer teorisinin dersini çalışırken ezberci olmadık. Eleştirel bir çözümlemeyle kavramaya çalıştık. Bu dersin *Ekonomi Politiğin Eleştirisine Katkı*, *Ücretli Emek ve Sermaye*, *Kapital* I, II, III, *Grundrisse* ve *Gotha ve Erfurt Programının Eleştirisi* kitaplarının sayfalarında saçımızı başımızı yolarken bu işin kolay olmadığını, bir ömür emek, çaba gerektirdiğini anladık. Bu yazı, bu emek ve çabanın ifadesidir, çaba düşerek kalkarak devam edecektir.

Bizim açımızdan, Marx'ın kapitalizm çözümlemesinde kullandığı temel anahtar emek-değer ilişkisi ve buna bağlı olan "sermaye" kavramıdır. Marx'ta tin, sermaye; töz ise emek'tir. Sermaye, toplam sermaye döngüsünde ve döngünün içinde bir uğrak olan üretim sürecinde başkalaşımlara ve yabancılaşmalara uğrayarak, kendi çelişkisi içersinde kendisiyle ilişkilenerek devinir. Bu devinim yapısal olarak krizli, çelişkili ve bunalımlıdır. Fakat hiçbir engel tanımaz, ta ki sermaye coğrafi olarak dünyayı kapatana ve kendini devindiren toplumsal olarak ölçülebilir emek-zamanı kendi elleriyle ortadan kaldırana kadar. Gerçekçi bir devrimin zemini, üretim ilişkilerinin üretici güçlerin gelişimini ortadan kaldırmasıdır. Bu da sermayenin kendini olumlamasının sonucudur. Sermaye kendi elleriyle kendi koşullarını çözer. Devrimin zamanı o zamandır. O zaman gelmeden "Devrim" kuşkuludur. *Kapital* I, II, III' te bu durum net görülmez; fakat kokusu alınabilir. *Grundrisse*'nin son bölümlerinde ise her şey çok açıktır. *Grundrisse* okunmadan *Gotha ve Erfurt Programının Eleştirisi*'nin satırları anlaşılamaz. Büyük bir talihsizliktir ki *Grundrisse* 1939'da ilk kez Rusça basılmıştır. Lenin'in okuyup okumadığı, neden 1939'a kadar basılmadığı bizim tarafımızdan bilinmemektedir.

Marx'ta tin olan sermaye ile töz olan emek arasındaki ilişkide bir eksiklik, bir yanlışlıktan daha çok bir boşluk olduğunu düşünmekteyiz. Negri, bu boşluk üzerine düşünmektedir. Sonuçlarının doğruluğu ve yanlışlığı çok önemli değil, önemi bu boşluk üzerine düşünmesidir. Marx'ı politik bir yerden okumak ve konuşturmak açısından diyalektik ile bu boşluk doldurulamamaktadır. Spinoza, Nietzsche, Foucault, Deleuze ve Guattari vb. üzerinden kafa patlatmak bu çabadandır. Düşüncemiz, bu

boşluğun bir yamalamayla giderilebilecek bir boşluk olmadığı yönündedir. Bütün taşlar sökülebilir ve Marx'ın yeniden kurulmasına götürebilir.

Marx'ın bütün yapıtlarını bir metin olarak düşünürsek, ilk cümle, metnin son cümlesinin, son cümle metnin ilk cümlesinin kurucusudur. *Kapital* I'in, *Grundrisse* okunmadan, okunması büyük bir eksikliktir. Bu bağlamda, Marx, altı başlığı kaleme almayı planlamıştı: sermaye, toprak mülkiyeti, ücretli emek, devlet, dış ticaret ve dünya pazarı. Baştan üçünü yazdı; fakat diğer üçünü yazamadı. Belki de Marx'a yapılan bütün haksızlıklar, bu başlıkların kaleme alınmamasının getirmiş olduğu boşluktandır.

Değer Üretim Biçimi

Ev, aile ve yasa kelimelerinin etimolojik köklerine uğramamız gerekiyor. Yunanca'da "ev", "yönetim" anlamına gelen "oikos" olarak geçiyor. "Aile" yani "Familia", evcil köleden gelen, efendiye bağlı köleler bütünüdür. "Nomos" ise, yasa anlamına gelmektedir. "Oikos-nomos" "ekonomi" sözcüğünün köküdür. "Ekonomi", yasa ve yönetim anlamına geliyor. Yasa ve yönetimin nesnesi, insan hayatı ya da insanla insan ilişkisini ifade eden toplumsal hayat, toplumsal bedendir. Köleci ve feodal toplumlarda aile üretim alanıdır ve toplumsal hayatın bütününü kapsar. Ekonomi, yani yasa ve yönetim, toplumsal hayatı kapatır ve insan bedenini toplumsal tahakküm, denetim, disiplin ve kontrol altına alır. İktidar, insan bedeninin toplumsal denetim altına alınmasıdır. İnsan bedeninin toplumsal denetim altına alınmasının çözümlenmesi yani özü, toplumsal ilişkileri kuran ve toplumsal ilişkilerin üretimi ve yeniden üretimini sağlayan "Değer Üretim Biçimi"dir.

Öz ve biçim... "Biçim", bizim açımızdan özü saklayan bir yanılsama, yabancılaşma ve bir görüngü değildir. "Biçim", tarihsel ve toplumsal olarak koşullandırılmış maddi ilişkilerdir. Belirleyen öz neden, belirlenen biçim sonuç bağlamında, sonuçtan bağımsız öz neden metafiziktir. Öz ve biçim arasında art-zamanlılık ya da hiyerarşik bir ilişki kurulamaz. Öz, somut maddi bir biçimin, oluş sürecindeki ilişkiselliklerin bütünselliği, canlı devingen soyutlanmasıdır. Öz bir dolayımlılık ilişkisidir; ilişkiselliğin devimine göre değişen bütünselliktir. Marx açısından öz, dolayımsallık, soyut olan ilişkiselliktir. Bu bağlamda

Değer üretim biçimi, maddi bir ilişki olan "İktidar" kavramının özü'dür. Ekonomi-politiğin eleştirisi, ekonominin politik özünü açığa çıkarmaktır. Bir başka deyişle toplumsal hayatın üretimi ve yeniden üretiminin iktidar işleyişini anlamaktır. İktidar, ekonominin yoğunlaşmış biçimiyse, ekonomi de iktidarın en yoğunlaşmış biçimidir. Değer üretme biçimi, İktidar ve ekonominin, ontolojisidir, eş-zamanlılık ilişkisi içersinde kurucudur ve kurulanları koşullandırır. Bundan dolayıdır ki Marx, toplumsal ilişkilerin üretimi ve yeniden üretimini devindiren metadan, değişim değerinden başlar.

Toplumsal Sınıf Üretme İlişkisi

Ürün, kullanım değeri üzerinden üretilebilir. Köle, köle sahibine, serf, feodal beye kullanım değeri üzerinden servet üretebilir. Fakat bu meta değildir. Ürünün meta olabilmesi için kullanım değerini tüketecek olan sahibin belli olmadığı bir başkası için değişim yoluyla devredilecek toplumsal kullanım değeri özelliği taşıması gerekir. Kapitalizmin özgünlüğü, toplumsal ilişkileri, değişim yoluyla derinlemesine ve genişlemesine coğrafi ve kültürel sınır tanımaksızın devindirmesidir. Kullanım değeri üzerinden ürün niteliksel bir özelliğe sahiptir ve değişim, bu niteliksel farklar üzerinden kurulamaz. Değişim, ürünler arasında niceliksel olarak eşitlenerek gerçekleştirilir. Bu bağlamda ürün meta olacaktır. Metalar, birbirleri ile karşı karşıya geldiklerinde niteliksel farklarıyla değil niceliksel eşitlikleriyle konuşacaklardır. Değişimde eşitliği belirleyen bu niceliksellik, ürünün içeriğini, metanın değerini belirleyen toplumsal emek tarafından belirlenen emeğin niceliğiyle ölçülür. Toplumsal emeğin soyut toplamı emeğin niceliğiyle ölçülebilir kılınarak somut bir eşitlik haline gelir. Bu bağlamda metanın değerini belirleyen, onun kullanım değeri değil değişim değeridir. Bir başka ifade ile, toplumsal emek-zaman miktarıyla belirlenmiş, meta'da bulunan donmuş emek miktarıdır. Bu durum kapitalizmin meta'da saklı gizi, devingen ruhudur. İnsanla insan arasındaki toplumsallık, metalar arasında toplumsal ilişkiye dönüşmüştür. Emeğin yarattığı ürün, meta olarak emeğe hükmetmektedir. Ölçülebilir donmuş emek-değer, ölçülemez emeği kapatmıştır. İnsan, metanın toplumsal ilişkisi altında tahakküm altına alınmıştır. İnsanın özünü toplumsal ilişkilerin niteliği belirler. Toplumsal ilişkilerin metalaşması

altında insan metalaşacaktır. Metalaşma, kapitalist toplumsal hayatın üretimi ve yeniden üretiminin içkin devinimidir. Toplumsal hayatın metalaşma ve metalaştırma ilişkisi, toplumsal sınıf üretme ilişkisidir. Bu bağlamda üretim kavramı, fabrika mekanına indirgenemez. Genel anlamda üretim kavramının mekanı, toplumsal beden ve insan bedenidir; biyo-politik üretim bağlamında yaşamdır. Ölçülebilir emek-değer, sermayenin başkalaşmış kendisiyle kurmuş olduğu ilişkidir. Bu bağlamda sermaye, toplumsal sınıf üretme ilişkisidir. Bu durum görülmeden sermayenin kişilikleşmiş biçimi olan kapitalisti üreten mekana, fabrikaya gidilemez.

Toplumsal Emek-Zaman

Emek-zaman değişkendir; emeğin üretkenliğindeki değişime göre değişir. Emeğin üretkenliği ise toplumsal koşullara bağlıdır. Bu koşullar,

> "işçilerin ortalama beceri düzeyi, bilimin durumu ve onun pratikte uygulama derecesi, üretimin toplumsal örgütlenmesi, üretim araçlarının boyutları ve etkinliği ve fiziksel koşullar sayılabilir."[1]

Marx, *Grundrisse*'de bu toplumsal birikim düzeyine "genel zihin", "toplumsal zeka" demiştir. Toplumsal genel zeka, toplam toplumsal sermayenin soyutlanmasını ve gücünü gösterir. Toplumsal sermayenin soyut gücü toplumsal genel zeka, kendisini üretim araçlarının teknolojik gücünde somutlar. Teknolojik gelişme, emeğin verimliliğini artırırken sermayenin organik bileşimini değiştirir. Sabit sermayenin miktarını artırırken değişen sermayenin miktarını düşürür. Gerekli emek zamanını küçültürken art-emek zamanını uzatır. Bu durum, artı-değer miktarının artırılmasıdır.

> "Emek sürecinin teknik koşullarında öylesine köklü bir değişlik olabilir ki eskiden 10 işçi düşük değerde on alet kullanarak nispeten küçük miktarda hammadde işlerken, şimdi bir işçi pahalı bir makineyle yüz kat daha fazla hammadde işleyebilir. Bu durumda kullanılmakta olan üretim araçlarının toplam değerinin temsil ettiği değişmeyen sermaye son

---

[1] K. Marx, *Kapital* I, Sol Yayınları, 1997, s.52.

> derece büyür, oysa emek-gücüne yatırılmış değişen sermaye büyük ölçüde azalır. Bununla birlikte, böyle bir devrim, yalnızca değişmeyen ve değişen sermaye arasındaki nicel ilişkiyi, ya da toplam sermayenin değişmeyen ve değişen sermaye öğelerine bölünme oranını değiştirir..."[2]

Sermayenin zorunlu yasası, üretici güçleri sürekli geliştirmektir. Bu durumun iç içe geçmiş iki nedeni vardır. Birincisi, piyasada sürekli bir rekabetin varlığıdır. Üretim araçlarındaki teknolojik üstünlük, emeğin verimliliğini yükseltir, artı-değer miktarını artırır ve değeri yaratan canlı emeğin gerekli emek zaman miktarını düşürür. Bu durum, metanın değerini belirleyen donmuş emek zamanını azaltacağından meta'yı ucuzlatır. Bu rekabette, teknolojik gerilik iflas demektir. Bu bağlamda tekelleşme sermayenin doğasıdır. İkincisi, artı-değeri sermayeleştirerek üretken sermayeye çevirmek, değeri yaratan canlı emeğin üretkenliğiyle sermayeyi genişletmek ve büyütmektir. Bu bağlamda kapitalizm, üretici güçlerin gelişmesine asla engel olmaz; tam tersi kar hırsıyla üretici güçleri geliştirmek zorundadır. Ta ki, değeri yaratan canlı emeğin, emek süresi içindeki gerekli emek-zamanını belirleyen toplumsal emek- zamanının ortadan kaldırılmasına dek.

Görüldüğü gibi, üretkenlik, artı-değer, üretim araçlarındaki teknolojik gelişmeyle; teknolojik gelişme, toplumsal emek-zaman miktarıyla; toplumsal emek-zamanı, toplumsal genel zeka ile; toplumsal genel zeka, toplumsal sınıf üretme ilişkileriyle ilişkisellik içersindedir. Bu ilişkisellik eş-zamanlı bir ilişkiselliktir. Birbirini etkileyen, koşullayan organik bir ilişkiselliktir; oluş ve kendini gerçekleştirmede birikimdir. Bu bütünsel ilişkiselliğin bir art-zamanı, bir hiyerarşisi yoktur. Bu da sermayenin doğasından kaynaklanır.

Kapitalizmin Tin'i Sermaye

Bir kesim Marksist, "üretim" kavramını fabrika mekanına sıkıştırmıştır. Birazcık dolaşım alanından bahsedilse sesler yükselir. Çünkü sermaye artı-değere indirgenir. Sömürü de yalnızca oradadır. Sermaye ve sömürü oradaysa sınıf mücadelesi de oradadır. Fabrika dışı mücadelelere küçümseyerek bakılır.

---

[2] a.g.e., s.210.

Sermaye hiçbir maddi biçime mekana, uğrağa indirgenemez. Maddi biçimler, mekanlar ve uğraklar, tin olan sermayenin olumsuzlanmasıdır; sermaye bu olumsuzlanmalara takıldı mı krizlere, buhranlara, komalara girer. Meşhur "Kriz Teorileri"nin arkasında sermayenin bu olumsuzlanma noktaları yatar.

"Sermaye kolektif bir üründür, ve ancak bir çok üyenin birleşik eylemiyle hatta son tahlilde toplumun tüm üyelerinin birleşik eylemiyle harekete geçirilebilir. Demek ki sermaye kişisel değil, toplumsal bir güçtür."[3] "...Sermaye bir şey olmayıp, şeyler aracılığı ile kişiler arasında kurulan toplumsal bir ilişki..."dir.[4] "... Sermaye de bir toplumsal üretim ilişkisidir. Bir burjuva üretim ilişkisi, burjuva toplumun üretim ilişkisidir."[5] "Sermaye basit bir ilişki değil, farklı aşama ve öğelerinde daima sermaye olarak kalan bir süreç olarak anlaşılmalıdır. İncelenmesi gereken o halde bu süreçtir."[6] "... Sermaye, dolaşımın öznesidir; dolaşım onun yaşam sürecidir. Buna karşılık, sermaye bir bakıma dolaşımın tümünde dolaşan sermaye ise, bir evreden öbürüne geçiş süreciyse, aynı zamanda bu evrelerin her birinde özgül bir biçimde vazedilmiş, hapsedilmiş, bütünsel sürecin öznesi olma niteliği olumsuzlanmıştır. Her tikel evrede, sermaye dolaşım sürecinin öznesi olarak varlığının olumsuzlanmasıdır. Dolaşmayan sermayedir. Sabit sermaye, daha doğrusu durdurulmuş, bağlanmış, koşması gereken parkurun bir evresinde, bir özgül cephesinde bağlanmış sermayedir. Bu evrelerden birinde takıldığı ve evre akışkan bir dönüşüm süreci olarak tezahür etmediği sürece -ki her evre belli bir zaman alacaktır- dolaşmamaktadır, sabitleşmiştir. Üretim sürecine takıldığı sürece, dolaşıma girme yeteneğini yitirmiştir; fiilen değersizleşmiştir. Dolaşımda takıldığı sürece, üretme yeteneğini yitirmiştir; artı değer üretmemekte, sermayeye özgü etkinliği gösterememektedir. Piyasaya atılamadığı sürece, ürün biçiminde katılaşmıştır; piyasada kalmak zorunda olduğu sürece meta biçiminde katılaşmıştır. Üretim koşullarıyla mübadeleye girmediği sürece, para biçiminde katılaşmıştır. Son olarak, üretim koşulları koşul olarak kalıp üretim

---

[3] K. Marx- F. Engels, *Komünist Manifesto*, Sol Yayınları, 1993, s.125.
[4] *Kapital* I, s.730.
[5] K. Marx, *Ücretli Emek ve Sermaye*, Sol Yayınları, s.35.
[6] K. Marx, *Grundrisse*, Birikim Yayınları, 1979, s.327.

sürecine girmedikleri sürece yine katılaşmış ve değersizleşmiştir. Tüm bu evreler boyunca yol alan özne, hareket halindeki birim, dolaşım ve üretimin süreç halindeki birliği olarak sermaye, dolaşan sermayedir; evrelerin her birinde bağlanan, farklılaşmış biçimlerinde gözüken sermaye sabitleşmiş sermayedir, bağlı sermayedir. Dolaşan sermaye olarak, kendini sabitleştirir, sabit sermaye olarak dolaşır. O halde ilk başta dolaşan sermaye ile sabit sermaye ayrımı, sermayenin sürecin birliği ya da öğelerinden biri olarak görülmesine bağlı biçimsel bir belirleme şeklinde tezahür etmektedir."[7]

Sermaye, toplumsal güç, toplumsal ilişki, bir toplumsal sınıf üretim ilişkisi, maddi olmayan bir öznedir. Sermaye gayri-maddidir; yok-yerdedir, çünkü her yerdedir. Ortada bir mistiklik var. Bu mistiklikten hiç de rahatsız değiliz. Marx'ın *Grundrisse* ve *Kapital*'i yazarken tekrar tekrar Hegel'in *Mantıkbilimi*'ni okuduğunu biliyoruz. *Grundrisse*'nin her sayfasında bu mistikliğin güzel kokusunu bulabiliriz. Diyalektiğin bu güzelliğinden hiç rahatsız değiliz. Rahatsızlığımız, kafası üzerinde duran diyalektiği ayakları üzerine oturtmamıza rağmen Hegel diyalektiğinin evrimciliğinin aşılamadığı üzerinedir. Hegel diyalektiğini idealizmden kurtarıp materyalizm üzerinden üretmek, Hegel diyalektiğinin tarih-dışıcılığından bizi kurtarmamaktadır. Hegel'de tinin tarihsel toplumsal uğrakları devlet'te sonlanırdı. Zorunlu olanın ussallığında... Bütün çatışmalar, devrimler zorunluluğa ayak uyduramayan ussallığın usdışılığına karşıdır. Tarih tinin tarihidir; çatışmalar tinin kendisiyle olan iletişimidir. Marx'ta iki kapalılık potansiyeli vardır. Birincisi, tarihin üretici güçlerin gelişme tarihi olduğu saptamasıdır. Bu saptama, geçmişe de çalıştırılır geleceğe de. Gerçekçi bir devrimin tarihsel koşulları üretim ilişkilerinin üretici güçlere engel olmasıyla mümkündür. Tarih böyle okunur ve gelecek böyle konuşturulur. İkinci kapalılık birincisiyle bağlantılıdır: Sermaye üretici güçlerin gelişmesini durdurduğunda yıkılacaktır. Diğer bir deyişle sermaye üretici güçleri geliştirme dinamiği taşıdığı sürece, sömürülseniz de, tahakküm altında ehlileştirilseniz veya kırsanız dökseniz, yıksanız da sermaye kendisini toparlayıp yoluna devam edecektir.

---

[7] a.g.e., s.613.

İşte rahatsız olduğumuz nokta budur. Lenin Ekim Devrimi'yle bu tarih dışılığı kırdı. Devrim sonrası tekrar tarih-dışılığa geçti ve devrim intihar etti. Üretici güçleri geliştirme zorunluluğu, toplumsal sermaye oluşturma zorunluluğu, mülkiyet devlette de olsa ölçülebilir emek-zaman ve ücretli emek devam ettirildi. Toplumsal sınıf üretme ilişkisi yeniden yeniden üretildi. O zaman devrim böyle yapılırdı ve yapıldı; devrim sonrası devrim böyle kurulmamalıydı.

Marx'ın "töz"üne geçiyorum. Marx'ın töz'ünde sermaye mülkiyet ilişkisi, sömürü ve tahakküm ilişkisi, bir iktidar ilişkisidir. Sermaye hareketinin sınırı yoktur. Sermaye, toplumsal hayatın bütün ilişkisinde bu özelliklerini kurar. Bu bağlamda sermaye toplumsal bir iktidardır. Sermaye kendisini asla ve asla olumsuzlamaz. İktidarın doğası her zaman ve her yerde kendini olumlamaktır. Üretim kavramı burjuva ekonomistlerinin dediği gibi yalnızca ekonomi uzamına sıkıştırılamaz. Üretim kavramı toplumsaldır. Ekonomi kavramı ise politiktir. Ekonomi, bütün toplumsal ilişkilerde sermayenin kendini olumlama üretimi ve yeniden üretimidir. Sermayenin her olumlamasında çatışma vardır. Sermayenin gücü iktidardır. Emeğin gücü ise özgürlük. Sermayenin kendini olumlamasıyla, emeğin kendini olumlaması arasında çelişki değil çatışma vardır. Çatışma alanında ölçü yoktur. Sermayenin olumlamasında emek ölçülür hale geldiği an, varlık olarak özgürlüğünü ve gücünü yitirir.

Töz Olarak Emek

Meta değeri taşımayan tek güç emektir. Sermaye, toplumsal ilişkide değişim değeriyle eşitliğini ve özgürlüğünü kurar. Sermaye metalar arası toplumsal ilişkinin devinimiyle ayakta kalabilir. Bu bağlamda sermayenin ontolojisi emeği metalaştırmaktır. Değerin ölçüsü emektir. Emeğin ise değeri yoktur. Sermaye emeği ölçülebilir zamana, yani bir niceliğe dönüştürerek değer haline getirir ve metalaştırır. Bunu da ancak mülkiyet ve tahakküm ilişkisiyle yapabilir. Tarihsel ve toplumsal özgünlüğe sahip toplumsal ilişkiler sistemi olan kapitalizmin doğuşundan itibaren krizi budur. Sermayenin kendini olumlaması emeği metalaştırmak, emeğin kendisini olumlaması metalaşmamaktır. Kapitalizmin tarihi çatışması burada yatar. Sermayenin kendini olumlama sürecinde girmiş olduğu yapısal krizler ve kriz teorileri elbette ki önemlidir. Fakat gerçekçi

devrimin krizi sermayenin kendini olumlamasına ve bu süreçteki krizlere indirgenemez.

Yalnız başına para ve meta dolaşımı, sermayenin tarihsel koşullarının doğmasına yetmez. Bu koşulların doğabilmesi için kapitalist ile emek gücünü satan emekçi, pazarda "özgürce" karşı karşıya gelmelidir. Emeği metalaştırmanın ilk koşulu budur: emeği mülksüzleştirmek. Bir genelleme yaparsak kapitalizm öncesi toplum biçimlerinde emek bir üretim aracıydı ve bedenen mülk altındaydı. Emeğin, emek-gücü üzerinde mülkiyet hakkı yoktu. Burjuva devrimlerinin sloganlarından biri de "mülkiyettir". Mülkiyet hakkı, toplumsal eşitsizliği kıran en önemli özgürlük talebiydi. Bu süreçte insan, kendi emeği üzerinde mülkiyet hakkını kazandı. Sermaye ile birlikte ortaya çıkan "Birey" olma erdeminin kökü burada yatar. Emek artık özgür bireydi. Fakat bunun bedelini emeğin kendini gerçekleştireceği maddi koşullarda, toprak ve üretim araçlarından mülksüzleştirilerek ödedi.

Zorla yaptırılma ile zorunlu olarak yapma arasındaki ilişki kapitalizmin çözümlenmesinde önemlidir. Kapitalizm sistemini oturtana kadar ölçüsüz zoru uygular. Özgür emek olarak emeğin piyasaya çekilmesi, mülksüzleştirilmesi devletin açık şiddetiyle oluşturulmuştur. Sistem oturtuldu mu zorla yaptırma zorunlu olarak yapmaya dönüşür. Kapitalizmin iktidarını işletişinde en önemli özelliği, emeği "zorunlu olarak yapma"ya sürüklemesidir. Piyasada emek ve sermaye arasındaki ilişki eşit ve gönüllü bir ilişkiye dönüşür. Emek gücünden başka satabileceği bir şeyi olmayan emekçi, zorunlu olarak piyasaya düşer. Değişim değeri ve somut maddi bir kullanım değeri yoktur. Fakat emek, değişim değeri ilişkisi içersinde ücret karşılığında belirli bir zaman için emek gücünü satar. Sermaye ise emek gücünü kullanım değeri üzerinden alır. Üretim sürecinde emek-gücü emeğe ait değildir. Emek, bu saçmalığı doğal bir durum sanır.

> "Toplumun bir kutbunda emek koşullarının sermaye şeklinde kütleşip yoğunlaşması, öteki kutbunda ise emek-güçlerinden başka satacak şeyleri olmayan insanların toplanmış olması yetmiyordu. Hatta bunların emek güçlerini isteyerek satma durumunda bırakılmaları da yetmiyordu. Kapitalist üretimin ilerlemesi, eğitim, gelenek ve edinilen alışkanlıklarla, bu üretim tarzının koşullarını doğa yasaları gibi apaçık görmeye yatkın bir işçi sınıfını oluşturuyordu."[8]

[8] *Kapital* I, s.701.

Görüldüğü gibi emek gücünün metalaştırılması bir biyo-politik üretim sürecidir.

"Kullanım-değeri" kavramını, sermayenin rasyonelleştirmesiyle, emeğin rasyonelleştirmesi arasında fark vardır. Varlığın özgürlüğü, kendini gerçekleştirmek için gücünü özgürce kullanabilmesinden geçer. Varlığın kendini olumlaması kendini gerçekleştirme, olma süreci üzerindeki egemenliğidir. Sermaye kullanım değerini araçsallaştırır ve tüketim uzamına sokar. Emek ise amaçsallaştırır ve üretime sokar. Emek, emek gücünü sattığı an, emek sürecinde emeği üzerinde egemenliği yoktur. Yani emek, emek-gücünü değişim değeri üzerinden sattığında, kendini gerçekleştireceği maddi koşullarla buluşamaz. Bu durum, kendisine ödenen ücretin, emek gücünün karşılığı olmadığını gösterir. Bizim derdimiz sermayenin olumlama sürecinde emeğin sömürüsünü açığa çıkarmak değil, emeğin olumlanmasında sermayenin tahakkümünü açığa çıkarmaktır. İnsan eylemi, eylemindeki üretimi ve emeği üzerinde egemenliğiyle özgürdür. Emeğin ontolojisi bu bağlamda özgürlüktür.

Sermaye emek gücünü kullanım değeri olarak satın aldığında özgürlüğünü kurar. Emek gücünün üretim sürecinde kullanımında egemen olan sermayedir. Bu bağlamda, emek gücü, sermayenin kendi eylemi, kendini üretme gücüne dönüşür. Ücretli emek, emeğin sermayeleştirilmiş bir biçimidir. Yaptırma gücü, sermayenin yapma gücüne dönüşmüştür.

> "Sermaye üretken midir değil midir sorusu, o halde, budalacadır. Sermayenin üretimin temelini oluşturduğu, dolayısıyla kapitalistin de üretime kumanda etme konumunda olduğu yerde, emek ancak sermaye tarafından özümsendiği ölçüde üretken olabilir."[9] "Aynı zamanda hem ücretli emeğin korunmasını hem de sermayenin ortadan kaldırılmasını istemek, demek ki, kendi içinde çelişkili ve kendi kendini çürüten bir taleptir."[10]

Reformizmin alanı, olumsal değil "yapısal"dır. Öyle bildik ezberle küçük burjuvazinin taleplerine de indirgenemez. Eğer bir yapıdan bahsedilecekse reformizmin temeli ücretli-emek ve sermayenin çelişkisi üzerine kurulan siyasettir. Bu bir liberalizmdir. Sendikal siyaset burjuva siyasettir.

---

[9] *Grundrisse*, s.398.

[10] a.g.e., s.399.

Ölçülemez Öznel Emek

Ölçülebilir değer olan sermayenin karşısında emeğin değeri yoktur. Fakat emeğin değeri, ölçülemez olan öznel emektir. Değer değil, değer yaratma gücü olarak değer. Marx'ta emeğin negatif ve pozitif olarak iki anlamı vardır:

> "Negatif anlamda, nesnelleşmemiş (nesnel biçimde; nesnel bir şey olarak nesnelleşmemiş) emektir. Bu açıdan bakıldığında emek, hammaddenin, üretim aracının, ürünün antitezidir; çalışacağı tüm araç ve nesnelerden, tüm nesnelliğinden koparılmış emektir. Kendisini fiilen emek yapan öğelerden soyutlanmış durumdaki canlı emek (aynı şekilde değerin karşıtı); emeğin çırılçıplak soyulmuş, nesnellikten tümüyle yoksun, saf öznel varoluşu mutlak yoksulluk olarak emek."[11]

İkincisi ise:

> "nesnelleşmemiş emek, değerin anti-tezi, pozitif anlamda, ya da olumsuzlanan olumsuzluk olarak, emeğin henüz nesnelleşmemiş olmak anlamında nesnel olmayan, yani öznel varoluş biçimidir. Nesne halinde değil, eylem halinde emek; değer haline gelmiş olarak değerin canlı kaynağı olarak. Genel biçimiyle zenginliğin nesnel halde ve fiilen ortada durduğu sermayenin tersine, zenginliklerin, niteliği ancak fiyata dönüştürüldüğünde ortaya çıkan genel potansiyeli. Demek ki bu tezler çelişkili değildir; ya da emeğin bir yandan mutlak yoksulluk, öbür yandan özne ya da eylem olarak tüm zenginliklerin genel potansiyeli olduğu şeklindeki her bakımdan birbirleriyle çelişkili tezler, karşılıklı birbirlerini koşullamakta ve bizzat bu özgül emek biçiminin - sermaye tarafından kendi anti-tezi olarak ön varsayılan ve kendisi de sermayeyi ön varsayan emeğin - özünden gelmektedir."[12]

Emeğin doğasında böyle bir çelişki yoktur. Bu çelişkiyi yaratan sermayenin mülkiyet ve iktidar ilişkileridir. Öznellik kuran, özne ise kurulandır. Negatif anlamda emeğin mutlak yoksulluğu sermayenin kuruculuğunda emeğin ücretli-emek olarak kurulmasından kaynaklanmaktadır. Sermaye kendini olumlarken emeğin kendini olumlamasını kırar. Emeğin bir yandan yoksulluğu, diğer yandan mutlak zenginliği bir çelişki değil, emeğin

---

[11] a.g.e., s.376.
[12] a.g.e., s.377.

beden olarak boydan boya yarılmasıdır. Bu yarılma koşulunun ortadan kaldırılması, sermayenin tarih sahnesine çıktığı andan itibaren devrim sorunudur.

Devrimin Tarihsel Koşulları

> "Burjuva toplumun üretici güçlerinin, içinde, burjuva koşulların izin verdiği bollukta geliştikleri bu genel gönenç dolayısıyla gerçek devrimden söz edilemez. Böyle bir devrim, ancak bu iki etkenin, modern üretici güçler ile burjuva üretim biçimlerinin (ilişkilerinin -ç) birbirleriyle çelişkiye düştükleri dönemde olanaklıdır."[13] "Üretici güçlerin gelişmesinin biçimleri olan bu ilişkiler, onların engelleri haline gelirler. O zaman toplumsal devrimler çağı başlar."[14]

Şimdi 1848 devriminin öz eleştirisi daha iyi anlaşılmaktadır. Burada bir problem yok gibi görülecektir. Sermaye dolaşım süreci içersinde kendisini olumsuzladığı uğraklarda (üretim, dolaşım, finans, tüketim pazar vb.) sürekli takılmalar yaşar. Bu durum sermayenin yapısının sürekli kriz olduğunu gösterir. Krizlerin bu uğrağında üretimde durgunluk baş gösterir. Üretim ilişkileri üretici güçleri harekete geçiremez. Sermaye krize girer; sınıf mücadelesi derinleşir; sermaye açık şiddetini gösterir. *Ekonomi Politiğin Eleştirisine Katkı*'nın meşhur önsözünde kullanılan bir cümlenin dışında bu durum böyle bilinmiştir. Kriz çözümlemelerine verilen önemin ve beklentilerin arkasında yatan espri budur.

Bu durum, sermayenin tarihsel anlamda tıkandığı anlamına gelmez. Tam tersi, sermayenin temel eğilimi olan üretici güçleri geliştirme eğiliminin önündeki engellerin kaldırılmasının konjonktürel krizlerini ifade eder. Sermayenin tarihsel krizi nasıl gerçekleşecektir? Bu soruya yanıtı, Önsöz'deki cümle ve *Grundrisse* verecektir:

"İçerebildiği bütün üretici güçler gelişmeden önce, bir toplumsal oluşum asla yok olamaz..."[15] Sermaye üretici güçleri öyle bir geliştirme noktasına getirir ki,

---

[13] Marx Engels *Seçme Yapıtlar*, Sol Yayınları, s.226.
[14] K. Marx, *Ekonomi Politiğin Eleştirisine Katkı*, Sol Yayınları, 1993, s.23.
[15] a.g.e., s.24.

> "İşçi üretim sürecinin başlıca faktörü olacak yerde, sürecin kenarında duran bir bakıcı haline gelir. Bu dönüştürme sürecinin üretimin ve zenginliğin büyük temel taşı, ne işçinin harcadığı direk insan emeğidir, ne de emeğin süresi; temel, insanın toplumsal bir varlık olarak kendi genel üretici gücünü, doğa bilgisini ve doğa üzerindeki egemenliğini kendi malı haline getirmesidir- tek kelimeyle, toplumsal bireyin gelişmesi. Günümüzde zenginliğin temelinde yatan yabancı emek süresi hırsızlığı, bizzat büyük sanayi tarafından yaratılan bu yeni temel karşısında pek zavallı bir dayanak görünmektedir. Dolaysız biçimiyle emek, zenginliğin ana kaynağı olmaktan çıkınca, emek süresi zenginliğin ve dolayısıyla mübadele değeri kulanım değerinin ölçüsü olmaktan çıkar ve çıkmak zorundadır. Yığınların artı-emeği genel zenginliğin gelişiminin önkoşulu olmaktan, onunla birlikte azınlığın emeksizliği insan kafasının evrensel güçlerinin gelişmesinin koşulu olmaktan çıkar. Bununla mübadele değerine dayalı olan üretim çöker."[16]

Marx'ta sermayenin tarihsel krizi ve kapitalizmi yıkacak gerçekçi devrimin tarihsel koşulları, sermayenin kendini gerçekleştirme uğraklarındaki tıkanmalar değil, değeri belirleyen emek zamanın toplumsal olarak ortadan kaldıracak kadar üretici güçlerin gelişmesidir. Tin olan sermaye, içerebildiği bütün üretici güçleri geliştirerek kendi olumlamasını kapatmıştır. "...Yeni ve daha yüksek üretim ilişkileri, bu ilişkilerin maddi varlık koşulları, eski toplumun bağrından çiçek açmadan, asla gelip yerlerini almazlar."[17]

Her zaman düşünmüşümdür, kapitalizm içersinde çiçek açan komünist üretim ilişkileri nedir? Bu soruma yanıt bulmuş oluyor ve Negri'yi daha iyi anlamış bulunuyorum: insanın toplumsal bir varlık olarak kendi genel üretici gücünü, doğa bilgisini ve doğa üzerindeki egemenliğini kendi malı haline getirmesidir. Fakat bu, durumu değiştirmiyor, Devrim, sermayenin kendi elleriyle kendi koşullarını çözen bu kapatmayı beklemek zorundadır. Eğer gerçek buysa umutsuzluğa kapılmamak gerek: Negri, Marx'taki diyalektik kurgunun bu kapalılığına mesafesini koymaya çalışırken, diğer yandan Kapitalizmin İmparatorluk aşamasında sermayenin bu koşullara girdiğini ifade etmeye çalışmaktadır. Neyse ki, şimdi, gerçekçi devrimin tarihsel koşul-

---

[16] *Grundrisse*, s.652.

[17] *Ekonomi Politiğin Eleştirisine Katkı*, s.24

larının içersine girmiş bulunuyoruz. Esprisi bir yana, Marx'taki bu Hegelci diyalektiğin tarih-dışılığını sorunsal hale getirmek gerek.

Zenginlik Sorunsalı

O Antik Yunan şehirlerinde insan ilişkilerindeki gizemli zenginlik, birçok değerli insan için hayranlık uyandırmıştır. Atina demokrasisi... Yurttaşlar arasında eşitliğin ve özgürlüğün uzamı... Fakat bu eşitlik ve zenginlik, aşağılanan fiziki ve beden işçiliğinin uzamıyla mümkündür. Aşağılanan kölelik uzamı, görünmezdir. Çocuk doğurmak beden işçiliğini getirdiği için kadın da aşağılık ve görünmezdir. Zorunluluk alanında eşitlik ve özgürlük olamaz. Bu erdemler ancak zenginlik alanına aittir. Sermaye emeği zorunluluk alanına kapattığı için insan, toplumsal eşitliği ve özgürlüğünü olumlayamaz. Sermaye ise, metada kendini eşitleyerek iktidar gücüyle sınıfsal özgürlüğünü toplumsal olarak yaşar. Kapitalizmde emek ve sermaye arasındaki eşitliğin toplumsal karakteri sınıfsaldır. Devrim sınıfsal olan bu eşitsizliği politik olarak kaldırır. Devrim sonrası girilecek olan toplumsal süreç, kendi temelleri üzerinde gelişmiş bir komünist toplum değil, kapitalist toplumdan çıkıp gelen bir komünist toplumdur. Eşitsizlik devam eder. Eşitsizliğin toplumsal karakteri sınıfsal değil bireyseldir. Fiziksel, zihinsel, duyusal yetiler ya da biri çoluk çocuk sahibi diğeri bekar gibi eşitsizlikler toplumsal olarak devam eder. Eşitsizliğin eşitlenmesi emeğin ölçü birimi alınmasıyla eşitlenir. Burjuva hukuku devam eder. Buradaki eşitsizlik, sınıfsal bir eşitsizlik değil bireysel yetenek farklılıklarından kaynaklanan eşitsiz emekler için bir eşitliktir. Çünkü emek, yaşamsal gereksinmelerin giderilmesi için zorunludur. Bireysel yetiler arasındaki bu eşitsizlik komünizmin üst evrelerinde yaratılmış olan zenginlikle giderilecektir.

> "Emek yalnızca geçim aracı değil, ama kendisi birincil yaşamsal gereksinim haline geldiği zaman; bireylerin çeşitli biçimde gelişmesiyle, üretici güçler de arttığı ve bütün kolektif zenginlik kaynakları gürül gürül fışkırdığı zaman, ancak o zaman, burjuva hukukunun dar ufukları kesin olarak olacak ve toplum, bayraklarının üstüne şunu yazabilecektir: Herkesten yeteneğine göre, herkese gereksinimine göre!"[18]

---

[18] K. Marx, *Gotha ve Erfurt Programlarının Eleştirisi*, Sol Yayınları, 1989, s.31.

İnsanlık, zenginlik kaynakları gürül gürül fışkırdığında zorunluluk alanından özgürlük alanına geçebilecektir. Zenginliğin tek koşulu, emeği verimli kılmaktır. Verimlilik ise üretici güçlerin gelişkinliğine bağlıdır. Tarih üretici güçlerin gelişme tarihidir. Sınıflar mücadelesi ve özgürlük mücadelesi üretici güçlerin tarihine bağlıdır. Kapitalizmin kendine özgü eğilimleri geçmişe ve geleceğe çalıştırılmıştır. Bilim bunu emretmektedir: Yazgımız, tarihin maddeci tini olan üretici güçler tarafından yazılmıştır. Kölecilik, ilkel komünal toplumdan, feodalizm kölecilikten, kapitalizm feodalizmden, emperyalizm kapitalizmin rekabetçi döneminden, imparatorluk kapitalizmden, komünizm imparatorluktan, komünizmin ikinci evresi birinci evresinden daha ilericidir.

İster idealist ister materyalist açıdan olsun tarihin bir "Tin"i yoktur. Zenginlik ve yoksulluk, eşitlik ve eşitsizlik diye bir zorunluluk yoktur. Bu kavramlar sınıflı toplumların iktidarları tarafından kurulan ve rasyonelleştirilen zorunluluklardır. Hiçbir sınıflı toplum diğeriyle ilericilik ve gericilik üzerinden karşılaştırılamaz. Zenginliğin kaynağı özgürlüktür. Özgürlük de, toplumsal-bireysel emeğin, eylemi ve emeği üzerindeki egemenliğidir. Zenginliğin ve özgürlüğün özü, emeğin kolektif ve toplumsal karakteridir. Burjuva devrimleri, burjuvazinin sınıfsal çıkarını toplum çıkarı olarak örgütlerken emek, kanıyla, bedeni üzerindeki egemenliğinin özgürlüğünü kazandı. Fakat insan, toplumsallığını yitirmiş bireyde bireyciliğini üretti. Şimdi ise kendini gerçekleştirebileceği maddi koşullar üzerinde egemenliğini kurma özgürlüğünü istiyor. Sınıfsal mülkiyet bir hak değil bir hırsızlıktır. Feodalizmde mülkiyet politik gücün arkasına sığınmıştı. Kapitalizmde ise iktidar, ekonominin, mülkiyetin arkasına sığınmış bulunuyor. Emek kendini olumlarken, sermayenin olumlanma süreçlerindeki krizleri beklemek zorunda değildir. Toplumsal hayatın bütün ilişkilerinde sermayenin mülkiyet ilişkilerine direnerek, saklanan tahakküm ilişkilerini açığa çıkarmalıdır. Görüngünün arkasındaki özün çözümlenmesi, bilimin ve teorik alanın sorunu değil, politik alanın sorundur.

1848 Özeleştirisi Üzerine Düşünmek I

Sınıf siyaseti yeni bir kuruculuğun içinden geçiyor; geçerken de köklü tıkanıklar yaşanıyor ve taşınıyor. Sol bu tıkanıklığı aşamıyor, boğuluyor ve kendine yabancılaşıyor. Bu boğulma ve yabancılaşma ile yüzleşmemizin zamanı geldi ve geçiyor. Devrimci politik pratiğe dönük yüzlerin, bu yüzleşmeyi üstlenmesi gerekiyor. Komünalist otonomistler olarak gücümüz oranında bunu yapmaya çalışıyoruz.

Biz bu tıkanıklık, boğulma ve yabancılaşmayla yüzleşmeye girdiğimizde, önümüzü tıkayan iki temel boyuta çarptık: Bunlardan ilki metafizik, ikincisi ise tarihsel ve maddi boyut. Bu iki boyut üzerinde düşünmek bu metnin sınırlarını aşar; fakat metin ile bağlantısını dikkate alarak düşüncelerimizi ifade etmediğimiz zaman da metinde boşluklar oluşuyor. Bu bağlamda sınırlı bir değinme ile yetineceğiz.

Birinci boyut, "Özne" sorunsalıdır. Descartes ile birlikte, "Ben" varlık olarak kuruldu. Düşünce ile özdeşleştirilen "Ben" bedenden koparıldı. Metafiziğin içinde rasyonalizm ile amprisizmin gerilimi çözülemedi. Kant metafiziğin bu sorunsalına "Zaman" ve "Mekân" kavramını devreye sokarak müdahale etti. Düşünce ile bedeni metafizik üzerinden ilişkilendirerek "Ben" kavramını "Özne" kavramının içinde kurdu. Descartes'ta varlık olan "Ben", Kant'ta kurucu varlık olarak "Özne" kavramına dönüştü. "Özne"nin kuruculuğunu merkeze alan metafizik, evrensel kurucu kategoriler ile yönetilir oldu. Deneysel ilişkilerden çıkan

fakat kendini bağımsızlaştırarak geleceğin üzerine tahakküm kuran kurucu evrensel kategoriler... Bu çok önemli bir çözücü güçtü. Bu bağlamda herkes biraz Kantçıdır. Fakat metafiziğin tarih ve toplum boyutu üzerindeki problemi çözülememişti. Hegel'i, Hegel yapan "Zaman" kavramını devindiren "Tarih" kavramı ile tarihsel-toplumsal metafiziği yeniden kurmasıdır. Hegel'de merkeze alınan kurucu özne "Tin"dir. Artık "Tin", tarihin diyalektik devinimine içkin kendisini kurmaktadır. Ereksel nedenselliğe bağlı olarak tarih, "Tin"in doğrusal olarak okunmasıdır. "Tin" ve "Tarih" kavramları arasındaki diyalektikte, "Tin" özne, yani kurucu olan; "Tarih" ise "nesne", yani kurulandır. Özne nesnelleşerek kurucular. Aşkın özne tarihin içkinliğinde devinmektedir. Tarihsel toplumsal maddilik "Tin"in yabancılaşmasıdır. İçkinlik bir yabancılaşma olarak gerçektir. Bu bağlamda "Özne" tarih üzerinde tahakküm kurar. Tin, tarihte kendisini olumsuzlayarak olumlar. Diyalektikte varlık, ötekileşerek, ötekileştirilen kendisiyle çelişerek varlığını üretir. Bu çelişki üzerinden kurulan çatışma, varlığı ortadan kaldırmaz, tam tersi varlığın olumlanmasını devindirir. Bu bağlamda diyalektik, reformisttir ve sınıflı toplumların varlığını meşru kılan felsefi bir rasyonelleştirmedir.

Marx, Hegel'i ters yüz edip yıkmadı; sadece ters çevirip maddeci bir yerden yeniden kurdu. Marx için, tarihi nesneleştiren aşkın bir kurucu "Özne" yoktur. Marx'ta özne kuran varlık değil kurulan varlıktır. Özneyi kuran tarihsel maddi koşullardır. Tarihsel maddi koşulların kurduğu özne Marx'ta artık sınıftır. Böylece egemen sınıfın, emeği, bir emek biçimi altında sınıflaştırması üzerinden bir tarih okumasının yolu açılmıştır. Kurulan öznenin kuruculuğu artık politiktir ve iktidardır; aşkın ve yabancılaşmış olan sınıflardır ve egemen sınıfın egemenlik ve savaş örgütü "Devlet"tir. Sınıflar ortadan kaldırılmalı ve "Devlet" yıkılmalıdır.

Buraya kadar her şey iyi gidiyor. Düşünme, bundan sonra gerilimli alanlara çarpmaya başlıyor. "Kurulan sınıfları kuran tarihsel maddi koşullar nedir?" Yüzümüz tekrar "kuran"a dönmüştür. Marx'ta kuran, ekonomik koşullardır. *Kapital*'in, kapitalist toplumda politik mücadeleyi belirleyen (ücret, kâr ve ranta dayalı) üç temel sınıfın ekonomik temellerinin açığa çıkarılması için yazıldığını Marx'tan biliyoruz. Gerilim buralarda başlamaktadır. Sorun, "Sınıfların ekonomik maddi ilişkileri nedir?" soru-

sunun ötesinde, ekonomik maddi koşulların sınıfları ve sınıflar mücadelesini koşullayan ve belirleyen bağımsız bir yapı olarak algılanmasına neden olan potansiyeldir. Marx ilişkisellikten çıkmasına karşın "yapı"ya çubuğu büker. Devrim, devrimin ekonomik maddi koşullarının belirlenimi oluşmadan gerçekleşemez. "Devlet"in sönümlenmesi ekonomik maddi koşullara bağlıdır. Proletarya, ücretli emek olmaktan çıkmasını sağlayacak ekonomik maddi koşullar olgunlaşmadan sınıf olarak kendisini yok edemez. Bu yapı diyalektik çalışır. Sınıflar mücadelesinin işlevi bu ekonomik maddi yapının devinimini durdurmak ya da hızlandırmaktan öteye gitmez ve yapının diyalektik işleyişi olgunlaşmadan yapı ortadan kaldırılamaz. Bu durum, bizi bilimsel maddeciliğin determinist metafiziğiyle karşı karşıya bırakıyor. Bu metafizikle yüzleşmek kaçınılmazdır.

Hegel'in Tin'i Marx'ta üretim araçlarına, tarihsel diyalektiği sermayenin hareketine dönüşmüştür. Belirleyen fakat belirlenemeyen, artzamanlı ve altyapı-üstyapı hiyerarşisi ile işleyen kurucu bir özne-yapı ile karşı karşıyayız. Yapısalcılar, öznenin kuruculuğu karşısına kurulan özneyi diktikleri andan itibaren, yapının kurucu "özne"liğine çarparak tıkanmışlardır. Bu yapı "Tin"leşiyor ve ilişkisellikten aşkınlaştırılarak teorisizmin kavram hapishanesinde deviniyor. Toplumsal hayatın üretimi ve yeniden üretimine içkin güç ilişkilerinden bağımsız bir ekonomik yapı ve bir "Tin" yoktur. Bizim önemsediğimiz mesele, Marx'ı tıkayan metafiziği ve reformist diyalektiği Marksizm'den çıkarıp atmaktır.

Varlık, gücünü oluş içinde kurar. Güç, aşkın değil içkin bir oluştur. Doğru, bir başlangıç değil tam tersi yanlışlarla kirletilmiş sonuçtur. Varlık, kuruculuğu ve kurulanı ile eşzamanlı bir oluştur. Varlık dokunulamayan, mutlak bir doğru değildir. Marx metafizik bir varlık değildir. Marx, dokunulan, mutlak olmayan eleştiriye içkin devinen bir varlıktır. Anarşizmden en temel farkı buradadır. Anarşizmin temel ilkesi "anti-otoriterlik"tir. Mutlak "doğru" ve mutlak "iyi"den çıkar. Tarih-dışı bir etikçilik kurar. Anarşizmin ilkesi, varlık olarak eleştiriye kapalıdır. Asla kirlenmez. Tarih-dışı ve metafiziktir. Tam bir aşkınlıktır. Anarşizmin bu aşkın ilkesi, anarşizmin değerli yürüyüşünü hep içerden çelmelemiştir.

Solun tıkanıklıkları, boğuntuları ve yabancılaşmaları ile yüzleşmemizde çarptığımız birinci boyut, "izm"lerin mutlak

doğru olarak kurucu bağlamda özneleştirilmesidir. Tarih iktidarların merkezinde bir çizgi olarak okunur. Ne Marksizm ne Anarşizm, "ist"lerin tekeli altında çizgileştiremez. "İst" bizim eylemimizdir. Bütün "izm"ler sınıflar mücadelesi tarafından kurulandır. Biz geçmişe değil geleceğe aidiz. Geleceği kuracaksak geçmişten alacağımız çok şey var. "Gelecek", geçmişin içinde özgürce dolaşmalıdır. Özgürlük tarihinde "gelecek" özgürce dolaşacaksa, "bugün" "izm"leri özgür bırakmalıdır. Ancak bu koşullarda özgürlükçü bir tarih okuması olan "soykütük" çalışmasına girilebilir. Soykütük, varlığı tek çizgi üzerinden değil, tıkanmaları, boğulmaları, anlamlılığı, melezleşmeleri ve yabancılaşmaları üzerinden okur. Bu bağlamda iktidarın merkezinde bir çizgi olarak okunan tarih, özgürleştirilir.

Çarptığımız ikinci tarihsel maddi boyut, Modernizmdir. Egemen sınıflar, emeği, belirli bir emek biçimi altında sınıflaştırırlar. Bu sınıflaştırma bir tahakküm biçimidir. Politik mücadelenin alanı, emeği bir emek biçimi altında sınıfsallaştıran tahakküm alanlarıdır. Bu tahakküm biçimlerinin çözümlenmesi politik çatışma alanlarının kurulmasıdır. Tahakküm biçimlerinin çoğalması, derinleşmesi ve yaygınlaşmasındaki değişikliklere bağlı olarak emek biçimindeki pozisyonlar da değişmektedir. Eşzamanlı, eşitsiz, dengesiz ve bileşik bu devinim, belirli politika yapma biçimlerini de yeniden kurmaktadır. Tam da bu nokta, solun yabancılaşmasıyla yüzleşmemizde yüzümüze çarpan modernizmdir. Sermayenin genişleyerek üretiminin ve yeniden üretiminin geldiği bu tarihsel noktada, emeğin sınıflaştırılmasındaki tahakküm biçimlerinin derinleşmesine, dönüşmesine ve değişik biçimlerle çoğalarak yaygınlaşmasına tanık oluyoruz. Bu bağlamda sermaye modernizmin iktidar işleyişini terk etmiştir; yeni bir egemenlik biçimi altında sermayenin genişleyerek üretimi ve yeniden üretimine geçmiştir. Sermaye artık post-moderndir. Biz post-modernist değiliz biz komünalistiz. Bizim işimiz post-modernleşen sermayenin iktidar işleyişini devrimci bir yerden çözümlemektir. İçinden geçtiğimiz bu tarihsel koşulların içinde komünalizmin kuruculuğunun olanaklarını yeniden ve yeniden keşfetmektir. Bize getirilen post-modernist suçlamasının arkasında yatan argüman, emeği sınıf siyasetinin altından çektiğimize dairdir. Bu ucuz, ajitatif ezberlerin bizi anlamasını beklemiyoruz. Ne tesadüf ki aynı bağlamda biz de onları modernist olmakla suçluyoruz. Emek, sınıf siyasetinin altından

çekilmesi bir yana, tam tersi toplumsal ilişkileri boydan boya kesen komünalist bir olanağa dönüşmüştür. Emeği politik güç olarak mekâna sıkıştırarak sınırlayan modernist soldur. Bugün modernist sol, burjuva özlü siyasal demokrasi sorununu devrim sorunu olarak görerek, sınıf eksenli komünalist siyasete yabancılaşmıştır. Biz ise bugün sınıf siyasetinin toplumsal ilişkilerin bütün hücrelerine dağıldığını iddia ediyoruz. Politik devrimden sonraya ertelenen Komünist siyasetin bugün politik talep olarak kendisini güncelleştirdiğini söylüyoruz. Sorun, emeğin kapitalizm karşısında politik güç zemini olmaktan çıkması değildir. Sorun, modernist söylemle yapılanmış solun politika yapma biçimleri ve araçlarındaki tıkanmalardır.

Modernist solun tıkanıkları ve kendine yabancılaşmasıyla bu iki boyut temelinde yüzleşmeden, bizim açımızdan çıkış görünmüyor. Bu iki boyutu kavramsal düzeyde netleştirebiliriz: birincisi politik felsefenin yeniden kurulması, ikincisi ise politik teori ve pratiğin kurulduğu maddi ilişkilerin yeniden çözümlenmesidir. Bunun da kökü solun pek de üzerinde düşünmediği "değer teorisi"dir.

Değer teorisi

Bu konu derin bir konu olmakla beraber üzerine düşünmenin sınırı yoktur. İlerde göreceğimiz konunun anlaşılabilmesi açısından yol açıcı değinmelerle yetineceğiz.

Varlığı var kılan, varlığın devinimidir. Varlık devinim dışında var değildir. Sorun varlığı var kılan deviniminin çözümlenmesidir. Diyalektik, bir devinim felsefesidir; mutlağa karşı hareketi önceler ve her varolan yok olmayı hak eder. Bu böyle bilinmiştir. Fakat Hegel diyalektiğinin özü bu değildir. Varlık, devinebilmek için kendisini başkalaştırarak olumsuzlar ve ötekileştirir. Başkalaşmış ve ötekileşmişin olumsuzlaması ile tekrar kendisini olumlar. Diyalektik varlıkta olumlama, olumsuzlamanın olumsuzlamasıdır. Olumsuzlamanın olumsuzlamasını kuran çelişkidir. Varlık, başkalaşım ve çelişki üzerinden devinerek kendini olumlar. Çatışma, çelişkinin açığa çıkmış formudur. Çatışma çelişkinin yabancılaşmış biçimidir. Kendini başkalaştırarak olumlayan varlık, gelişmesinin en üst noktasına gelene kadar asla yok olmaz. Varlık nasıl ki olumsuzlayarak kendini olumlama hakkını kullanıyorsa, ölümünü de kendisi belirler. Diyalektikte çelişki, varlığı yok edecek Azrail değildir; tam tersi,

onun varlığını devindiren güçtür. Diyalektiğin özü, başkalaşım, yabancılaşma ve çelişkidir; ve diyalektik bir olumsuzlama felsefesidir. Diyalektik herkesi kesen evrensel ve bilimsel bir hareket yasası olarak bilindi. Oysa diyalektik, bir iktidar, bir tahakküm felsefesidir. Egemen sınıfların sınıf iktidarını meşrulaştıran bir sınıflaştırma felsefesidir.

Diyalektik, "başkalaşım" ve "çelişki"den çıkarken olumlama felsefesi "fark" ve "çatışma"dan çıkar. Bu bağlamda emeğin olumlamaya dayalı devrimci politikliği diyalektik değildir. Emeğin devrimci politikliği emekle sermaye arasındaki diyalektik ilişki üzerinden kurulamaz. Eğer kurulur ise bu reformizmdir. Emeğin kendini olumlama politikliği, sermayenin kendini olumlama pratiği olan diyalektiğinden sürekli bir kaçıştır. Sınıflaştırma pratiğine karşı sürekli sınıfsızlaşma pratiği emeğin politik direnişi ve kuruculuğudur. Spinoza, Foucault ve Deleuze üzerinden bir Marx okuması, emeğin olumlanmasını, sermaye-emek arasındaki diyalektik ilişkiden çekip çıkarmak, fark ve çatışma üzerinden devrimcileştirmektir.

Sermayenin olumlama pratiği, diyalektik ilişki içinde kurulan bir değer teorisi, bir sınıflaştırma pratiğidir. Kapitalizmde emek, bir emek biçimi olan ücretli emek biçimine dönüştürülerek sınıflaştırılır. Sermayenin bu değer teorisi, sınıflaştırmanın tözüdür. Değer teorisi, somut emeğin soyutlanması değil, soyut emeğin somutlaşmasıdır. Bu bağlamda değer teorisi bir toplumsal ilişki olan sermaye kavramına içkin bir ilişkiselliktir. Sermaye gibi değer de bir mekâna ve somut emeğe indirgenemez. Kapitalist değer üretimi, toplumsal ilişkilerin hücrelerinin mekânında değişik biçimler altında başkalaşıma girerek kendisini üretir ve yeniden üretir. Kapitalist değer üretimi, toplumsal ilişkileri sınıflaştırarak hayatın üretimi ve yeniden üretimi demektir. Değerin başkalaşım biçimleri arasında bir artzamanlılık yoktur, tam tersi eşzamanlılık, dengesiz, eşitsiz ve bileşik bir devinim söz konusudur. Bu durum, bizi tam da toplumsal emek zamanı belirleyen genel zekânın uzamına sokar. Artı- değerin fabrikada ölçülebilir olması, değerin yalnızca fabrikada üretiliyor olması anlamına gelmez. Kapitalizmin doğası ise tam tersi eşzamanlı, eşitsiz, dengesiz ve bileşik devinimdir. Bu durum, ölçünün sürekli değişken olduğunu gösterir. Bu bağlamda ölçü nedir? Ölçü, ölçülemez olanın kapatılması ve sürekli ama sürekli kontrolüdür. Ölçü, sabitlenemez olanın sabitlenmesi bağlamında politik-

tir. Sermaye yalnızca sömürü ilişkisi değildir. Sömürüye içkin sınıflaştırma ilişkisidir. Sermayenin temel eğilimi toplumsal hayatı sürekli sınıflaştırmanın üretimi ve yeniden üretimi olarak kurmasıdır. Sermayenin emeği biçimsel tahakkümü altına almasından gerçek tahakkümü altına almasına geçmesi olgusundan bizim anladığımız bu politikliktir. Bu bağlamda değer teorisi ve buna bağlı üretici güçlerin gelişimi, bağımsız bir ekonomik alana indirgenerek hapsedilemez. Değer teorisi aynı zamanda güç ilişkilerine içkindir.

Kapitalist toplumsal ilişkileri üreten ve yeniden üreten temel dinamiğin meta ilişkisi olduğunu biliyoruz. Meta kavramının kullanım değeri ve değişim değeri özelliklerini taşıdığını da biliyoruz. Merceği meta kavramının üzerine biraz yaklaştırdığımızda, meta kavramının toplumsal ilişkileri eşitleyen bir özelliğini de göreceğiz. Güçten başka somut emeklerin niteliksel farklılıklarını eşitleyecek bir ölçü olmadığından pre-kapitalist toplumsal ilişkilerde ölçü, ya tanrının yeryüzündeki temsilcisi kral ya da devlettir. Bu aynı zamanda zenginliğin de ölçüsüdür. Kapitalist toplumsal ilişkilerde ise, emeğin niteliği soyut emektir. Soyut emek, somut emeğin niteliğini niceliğe indirgeyerek, metanın değişim değeri üzerinden toplumsal ilişkileri eşitler. Bu bağlamda liberaller meta üretimine taparlar ve onlar için zenginliğin kriteri, "muazzam bir meta üretimidir." Böylece kapitalizm, kullanım değerini, değişim değerinin tahakkümü altına sokarak kapatır. Artık toplumsal hayat, değişim değerinin tahakkümü altında tüketilecektir. Karşımıza kullanım değeri olarak yalnızca değişim değerini işleten çalıştıran tüketim çıkar.

Klasik ekonomistler, kapitalizmin bu eşitlikçiliğine taptılar. Meta üretiminin önüne engel olan her şeyden nefret ettiler. Politikliği, toplumsal ilişkileri eşitleyen meta üretiminin engelleri üzerine oturttular. Bu eşitliğin kurulmasını yalnızca dolaşım alanına indirgemekle kalmayıp, üretim alanına da indirgeyerek, sömürüyü, eşitsizliği ve tahakkümü gizlediler. Ekonomik alanı eşitliğin, politik alanı da bu alanı devindirme ya da durdurma alanı olarak kapattılar. Ekonomik alanı politik alandan kopartarak, ekonominin politik özünü sakladılar. Kapitalizmi politik toplumdan soyutlayarak ekonomik toplum olarak yutturdular. Bütün bu rasyonelleştirmenin tözü, emeğin meta olarak algılatılmasıdır. Emek meta olmalıdır. Ücretli emek, emeğin metalaşmış biçimidir. Liberallere göre üretim sürecinde canlı emeğe

ödenen ücret, metada donmuş emeğin karşılığıdır. Emek sermaye piyasası da bu bağlamda eşitlik alanıdır. Emek, ücretli emek olarak metalaştırılarak sınıflaştırılır. Sendikalizm, ücretli emeği meta olarak sermaye piyasasında emeğin değerini koruyan ve artıran bir şirketleşmedir. Emeği ücretli emekle özdeşleştirmedir ve emeğin sınıf olarak üretimi ve yeniden üretimidir. Aslında ücretli emek, sermayenin başkalaşmış biçimidir ve emek ile sermaye arasındaki diyalektiğin ürünüdür. Bu diyalektikte çelişki vardır. Çatışma bu çelişkiye oturtulur. Evet, ücretli emek olarak sınıflaştırılmış emeğin sınıf siyaseti, sermaye ve emek diyalektiğinin çelişkisi üzerine oturtulabilir. Fakat bu, burjuva demokrasisidir ve reformizmdir. Bu durumda devrimcilik, bu diyalektiğin çelişkileri üzerine oturtulmuş çatışmanın, devrim sorunu olup olmadığına bağlıdır.

Marx emeği, ücretli emekle özdeş kılmaktan ve meta olmaktan çekip çıkarır. Marx için üretim süreci eşitlik alanı değil tam tersi tahakküm alanıdır. Sermayenin diyalektiği içinde üretim alanındaki artı-değer sömürüsü ve eşitsizlik, tam da sermayenin emek üzerindeki tahakkümünü açığa çıkarmaktır. Emek, meta değildir ve değişim değeri taşımaz. Emek tüketilen değil, üretken bir kullanım değerine sahiptir. Ücret, emeğin canlı emek sürecindeki üretkenliğinin karşılığı değil, bedeninin ve aklının tüketiminin karşılığıdır. Politik olan, insan bedeni üzerinde tam bir kullanım hakkıdır. Köleci ve feodal toplumlara politik toplum denilmesinin özü burada yatar. Özel mülkiyet kavramı, sadece üretim araçları üzerindeki mülkiyete indirgenerek ruhsuzlaştırılamaz. Bütün sınıflı toplumlarda özel mülkiyet, emeğin bedeni üzerinde tam bir tahakküm kurmanın teknolojisidir. Kapitalizm, emeği mülksüzleştirir ve bireyselleştirir. Emek, kendi emeğini değerli kılacak maddi koşullarla ve kolektivizmle buluşamaz. Kendini üretmeyi unutur. Düşüneceği tek şey, yeniden üretimi için bedeninin kullanım hakkını sermayeye bir süreliğine satmaktır. Bakunin'in şu değerli lafı, ajitatif bir edebiyat değil ontolojik bir gerçekliktir: "Emeğini sattığın an, kişiliğin mülkiyet altındadır." Emek, sermayeye emeğini satarak bedeninin kullanım hakkını tam bir özel mülkiyet altına sokar. Liberaller tarafından ekonomik alan politik alandan kopartılmışken, Marx ve komünist anarşizmle birlikte, ekonomik alan tam da politik olanın en yoğunlaşmış biçimi olarak karşımıza çıkar. Kapitalizm, eşitlikçi değil tam tersi, eşitsizliği üreten ve yeniden üreten politik bir

toplumdur. Bu bağlamda bütün ekonomik kavramlar, tahakkümün teknolojileri olarak okunmalıdır. Emeğin olumlanmasının politikliği bağlamında emek ve sermaye arasında diyalektik bir çelişki yoktur. Tam bu noktada, "Emeği politik olarak kuracağımız zemin nedir?" sorusuyla yüz yüze geliyoruz. Yol ikiye ayrılıyor: Ya sermayenin kendini olumlama pratiğinin diyalektiğinin çelişkisi üzerinden emeği politik olarak konumlandırmak ya da emeği sermaye karşısındaki farkı üzerinden çatışma içinde kurmak. Birincisi sermayenin kendini olumlama tarihselliğinin olgunlaşmasına bağlayarak, komünalist siyaseti sermayenin içine kapatır. İkincisi, sermayenin kendini olumlama tarihselliğinin her uğrağında sermayeyi kilitleyerek komünalizmin önünü açar. Marx'ın sırrı budur. Marx'taki maddeci metafizik ve diyalektik, komünalizmi sermayenin olumlama diyalektiği içine kapatmak zorunda bırakmıştır.

Biyo-politik üretim

Kapital ve *Grundrisse* arasında özsel bir fark yok. Fakat aynı özün değişik bir yöntemle ele alındığını söylemek yanlış olmayacaktır. *Grundrisse*'nin *Kapital*'in taslağı olarak kaleme alındığını biliyoruz. Daha bütünsel bir bakış açısıyla kaleme alındığından dolayı Marx'ın anlaşılması açısından *Grundrisse* anlamlıdır. Marx'ı *Kapital* 1' üzerinden okumakla, *Grundrisse* üzerinden okumak, Marx'ı konuşturmada farklar yaratmaktadır. *Grundrisse*'de sermaye, yok-yer'dedir. Bir başka deyişle her yerdedir. Bu bağlamda, yok-yer'deki sermayenin yeri, bir soyutlama olan "ilişkisellik"tir. Sermaye somutlamada değil soyutlamada görünür kılınır. *Kapital* 1'de ise sermaye, analitik çözümlemeyle somut yerdedir. Analitik yöntemin görünür kılma biçimi somut ölçüyü gerektirir. Soyutlama yöntemiyle görünür kılma ise ölçülemezliktir. Bu bağlamda, analitiğin ölçü-içiliği, ilişkiselliğin ölçülemezliğini saklar. Görünür kılmada ölçü-içi dil ile ölçü-dışı dil arasında anlama ve kavramada ciddi farklar yaratmaktadır. Anlaşılır kılabilmek için analitik ölçü-içi bir dile girildiğinde, ilişkiselliğin ölçü-dışılığı ve zenginliği anlam kaybetmeye başlar. Bu durum ciddi zorlukları da beraberinde getirir. Ülkemizdeki anlama ve kavramadaki düşünme dilinin analitik olduğunu hatırladığımızda işler daha da içinden çıkılmaz hale gelmektedir. Sermaye post-modernleşmiştir. Post-modernizm, sermayenin olumlama diyalektiğinin en derinleşmiş ve yoğunlaşmış biçimidir. Bugün

sermayenin görünür pratiğini anlamak ve kavramak, ancak ölçü-dışı dil ile mümkündür. *Kapital* 1'in dili, 19. ve 20. yüzyıl kapitalizmini anlamanın dili idi, 21. yüzyıl kapitalizmini anlama dili ise *Grundrisse*'nin dilidir.

Sermaye bir ilişkisellik olarak uzamı ifade eder. Burada "uzam" kavramını kullanmamızın anlamı "mekân-dışılık" değildir. Mekânın sınırlarını tanımamaktır. Sermaye için mekân sınırlarını yıkmak kendi olumlama pratiğinin özgürlüğü iken, mekân sermaye tarafından emeğe konulan bir yasaktır. Mekânlaşma, sermayenin emeği tahakküm altına almasının teknolojisidir. Sermayenin uzamı, emeği tahakküm altına alan mekânlaşmayla kurulur. Sermaye, bütün mülkiyet biçimlerini ve emeği kendi birikim süreçlerine göre biçimlendirdiği oranda egemen olabilir. Ve bu gücü dünya pazarı ve ekonomisini ele geçirebildiği zaman kazanabilir. Sermaye için fabrika, ulusal sınırlar yetmez. Ulusal sınırlarda tıkanmak sermaye için ölümdür.

Sermayenin ilksel birikim döneminde, emeğin tahakküm altına alınmasının mekânı fabrikaydı. Topraktan kopartılarak mülksüzleştirilen emek, ücretli emek biçimi altında sınıflaştırılarak bir beden olarak fabrikada tahakküm altına alındı. Fabrika dışındaki toplumsal hayat ise, politik zorun açık şiddeti üzerinden disipline edilmekteydi. Sermaye yalnızca fabrikada emeği tahakküm altına almakla yetinemez. Dolaşım alanını da düzenler. Bu bağlamda diğer mülkiyet ilişkilerini ve sermaye içi güçleri biçimlendirir, düzenler ve yönetir. Bütün somut emekleri soyut emeğin tahakkümü altında sınıflaştırarak sermayeyi işletip çalıştıran bir özne haline getirir. Üretim ile dolaşım alanının sınırı, Marx'ın ifade ettiği gibi, sermayenin ölüm taklasının atıldığı süreçtir. Bu ölüm korkusu, dolaşım alanının üretim alanının tahakkümüne sokulmasını emreder. Emeği, sermaye içi güçleri ve diğer mülkiyet ilişkilerini sürekli düzenleme ve yönetme, bu emrin politik ifadesidir. Bu politikliğin mekânı ulus, ekonomik dile çevrilmiş ifadesi ise, sermayenin yoğunlaşması ve tekelleşmesidir. Bu süreç, kapitalizmin rekabetçi dönemi olarak adlandırılmıştır. Geldiğimiz noktada durarak günümüzü de içeren bir soyutlama yaptığımızda şunu kabul etmemiz gerekir: Sermayeyi devindiren güç, toplumsal ilişkileri soyut emeğin tahakkümü altına alma gücüdür. Sermayenin, emeği biçimsel tahakküm altına almasından gerçek tahakküm altına almasına geçmiş olmasıdır.

Bu bizi ölçü-içi analitik bir fabrika mekânından, ölçü-dışı toplumsal fabrika tanımına, toplumsal hayatın bedeni üzerinde tahakküm kurulmasına götürür. Bu bağlamda, beden üzerinde tahakküm kurmanın politikliği, ölçü-dışı görünür kılma diline dönüşür. "Biyo-politik üretim" kavramı, bu boşluğu dolduran bir kavramsallaştırmadır. Biyo-politik üretim, sermaye birikim süreçlerinin işletilip çalıştırılmasına içkin, toplumsal hayatın üretimi ve yeniden üretimidir. Biyo-politik üretim, toplumsal hayatın fabrikalaştırılmasıdır. Toplumsal hayat üç aşamadan geçerek günümüze gelmiştir: Fabrika, ulusal fabrika ve küresel fabrika. Biyo-politik üretim, aşkın ideolojik üretime, ya da ideolojik hegemonya aygıtlarının disiplin toplumlarına indirgenemez. Biyo-politik üretim ontolojik bir üretimdir ve toplumsal soyut emek paranın denetim toplumunu ifade eder. Bu bağlamda, ideolojik ve disiplin toplumlarının kurumsal üretimi de metalaştırılarak ticarileştirilmiştir. Toplumsal hayat şirketleşmiştir.

Kriz

Analitik bir çözümlemede artı-değer üretimi, nispi artı-değer ve mutlak artı-değer üretimi olarak ayrımlaştırılmıştır. Mutlak artı-değer, emek yoğun bir üretimi ifade ederken, nispi artı-değer emeğin verimliliği üzerinde yürütülen bir üretimi ifade etmektedir. Üretimde canlı emek süreci, gerekli emek zaman ve artı emek zaman olarak ayrılır. Mutlak artı-değer, gerekli emek zamanı uzun tutarak artı-değer miktarını artırmayı hedefler. Nispi artı-değer ise üretim araçlarındaki teknolojik gelişmeyle gerekli emek zamanın kısaltılarak artı-emek zamanın uzatılmasıdır. Bu süreç, sınıfsal güç ilişkilerinin kuruluşuna içkindir. Kapitalizmin mutlak artı-değer üretimi sürecinde çalışma saatleri uzun tutulduğundan, örneğin 12 saat, işçi sınıfı çalışma zamanını kısaltmak için politikleşir. Gerek çalışma zamanının kısaltılması talebi, gerekse emek yoğun üretimin getirdiği kitlesellik ciddi bir politik krizi de beraberinde getirmektedir. Sokak çatışmalarıyla 19. yy Avrupası'nı kasıp kavuran proletaryanın en önemli taleplerinden biri çalışma saatlerinin kısaltılmasıdır. Emek ve sermaye arasındaki bu çatışma, sermayeyi mutlak artı-değer üretiminden nispi artı-değer üretimine geçmeye zorlamıştır. 20. yüzyılda ise işçi sınıfının talebi, toplumsal artıdan daha çok pay almak için ücret artışı talebine dönüşmüştür. Fakat üretim zamanı 8 saate çekilerek emek verimliliğine dayanan üretime geçiş, 12 saatlik zaman içindeki artı-emek zamanı küçültmemiş

tam tersi daha da artırmıştır. Bu durum artı-emek zamanı göreceleştirmektedir. Sermaye, mutlak artı-değer üretimi dönemindeki krizi, kârlı çıkarak hem çözmüş hem de işçi sınıfının talebini ücret artırma talebine indirgemiş, emeği ücretli emek olarak sınıflaştırarak kapitalist toplumsal ilişkilerin üretimi ve yeniden üretimini işleten özne haline getirmiştir.

Nispi artı-değer üretimini hızlandıran ikinci önemli politik neden, sermaye içi güç ilişkileridir: rekabet. Metadaki donmuş emek miktarını küçülterek fiyatı düşürmektir. Sermaye bunu, üretim araçlarının teknolojik üstünlüğü üzerinden emeği verimli kılan bir üretim ile gerçekleştirir. Bu durum, metadaki donmuş emek miktarını kuran toplumsal emek zamanını belirler. Kapitalizm, diğer mülkiyet biçimlerini tahakküm altına alır ve teknolojik olarak geri kalan rakiplerini tasfiye eder. Sermaye birikim sürecinin yoğunlaşması ve tekelleşmesi bu durumun ürünüdür. Sermaye içi güç ilişkileri sürekli hareketlidir. Bu hareket, güç ilişkilerini yeniden kurar ve düzenler.

Mutlak ve nispi artı-değer, rekabet, üretim araçlarının teknolojik üretimi derken kavramsal yürüyüş bizi toplumsal emek zamanına getirmişti. "Toplumsal emek zamanı kavramı" ise, kendisini belirleyen "toplumsal genel zekâ" kavramıyla bizi tanıştırır. Genel zekâ kuruluşu, kapitalist toplumsal hayatın, eşitsiz, dengesiz, bileşik gelişim ve birikim yasasının devinimine bağlıdır. Ne yazık ki, yasa, kavramsal olarak kendisini yok eden eşitsiz ve dengesiz bir gelişimin sürekli hareketinin ölçülemez uzamına bizleri götürür. Kapitalizmin en doğal yasası post-moderndir. Bu bağlamda sermayenin post-modernleşmesi, bu yasanın en yoğunlaşmış ve canlı bedenidir. Yukarıda ifade ettiğimiz kavramlar arası ilişki hiyerarşik ve artzamanlı işlemez. Tam tersi eşzamanlı dengesiz ve eşitsiz zorunluluk ve olumsallıklarla işleyen birleşik bir devinimdir. Analitik ölçü-içi görünür kılma, ölçü-dışı görünür kılma alanına girdiği an yeniden kendisini tartıştırır.

Genel zekâyı kuran, toplumsal ilişkilerin eşzamanlı, eşitsiz ve dengesiz birikim devinimi, toplumsal emek zamanını sürekli hareketli kılar. Toplumsal emek zamanın bu hareketi, artı-emek zamanını sürekli değişikliğe uğratır. Bu harekete içkin bütün güç ilişkileri politik devinimi içinde kurulur ve düzenlenir. Bütün tahakküm teknolojileri, makineleri, toplumsal, bireysel, ekonomik ve politik ilişkiler birbirinin içine geçerek melezleşir. Toplumsal

hayatın üretimi ve yeniden üretimine içkin güç ilişkilerinden bağımsız ekonomik bir yapı yoktur. Kapitalizm, başından itibaren bir kriz toplumudur ve bir kriz yönetme sanatıdır. Bu sanat tamamen politiktir. Politikliğin kuruluşu, kriz yönetiminin iktidar işleyişini çözümlemekten geçer. Sermaye birikim sürecinin diyalektiğini işletip çalıştıran egemenlik biçimi kavramıyla karşı karşıyayız. Egemenlik, yalnızca "ölçü"nün işletilmesini ifade etmez, aynı zamanda ve gerçek anlamda ölçülemez olana müdahale anlamına gelir. Bu bağlamda egemenlik, toplumsal emek zamanına müdahaledir. Liberalizmle Marksizmin arasındaki fark tam da burada yatar. Liberalizm, toplumsal emek zamanının piyasa tarafından belirlendiğini, bir başka ifadeyle politik alandan bağımsız bir ekonomik alan olduğunu söyler. Marx'ın ifadelerinde de bu okunabilir. Fakat Marx, yazmak istediği altı başlıktan ancak üç tanesini yazabilmiştir. Yazamadığı üçünden biri "Devlet", diğeri "Dünya ekonomisi"dir. Bu konuda bir yargıya varmak ciddi bir haksızlıktır. Fakat Negri, bu konuda sorun üretecek alanlar açmaktadır. Sermayenin pratiğini okumadaki politik felsefe yanılsamasıdır. Sermayenin olumlama pratiğini Spinoza üzerinden okuyarak sermayenin diyalektik işleyişini reddetmesidir. Spinoza üzerinden doğru bir okuma yaparak emeğin olumlama pratiğini sermayenin diyalektik ilişkisinden kurtarırken, sermayenin pratiğindeki diyalektiği de ortadan kaldırmaktadır. Sermayenin modern döneminde ölçebilir olan politiklik, sermayenin post-modernliğinde ölçemez olmuştur. Buraya kadar bir sorun yoktur. Egemenlik ve temsiliyet bağlamında kriz daha da derinleşmektedir. Politik kriz teorisi anlamlı bir yerden kurulmaktadır. Sorun, ölçebilir olan politikliğin ölçme eyleminde bulunamaması sonucuna varma potansiyelidir. Bu, politik olanı görünmez kılar. Dolayısıyla Negri, politik olanın ölçülemez olanı kontrol edememe durumuyla, ölçü-dışı olanı birbirine karıştırmaktadır. Sermayenin post-modern dönemi olan günümüzde, değeri ölçecek zamanı belirleyen ulusal toplumsal emek zamanı değil, küresel toplumsal emek zamanıdır. Bu bağlamda toplumsal emek zamanın belirlenmesi, ulus devletin egemenlik alanından çıkmıştır. Küresel emek zamana müdahale eden onu işleten yeni bir devlet teorisine ihtiyaç vardır. Küresel sermaye, bu kaotik duruma, küresel egemenlikle yanıt vermektedir. Fakat bu emperyal yanıt, küresel güç dengelerini bozmak ve toplumsal sınıflar arası ilişkileri yeniden düzenlemek

olacaktır. Bu bağlamda biz üçüncü dünya savaşı içinden geçiyoruz diyoruz. Sermayenin post-modernleştiği günümüzde kapitalist imparatorluk, eşzamanlı eşitsiz ve dengesiz bileşik devinimini en yoğun biçimde yaşamaktadır. Bu krizin yönetimi ise bir egemenlik biçimi olarak post-modern emperyal faşizmdir.

1848 Özeleştirisi

19. yüzyıl, Avrupa sokaklarının devrim istediği bir yüzyıldır. İşçilerin, köylülerin ve yoksulların devrim talebinin sokak barikatlarında somutlaştığı bir yüzyıl. Burjuvazinin aristokrasiyle, burjuvazinin burjuvaziyle ve burjuvazinin proletarya ile savaştığı bir siyasal coğrafyanın yüzyılı. Bu yüzyıl, bütün modern sınıfların ekonomik ve politik olarak en derin çelişki ve çatışmalarla kurulduğu siyasal bir tarihtir. 1848 konjonktürel bir dönemi ifade etmemektedir. Tam tersi 19. yüzyılın bütününü ifade eden bir simgedir. Buna bağlı olarak "1848 özeleştirisi" de 19. yüzyılın politik olarak eleştirisi ve özeleştirisidir. Engels'in, Marx'ın yazdığı *Fransa'da Sınıf Mücadelesi* kitabına, ölmeden önce 1895'te kaleme aldığı önsöz, bizim açımızdan tarihi bir metindir.

Marx'ın, 19. yüzyılın teorik sorumluluğunu politik olarak üstlendiği doğrultusunda yorumlar vardır. Bu yorum yanlış olmamasına karşın çok ciddi bir eksikliği de taşımakta ve bu eksiklik Marx'ın 19. yy üzerindeki politik sorumluluğunu unutturmaktadır. Bu bizi, Marx'ı yalnızca metin içinde okumaya yönlendirmekte ve Marx'ı kavramlara kapatmaktadır. Kavramlarla tarih arasındaki ilişkiyi kuran politiklikten bizi uzaklaştırmakta, Marx okumasını Kapital'e ve iktisada sıkıştırmaktadır. Marx'ı bu sıkışıklıktan kurtaran Lenin olmuştur. Lenin, Marx'ın politik olarak okunmasıdır. Marx'ın "Marksizmleştirilmesi" Lenin'le başlatılmıştır. Oysa Lenin'den önce Marx'ın Marksizmleştirilmesi ve Marx'ta yaşadığı dönemi çözümleyen politik kriz teorisi vardı.

Genel olarak Marx, Alman felsefesi, İngiliz iktisadı ve Fransa devrimci pratiği olarak yorumlanır. Marx'ın Fransa pratiğinde politik bir sorumluluğu yoktur. Fransa'daki sınıf mücadelesine ait devrimci pratiğin sorumluluğu, anarşistler ve Blanquistlere aittir. Marx'ın Fransız üçlemesiyle yaptığı şey, kurduğu kavramsal dünyayı tarihsel ve toplumsal bir pratik içinde sınamaktır. 1848 devrimine kadar Marx için her kriz bir devrimdir. Fakat

1848 devriminin yenilgisinden sonra artık her kriz bir devrim değildir. Gerçekçi bir devrimin koşulu, iktisadi maddi koşulların olgunlaşmasına bağlıdır. "Kapitalist toplumsal ilişkilerin yıkılmasının ekonomik maddi koşulları ne?" sorusunun yanıtı teorik olarak verilmesine karşın, "peki ne zaman yıkılacak?" sorusunun yanıtı bir sır olarak kalmıştır. Bu sır, 1848 Avrupası'nın sokaklarında yükselen devrim istemine karşı kuşkulu bir pozisyon almayı beraberinde getirmiştir.

Marx, 1871 Komün yenilgisinden sonra, yüzünü Alman sınıflar mücadelesinin yürütüldüğü coğrafyaya dönmüştür. Marx'ın politik olarak üstlenmek zorunda olduğu sınıflar mücadelesi pratiği Almanya'dır. Almanya, Marx'ın Marksizmleştiği ilk uğraktır. Alman Marksizmi, Leninizm, ya da Rus Marksizmi üzerinden okunmuştur. Fakat Marksistler, Alman Marksizmi'ni, 1848 ve 1871 Komün Avrupası üzerinden okumayı unutmuştur. Özellikle Alman Marksizmi bunu unutturmuştur. Çünkü Alman Marksizmi, sokakları devrim isteyen bir devrimci pratiğin yenilgisi üzerinden kendisini kurmuştur. Alman Marksizmini devrime çeken Anarşizm artık yoktur.

Engels'in tarihsel metnini yeniden hatırlamak, bu unutulmuşluğa bir müdahaledir.

Ekonomik maddi koşullar

> "Ama tarih bizi de haksız çıkardı, bizim o zamanki görüşümüzün bir yanılsama olduğunu ortaya koydu. Hatta daha da ileri gitti: yalnız bizim o zamanki yanılgımızı savurmakla kalmadı, proletaryanın, içinde dövüşmek zorunda olduğu koşulları da baştan aşağı altüst etti."[1]

1895'te durarak 1848 Avrupası üzerine düşünen Engels'in bu ifadesi, sorunun köklü ve bütünlüklü bir sorun olduğunu bizlere gösteriyor. Metnin içinde yürümeye devam ettiğimizde:

> "Tarih bizi ve benzer düşüncede olanların hepsini haksız çıkardı. Tarih gösterdi ki, kıta üzerindeki iktisadi gelişme durumu, o zaman, kapitalist üretimin kaldırılması için henüz yeterince olgunlaşmamıştır ve tarih, bunu 1848'den bu yana bütün kıtayı kaplamış olan ve Fransa'da, Avusturya'da,

---

[1] Karl Marx, *Fransa'da Sınıf Savaşımları* 1848-1850, Sol Yayınları, 1988, s.13.

> Macaristan'da ve son olarak Rusya'da büyük sanayiye ancak şimdi gerçekten söz hakkı veren ve Almanya'yı da birinci sınıf bir sanayi ülkesi durumuna getiren –bütün bunlar kapitalist bir temel üzerinde, yani 1848'de pekala genişlemeye elverişli bir temel üzerinde olmak üzere– iktisadi devrimle tanıtlandı."[2]

ifadesi ile karşılaşıyoruz. Dikkatimizi çeken iki nokta var. Birincisi, "iktisadi devrim" kavramıdır. Burjuvazi politik devrimini yapsa bile üretici güçleri geliştirme bağlamında iktisadi devrimini devam ettirmektedir. İkincisi ise, üretici güçleri geliştiren bu iktisadi devrimin yalnızca 1848 dönemini ifade etmemesi ve 1895 yılını da içine alan bir süreci kapsamasıdır. Gözümüze çarpan iki konu üzerinde düşündüğümüzde durum çelişkilerle dolu görülmektedir. Üretici güçlerin gelişimi ve ekonomik devrim, burjuvazinin siyasal ilericiliğini ifade etmez mi? Oysa burjuvazinin siyasal gericiliği 1848 devrimiyle başlamıştır. O zaman karşımıza farklı bir durum çıkmaktadır: Burjuvazi siyasal olarak gericileşse de ekonomik devrim devam edebilir. Gerek burjuvazinin ilericiliği, gerekse gericiliği üzerinden yürüsek de karşımıza çıkan sonuç: "iktisadi devrim" devam ettikçe, devrimin maddi koşulları yoktur. Peki, o zaman sokakları devrim isteyen 19. yy Avrupa gerçekliği neyi ifade etmektedir? Bu gerçeklik, yenilgiye mahkum trajik bir romantizm midir? Bu durumun politik sonuçları düşündürücüdür.

Bu düşünme bizi iki noktaya götürür: Birincisi "Dikkat! Problem var". İkincisi "Yürüyelim bakalım durum bizi nereye götürecek". Şimdilik ikinci şıkkı izleyerek yürüyelim. Bu yürüyüş bize iki soru sordurtmaktadır. 1) Devrimin tarihsel ekonomik koşulları ne zaman olgunlaşacak? Sermayenin kendini olumlama pratiğini tamamlayan ve sermayenin kendi elleriyle kendisini yok edecek ekonomik maddi koşullar ne zaman gerçekleşecek? 2) "O zaman" gelene kadar işçi sınıfının politik taktiği ne olacak? Birinci soruya yanıtı Marx'ın değişik yapıtlarında açıkça bulabiliriz. İkinci soruya yanıt ise Alman Marksizmi'dir.

Marx'ın birinci soruya verdiği yanıt çok açıktır: Üretim ilişkileri ile üretici güçler arasındaki diyalektik çelişki. Devrimin ekonomik maddi koşulu, üretim ilişkilerinin üretici güçlerin

---

[2] a.g.e., s.15.

gelişimini durdurarak üretim sürecini kilitlemesi ve burjuva üretim ilişkilerinin anlamsızlaşmasıdır. Üretim ilişkileri ile üretici güçler arasındaki diyalektik çelişki olgunlaşıp bu noktaya gelmeden gerçekçi bir devrimin maddi koşulları oluşamaz. Peki bu diyalektik çelişkinin olgunlaşmasının kriteri nedir? Marx'ın bize verdiği yanıt şudur:

> "Burjuva toplumun üretici güçlerinin, içinde burjuva koşullarının izin verdiği bollukta geliştikleri bu genel gönenç dolayısıyla gerçek devrimden söz edilemez."[3]

> "Üretici güçlerin gelişmesinin biçimleri olan bu ilişkiler, onların engelleri haline gelirler. O zaman toplumsal devrimler çağı devrimler çağı başlar."[4]

> "İçerebildiği bütün üretici güçler gelişmeden önce, bir toplumsal oluşum asla yok olamaz..."[5]

> "Yeni ve daha yüksek üretim ilişkileri, bu ilişkilerin maddi varlık koşulları, eski toplumun bağrından çiçek açmadan, asla gelip yerlerini alamazlar."[6]

Marx yanıtlarıyla, sermayenin kendini olumlama diyalektiğinin, tarihi nasıl kapattığını bizlere gösteriyor. Yürüyüşümüzü bu yanıttan sonra durduruyoruz. Tekrar "Dikkat, Problem var!", diyerek düşünmeye başlıyoruz. Emeğin kendini olumlama politikliğini, sermayenin kendini olumlama pratiğinin diyalektiği içine kapatmakla, ondan çıkarmak arasında politik bir tercih yapmak zorunluluğu ile karşı karşıyayız. Bu durum, günümüz sınıf mücadelesinin bütün Marksistlerin yüzüne tuttuğu aynadır.

Metin içinde kavramların yürüyüşüne biz de katılabiliriz. Sermayenin eğilimi, toplumsal ilişkilerin bütününü fabrikalaştırmak ve şirketleştirmektir. Dünya tek tekele gidene kadar üretici güçleri geliştirmek sermayenin genel yasasıdır. Bu bağlamda kapitalizm sürekli bir ekonomik devrim içindedir. İçerebileceği bütün üretici güçleri içermek sermayenin diyalektiğidir. Sermayenin emeği

---

[3] Marx, Engels, *Seçme Yapıtlar*, Sol Yayınları, s.226.
[4] Karl Marx, *Ekonomi Politiğin Eleştirisine Katkı*, Sol Yayınları, 1993, s.23.
[5] a.g.e., s.24.
[6] a.g.e., s.24.

gerçek tahakküm altına alması, doymak bilmez bir oburluktur. Fakat metin içindeki kavramların yürüyüşüne, tarihsel maddi hayatın ontolojisi içinde katıldığımızda, yanımızdakilerin kavramlar ya da üretim araçları değil, tam tersine güç ilişkilerinin çatışmaları olduğunu göreceğiz. Üretici güçlerin gelişimi, emeğin sürekli tahakküm altına alınması ve sermaye dışı ve sermaye içi güçlerin yeniden ve yeniden düzenlenmesidir. Bu bağlamda üretici güçlerin durması ve gelişimi politiktir. Üretici güçlerin gelişimi, emeğin ücretli emek altında sınıflaştırılmasının politik teknolojisidir. Emeğin sınıflaştırılmasına karşı sınıfsızlaştırılması, sermaye birikiminin diyalektiğine içkin, üretici güçlerin gelişimini politik olarak kırmaktır. Üretici güçler ile siyasi güç ilişkileri arasında bir hiyerarşi yoktur. Yani, politik güçlerle üretici güçler arasında ast-üst ilişkisine dayalı bir belirleme yoktur. Üretici güçler ile güç ilişkileri eşzamanlı, birbirlerine içkin eşitsiz, dengesiz ve birleşik bir devinimdir. Üretici güçler, güç ilişkilerinin bedeninde konuşur. Tarih gerçek anlamda sınıflar arası mücadelenin tarihidir. Mülkiyet ilişkisinden bağımsız bir üretici güçler gelişimi yoktur. Mülkiyet ilişkileri üretici güçlerin dilidir. Devrim, Devlet, emeğin sınıfsızlaşması, güç ilişkilerinden bağımsız ve güç ilişkilerini belirleyen üretici güçlerin gelişimine bağlı değildir. Böyle bir "Tin" yoktur. Devrim, üretici güçlerin gelişimine içkin politik güçlerin çatışmasına bağlıdır. Güç ilişkilerinden bağımsız ekonomik maddi koşullardan bahsedilemez.

Bizim ekonomik determinizmin metafiziği ifadesinden kastımız ekonomik yapının tek belirleyici güç olmamasıyla sınırlı değildir. Marksizmin verdiği biri örtük, üç öz eleştiriden biri de ekonomik alanın belirleyiciliğini öne çıkartıp diğer belirleyici dinamiklerin "savsaklandığına" dair özeleştiridir. Engels'in, 1890 tarihinde Bloch'a, 1893 tarihinde Mehring'e ve 1894'te Borgius'a yazdığı mektuplarda açık ve net olarak bu durum okunabilir. Meselemiz, klasik fakat tüketilmemiş altyapı-üstyapı tartışmasına geri dönmek değildir. Bu tartışmanın tıkanmasının nedeni Marx'ın zenginlik sorunsalı ile ele alınamamasıdır. Bizim üzerinde düşündüğümüz sorun sınıflar mücadelesinin ekonomik gelişmeye tabi bir şekilde işlevlendirilmesidir. Marx'taki "zenginlik" sorunsalına bağlı komünizm anlayışıdır. Bir başka ifade ile "zorunluluk ve özgürlük" üzerine düşünceleridir. Çok açık biçimde *Gotha ve Erfurt Programının Eleştirisi*'nde görüle-

cek olan bu konu, devletin sönümlenmesine neden olacak zenginlik sorunsalıdır. Değer teorisi, Marx'ın "zenginlik teorisi" ile bağıntılı ele alınmadığında anlamsızlaşır. Bu konu üzerinde düşünmek gündemimizdedir.

1848 Avrupası'nın sokakları gerçekti ve haklıydı. Çünkü devrimin tarihsel koşulları mevcuttu. Marx'taki ekonomik determinizmin maddeci metafiziği ve diyalektiği, devrimi, ekonomik maddi koşulların olgunlaşmasına bağlayarak bekletti. Bu beklentide politik taktiğimiz ne olmalıydı? Metnimize geri dönerek Engels'ten yanıtımızı alalım.

1848 Avrupası'nın politik taktiği

> "1848'in savaşım tarzı bugün her bakımdan eskimiş, zamanı geçmiştir."[7]

> "Dünya tarihinin acı cilvesi her şeyi altüst ediyor. Biz, 'devrimciler', 'kargaşalık çıkaranlar', legal yollarla, illegal yollarla ve kargaşa ile olduğundan çok daha iyi gelişiyoruz, başarılı oluyoruz. Kendi kendilerine verdikleri adla düzenin partileri gene kendilerinin yaratıkları yasal (legal) durum yüzünden yok olup gidiyorlar. Onlar, Odillon Barrot'un ağzından umutsuzlukla bağırıyorlar: yasallık (legalite) bizi öldürüyor, oysa biz, bu legalite içinde kaslarımızı sağlamlaştırıyor, yanaklarımızı pembeleştiriyoruz ve sonsuz gençliği soluyoruz."[8]

Engels'in bu yanıtı politik taktik açısından açık görünüyor. Edebi ve ajitatif bir dille eleştirmek basitliğine gitmek bize yakışmaz. Sorunumuz eleştiri yapmak değil bir soy kütük çalışmasıyla varlığın oluşuna içkin değişimleri görebilmektir. 1848 Marksizmi, azınlık öncü bir güçle, kriz anında vurup, çoğunluğu konuşturmak ve sürekli devrimi politik olarak koklamak iken, 1848 sonrası ve Alman Marksizmi farklı düşünmektedir. 19. yy işçi sınıfını politikleştiren simgesel iki talepten bahsedebiliriz. Birincisi 8 saatlik işgünü, ikincisi ise genel oy istemidir. Alman Marksizmi'nin genel oy talebi ile güçlendirildiğini söylemek eksik olmasına karşın yanlış olmayacaktır. Genel oy talebi yasal sendika, yasal parti ve parlamento siyasetini de beraberinde getirmiştir.

---

[7] *Fransa'da Sınıf Savaşımları* 1848-1850, s.13
[8] a.g.e., s. 30.

Amaç harekete içkindir. Hareket bir araç değil oluşun ta kendisidir. Yasallık, Alman Marksizmi'ni içine çekerek sistem içi özne haline getirmiştir. 1848 Avrupası'nda kriz devrimdi ve devrim, harekete içkin politik bir talepti. Alman Marksizmi'nde ise her kriz devrim değildi. Devrimin krizi beklendi ve devrim, harekete içkinlikten amaca dönüştü. Harekete içkin siyaset ise reform ve talep siyaseti idi. Harekete içkin olan varlığı kurdu. Reform ve devrim ikiliği Marksizmin politik gündemine oturdu. Devrim, amaç ve soyut; reform ise araç ve somuttu. Dolayım siyaseti Marksizmin içine hiç çıkmamacasına girmişti. Tarih, dolayım siyasetinin, amaç ve araç diyalektiğinin işe yaramadığını gösterdi. Bernstein devrimci Marksizmin reddidir fakat Alman Marksizmi'nin de çocuğudur. Bernstein, Engels'in mirasçısı olarak kendisini görür. Bernstein'ın sorduğu soru, "Sosyalist devrimin tarihsel ekonomik maddi koşulları ne zaman olgunlaşacak, gerçekçi kriz ne zaman gelecek?" sorusuydu. Bu soruya yanıtı, "Böyle bir kriz yoktur ve böyle bir kriz gelmeyecek" oldu. 18-48'deki Marksizm için kriz devrim demekti. Engels'te her kriz devrim değildi. Bernstein'da ise "kriz yok, devrim de yok" oldu. Ekonomik determinizmin metafiziği ve sermayenin olumlanma diyalektiği Alman sınıflar mücadelesi pratiğinin somutluğuna çarptı. Devrimci ve reformist Marksizm ayrışmasına neden oldu. Bernstein sorununu reformizm üzerinden çözdü. Emek siyasetini tamamen sermayenin olumlama diyalektiği içine kapattı. Lenin, Kautsky'nin yalpalamalarını açığa çıkartarak safını belirledi. Rosa, Almanya'da yalnız bırakılmıştı. Lenin'i önemsemesi kaçınılmazdı. Rosa kapitalizmin nihai krizini emperyalizm teorisi üzerinden çözdü, devrimin sosyalist karakterinden dolayı reform ve devrim diyalektiğinin ikiliğinden kurtulamadı. Bundan dolayı işçi köylü ittifakı, emperyalizme karşı ulusal bağımsızlık sorununda Lenin ile gerilimlere girdi.

Alman reformist kanadının Devlet teorisi üzerindeki düşüncelerine değinmeden geçmek bir boşluk bırakacaktır. Kısa bir değerlendirme şarttır. Bernstein, Kautsky ve Hilferding kapitalizmi reformist bir yerden politik olarak okudular. Kapitalizm politik toplumdu. Krizlerini çözebilecek yeteneğe sahipti. Kapitalizmin emperyalist aşamasında tekelleşme ve tekellerin devletle bütünleşmesi kapitalizmin kaotik yapısını örgütlü bir yapıya dönüştürmüştü. Devlet, bir zor aygıtı olmaktan çıkmış planlayıcı ve düzenleyici bir araç konumundaydı. Hükümeti ele

geçirerek bu alet planlayıcı olarak çalıştırılabilirdi. Bu bağlamda devleti yıkacak olan devrime gerek yoktu. Genel oy, seçimler, parlamento ve hükümet olma ve bu bağlamda radikal demokrasi, Sosyal Demokrasinin siyaseti oldu. 1848 Marksizmi'ndeki sosyal demokrasi, Alman Marksizmi'nde bambaşka olmuştu.

1848 Avrupası... Burjuvazi; burjuvazi, proletarya, aristokrasi, köylülük ve bütün toplumsal sınıflar ile savaşımından ulus devlet egemenliğinin zaferiyle çıktı. İşçi sınıfı, enternasyonalist en örgütlü güçtü. Devrim isteği, insanların bedenlerinde taşıdıkları devrimci bir ruhtu. Burjuvazi, işçi sınıfını ulusal bir güce dönüştürerek siyasi mülkiyeti altına aldı; burjuva demokrasisiyle kapitalist toplumsal ilişkileri işletip çalıştıran sınıfsal bir güç, bir özne haline getirdi. Bu imzanın sahibi Alman Marksizmi'dir. "Kriz yok ve devrim de yok!" Söyleminin bedellerini insanlık çok ağır ödedi. 1. Dünya Savaşı, Ekim Devrimi'nin yalnız bırakılması ve Faşizm...

Lenin

Lenin, Alman Marksizmi'nden kopuş, 1848 Avrupası ruhuna dönüştür. Lenin'le birlikte talep siyasetinin yerini devrim isteği tekrar aldı. Her şeyden önce Lenin için asıl olan devrimcilikti. Kadro, örgüt, gizlilik, teorik, politik ve örgütsel kişiliğin birliği, sınıflar mücadelesinin ruhundaki devrimciliği açığa çıkartan mücadele... Lenin, 1850-60 yılarında kabararak gelişen, dönem dönem gerileyen ama asla durmayan köylü hareketinin özgürlük talebinin, Nihilizmin yıkıcı etikçiliğinin ve Narodnik hareketin Çarlık otokrasisinin darağaçları altında yılmayan bir siyasal coğrafyanın çocuğuydu. Rus toprakları, sosyalizmle, sosyal demokrasiyle bu koşullarda tanıştı. Lenin, Avrupa sosyal demokrasi dalgasını bu toprakların devrimci ruhuyla tanıştırarak devrime dönüştürmesini bildi. Devrim süreci boyunca Lenin'e çok şey yakıştırıldı. Bunların haklılık payı da vardı. Lenin, bütün devrimci birikimin ruhunu bir biçimde taşıyordu. Lenin; Jakoben, Babeuf, Blanquist, Bakuninci ve Narodnik ruhun üzerine kurulu bir Marx yorumudur. Lenin, bu yorum üzerinden Marx'ı Marksizmleştirdi. Lenin, bu Marksizm'dir ve bu Marksizm, Ekim devrimini gerçekleştirdi.

Lenin'in emperyalizm çözümlemesi teorik bir çözümlemeden ziyade politik bir çözümlemedir. Teorik çözümlemeler zaten önceden yapılmıştı. Lenin, bu teorik çözümlemelerin politik

okunuşudur. Lenin, sermaye birikiminin yoğunlaşması ve merkezileşmesine bağlı olarak kapitalizmin, tekelci evreye girdiğini, mali oligarşi ve sermaye ihracı dönemine geçtiğini teorik olarak bulmadı. Bu teorik çözümlemeleri, politik bir kriz teorisi olarak kurdu. Kapitalizmin eşitsiz, dengesiz, bileşik gelişim yasasını kapitalizmin emperyalist aşamasıyla politik kriz teorisine dönüştürdü. Eşitsiz, dengesiz, bileşik gelişimi ulusal ekonomiler arası dengesiz gelişime dönüştürdü. Sermayenin yoğunlaşması ve merkezileşmesini belirleyen ekonominin coğrafyası ulusaldı. Sermayenin ulusallığı ile sermaye ihracı üzerinden sermayenin uluslararasılaşması arasındaki gerilimi politikleştirdi. Ulusal tekellerin, dünya pazarı üzerindeki rekabetini, ulus devletlerin açık askeri bir savaşla sürdüreceğini açıkça gördü. Ulusal devletler, ulusal tekellerin dünya pazarı üzerindeki rekabetin açık temsilcisiydi. Kapitalizmin militaristleşmesi ve açık savaş! Bu durum devrim için iki olanak sunuyordu. Birincisi emperyalist savaşı iç savaşa dönüştürmek, ikincisi sömürge ülkelerde anti-emperyalist ulusal bağımsızlık mücadeleleri. Lenin emperyalizm dönemini politik kriz teorisine dönüştürerek 19. yüzyıl kapitalizmini, kapitalizmin rekabetçi dönemi olarak kapattı. Bu saatten sonra, 1848 Avrupası'nın politik krizine kimse bakmadı. Kapitalizmin rekabetçi dönemi ilerici, emperyalist dönemi gerici idi. Oysa, 19. yy kapitalizminin eşitsiz ve dengesiz gelişimi politik kriz üzerinden okunabilirdi. Bu durum, Marx'taki ekonomik determinizmin metafiziğini sakladı. Lenin'in emperyalizm teorisi ile proleter devrimler çağı başlamıştı.

Lenin için proleter devrimler çağı ne demekti? Bunun üzerine pek düşünülmedi. Marx açısından kapitalizmin nihai krizini oluşturacak ekonomik koşullar ile Lenin'in proleter devrimler çağından anladığı bize göre çok farklıydı. Marx'a göre kapitalizmin toplumsal çözülüşü üzerinden politik çözülüş gelecektir. Lenin'de ise kapitalizmin politik çözülüşü, kapitalizmin toplumsal çözülüşünü getirecektir. İşte bu farklılık Marx'taki ekonomik determinizmin metafiziğini sorgulatabilirdi. Fakat bu farklılık görülemedi. Lenin, emperyalizmle birlikte kapitalizmin politik çözülüşünün imkânlarını gördü. Marx'ta devrim kapitalizmin en gelişmiş ülkelerinden gelecekti. Fakat Lenin devrimi emperyalizmin zayıf halkası olarak algılanan doğuya çevirdi. Lenin'deki proleter devrim 1848 Avrupası'ndaki gibi komünalist bir devrim değildi. Komünalist devrim batıdan özellikle Almanya'dan

beklendi, fakat gelmedi. Lenin'in proleter devrimler çağından anladığı, burjuva özlü devrimleri proletaryanın üstlenip üslenmeyeceği idi. Leninizm, burjuva özlü devrimlerin proletarya tarafından üstlenilmesi anlamına gelir. Bu noktadan sonra, "her kriz devrim demektir" söylemi yeniden geri geldi. Rosa'nın komünist devrim, reform, araç-amaç ikiliği Lenin'de ortadan kalktı. Lenin'de reform devrim sorunuydu. Bugünün söylemiyle söylersek demokrasi sorunu devrim sorunu oldu. Tamamlanmamış burjuva devrimini tamamlamak devrim sorunudur. Ülkemizde modernist solun tözü budur. Küresel kapitalizmi, hâlâ emperyalist dönemin politik kriziyle okumaya devam etmelerinin nedeni budur. Politika yapma tarzları ve araçları buraya oturur. Adına Komünist Parti denilmesine karşın, güncel politika adına dolayım siyaseti yapanların demokrasiciliği buradan kaynaklanır. Bu gerçeklikle birlikte Marx'taki sürekli devrim, kesintisiz devrime dönüşmüştür. Sürekli devrim, kapitalizmin toplumsal çözülüşü üzerinden politik çözülüşün sürekliliğine oturur. Kesintisiz devrim ise, politik çözülüşün üzerinden toplumsal çözülüştür. Bu durum bizi aşamalı devrim tezine götürmektedir. Demokratik devrim ve sonrasındaki toplumsal devrimi içeren komünist devrim. Reform ve devrim ikiliği yeniden geri gelmiştir. Şimdi bu ikiliğin kaldırılması dönemidir. Toplumsal devrimi içeren politik devrim. Dolayım araç, komünist devrim amaç değildir. Amaç harekete içkindir. Doğrudan komünalist devrim, politik istençtir. Tarih, eleştirilen 1848 Avrupası sokaklarının komünalist devrim istencine geri döndü. Ekim devrimi dahil, hiç bir devrim Komün'ü aşamadı. Bütün "izm"ler komünü aşan bir yerden yeniden kurulacaktır.

1848 Özeleştirisi Üzerine Düşünmek II[1]

Marx üzerinde düşünmek, Marx ötesi Marx'a geçmek ve Marx'ı güncelleştirmek ihtiyacı, "Neden Marx?" sorusunu yanıtlamaktan geçiyor. Ekonomi politik, kapitalizmin tözüdür ve ekonomi politiğin teorik ve pratik eleştirisi yapılmadan antikapitalist bir devrim mümkün değildir. Marx, devrimi hayatını adadığı ekonomi politiğin eleştirisi içinden kurmuştur. Bu imzaya çarpmadan, Marx'ı içermek ya da aşmak mümkün değildir. "Neden Marx?" sorusuna yanıtımız budur.

Sol, Marx'ı Lenin üzerinden okudu. Emperyalizm çağında Marx, kapitalizmin rekabetçi dönemini ifade ediyordu. Böyle denildi ve biz de böyle bildik. İkinci resmî yönlendirme, bilimsel olmayan ve bilimsel Marx ayrımıydı. Bu ayrım, *Ekonomi Politiğin Eleştirisine Katkı* kitabının önsözü ve *Kapital I* dışındaki Marx'ı önemsizleştirdi. *Grundrisse*'de olduğu gibi *Alman İdeolojisi* kitabı da 1933'te yayımlandı. Bu durum iki sonuca neden oldu. Birincisi, Marx'ın politik eleştirisinin önü kapatıldı. İkincisi, Marksizmi bir devlet ideolojisi, partiyi devlet, devleti de emeğin üzerinde tahakküm aleti haline getirenlerin, Marx tarafından eleştirisi engellendi. Birbiriyle çelişen bu iki sonuç, tam da istenileni karşılıyordu. Ne Marx'ı eleştireceklerdi ne de

---

[1] "1848 Özeleştirisi Üzerine Düşünmek" metni, *Otonom*'un 11. sayısında yayımlanmıştır. "1848 Özeleştirisi Üzerine Düşünmek II" başlıklı yazı ise, *Otonom*'un 11. sayısında yayımlanan yazının devamıdır ve 12. sayı için kaleme alınmıştır.

Marx tarafından eleştirileceklerdi. Ve Marx unutturuldu. Böylece sol, dar pratikçiliğin içinde entelektüel gücünü ve şiddetini yitirdi. Oysa Marx, rekabetçi dönemi değil, tam da günümüzü ifade ediyordu. Hayat, anti- kapitalist komünalist bir devrimi talep etmeye devam ediyor. Ve Marx, *Ekonomi Politiğin Eleştirisine Katkı*'dan önce yazılmış, "bilimsel olmayan" bu ötelenmiş eserlerinde komünizmden bahsediyor.

Konunun anlaşılır kılınması için, bilimsel olmayan Marx'ın yapıtları üzerine yapılan yorumlardan iki örnek vermek istiyorum. İlginç olan bu yorumlar, Marx'ın "bilimsel olmayan" kitaplarındaki sunuş ve tanıtım yazılarında bulunmaktadır. Auguste Corno, Marx'ın *1844 Elyazmaları* kitabında, "Geçmişi oluşturan kötü çağa, düşüncelleştirilmiş bir geleceğin karşıt çıktığı bu yapıtın henüz yarı-idealist ve ayrıca ütopyacı niteliğini bu durum belirler. Ama kapitalist rejimin henüz kurgusal bir bakış açısından yapılmış çözümlemesi, ona ideolojik düzeyde kesin bir ilerleme olanağı verir"[2] diyerek katkılarını sunuyor. *Alman İdeolojisi* kitabının "sunuş" yazısını kaleme alan Jacoques Milhau, şöyle değerlendiriyor: "Ama henüz marksist değillerdir. Onların anlayışlarındaki ilerleme, teorik olarak, Kantçı 'İnsan nedir?' sorusundan doğan sorunsala bağlı kalır... Şu halde, Marx ve Engels, daha 1845'ten itibaren Feuerbach'tan miras kalan hümanizme toplumsal-siyasal boyutlarını vermeyi ve onun ahlaki idealizminin yerine devrimci görevleri koymayı başarmışlarsa da, kurgul insanbilimin tutsağı olmaktan da kurtulmamışlardı."[3] Bunlara benzer pek çok alıntı verilebilir. Fakat bu makalenin amacı Marx'ın yapıtları üzerine düşünmek olmadığından, metni alıntılarla sıkıntılı hale getirmenin gereği de yoktur. Peki Marx, ne zaman Marksist oldu? Marx, bilimselleştiği zaman, Marksizm bilimselleştirildiği zaman. Oysa Marx, "bilimsel olmayan Marx" iken şöyle yazmıştı: "Filozoflar dünyayı yalnızca değişik biçimde yorumladılar, oysa sorun onu değiştirmektir."

Marx, daha "Marksist" olmadan ama "Marx" iken, idealizm ya da yarı-idealizmle ve kurgusal düşünme ile mesafesini açmıştı. Hegel ile mesafesi budur. Hegel'in başı üzerinde duran felsefesini idealizmden ve kurgusallıktan kurtarmak ve ayakları

---

[2] Karl Marx, *1844 Elyazmaları*, Sol Yayınları, 1976, s.351.
[3] Karl Marx, F.Engels, *Alman İdeolojisi*, Sol Yayınları, 2004, s. 9.

üzerinde duran maddeci bir tarih anlayışı kurmaktır. Marx'ın Hegel ile bütün polemiğinin altında yatan, "kurgusallık" eleştirisidir. Düşünce maddi hayatı değil, maddi hayat düşünceyi belirler. Marx, hiçbir zaman spekülatif düşünce içinde olmamıştır. Marx, 1843'te Hegel'in *Hukuk Felsefesinin Eleştirisi* kitabını yazdıktan sonra, özel olarak tekrar Hegel ile uğraşmamıştır. Feuerbach, zaten Hegel'i darmadağınık etmiş ve mesafeyi açmıştı. Marx'ı Marx yapan, Hegel eleştirisi değil, Hegel sonrası felsefe eleştirisidir. Marx, tarihsel ve toplumsallığından koparılmış soyut insan üzerine kurulmuş sol Hegelciler, kaba materyalizm, eşitlikçi, ortaklaşmacı ve ütopist komünizm ve Feuerbach eleştirisi üzerinden kendisini kurmuştur. Marx için Feuerbach, materyalist olduğu zaman tarihten uzak olmak ve tarihi hesaba kattığı zaman da materyalist olmaktan çıkmaktır. Marx, Hegel karşısında maddeci, Feuerbach karşısında tarihselcidir. Marx, tarihsel materyalizmin kurucusudur.

Bilimsel olmayan Marx, felsefeci, hukukçu ve tarihçi olarak karşımıza çıkarılmaktadır. Tarih, Marx için bilim değil miydi? O zaman, Marx'ı bilimsel kılan ekonomi politik midir? Marx, *Hegel'in Hukuk Felsefesinin Eleştirisi*'ni kaleme aldığında, ekonomi politiğin önemini biliyordu. Marx için asıl olan sivil toplumdur ve sivil toplumun anatomisi ekonomi politiktir. *1844 Elyazmaları* ve *Alman İdeolojisi* de, ciddi bir ekonomi politik eleştirisidir. *1844 Elyazmaları*'nın bir diğer adı, *1844 Elyazmaları - Ekonomi Politik ve Felsefe*'dir. Marx, hiçbir zaman ekonomi politikten ayrılmamıştır. "Bilimsel olmayan Marx"ın bütün yapıtları, ekonomi politiğin eleştirisine içkindir. Marx, *Ekonomi Politiğin Eleştirisine Katkı*'nın önsözünde, "Kafamda biriken kuşkuları gidermek için ilk giriştiğim çalışma, Hegelci "Hukuk Felsefesi"ni eleştirici bir gözle yeniden gözden geçirmek oldu... Araştırmalarım, devlet biçimleri kadar hukukî ilişkilerin de ne kendilerinden, ne de iddia edildiği gibi insan zihninin genel evriminden anlaşılamayacağı, tam tersine, bu ilişkilerin köklerinin, Hegel'in 18. yüzyıl İngiliz ve Fransız düşünürlerinin örneğine uyarak 'sivil toplum' adı altında topladığı maddî varlık koşullarında bulundukları ve sivil toplumun anatomisinin de, ekonomi politiğin içinde aranması gerektiği sonucuna ulaştı. Ben, ekonomi politiği incelemeye Paris'te başlamıştım ve bu incelemeye, Bay Guizot'nun hakkımda verdiği sınır dışı edilme kararı sonucu göçmek zorunda kaldığım Brüksel'de devam ettim. Ulaşmış

olduğum ve bir kez ulaşıldıktan sonra incelemelerime kılavuzluk etmiş olan..."[4] o meşhur soyutlamasını yapmıştır. Bir başka çarpıcı örnek vermek gerekirse, Marx "Bizim görüş tarzımızın kilit noktaları, polemik tarzında olsa da, ilk defa olarak bilimsel şekilde 1847'de yayımlanmış olan ve Proudhon'u hedef alan *Felsefenin Sefaleti* vb. adlı yapıtımda sunuldu."[5] demiştir. Marx'ın bilimciliğinden bahsedilecekse, Marx ekonomi politikçi değil, tarihçidir. Ekonomi politik üzerinden kapitalist toplumsal tarihi çözümlemiştir. Marx, hiçbir zaman tarihten, toplumdan ve ekonomi politikten kopmamıştır.

Genç Marx, olgun Marx, bilimsel olmayan, yarı-idealist ya da kurgusal Marx, bilimsel Marx ayrımları sahte ayrımlardır. Bu ayrımlar gerçekçi ayrımlar değildir ve çok ciddi olumsuz politik sonuçlara neden olmuştur. Marx'ın yarı-idealist, kurgusal ve bilimsel dönemsel ayrımları ve yalpalamaları yoktur. Bu tür ayrımlar üzerinden okumalar, Marx'ı, Marx'ın içinde bulunduğu tarihsel ilişkiden ve bu ilişkilerin çatışmasından bağımsızlaştırarak bir metne indirgemektir. Marx'ın tarihi, metinlerin, kavramların tarihi değildir. Marx'ı metinlerin, kavramların tarihi içinden okumak tam da kurgusallığın kendisidir. Marx tarihin ürünüdür ve Marx'ın tarihi, yaşadığı tarihsel dönemin sınıf mücadelesi tarihi içinden okunmalıdır.

1848 Kırılması

Bütün mesele, *Ekonomi Politiğin Eleştirisine Katkı* kitabının öncesi ve sonrasındaki Marx ayrımıdır. Böylesi bir ayrım, Marx'ın kuramsal düşüncesindeki değişiklikler üzerinden - kurgusallık, yarı-idealistlik ve ütopistlikten bilimselliğe doğru- okunmasından kaynaklanmaktadır. Marx'ın kafasında, her zaman ekonomi politik ve ekonomi politiğin bilimsel çözümlenmesi vardı. Politik koşullar ve zaman problemlerine göre Marx düşündüklerini gerçekleştirebildi. 20 yüzyılda bazıları için yeni olan, Marx için eskimişti.

Kuramsal düşüncedeki değişiklik üzerinden bu okuma sahte bir okumaydı ve Marx'ın politik eleştirisinin önünü kapattı. Evet bir fark vardır, fakat bu fark kuramsal değil politiktir ve

---

[4] Karl Marx, *Ekonomi Politiğin Eleştirisine Katkı*, Sol Yayınları, 1976, s. 25.
[5] a.g.e. s.27

1848 devriminin yenilgisi ve bu durumun Marx üzerindeki politik etkisidir.

Kuramsal ya da bilimsel bilgi üretimi çatışmanın ürünüdür. 1848 devriminde ve öncesinde Marx, politik mücadelenin devrimci bir militanıydı. *Ekonomi Politiğin Eleştirisine Katkı*'dan önceki eserlerinde polemik yanının ağırlığı, bunu ifade etmektedir. Bilimsel olmayan Marx, 1848 devrimi öncesi işçi sınıfının mücadelesi üzerinde politik etki yapan kişilerin düşünceleriyle polemik içindeydi. Bu özneler, Hegel sonrası felsefe üzerinde temellenen politik adreslerdi. 1847'de kaleme alınan ve günümüzün masasında hâlâ geleceğin siyaset belgesi olarak duran *Komünist Manifesto*, Komünist Birliği teşkilatının ve militan devrimci Marx'ın ürünüdür. Eğer bir ayrım yapılacaksa, bu ayrım *Manifesto* öncesi ve sonrasındaki Marx ayrımı olmalıdır. Marx'ın Marksizmleşmesi, kuramsal değil politiktir.

1848 devriminin yenilgisi, Marx'ın polemiğe girdiği güçlerin ve düşüncelerin dükkanlarının kepenklerini bir daha açılmamak üzere kapattı. Marx'ın bu durumdan etkilenmemesi mümkün değildi. Bu süreçten bu etkilenme içinde çıktı. Bu etkinin ne olduğu üzerine düşünülmedi. Bu, görülmediğinden değildi. Görülüp de görmezlikten gelinen bir sırdı. Bilimsellik adına bu sır yok sayıldı.

Marx, düşüncesinde her zaman taşıdığı fakat bir türlü gerçekleştirecek zamanı bulamadığı ekonomi politik üzerine çalışmak için zaman ve koşulu, ancak 1848 devriminin yenilgisinden sonra bulacaktır. 1848 yenilgisinden sonra, Komünist Birlik feshedildi ve Marx İngiltere'ye yerleşti. Yoksulluk ve hastalık içinde geçen uzun yıllarını, ekonomi politiğin bilimsel çözümlenmesine adadı. *Grundrisse, Ekonomi Politiğin Eleştirisine Katkı, Kapital* gibi değerler bu sürecin ürünleri olarak doğdu.

1848 Yenilgisinin Sonucu

Engels'in 1895'te, 1848 devriminin yenilgisi üzerine, "Tarih bizi ve bizim gibi düşünenleri yanılttı" diyerek başladığı önemli özeleştiri üzerinde tekrar tekrar düşünmek gerekiyor. Bir devrim beklendi ve bu devrim gerçekleşmedi. Bunun nedenleri üzerinde Marx ve Engels'in değerlendirmelerinde örgütlenme, mücadele biçimi, devrimi yapacak sınıfsal güç ilişkilerinin oluşumunda solun pek de alışkın olduğu sınıf ittifakları ve taktiksel pozisyonlar üzerinde pek durulmadı. Çok daha köklü

bir değerlendirme yapıldı. Marx, 1850'de "Burjuva toplumun üretici güçlerinin, burjuva ilişkileri çerçevesi içinde, mümkün olan olanca hız ve bereketiyle geliştiği bu genel refah döneminde, gerçek bir devrim söz konusu olamaz. Böyle bir devrim, ancak şu iki etmen, modern üretici güçler ile burjuva üretim biçimleri çatıştıkları dönemlerde mümkündür"[6] diyerek nesnel ve bilimsel bir yasanın soyutlamasını yapıyordu. "Ama bu yenilgilerde yenik düşen devrim değildi. Yenilgiye uğrayan, devrim-öncesi geleneksel uzantılar, keskin, uzlaşmaz sınıf karşıtlıkları noktasına henüz gelmemiş olan toplumsal ilişkilerin sonuçları idi."[7] 1848 Avrupasını sallayan devrim, tarihin bilimsel yasasına, "keskin uzlaşmaz sınıf karşıtlıkları noktasına henüz gelmemiş olan toplumsal ilişkilerin sonuçlarına" çapmıştı. 1848 yenilgisinden sonra, çubuk, sınıfsal güç ilişkilerinden nesnel yasaların devinimine büküldü. *Feuerbach Üzerine Tezler*'de, değiştiren ve dönüştüren öznelliği (eylemsel pratiği, praksisi) nesnellik olarak göremedikleri için kaba materyalistleri eleştirirken ve bunun üzerine "tarih" kavramını önemserken, 1848 sonrası, öznellikten bağımsız nesnel devinim çözümlemesine dönüldü. *Komünist Manifesto*'da, tarih, sınıflar mücadelesi tarihiydi. *Alman İdeolojisi*'nde, tarihin devindirici gücü devrimdi. 1848 yenilgisinden sonra, tarih, üretici güçlerin gelişmesinin tarihi oldu. 1859'da yazılan *Ekonomi Politiğin Eleştirisine Katkı*'nın o meşhur önsözü, 1850'de, 1848 devriminin değerlendirilmesinde yazılmıştı. Önsözden, 1850 değerlendirmesine "İçerebildiği bütün üretici güçler gelişmeden önce, bir toplumsal oluşum asla yok olmaz" soyutlamasını eklediğimizde, 1848 değerlendirmesinin önemi daha çok öne çıkmaktadır. Önsöz, 1848 değerlendirmesinin "bilimsel" açılımıdır.

Sır: Kriz Teorisinde Değişim

Tarih, insanın geçim araçlarının üretimi üzerinden maddi hayatlarının üretimi ve yeniden üretimidir. Toplumsal ilişkilerin niteliği; o toplumun üretimine, ne ürettiğine ve nasıl ürettiğine bağlıdır. Emeği verimli kılan üretim araçları, bu araçları üreten emeğin biçimsel niteliği ve toplumsal tarihin biriktirdiği genel zen-

[6] a.g.e. s.9
[7] Karl Marx, *Fransa'da Sınıf Savaşımları*, Sol Yayınları, 1988, s. 32.

ginlik üretici güçleri ifade etmektedir. Marx, *Grundrisse*'de buna "genel zekâ" der. Üretim ilişkilerini ise, mülkiyet ilişkisinin niteliği belirler. Üretici güçler, bu üretim ilişkileri, yani mülkiyet ilişkileri içinde devinir. Toplumsal hayatın maddi üretimi ve yeniden üretimi, üretici güçler ile üretim ilişkilerinin gerilimine bağlıdır.

Üretici güçlerin en önemli dinamiği, emeğin niteliğidir. Kapitalist toplumda, emeğin niteliği "ücretli emek"tir. Emek, sermaye tarafından ücretli emek biçimi altında sınıflaştırılır. Emeğin ücretli emek biçimi altında sınıflaştırılması, özel mülkiyetin kuruluşudur. Sorun, üretim ilişkisini, yani özel mülkiyet ilişkisini üreten ve yeniden üreten üretici güçlerin yıkıcı bir güce dönüşmesidir. Emek, "ücretli emek" biçimi altında sınıflaştırılmasına karşı, sınıfsızlaşma direnişiyle, özel mülkiyet ilişkisi karşısında yıkıcı bir güce dönüşür. Bu bağlamda, üretici güçlerin yıkıcı bir güce dönüşümü, üretici güçlerin gelişimine içkindir. Sermayenin olumlama pratiğinin diyalektiği içinde, emeğin "ücretli emek" altında sınıflaştırılması, üretici güçlerin gelişimidir. Emek, "ücretli emek" altında sermayeleşir. Bu durumda, sermaye açısından "ücretli emek" ile "sermaye" arasında bir uzlaşmaz karşıtlık yoktur. Sermayenin olumlama pratiğinin diyalektiğinde, sermaye ile ücretli emek arasında antagonizma yoktur, fakat çelişki vardır. Sermayenin olumlama pratiği diyalektik olarak çalışırken, emeğin olumlama pratiği diyalektik olarak çalışmaz! Emeğin olumlama pratiğinde, "emek" ile "sermaye" arasında çelişki değil tam bir antagonizma vardır. Bilimsel olmayan Marx'ta, *Komünist Manifesto* öncesi Marx'ta, 1848 öncesi Marx'ta kriz teorisi, emeğin olumlama pratiğine içkin antagonizma üzerinden kurulmuştur. Emeğin yıkıcı gücü, üretici güçlerin gelişimine içkindir. Öznellik, yıkıcı güç bağlamında nesnelliktir. Sorun, bu uzlaşmazlığı toplumsal antagonizmaya çevirebilmektir. Bu durum tamamen politiktir. Leninizm, emeğin olumlama pratiğine içkindir. Bilimsel olmayan Marx, özel mülkiyete karşı komünizmi politik olarak kurar. Komünizm, kapitalizmi yıkan politik pratiğin kendisidir. Bir başka deyişle, komünizm asıl olan devrimcilikle özdeştir.

Bilimsel Marx, kriz teorisini emeğin olumlama pratiğinden çıkarıp sermayenin olumlama pratiği içinde kurmanın dönüşümüdür. "İçerebildiği bütün üretici güçler gelişmeden önce, bir toplumsal oluşum asla yok olmaz." Sermaye, emeği dünya çapında ücretli emek altında sınıfsallaştırmayı tamamlamadan

kapitalizm yıkılamayacaktır. Bu durum, sermayenin olumlama pratiğinin diyalektiğinin kapanmasına kadar, emeğin toplumsal kurtuluş mücadelesini "ücretli emek" ve "sermaye"nin "çelişki-"sine oturtmanın yolunu açmıştır. Hegel diyalektiği işte budur. Alman Marksizmi bu yolun yolcusudur. Bilimsel Marksizm, emeğin yıkıcı güç niteliğini üretici güçlerin gelişimine içkinlikten çıkarmaktır. Bu noktadan sonra, özel mülkiyet karşısında komünizm yıkıcı politik pratik değil, sermayenin kendi elleriyle kendisini yok edeceği tarihsel gelişmenin bir momentine bırakılacaktır. Artık toplumsal antagonizma politiklikten çıkmış, sermayenin olumlama pratiğinin diyalektiğine kapatılmıştır. 1848'in değerlendirilmesi ve özeleştirisi, diyalektik üzerinden yeniden Hegel'e dönüştür. Yıkılması gereken yabancılaşmış güç olan "devlet", Alman Marksizminde düzenleyici planlayıcı devlete, Ekim Devrimi'yle birlikte de üretici güçleri, yani "ücretli emeği" geliştiren bir mülkiyet biçimine, "devlet mülkiyeti" biçimine dönüşmüştür. Toplumsal hayat "devlet"leştirilmiştir. Toplumsal hayat askerileştirilerek devlet derinleştirilmiştir. Hegel'de her şey, kutsal olan "devlet"e çıkar. Toplumsal hayat devletin dokularıdır. Fakat Ekim Devrimi, devleti yıkacağına toplumu devletleştirmiştir. Tarihin cilvesi: Hegel'i eleştirirken Hegel'i gerçekleştirdik. Bu, bizim üstlendiğimiz utancımızdır. Bu utancı üstlenmeyi, onurumuz adına bir borç biliriz.

EMEĞİN "ÜRETİMDEN GELEN GÜCÜ"NDEN "YARATICI GÜCÜ"NE

70'li yıllardan itibaren emek cephesinin güç kaybından söz ediliyor. Bu güç kaybının nedeni olarak, sermaye birikim sürecinin küresel serbest piyasa ekseninde yeniden yapılanması; sonucu olarak da, sendikaların ve emeği temsil eden partilerin artık politika belirlemede etkili olmadığı veya olamadığı gösteriliyor. Ama ne sermaye birikim sürecinin yeniden yapılanmasının politik kuruculuğu emeğe dışsal bir nedendir, ne de emek cephesinin ekonomik mücadele örgütü sendikaların ve politik temsiliyetini üstlenen partilerin etkili olamaması bu sermaye birikim sürecinin değer yaratma ilişkisinden bağımsız bir sonuçtur. Burada asıl mesele emeğin gücünün, komünizmin kuruculuğunu üstlenecek bir güç olarak mı, yoksa onu reforme edecek bir güç olarak mı konumlandığıdır. Yani ücretli emek biçimi altında sınıflaştırılmış emeğin "üretimden gelen gücü"nü mü, yoksa ücretli emek biçimi altında sınıflaştırılmayı reddeden emeğin "yaratıcı gücü"nü mü olumlayacağız? Ya da diğer bir deyişle, üretici güçlerin sonuna kadar gelişip kapitalist üretim ilişkilerinin sermayenin kendi çelişkileri üzerinden çözüleceği "nihai kriz" anı gelene kadar emeğimizi sermayeye teslim etmeyi öneren "politika" oyunları mı oynayacağız, yoksa sermayeyi kendi diyalektik oyunuyla baş başa bırakıp, emeğimizi değerli kılmanın maddi koşullarını yaratmanın devrimci olanaklarını mı oluşturacağız? İşte emek cephesinin, toplumsal etkinliğin her alanının sermayenin gerçek tahakkümü altına girdiği günümüzde, cesaretle önüne

koyup düşünmesi gereken mesele budur. Bu ise her şeyden önce, kapitalizmin tarihini ve sermayenin kendini olumlama diyalektiğini, sınıflaştırma ilişkisinin üretimi ve yeniden üretimi olarak okumayı, emeğin gücünü de bu sınıflaştırma ilişkisi içinde özneleşen bir güç olarak değil, sermayenin diyalektik işleyişinden kopan ve ondan bağımsız olarak kendini olumlayan bir güç olarak kavramayı gerektiriyor. Dolayısıyla, ücretli emeğin "üretimden gelen gücü"nü değil, çokluğun kendini değerli kılmaya yönelen emeğinin "yaratıcı gücü"nü komünizmin kurucu dinamiği olarak gören yeni bir devrimci kıtayı keşfe çıkmak gerekiyor.

Emeğin "üretimden gelen gücü" ile "yaratıcı gücü", iki farklı politik kuruculuğa karşılık gelir. İlki, "öznesi" ücretli emek biçiminde sınıflaştırılmış ve sermayenin kendi olumlama diyalektiğine tabi kılınmış emeğin, "kendini olumlamasına" değil, sermayenin diyalektik işleyişinde "sermayeyi olumsuzlamasına" yol açan bir politik kuruculuktur. İkincisi ise, sermayenin diyalektik işleyişinden kopan, kapitalist işin reddine dayalı ve bu reddiyeyi kendini olumlamanın karşıdan kurucu gücüne dönüştüren bir politik kuruculuktur. İster ücret mücadelesi olsun, ister iş günü ve iş güvencesi üzerine yürütülen mücadeleler olsun, isterse kapitalist çalışmaya karşı direnme veya onu reddetme olsun, emek cephesinin yürüttüğü mücadelenin politikliği, kapitalizmin krizlerinin ve buna karşılık gelen devrim perspektiflerinin nasıl kavrandığı ile ilişkilidir. Bu anlamıyla, emek cephesinin mücadele tarihinde, emeğin politikliği, ya sermayenin içsel çelişkilerinin nesnel gelişim yasalarının belirlenimine tabi kılınarak reformistleştirilmiş ya da yıkıcı bir potansiyele dönüştürülerek devrimcileştirilmiştir.

Emeğin "üretimden gelen gücü"nün kökünde, "üretken emek" kavramı ve kapitalizmin nihai krizi gelene kadar "üretici güçlerin geliştirilmesi" fikri yatar. "Üretici güçler" o kadar gelişecek ve öyle bir toplumsal zenginlik yaratılacaktır ki, kapitalist üretim ilişkileri, yani özel mülkiyete dayalı üretim ilişkileri parçalanacaktır. Bu yaklaşım, Marx'ın "üretici güçler" ile "üretim ilişkileri" arasındaki diyalektikten yola çıkar; ama "üretici güçlerin" geliştirilmesini, emeğin yıkıcı gücünün politikliği üzerinden okumak yerine, sermayenin nesnel gelişiminin yasaları içine kapatan reformist çizgiden okur; oysa Marx, üretici güçlerin geliştirilmesinde emeğin yıkıcı gücünü görmüştür. Emeğin politikliğini reformizm ekseninde temellendiren yukarıdaki yak-

laşım, ekonomik belirlenimciliğin yasaları içinde ücretli emekle sermaye arasındaki çelişkiyi referans noktası alır ve emeğin yaratıcı gücünün öznelliğini görünmez kılar. Yani emeğin ne ücret, ne iş gününün belirlenmesi, ne de kapitalist işin reddi üzerine yürüttüğü mücadeleler içindeki öznelliğinin yıkıcı potansiyelini görür. Böylece, sermayenin karşısında ücretli emek biçimi altında sınıflaştırılan emeğin "üretimden gelen gücü", üretici güçlerin geliştirilmesi ekseninde "üretken emeğin" artı değer üretme ilişkisi içinde verimli kılınmasını sağlayacak egemenlik biçimine teslim edilmiş olur. Bu egemenlik biçimi, ulus devlettir ve toplumsal elbirliği ile yaratılan zenginliğin merkezileştirilmesinin iktidarını işletir. Ulusal ölçekte toplumsal sermayenin üretilmesinin güvencesidir. Kâr oranını belirleyen toplumsal olarak gerekli emek zamanı, ulus devletin kurup işlettiği güç ilişkileri içinde belirlenir ve "emeğin üretimden gelen gücü", bu ilişkiler içinde "ücretli emek" olarak özneleşir. Bu anlamıyla Negri'nin ulusal kalkınmanın, ekonomik büyümenin ve üretici güçlerin geliştirilmesinin iktidar işleyişinde "sınıflı toplumsal yapının içindeki bileşenlerin arasında kurulan diyalektik ilişkilere katılım" olarak tanımladığı "katılım diyalektiği", emeğin ücretli emek biçimi altında sınıflaştırılması ve "üretken emek" kavramı ile kurulan "üretimden gelen güç" siyasetinin temsili mekanizmaları tarafından sınıf ilişkilerinin sürekli yeniden üretilmesi demektir. Üretken emeğin mitleştirilmesi ile ücretli emek biçimi altında sınıflaştırılan emeğin "üretimden gelen gücü", emperyalizm döneminin iktidarını işleten güç ilişkilerinin ve devletin demokratikleştirilmesinin asli dinamiğidir. Bu dönem boyunca, ücretli emeğin ekonomik mücadele örgütü olan sendikalar ve politik temsiliyetini üstlenen işçi partileri, emek biçimleri arasında bir hiyerarşi kurulmasının da önünü açmışlardır. Emeğin "üretimden gelen gücü", gelişmiş ülkelerde düzenleyici refah devletinin, üçüncü dünyada ise anti-emperyalist kalkınmacı devletin egemenlik biçimini tanıyan ulusalcı sol politikalar ekseninde örgütlenmiştir.

Oysa günümüzde, bütün bir 20. yüzyıl boyunca düzenleyici ve planlayıcı ulus devletin iktidar işleyişinde politik temsiliyet mekanizmaları içinde sermayeyle uzlaşma masasına oturan ücretli emeğin "üretimden gelen gücü"nün elde ettiği her kazanım, kendisine silah olarak geri dönüyor. İşte emeğin güç kaybı denilen durum, aslında ücretli emekle sermaye arasındaki çelişkiye

oturan siyasetin maddi koşullarının, yani temsiliyet ve uzlaşma koşullarının emeğin politik bağımsızlığını kurmaya artık yetmiyor olmasıdır. Buradaki asıl mesele, değer yaratma ilişkisinin fabrikanın tekilliğinden çıkıp toplumun bütününe yayılmış ve canlı emeğin bütünüyle cansız emeğin tahakkümü altına girmiş olmasıdır. Dolayısıyla, sermaye birikim sürecinin yeniden yapılanmasının içindeki güç ilişkileri ve değer yaratma ilişkisindeki değişimler, toplumsal sözleşme üzerinden emeğin bağımsızlaşmasının politik olanaklarının kurulmasına izin vermiyor. Bu yüzden, devletin demokratikleştirilmesi ekseninde kurulan uzlaşma mekanizmaları bir bir ortadan kalkıyor ve emek üretimden dışlanıyor. Bütünüyle gerçek boyunduruk altına alınmış olan emek, öylesine yoğun bir elbirliği ile çalışma ve üretme kapasitesine sahip ki, artık sermaye emeği verimli kılmak için onu elbirliği ile çalışacağı mekana ve zamana sıkıştırmak, üretken gücünü geliştirmek zorunluluğu hissetmiyor; artık istediği nitelikte emeği istediği zaman hazır bulabiliyor; sermayeye kalan sadece emek gücünü düzenlemek ve yönetmek. Bu ise, sermayenin egemenlik biçiminin her yerde açık şiddet üzerinden kurulduğu anlamına gelir. Emeğin "üretimden gelen gücü", artık sermayenin karşısında çıplaktır; ne sığınabileceği bir hukuk, ne üzerine giyebileceği sanal bir demokrasi, ne de burjuva "ortak iyi" adına sarılabileceği bir eşitlik vardır.

Bu yüzden, emeğin "yaratıcı gücü"nün olanakları üzerinde düşünmek gerekiyor. Bu gücün zamanı yoktur, ücret ilişkisi içinde sabitlenemez ve ekonomik belirlenimlerin yasalarına tabi kılınamaz. Kendi emeğinin tasarruf hakkını kendi elinde tutar ve gücünü uzlaşma masalarında politik bir tehdit olarak kullanarak sermayeye teslim olmak yerine, karşıdan kurucu bir güç olarak kendi politikliğinin içkinliğini olumlar. Emeğin "yaratıcı gücü", sermayenin öznelliğini gerçekleştirmesinin ifadesi olan kâr mantığının içinde kendi yıkıcılığını reforme etme eğilimi taşımaz. Toplumsal olarak gerekli emek zamanı ile toplumsal olarak artı emek zamanı arasındaki mücadeleyi, ekonomik-demokratik mücadeleye indirgemez ve sömürünün ortadan kaldırılmasını, salt ekonomik hesaplarla ifade edilen formüllere sıkıştırarak politikleştirmez. Dolayısıyla, sermayenin gelişme yasalarına ve nihai krizine bağlı politikleştirmeler, emeğin bağımsızlığını kurmaya artık yetmiyor. Bundan sonra üzerinde ciddi olarak düşünülmesi gereken mesele, kendi varlığını olumla

pratikleri anlamında, emeğin toplumsal bağımsızlığı üzerinden sınıfsızlaştırmaya dayalı bir politikliğin olanaklarının ne olduğudur. Çünkü kriz, gelecekte değil, burada ve şimdide; yoksullaşmanın, mülksüzleştirmenin, hiyerarşinin, zorunluluğun ve dolayımın halen üretildiği ve egemen kılındığı yerdedir. Emek kendi özgürleşmesini, toplumsal sermayenin iktidarını işleten egemenlik biçiminin, yani devletin ele geçirilmesi ve dönüştürülmesine bağlayarak geleceğe havale etmez. Emeğin "yaratıcı gücü", bir gün çektiği acılardan kurtulacağı fikriyle eylemsizleşen değil, bugünden kolektif üretimin duygulanımını yaratan canlı ve maddi toplumsal etkinliğin gücüdür. Ne ulusal, ne sektörel, ne de yapısal hiçbir hiyerarşinin tahakkümüne girmeyen; bu anlamıyla, kendi bedenine ve yaratma kapasitesine kendi emeği ile maddilik kazandırarak toplumsallaştıran küresel bir güçtür ve dünyalıdır. Tıpkı, makine kırıcıların makinelerin tahakkümüne girmeyi reddetmeleri, Komüncülerin özyönetim deneyimi, Sovyetlerin Rusya'da üretici güçler gelişmemiş olmasına rağmen devrim gerçekleştirmeleri, 68'lilerin kapitalist işin yabancılaştırmasına isyan etmeleri ve günümüzde Zapatistaların kendi varoluşlarını olumlayan isyanı gibi bir güç.

Ekim Devrimi' nin Krizi: Sovyetler mi Devlet mi?

20. yüzyıl sınıflar mücadelesi pratiğinde, ister aşamalı reform isterse aşamalı devrim taktiği üzerine kurulu olsun, komünizm gerekli maddi koşulların oluşumuna bağlanan bir geçiş paradigması içinde düşünüldü. 19. yüzyıl sınıflar mücadelesinin Paris Komünü'ndeki yenilgisinin ardından Alman Marksizmi, kapitalizmin nihai bir krizinin söz konusu olamayacağı varsayımı temelinde, bu geçişin politik olarak devletin demokratikleştirilmesi üzerine oturtulmasının bir ifadesiydi. Sermayenin sonunu getirebilecek ekonomik ya da politik bir kriz beklentisinin yokluğunda, devrimin yerini barışçıl geçiş siyaseti aldı. Sosyal demokrasi, emeğin kurtuluşunun sermayenin reforme edilebilmesine tabi kılındığı bir talep siyaseti geleneğine dönüştü. Kapitalizmin yeterince olgunlaşmamış olmasından dolayı devrimin nesnel koşullarından yoksun olduğu düşünülen Rusya'da gerçekleşen Ekim Devrimi, sınıflar mücadelesini tarihsel maddi koşulların belirlenimine bırakan paradigmada önemli bir kırılmaya neden oldu. Devrimi güncel bir olanak olarak yeniden canlandıran sınıflar mücadelesi pratiği içinde, kriz ve devrim arasındaki ilişkinin yeniden düşünülmesinin önü açıldı. Alman sosyal demokrasi geleneğinde neredeyse sermayenin kendi gelişiminin bir bilimine dönüştürülen Marksizm, Lenin'in deyişiyle açılan proleter devrimler çağında, her krizin devrimci bir krize, yani devrime dönüştürülebilmesinin politik teorisi olarak yeniden kuruldu. Ancak reform ve devrim arasındaki ayrımı

yaratan kriz teorisi üzerindeki bu politik fark, tarihsel maddi koşulların belirlenimini merkeze alan geçiş paradigmasını sarsmakla beraber, bu paradigmadan kökten bir kopuşu getirmedi. Kapitalizmden komünizme geçişin zorunlu bir aşaması olarak algılanan Rusya'daki devlet kapitalizmi dönemi, komünizmin gerçekleşmesini güncel bir olanağın özgürleştirilmesi yerine tarihsel maddi koşulların olgunlaşmasına bağlamanın zorunlu bir pratiğiydi. Tarihi ve sınıflar mücadelesini diyalektik bir gelişim çizgisi olarak okuyan bakışı bozan, devrimci öznelliğin yarattığı kopuşların ve olanakların açığa çıktığı bir uğrak olarak Ekim Devrimi, özellikle iç savaş döneminden sonra bu gelişim çizgisine oturtularak boğuldu. 20. yüzyıl Rus sınıflar mücadelesi pratiği, diyalektik gelişimin kapalılığına karşı bir devrim gerçekleştirmişti; ancak devrim sonrasında emeğin özgürleşmesinin olanaklarının yaratılmasının politik olarak devlet kapitalizmine bağlanmasıyla, bu kapalılık yeniden üretildi. Bugün devrimi, diyalektik gelişimin seyrine tabi kılınmış bir gelecek yerine bugünden özgürleştirilebilecek bir olanak olarak yeniden düşünebilmek için, bu pratiğin önümüze koyduğu kriz ve devlet teorisi sorununa yeniden dönmek zorundayız.

Gerçekçi bir devrimin maddi koşullarının olgunlaşacağı uğrağın soyutlaması olarak kriz teorisine ilişkin Marx'tan kalan son miras, üretici güçler ile üretim ilişkileri arasındaki diyalektik çelişkinin sürdürülemez bir boyuta varacağı tarihsel bir uğrağa işaret ediyordu. Toplumsal devrimler çağının başlangıcı, üretim ilişkilerinin üretici güçlerin gelişmesinin önünde bir engel haline geldiği koşul olarak saptanmıştı. Bu anlamda üretici güçleri geliştirebildiği oranda sermayenin gelişimi, geri döndürülemez bir ilerleme potansiyelini ifade ediyordu. Aslında sermaye ve emek arasındaki antagonizmanın açığa çıkışı olarak düşünülebilecek olan kriz olgusunu sermayenin kendi gelişimine bağlayan bu bakış, aynı zamanda emeğin özgürleşmesini sermayenin gelişiminin nihai bir zorunluluğuna indirgeme potansiyeli taşıyordu. Sermayenin nesnel ve bağımsız bir güç olarak düşünülmesinin karşılığı, emeğin kendini gerçekleştirebilmesinin maddi koşullarını yaratma gücünden, bu koşullar üzerinde egemen olabilmesinin politikliğinden henüz yoksun olarak tasavvur edilmesiydi. Marx'taki bu teorik potansiyel, pratik-politik karşılığını kapitalizmin iktidar işleyişinin emperyalizme dönüştüğü dönemde, Bernstein öncülüğündeki Alman Marksizmi

geleneğinde buldu. Ekonomik bunalımların ortaya çıkmaması, devlet ve toplumun giderek liberalleşmesi ile birlikte proletaryanın koşullarının düzelmesi yönündeki eğilimlere bakarak sermayenin ilericiliğini sürdürdüğünü ve bir çöküşün meydana gelme olasılığının bulunmadığını iddia eden Alman Marksizmi, devrimin olgunlaşması beklenen nesnel koşullarının asla gelmeyeceği görüşündeydi. Tekelleşme ve tekellerin devletle bütünleşmesi olgusuyla ayırt edilebilecek emperyalizm koşullarında sermayenin devletin düzenleyiciliği ve burjuva demokrasisi yoluyla kendi krizlerini çözebilme kapasitesi karşısında, sınıfın gerçekçi siyaseti ancak burjuva demokrasisi içinde politik bir güç haline gelerek bu kapasiteyi ele geçirmek olabilirdi. Bu anlamda demokrasi mücadelesi ve parlamentarizm, sınıfın temel politik stratejisi olarak benimsendi. Bunun anlamı, emeğin burjuva demokrasisinin bir gücü olarak özneleşerek sermayeyi doğrudan tehdit eden antagonist bir politik güç yerine onu yeniden üreten bir dinamiğe dönüşmesiydi.

Nihai bir kriz ve buna bağlı olarak bir devrimin olanaklı olup olmadığı üzerine, Marx'a referansla ve aslında çoğu zaman onu tamamlamak kaygısıyla yürütülen Alman Marksizmi içindeki tartışmaların ortaya çıkardığı reform ve devrim ikiliği temelindeki karşıt söylemler, ister baştan böylesi bir krizin mümkün olmadığı isterse Rosa Luxemburg'un düşüncesinde olduğu gibi, bu nihai kriz beklenirken bile sosyalist devrim için sınıf mücadelesini sürdürmek gerektiği yönünde olsun, krizi sermayenin kendi gelişiminin ve içsel çelişkilerinin bir sonucu olarak algılamak konusunda aynı temeli paylaşıyordu. Temel sorun ve politik fark, emeğin politikliğinin özgürleşmesinin kapitalizm açısından nasıl sürekli denetlenmesi gereken bir politik krize işaret ettiği bir yana, sermayenin kendi ekonomik krizlerini çözme kapasitesine sahip bir sistem olup olmadığı üzerinden konuldu. Devrimin kaçınılmazlığının gerekçesi olarak öne sürülen kapitalizmin nihai krizi olgusu ise, emek ve sermaye arasındaki antagonist ilişkinin sürekli olarak taşıdığı kriz potansiyelini görünmez kıldı.

Ekim Devrimi, kapitalizmin nihai krizini kapitalist üretim ilişkilerinin içindeki neredeyse yerleşik bir kurala dönüştüren bu bakışın doğrudan pratik bir eleştirisiydi. Devrim, sermayenin kendi gelişiminin nihai krizine bağlı bir sorun yerine, emeğin açığa çıkmış olan kriz koşullarına politik müdahalesi biçimini aldı. Bu anlamda

kriz kavramı, ekonomik maddi koşulların belirleniminden çıkarılarak politik bir belirlenimle yeniden kuruldu. Marx'ta toplumsal devrimler çağının başlangıcı üretici güçlerin gelişimi sorununa bağlıyken, Lenin'de emperyalistler arası savaşın yarattığı krizlerle beraber dünyanın her yerinde sosyalist devrimler olanaklı hale gelmişti. Lenin açısından devrim, sermayenin emeği tahakküm altına almaya çalışırken içine düştüğü krizleri toplumsal bir antagonizmaya çevirecek politik bir müdahaleyi ifade ediyordu. Bu anlamda sermayenin krizinin nihailiği, kendi gelişiminin diyalektik çelişkilerinin değil, emek ile sermaye arasındaki antagonizmanın boyutlarının bir belirlenimi olarak algılanmalıydı. Devrimin güncel bir talep olarak kurulabilmesi, bu antagonizmanın özgürleşmesinin politik olanaklarını yaratabilmeye bağlıydı.

Ekonomik maddi koşulların belirlenimi yerine sınıflar arası güç ilişkilerinin belirlenimine yapılan bu vurgu, emperyalizm aşamasında kriz ve devrim kuramının içerdiği devlet ve proletarya diktatörlüğü çözümlemesi açısından da köklü bir farka işaret eder. Sermaye birikim sürecinin ulusal ekonomi temelinde merkezileşen ve yoğunlaşan ulusal sermayelerin dünya pazarı üzerindeki açık rekabetiyle şekillendiği olgusu, dönemin emperyalizm kuramlarının ortak temelini oluşturmasına rağmen, Lenin'in özgünlüğü, bu sermaye birikim sürecinin nasıl bir egemenlik işleyişiyle iç içe geçtiğini ve bu egemenlik işleyişinin krizlerini önemsemesidir. Aynı dönemde Alman Marksizmi, ulusal tekellerin devletle bütünleşmesiyle devletin salt bir zor aygıtından çıkarak sermayeyi düzenleyici bir işlevle yapılanmasında devletin demokratikleşme potansiyelini öne çıkartırken, Lenin sermayenin dünya pazarındaki rekabetinin ulus devletler arası açık savaş üzerinden yaşanacağını görerek bu egemenlik krizinin nasıl bir toplumsal antagonizmaya dönüştürülebileceği sorunuyla uğraştı. Sermayenin bu krizi yönetebilme kapasitesi, merkez ülkelerde emeği ulusal sınırlar içinde disiplin altına alarak burjuva demokrasisi yoluyla kendi siyasal gücüne dönüştürebilmesine ve sömürge ülkelerde ise açık askeri ve siyasi zora dayanıyordu. Lenin açısından emeğin sermayenin tahakkümünden özgürleşmesinin politik koşulu, bu zora karşı isyana ve bir devlet biçimi olarak burjuva demokrasisinin parçalanmasına oturmuştu. Emperyalist savaşla evrenselleşen egemenlik bunalımının yarattığı bu devrimci durumda, emeğin politik müdahalesi doğrudan sermayenin egemenlik işleyişine yönelmeliydi.

Devrimin arifesinde kaleme alınan *Nisan Tezleri* ile *Devlet ve Devrim*, Alman Marksizmi'nin devletin demokratikleştirilmesini öngören parlamentarizmine ve II. Enternasyonel sosyalistlerinin emperyalist savaşta kendi ulus devletlerinin ve ulusal burjuvazilerinin yanında yer almasına karşı, Lenin'in bu politik müdahalenin nasıl bir biçim alması gerektiğini Paris Komünü'nü referans alan bir devlet ve proletarya diktatörlüğü teorisi ile temellendirme çabasının ifadesidir. 1905 yenilgisinin ardından yeniden canlanan işçi ve asker sovyetlerinin artık otokrasiye karşı değil, doğrudan Şubat devriminden sonraki yeni burjuva hükümetine karşı giderek yoğunlaşan mücadelesinde, Lenin, devlet ve parlamentarizm karşıtlığının pratik karşılığını görür. Burjuva egemenliği karşısında sovyetlerin temsil ettiği proleter egemenliğin yarattığı iktidar ikiliği, bir devlet biçimi olarak burjuva demokrasisi ile "kaynağını halk yığınlarının dolaysız, yerel, aşağıdan gelen girişkenliğinden alan"[1] bir iktidar biçimi arasındaki doğrudan çatışmanın bir ifadesidir. Bu anlamda sovyetler, burjuvaziyi alaşağı edecek bir yıkıcılıkla beraber, devrimci bir sınıf egemenliğinin kuruculuğunu doğrudan üstlenebilecek bir dinamik olarak önemsenir. Sınıf antagonizmasının gelinen uğrağında sovyetler, ayaklanma ve mücadele örgütünün ötesinde yığınların pratik etkinliğinin ortaya çıkardığı doğrudan iktidar organlarıdır. Olası bir devrimin burjuva niteliğinden dolayı sovyetleri ancak parlamentarizmin sınırları içinde var olabilecek kitle örgütlenmeleri olarak gören Menşevikler karşısında, Lenin sovyetleri burjuvazinin egemenlik krizini derinleştirmekle beraber yeni tür bir iktidar işleyişinin kurucusu olabilecek bir politik güç olarak olumlar. Proletarya burjuvazinin direnişini baskı altında tutmak için hâlâ merkezi bir şiddet aygıtına ihtiyaç duyacağından, bu kurucu güç bir devlet biçimini almak zorundadır. Ancak devrimin hemen öncesinde sovyetlerin öz etkinliklerinde maddileştiği üzere bu, daha şimdiden Paris Komünü örneğinde olduğu gibi, polis ve ordunun dağıtılarak halkın doğrudan silahlandığı, modern devletin bürokratik aygıtının yerine seçimle gelen ve her an geri çağrılabilen temsilcilerden oluşan bir yönetim aygıtı olan bir devlet olmayan devlettir. Devrime hazırlanırken ve devrimden hemen sonraki evrede, proletarya diktatörlüğü

[1] V.I. Lenin, *Nisan Tezleri ve Ekim Devrimi*, Sol Yayınları, 1979.

burjuvazinin egemenlik kapasitesine karşı zor tekelinin yığınların elinde bulunduğu bir şiddet örgütüdür. Sermayenin politik egemenliğinin çözülüşü, proletaryanın doğrudan kendi etkinliği yoluyla egemenliği kendinin kılmasıyla gerçekleşecektir. Sovyetler, sınıfın içkin politik gücünün olumlanması anlamında proletarya diktatörlüğünün Rusya'daki ilk figürüdür.

Ekim Devrimi, mücadele halindeki öznelerin öznel birikiminin politik kuruculuğu ile gerçekleşti. Emperyalizm aşamasının sermaye birikim sürecine içkin sınıflar arası güç çatışmaları devrimle çözüldü. Ancak burjuvazinin mülksüzleştirilmesiyle üretici güçler üzerindeki sınıf egemenliği bir kere ortadan kaldırıldıktan sonra, toplumsal hayatın üretiminin ve yeniden üretiminin maddi koşullarının nasıl yaratılacağı sorunu, devrimin sonraki tarihini belirleyen temel çatışma alanı haline geldi. Emeğin kendini değerli kılabileceği maddi koşulların üretimi anlamında üretici güçlerin gelişiminin iktidar işleyişi devlet biçimini aldı. Devlet, burjuvazinin tehdidi karşısında, proletaryanın geçici bir zor aygıtının ötesinde devrim sonrası toplumsal bedenin işleyişini düzenleyen disiplinci bir iktidar olarak yapılandı. Emeğin öznel deneyimlerinin içkin kuruculuğu ile emeğin kendini gerçekleştirebilmesinin maddi koşullarını düzenleyen ve denetim altına alan aşkın bir iktidar işleyişi olarak devlet arasındaki çatışma özgürleştirilmedi ve bunun yerine "devletin sönümlenmesi" ilkesiyle üretici güçlerin gelişiminin evrimine bırakıldı. Emeğin özgürleşmesinin politik olanağı bir devrim sorununa dönüştürülebilmişken, toplumsal olarak özgürleşebilmesi tarihsel maddi koşulların zorunlu seyrine tabi kılındı.

Emeğin kendini gerçekleştirebileceği maddi koşullarla özgürce buluşabilmesinin emeğin kolektif doğası üzerindeki mülkiyet tahakkümünün ortadan kaldırılması yerine üretici güçlerin gelişimine bağlanması, komünizmin bireylerin farklılıklarının doğurabileceği bütün ihtiyaçların karşılanabileceği maddi bir zenginlik toplumu olarak anlaşılmasının bir sonucuydu. Emeğin zorunlu bir faaliyet olmaktan çıkarak bir öz etkinliğe dönüşmesinin koşulu, sınırsızca paylaşılabilecek bir toplumsal artının üretilebilmesiydi. Sermayenin üretici güçleri geliştirebilmesinin taşıdığı ilerici potansiyel, böylesi bir zenginliği üretebilecek büyük ölçekli sanayi üretimini hayata geçirebilmiş olmasından geliyordu. Bu yüzden, devrim sonrası çözülmeyi bekleyen temel sorun, bir sınıf olarak örgütlenmiş sermayenin yokluğunda

böylesi bir üretimin hangi üretim ilişkileri içinde devindirilebileceğiydi. Kapitalist toplumdan komünist topluma dönüşümün doğrudan bir kopuş yerine aşamalı bir geçiş sorunu üzerinden kurulması, komünist toplumun bu yönüyle kapitalist toplumun temelleri üzerinde gelişen bir toplum olarak görülmesiydi.

Lenin'in kapitalizmden komünizme geçişin zorunlu bir aşaması olarak Rusya için öngördüğü devlet kapitalizmi modeli, emeğin, üretim araçlarının devlet mülkiyetinde olduğu büyük ölçekli sanayi üretiminin disiplini altına alınarak verimli kılınmasının iktidar işleyişidir. Özel mülkiyetin ortadan kaldırılmasıyla üretim araçlarına bütün toplum adına devlet tarafından el konulmasının anlamı, sermayenin üretici güçleri geliştirme kapasitesinin ve işlevinin devlet tarafından üstlenilmesiydi. Nüfusun çoğunluğunun köylülerden oluştuğu ve küçük ölçekli üretimin hakim olduğu bir ülkede, Lenin için temel çelişki "devlet kapitalizmi ile sosyalist üretim ilişkileri arasında" değil, devlet kapitalizmi ile devlet tekeline karşı savaşan küçük burjuvazi ve özel sermaye arasındaydı.[2] Küçük ölçekli üretimin anarşisine karşı, devletin planlaması ve denetimi altında, tüm toplumun eşit iş ve eşit ücretle fabrikalaşması gerçekleşmeden komünizme geçiş olanaksızdı. Bu açıdan devletin sönümlenmesinin koşulu, emeğin içkin eyleminin politikliğinin özgürleşmesi değil, toplumsal üretim araçlarının üretimin ve tüketimin denetlenmesini gereksiz hale getirecek kadar devasa bir gelişimiydi.

Özellikle 1848 özeleştirisinden sonra sınıflar mücadelesini ekonomik bir belirlenimcilikle okumaya yönelen Marx'a göre, sermaye üretici güçleri geliştirebildiği ölçüde yok edilemezdi. Üretici güçlerin henüz yeterince gelişmemiş olduğu komünizmin birinci evresinde, bir sınıf olarak burjuvazi ve üretim araçları üzerindeki özel mülkiyet ortadan kaldırılsa bile, eşit emeğe eşit ücret ilkesi sürdüğü sürece, meta değişimi ve bir toplumsal ilişki olarak sermaye sürecekti. Bu anlamda Rusya'daki devlet kapitalizmi, Marx'ın bu öngörüsünün politik olarak gerçekleştirilmesiydi. Bir sınıf olarak burjuvazi devrimle ortadan kaldırıldı; ancak emeğin ücretli emek biçimi altında sınıflaştırılması ve bu sınıflaştırmanın güvencesi olarak devlet sürdürüldü. Emeğin hayatın üretimi ve yeniden üretimindeki kolektifliği devlet mül-

[2] V.I. Lenin, *"Sol Kanat" Çocukluğu ve Küçük Burjuva Zihniyeti*, Nisan 1918.

kiyeti ile tahakküm altına alındı ve emek kendini gerçekleştirebileceği maddi koşullar üzerindeki egemenlikten dışlandı. Emeğin krizi, üretici güçler ile bu güçlerin gelişimi önünde bir engel haline gelen üretim ilişkileri arasındaki diyalektik çelişkide değil, emeğin toplumsal karakteri ile bu toplumsallıktan mülksüzleştirilmesi arasındaki çatışmadadır. Komünizm, mülksüzleştirmeye karşı emeğin kendini gerçekleştirebilmesinin maddi koşullarını yeniden kendinin kılma mücadelesinin içkin arzusudur. Ekim Devrimi, bu arzuyu özgürleştiremeyerek boğuldu. Leninizm, özel mülkiyet ve devlet mülkiyeti arasındaki çatışmaya müdahale edebilecek burjuva özlü devrimlerin proletarya tarafından üstlenilmesinin politik teorisi ve pratiği olarak kuruldu. Mülksüzleştirmeye karşı isyan, emeğin komünalliğini yeniden kendinin kılmasının isyanı olarak örgütlenemedi. Bugün bu özgürleşme, emeğin politikliğinin içkin ve doğrudan eylemi olarak yeniden kurulabilmeli.

2. Bölüm: Emeğin Yoldaşlığı

Komünizm ve Marx

Bugünün devrimci düşüncesinin besleneceği damarları açma çabası, kendi dönemimize kadarki tüm devrimci hareketlerin ve bu hareketlerin yenilgileriyle ve de yengileriyle yoğrulmuş olan teorik birikimin değerlendirilmesini elzem kılmaktadır. Bu değerlendirme, ideolojik kapatmalar üzerinden değil, geçmişi şimdide ve gelecekte bütünleyen bir soykütük yöntemiyle yapılabilir. Tarihe bakış yöntemi hareketin kuruluşuna içkin olarak kurulmalı, bugünün sınıf mücadelesinin güncel ihtiyaçlarından, mücadeleden hareketle de kapitalist tahakkümün aldığı biçim ve yoğunlaşma alanlarının tespitinden yola çıkmalıdır. Bunun tersi olan ideolojik kapatmalar ise teorik üretimi dondurur, düşünceyi mekanikleştirip en büyük gücü olan eleştirelliği ondan alarak onu bir ezber formuna indirger. Bu noktadan sonra tarih değil, sahte tarih yazımları konuşur. Gerçek, maddi ve dinamik olanın yerine soyut ve statik kategoriler geçmeye başlar ve bu kategoriler kendinde bir gerçeklik kazanmaya başlar. Ve biz artık tarihe bakmak yerine, bu kategorilerle yetinip kendi hareketimizin oluşunun dinamiğini de kaybederiz. Yani sadece geçmişi değil, geleceğimizi de kaybederiz. İşte bu idealizmdir. İdealizm, felsefe ansiklopedilerinin "eytişimsel özdekçiliğin" defterini dürüp rafa kaldırdığı bir maddesinden ibaret değildir. İdealizm, tam da kapitalist tahakkümün kendine işlerlik kazandırdığı bir düşünce biçimidir. Salt bir kategori değil, kategorileri gerçeğin yerine koyarak düşünmenin kendisidir. Bu anlamda kurucudur ve tarihi

öldürüp onun yerine sahte tarih yazımını geçirerek cinayeti gizleyebileceğini sanan bir katile benzer. Kapitalizmin işleyişi tarihsizleştirmedir; çünkü tarih mücadelenin tarihidir. Biz soykütük yöntemini, bu tarihin açığa çıkarılması ve geçmişin deneyimlerinin özgürleşerek kendi adlarına, kendileri olarak bizimle konuşmalarını sağlamak için önemsiyoruz. Biz kendi geçmişimizle, onu kategorilere sokarak hesaplaşmayı değil, karşılıklı bir konuşmaya girerek ondan şimdiye kadar saklanmış sırlarını bize vermesini istiyoruz.

Marx'ı, Marx'tan çıkarak, Marx'ın ötesinden tekrar Marx'ın içine dönerek okuma çabamızın ekseni budur. Sorular oluşturmadan yüceltme ile katıksız bir olumsuzlama üzerinden inkâr aynı şeydir. İkisi de aşkındır, deneyime dışsal kalır, ikisi de ideolojik kapatmadır. Devrimci düşünce birikiminin bir uğrağı olarak Marx'ın güncelliği, ancak bugünün hareketinin içinden, içkin bir değerlendirmeyle açığa çıkarılabilir. Böyle bir çabanın ilk adımı da, önce bahsettiğimiz bu kapatmalar üzerine düşünmek oluyor. O zaman şöyle sormak lazım: Marx'ın maruz kaldığı ideolojik kapatma nedir? Bizce bu sorunun cevabı modernizmdir. Bu modernist paradigma, Marx'ı ekonomik alanda kalkınmacılık ve sanayileşmeden çıkan, politik alanda da temsiliyete ve merkezi partiye dayanan bir Marksizme kapatmıştır. Keza bazı Marx karşıtları da, Marx ve modernist Marksizm arasındaki farklılığın önemini görmezden gelerek indirgemeci bir tutumla yetinmişlerdir. Marx'ın ötesine ancak Marx'ın içinden geçilerek varılabilir. Çünkü Marx soyut bir ismi değil, sınıf mücadelesinin içinde kendi döneminin biçimlendirdiği tarihsel ve maddi bir uğrağı temsil eder. Oysa Marx artık unutulmuş, ona yapılan atıflar Marx'ın yerini alır olmuştur. İdeolojik okuma kendi kapatmalarını Marx'a dayatmıştır; bu da Marx'ın kendi seyrini, bu seyir içindeki gerçek kapanmaları görmemizi engeller bir duruma gelmiştir. Bu ideolojik okumaların bize sunduğu Marx temsili, politik mücadelenin belirlenimlerinden soyutlanmış ve kendinde bir geçerlilik kazanmış durumdadır. Marx'ın eserleri sınıflandırılırken "Genç Marx, Olgun Marx" ayrımlarının yapılması, "Marksist olmadan önceki Marx", "küçük burjuva felsefi söylemden henüz kurtulamamış Marx" ifadelerinin kullanılması bu temsilin üretimidir. Marx'ın tüm yapıtlarındaki, dönemin politik mücadelesinin belirlenimi içerisinde düşünülmesi gereken süreklilikler, kırılmalar ve de kopuşlar böylece gerçeklikleri-

ni yitirmiş ve Marx kendi oluşunun devingenliğini kaybederek, ya kabul edilecek ya da reddedilecek bir doktrin haline gelmiştir.

Marx'ın olgunluğu ve bilimselciliği 1848-50 yıllarıyla başlatılır. Engels'in belirttiği gibi[1] Marx, 1848 devriminin yenilgisinden sonra, Londra'daki sürgün yıllarında "kapitalist üretimin kaldırılması için gerekli olan iktisadi koşulları", yani "modern toplumun ekonomik hareket yasalarını ortaya çıkarmak"[2] için, kendisini ekonomi politik üzerine çalışmalarına verir. *Ekonomi Politiğin Eleştirisine Katkı*, *Grundrisse* ve *Kapital* bu dönemin ürünleridir. Hâkim okumanın diliyle söylersek, Marksist Marx'ın yapıtlarıdır bunlar. Fakat bu olgunluk söyleminin arkasında, biz artık Marx'taki kopuşu ve kavramsal dönüşümü politik bir yenilgiyle bağlantısı içinde göremez olduk. Bunun nedeni de, Marx'ın eserlerinin politik olarak değil, ekonomik kategorilerin bilimselliğinin gelişimi üzerinden okunmuş olmasıdır.

Bizce Genç Marx, Olgun Marx değil, bir bütün olarak Devrimci Marx; ama bir de, bir yenilginin ardından yenilginin nedenini politik alandan çıkarıp ekonomik alana sokan ve emeği sermayenin diyalektik işleyişinin bir öğesi olarak gören Marx vardır. *Kapital*'in Marx'ıdır bu. İdeolojik sapmalar olduğu söylenerek küçümsenen erken dönem eserlerde, henüz hiçbir kavramlaştırma -üretici güçler de, proletarya da- ekonomik bir indirgeme içinde değildir. Nesnel ve yapısal bir bilimsellik söylemi, Marx'ın öznellik anlayışının önünü kapatmamıştır. Biz, işte henüz modernist kapanmaya girmemiş olan bu dönem içinde, komünalizmin güncelliğini hâlâ koruyan bir politik ufuk olarak kuruluşu üzerinden özgürce dolaşmak istiyoruz.

1844 Elyazmaları ve Alman İdeolojisi

Marx'ın *1844 Elyazmaları*'nın değeri, kapitalizmin tahakküm biçiminin özünün ücretli çalışma, yani mülksüzleştirerek sınıflaştırma olduğunu görmüş olmasıdır:

[1] K. Marx, *Fransa'da Sınıf Savaşımları*, Engels'in "Önsöz"ü, çev. Sevim Belli, Sol Yay., 1996, s. 8-9.
[2] K. Marx, *Kapital*, Sol Yay., Marx'ın "Almanca Baskıya Önsöz"ü, çev. Alaattin Bilgi, Sol Yay., 1997, s. 18.

"Ekonomi politiğin proleteri, yani ne sermayesi ne de toprak rantı olan, sadece emekle yaşayan kişiyi ancak *işçi* olarak göz önünde tuttuğu kendiliğinden anlaşılır. Öyleyse ekonomi politik, ilke olarak onun herhangi bir beygir gibi çalışabilecek kadar kazanması gerektiğini kanıtlayabilir. Onu çalışmadığı zaman insan olarak düşünmez, bu işi ceza mahkemelerine, hekimlere, dine, istatistik tablolarına, siyasete ve dilenciler çavuşuna bırakır."[3]

Bir toplumsal ilişki olarak sermaye, emeğe zor yoluyla el koyan kapitalistte özel mülkiyet, işçide ise ücret olarak cisimleşir. Kapitalizmi kendinden önceki tahakküm biçimlerinden ayıran şey, emeği ücretlendirerek değer yaratan kaynak haline getirmesidir. Feodalizmde değerin kaynağı toprakken, meta üretimine dayanan kapitalist üretim biçiminde bu kaynak emek olmuştur. Ekonomi politik "bilimi" de buradan yola çıkar. Bu değerin nasıl ölçüleceği sorusu, ekonomi politiğin birincil sorusudur. Marx'ın *Kapital*'deki analizinden bildiğimiz gibi böylece emek, ekonomi politik tarafından bir metada donmuş olan soyut insan emeği olarak hesaplanmaya başlanarak, pazara sürülen metaın fiyatını saptamanın niceliksel bir ölçüm aracı haline getirilir. Ekonomi politik, değişim değerini bir meta olan ürünün nesnel ve doğal özelliği olarak göstererek, değişim değeri yaratan emeğin ücretli çalıştırmayla değişen toplumsal niteliğini de ürünlerin kendi nesnel özellikleri olarak gösterir. Üretici olarak öznelerin üretilen nesneler üzerindeki hâkimiyetlerini kaybetmesiyle nesnelerin üreticilere hâkim olmaya başlaması, emeğin değişen bu toplumsal niteliğinde saklıdır.[4] Kapitalizm, emeği ücretli emeğe indirgeyerek, tüm toplumsal ilişkileri gerçek bireylerin arasındaki gerçek ilişkiler olmaktan çıkarıp metalar arası bir ilişki biçimine sokarak kendisini işler hale getirir. Toplumsal ilişkilerin metalar arası ilişki biçimine bürünmesini, Marx *Kapital*'de meta fetişizmi olarak adlandırır. Meta fetişizmi kavramlaştırması, *1844 Elyazmaları*'nda bir toplumsal ilişki olarak sermayenin kurduğu sistem olan yabancılaşmanın ekonomi politik alanında derinleştirilmesidir. Burada Marx, bir yandan burjuva toplumundaki tahakküm biçiminin çalışma üzerinden kurulduğunu gösterirken, bir yandan da bu tahakküme karşı durabilecek olan

---

[3] K. Marx, *1844 Elyazmaları*, çev. Kenan Somer, Sol Yay., 1993, s. 95.
[4] *Kapital*, s. 84-85.

tek öznenin sınıflaştırılarak mülksüzleştirilmiş proletarya olduğunu belirtmektedir. Ücretlendirme, beden üzerinde bir tahakküm biçimidir. Özel mülkiyetle karşılıklı bir neden sonuç ilişkisi vardır ücretin ve bu ikisi, işbölümüne dayalı meta üretimi olarak kapitalist tahakkümün özü ve bu tahakküme direnmenin alanı olmuştur. Bu yüzden de, "ücret, kapitalist ile işçi arasındaki açık savaşım aracılığıyla belirlenir."[5]

Bizce, Marx'ın *1844 Elyazmaları* ve aynı dönem içerisinde sayılacak diğer çalışmalarında ücretli emeği kapitalist tahakküm biçimi, insanın gerçek, özgür emeğini de komünizmin özü olarak görmesinin üzerinde yeterince durulmamıştır. Hatta, bilakis bu ikisi arasındaki açık politik fark, modernizmin çalışma ideolojisi içerisinde içerikleri boşaltılarak silinmiş ve özgür emek, tahakkümün biçimi olan ücretli emeğe indirgenmiştir. "Yarı-ütopist" sıfatının ardında gömülmüş olan Marx'ta, bugün bizim için hâlâ güncelliğini koruyan, politik olarak geliştirilmeyi bekleyen bir öznellik ve komünizm anlayışı vardır.

Komünizm: Emeğin Gerçek Toplumsal Gücü

Modernizm içinde, komünizm bir devlet siyaseti haline gelmiştir. Biz, solun içinde bulunduğumuz tıkanıklığının tam da bu nokta olduğunu ve bu tıkanıklığın ancak komünizmin içkin kuruluşu üzerinden, gerçek emeğin kendini olumlamasının politik olarak örgütlenmesiyle aşılabileceğini düşünüyoruz. Komünizmin içkin kuruluşu olarak biz komünalizmi benimsiyoruz. Komünalizm perspektifinden bir Marx okumasının güncellenmeye ihtiyacı vardır. Kendi mücadelelerinin deneyimleriyle böyle bir Marx okumasını özgürleştirdikleri için de Otonomist Marksist hareketi önemsiyoruz; bu hareketin uzamı içerisinde kendi ortaklığımızı hissediyoruz. Biz de, dünya solunun genel tıkanıklıklarının Türkiye yerelinde yaşanma biçimlerinin çatışmaları içinden gelmekteyiz. Türkiye solunun Marx'ı okuması, modernizmin çerçevesi dışına çıkamamış; hem genel ideolojik kapanmalardan payına düşeni almış, hem de kendi özgünlüğünde bu kapanmaları yeniden üretmiş ve derinleştirmiştir. Emeğin değil sermayenin kendini olumlamasının üzerinden bir Marx okuması yapılmıştır. Bu

---

[5] *1844 Elyazmaları*, s. 88.

da bizi, kapitalizmi yıkacak karşıdan kuruculuğun gücünün alanından çıkarak kapitalizmin kendi nihai çelişkileriyle yok olacağı nesnel koşulların diyalektiğine sokar. Aynı özün farklı kipleri olan sermaye ve ücretli emek arasında devrimci bir antagonizma yoktur. Ancak kapitalizmin tahakkümüne girmeyen, ücretlendirilemez, ölçülemez emekle sermaye arasında antagonist bir çatışma olabilir. Bu antagonist alan, emeğin kendi öznel karşıdan kuruculuğudur, her türlü sınıflaştırma ilişkisinin reddidir. Karşıdan kuruculuk, sınıfsız toplumu bir aşama, bir geçiş sorunu olarak görmez; emeğin kuruculuğunun politik hattı, sınıflaştırmaya karşı sınıfsızlaştırma, yani kapitalizmin hemen şimdi ve her yerde reddidir.

> "Proleterler eğer kendilerini birey olarak ortaya koyuyorlarsa, şimdiye kadar süregelen kendi varoluş koşullarını, daha da ötesi şimdiye kadar her toplumun koşulu olan varoluş koşullarını, yani çalışmayı ortadan kaldırmalıdırlar. Bu bakımdan proleterler toplum bireylerinin şimdiye kadar topluluğun tümünün ifadesi olarak seçmiş oldukları biçim ile doğrudan bir karşıtlık içinde, yani devlet ile karşıtlık içinde bulunmaktadırlar. Kendi kişiliklerini gerçekleştirmeleri için bu devleti devirmeleri gerekir."[6]

Marx ve Engels, *Alman İdeolojisi* boyunca proletaryanın mülksüzleştirilmiş, herkesi kapsayan bir güç olduğunu vurgular. Kapitalist tahakküm, sadece fabrikadaki işçi sınıfının yabancılaşması değil, emeğin tüm toplumsal ilişkilerinin yabancılaşması üzerine kuruludur. Burjuva toplumunda üretici birey, kendi öz etkinliğinin öznesi olmaktan çıkarak toplumsal ilişkide sınıf temsilinin taşıyıcısı haline gelir. Liberalizm de, bu yabancılaşmayı sahte bir birey kategorisiyle ikame eder. Marx, burjuva toplumunun ideolojisindeki bireyin özgürlüğünün asıl olarak özel mülkiyetin özgürlüğü olduğunu, bireyin gerçek, maddi özgürleşmesinin ise ancak komünizmde mümkün olabileceğini ortaya koymuştur. Mülksüzleştirilmişlerin özgürlük savaşının doğrudan adresi ise devlettir. Çünkü devlet, özel mülkiyet ve işbölümünün sonucu olarak oluşan çıkar savaşımlarının, sahte bir birlik, sahte bir genel çıkar söylemi biçiminde gizlenmesi, bu anlamda da toplumsal ilişkilerin yabancılaşmasının en üst

[6] K. Marx, F. Engels, *Alman İdeolojisi*, çev. Sevim Belli, Sol Yay., 1992, s. 95.

ifadesidir. Bu yüzden de, proletaryanın komünizm için verdiği savaşım, özünde devlet karşıtıdır.

Modernist Marksizm ise, bize komünizm tasavvurunu unutturdu. Oysa Marx ve Engels, *Alman İdeolojisi*'nde şöyle yazıyordu: "Bize göre komünizm ne yaratılması gereken bir durum, ne de gerçeğin ona uydurulmak zorunda olacağı bir ülküdür. Biz bugünkü duruma son verecek gerçek harekete komünizm diyoruz. Bu hareketin koşulları, şu anda varolan öncüllerden doğarlar."[7] Bir hareket olarak komünizm tasavvuru, bizim için hâlâ temel çıkış noktasıdır. Komünizm, burjuva özlü bir siyasetle devlet iktidarının ele geçirilmesinden sonra hayata geçirilecek nihai aşama olarak kavrandığı sürece, sınıflaştırma ilişkileri sürdürüldüğü sürece, siyaset bir özgürleşme etkinliği olarak kurulamaz. Bu Hegel'in, yaşamı belirleyen soyut bilincidir. Söylem ne kadar soldan olursa olsun, pratiğinin özü itibariyle reformisttir. Bizim açımızdan, komünizmle araçsal akıl arasında uzlaşmaz bir karşıtlık vardır. İçeriği boşaltılarak bir ülküye indirgenen komünizm tanımının kullanılarak siyasetin araçsallaştırılmasını, direniş alanlarının araçsallaştırılmasını, bireylerin araçsallaştırılmasını, toplumsal ilişkilerin araçsallaştırılmasını reddediyoruz. Bizim için, söylem ve pratik arasında uçurumlar yaratan araçsallaştırma, burjuva özlü bir siyasettir. Modernizm, bu araçsallaştırmanın ulaştığı en yüksek biçimdir.

Komünizm ve Otonom

Solun önündeki en önemli gündemin kendi modernizmiyle yüzleşmek olduğunu her fırsatta dile getiriyoruz. Solun önündeki diğer önemli gündem ise komünizmi bir ülkü olmaktan, erekselciliğin nihai aşaması olmaktan çıkarıp devrimci hareketin içkin kuruluşu olarak güncellemek, emeğin kendini olumlamasından yola çıkmaktır. Emeğin toplumsal niteliğini belirleyen ilişki biçimi değişmedikçe, üretimin kapitalist mantığı da değişmeyecektir. Kapitalizm, metaı toplumsal ilişkileri devindiren güç haline getirerek, emeğin toplumsal niteliğini evrensel ölçekte metalaştırdı. Böylece, toplumsal ilişkiler insansızlaşarak metalar arası bir ilişki haline geldi. Meta, kapitalizmin en küçük birimi, kapitalist organizmayı oluşturan hücre biçimidir; ama

---

[7] a.g.e., s.58.

kapitalizmin soyut toplumsallığı, bir bütünlük olarak üretimin sadece ilk uğrağında olup biten bir meta fetişizmi değildir. Bu Holloway'in belirttiği gibi[8], gündelik yaşamın her uğrağında dahil olduğumuz bir fetişleştirmedir. Peki, komünizmin hücresi, dayandığı birim, toplumsal ilişki üretme biçimi ne olacaktır? Bu soru, emeğin gerçek toplumsallığının kuruluşuna içkindir. Bireylerin, sınıflaştırma ilişkisinin taşıyıcıları değil, sınıf üyeleri değil, gerçek bireyler olarak, kendi öz etkinliklerini, kendi emeklerini, bireysel temellüklerini değerli kıldıkları bir temelden hareketle, bu emeğin özgürce toplumsallaşması komünizmin özüdür. "Üretimin komünistçe örgütlenmesi, insanın kendi ürününe karşı yabancı tutumunun ortadan kalkmasıdır. Böylece arz ve talep ilişkisinin gücü hiçe iner ve insanlar değişimi-üretimi ve karşılıklı ilişki tarzlarını yeniden denetimleri altına alırlar."[9] Emeğin kendi gücünü yeniden denetimi altına almasının güvencesi, komünizmin maddi koşullarının sermaye tarafından oluşturulmasını beklemek değildir. Komünizm, devlet mülkiyeti de değildir. Emeğin gerçek toplumsallığının örgütlenme biçimi, komünizmin bugünden politik olarak örgütlenmesinin kuruluşu otonomdur. Otonom, ücretli emeğin politik reddidir ve öz etkinlik olarak gerçek emeğin üretici gücünün, sermayenin komutasına karşı yıkıcı bir güç haline getirilişidir. Biz, emeğin kendi üretim etkinliği üzerinde yeniden özdenetimini kurabilmesini bu perspektiften okuyoruz. Marx'tan çıkıp komünizme gitmeye çalışmıyoruz; komünizmin kuruluşunun güncel olanakları üzerinden, komünalizm üzerinden Marx'a dönüyoruz. Bu anlamda otonom, emeğin sermayenin komutasına girmemek için kendi kolektif öznelliğini kurduğu politik hareketin genel adıdır. Bugün modernizme sıkışıp kalan Marksizm, Marx'ın gerisinde kalan bir pozisyona düşmüş durumdadır. Sermayenin gerçek özünü kavramaktan, dolayısıyla mücadelenin alanını doğru tespit etmekten uzaktır. Sermaye, varoluşunun bütün dayanağını, emeğin üretici gücünü kendi gücü haline getirmesinden alır. Sermaye, emeğin etkinliğini kendi varoluşunun bir gücü haline getirerek kullanır ve bunun karşılığında da emeğe ücret öder. Bu ücret, bedeni tüm yaratıcı ve özgür etkinlik olanaklarından

---

[8] John Holloway, "Sınıf ve Sınıflaştırma: Emeğe Karşı, Emeğin İçinde ve Emeğin Ötesinde", *Conatus Çeviri Dergisi* sayı 4, s. 61.

[9] *Alman İdeolojisi*, s. 57.

bağımsızlaştırarak tahakküm altına almanın, sermayenin kendi varlığını sürdürmesinin sağlanması için emek gücünün yeniden üretimini sağlamanın bir aracıdır. Komünizmin politik koşullarının yaratılması da, emeğin kendi üretken etkinliğini yeniden kendinin kılması dışında artık düşünülemez. Anti-kapitalist mücadele, komünizmin politik hattıdır ve tüm politik yıkıcılığıyla tam da sermayenin beslendiği şah damara, ücretlendirerek sınıflaştırmaya saldırmalıdır. Devrimci pratik, sermayenin diyalektiğinin belirleniminden çıkarak emeğin kendini olumlamasının gücünün alanına girmeli, kendi varlığını komünizmin varlığı olarak kurmalıdır. Bugün artık devrimcilik, erekselci bir akılla komünizmi son ülkü biçiminde dondurmanın alanına sıkıştırılamaz; bilakis emeğin içkin siyasetinin adı olarak, komünizmin bugünden öznel kuruluşunun kendisidir.

Politik Felsefe ve Spinoza

Spinoza'nın, modern teori geleneği *içinde ve karşısında* temsil ettiği ayrıksı konumu, bugünden, bugünün praxis felsefesi üzerinden, bugünün devrimci düşüncesinin ihtiyaçları üzerinden okumaya çalıştığımızda, bizim için en çarpıcı olan şey, modernliğin bize bıraktığı çözümsüzlükler ve artıklar karşısında etkili ve güçlü bir felsefi sistem sunmuş olmasıdır.

Ontolojiyi kendisine temel almayan aşkın siyasetlerin artık mümkün olmadığı bir dönemde, devrimci düşünce, bugünle ve gelecekle kurduğu ilişki içerisinde, kendi kökleriyle yüzleşirken, Spinoza felsefesinin taşıdığı olanakları değerlendirmek ve bunları bugünle ilişkilendirmek durumuyla karşı karşıya. Spinoza'nın ait olduğu tarih içerisindeki özgün konumunun farkına varabilmek, ancak hangi ihtiyaçtan yola çıkıldığının farkına varılmasıyla mümkün olduğundan, bugünden bir Spinoza okuması salt felsefi bir uğraş değil, politik bir çabanın ifadesidir. Çünkü siyaset felsefesinin temel sorunsallarından biri olan ve Spinoza sisteminin de kurucu bir öğesi olan özgürlük sorunsalı, politik alanda aktüelleşebilen bir arayıştır. İşte Spinoza felsefesinin gücü ve etkililiği buradan gelir. Kendi döneminin tarihsel ve politik dinamiklerinden yola çıkan Spinoza, özgürlük sorunsalının üstbelirlediği bir alan içerisinde, politik *olana* dahil bir ontoloji ve felsefi metodoloji kurmuştur.

Althusser'in Marksizm'den Hegelci idealizmi arındırmak çabasıyla yüzünü Spinoza'ya dönmesi, devrimci düşünce tarihi

içinde önemli bir uğraktır. Marksist yöntemin yeniden ele alınışı olan bu okuma, dönemin politik mücadelesi içindeki tıkanıklıklardan yola çıkarak, Hegel'in öznel idealizminin ve erekselciliğinin karşısında, Spinoza'nın içkin nedenselliğini ve materyalizmini vurgular. Bir diğer önemli okuma ise Deleuze'den gelir. Deleuze ontolojiyi temel alan Spinoza okumasında, uzun süre üzeri örtülü kalmış Spinozacı varlık anlayışındaki kudreti, eylemi, olumlamayı ve ahlak ötesi etiği görmemizi sağlar.

Negri'nin Spinoza okuması ise, üretici gücün taşıdığı kurucu kuvvetin ontolojik temellendirilişinde, salt olumlama olan varlığın politik kuruculuğunun olanaklılığına dair bir vurgudur. Negri Spinoza düşüncesi üzerine bir inceleme olan *Yaban Kuraldışılık*[1] kitabının önsözünde, "... beni asıl ilgilendiren, burjuva devletinin kökenleri ve krizinden ziyade, oluşum halindeki devrimin sunduğu teorik alternatifler ve fikir verici olanaklardır." diyerek bu çabasının sebebini belirtmiş olur.

Peki Spinoza'nın devrimci düşünce için taşıdığı bu alternatif ve olanak nedir?

Modern siyaset anlayışı, tümüyle aşkınlık üzerine kuruludur. Bu anlayışın temel kuramcılarından Hobbes ve Rousseau, politik yazılarında egemenlik biçimini tartışırlarken aşkın bir iktidar işleyişinin tasavvuruna sahiptiler. Hobbes ve Rousseau, siyaseti doğal durumdan sivil duruma geçiş olarak tanımlar. Bu geçişin biçimi toplumsal sözleşmedir. Her varlık, içinde bulunduğu doğal durumda doğal bir hakka ve güce sahiptir. Bu durum Hobbes'ta tam bir savaş halidir ("herkesin herkese karşı savaşı"-*Leviathan*). Çünkü her biri kendi doğal hakkınca davranan varlıklar sürekli olarak çatışma halindedir. Bu savaş durumunda hiçbiri kendi doğal hakkını gerçekleştiremediğinden, kendini koruma çabasını sürdürmeyi isteyen bireyler, tek tek, olabilecek bir çıkar çatışmasını önlemek amacıyla, bir araya gelip toplumsal bir sözleşme yaparlar ve kendi güçlerini egemen bir iktidara devrederler. Doğal haktan yapılan bu feragat, sözleşme taraftarına sivil bir hak kazandırır. Ve böylece, vahşi durumdan medeni duruma geçilmiş olur. Tümüyle kurgusal olan bu siyaset anlayışına göre, medeni duruma geçildikten sonra, doğal haklar artık

[1] A. Negri, *Yaban Kuraldışılık*, çev. Eylem Canaslan, Otonom Yay., İstanbul, 2005

devam edemez. Buradan ise yapay bir birey, yapay bir hak ve yapay bir politik örgütlenme anlayışı doğar. Doğal hakkını kaybeden bireye, egemen iktidarca tüzel yönden güvence altına alınan özel mülkiyet hakkı kalır. Sivil durum öncesinde belirlenmemiş ve sınırsız bir özgürlüğe sahip olan birey, toplumsal sözleşme yoluyla sınırlı ve güvence altına alınmış medeni haklarına kavuşur (Hobbes'un "sahiplenici bireyciliği"). Modern hukuk devleti kurumsallaşmasının altında yatan temellerden biri de budur.

Spinoza ise bu geleneğin dışında yer alır. Spinoza'da politiklik kavramı içkin bir kavramdır, yaşamın örgütlenişine içkin bir kavram. Doğal hakkın aşkın bir iktidara devrini tümüyle kurmaca olarak gören Spinoza'da, burjuva bireysel hak anlayışından radikal bir biçimde farklı bir hak anlayışı vardır. Spinoza'ya göre hak kavramı, güç kavramıyla eş uzamlıdır. Hak, yalnızca eylemsellikte ifade edilebilir.

> "Eyleme kapasitesi olarak tahayyül edilen ve tanınıp uygulanmaya açık olan (ya da olmayan) bir hak fikri saçmalık, ya da aldatmadır. Spinoza'da hak kavramı aktüelliğe, dolayısıyla aktiviteye tekabül eder."[2]

> "Evrensel doğanın doğal hakkı ve bunu takiben her bireysel şeyin hakkı, güçleri oranında yayılırlar: ve bu nedenle bir kişi kendi doğasının yasalarına göre ne yaparsa yapsın, bunu en yüksek doğal hakkıyla yapmış olur ve gücü olduğu oranda doğa üzerinde daha fazla hakka sahip olur."[3]

Birey eyleyebildiği güç oranında bir hakka sahip olabilir ki, bu da hiçbir koşulda başka bir iktidara teslim edilemez ve bu anlamda başka bir iktidar tarafından temsil edilemez. Burjuva siyasetinde bireyin kamu otoritesi karşısındaki görev ve yükümlülükleriyle ilişkilendirilen hak kavramı, Spinoza'da varlığın eyleme gücüyle ilişkilidir. Bu yüzden de politik örgütlenme, sözleşme yoluyla güvence altına alınan bireyler üstü bir egemenlik biçimi olamaz. Bu örgütlenme Spinoza'da bir bedendir, tekil bedenlerin ortak etkinliklerini örgütlemek için kurduğu ontolojik bir beden. Spinoza, çıkar çatışmasına giren bireylerin

---

[2] Etienne Balibar, *Spinoza ve Siyaset*, çev. Sanem Soyarslan, Otonom Yay., İstanbul, 2004.

[3] Spinoza, *Teolojik Politik İnceleme*, II, Doğal Hak Üzerine

özgürlüklerini negatif yoldan (doğal engellerden muaf olma) güvence altına almak için kendi güçlerini devrettikleri bir politik iktidar perspektifini kökten reddeder. Ona göre, politik beden bireyler topluluğu değil, ortak bir etkinlikte birleşen tekilliklerin oluşturduğu çokluktur. Çokluk, doğal hakkından feragat etmez, tam tersine bu hakkı güçlendirmek için politik bir beden haline gelir.

> "Eğer iki şey bir araya gelirse ve güçlerini birleştirirse, ortaklaşa daha fazla hakka sahip olurlar ve bunu takiben doğa üzerinde tek başlarına sahip olduklarından daha fazla hakka sahip olurlar, ve güç birliği yapan ne kadar çok olursa, bunlar kolektif olarak daha fazla güce sahip olacaklardır.(13)... Buna şu eklenmelidir ki, karşılıklı destek olmadıkça insanlar yaşamlarını sürdüremezler ve zihinlerini geliştiremezler. Sonuç olarak şu söylenebilir ki, insan soyunun doğal hakkı, insanlar genel haklara sahip olmadıkça, toprak tasarruflarını savunmak, kendilerini korumak, her türlü saldırıyı defetmek ve herkesin genel yargısına göre yaşamak için birleşmedikçe kavranamaz.(15)...İnsanların doğal hakları sivil durumda sona ermez. İnsanlar, doğal durumda olduğu gibi, sivil durumda da kendi doğasının yasalarına göre eylerler... Bu iki durum arasındaki temel fark ise, sivil durumda herkesin aynı şeyden korkması, ve herkesin aynı güvenlik zeminine ve yaşam tarzına sahip olmasıdır; şüphesiz bu, kişinin kendi muhakeme yetisini sınırlandırmaz."(III, 3)

15. pasajda da görüldüğü gibi, politik örgütlenme, doğal hakkı güvence altına almak için kurulur, bu haktan vazgeçmek için değil. Spinoza egemenliğin kaynağını da buraya oturtur. "Çokluğun gücü tarafından belirlenen bu hak, genellikle Egemenlik olarak adlandırılır."(III, 17) Egemenlik Spinoza'da, Balibar'ın ifade ettiği gibi, kolektif bir üretimdir. Tekil bireyler, kendi doğalarını [*ingenium*] kaybetmeden, daha büyük –toplumsal sözleşmecilerdeki gibi nicelik olarak değil, güç olarak daha büyük– bir beden oluşturduklarında, egemenliğin etkin bir öğesi oldukları için, bu iktidarı tanırlar. Çünkü bu iktidar, kendi taşıdıkları iktidardan farklı ve onu aşan bir iktidar değildir. İşte burada pozitif, kurucu bir iktidar tanımı vardır. Yani dönemin iktidar işleyişinin içinde şekillenen kavramla söylendiğinde, devlet [*civitas*], çokluğun kolektif bedenidir. Spinoza'nın her iki politik incelemesindeki (*Teolojik-Politik İnceleme* ve *Politik İnceleme*) en temel kaygı, politik bir örgütlenmenin nasıl korunaca-

ğıdır. Bu kaygıdan yola çıktığı için, Spinoza'nın arayışı da, insan doğasına en uygun politik örgütlenmenin hangisi olduğu sorunsalına yönelmiştir. Bu sorunsal etrafında *Politik İnceleme*'de dönemine kadar gelişen bütün egemenlik biçimlerini inceleyerek, bunların kendi içsel zorunluluk yasalarına göre yetersizliklerini ve yıkım nedenlerini ortaya koymuş ve buradan insan doğasına en uygun politik örgütlenme biçimini kavramsallaştıracağı demokrasi başlığına geçmiş; fakat bu bölümü tamamlamaya ömrü yetmemiştir.

17. pasajın başına dönersek, çokluğun gücü kavramsallaştırması, Spinoza'nın bizim için taşıdığı değerin billurlaştığı yerdir: politik bedenin sahip olduğu gücün, çokluğun gücünden ayırt edilemezliği. Spinoza'nın dert edindiği politik mesele, çokluğun sahip olduğu arzuların aşkın bir iktidar tarafından nasıl maniple edileceği, nasıl yönetileceği değil, çokluğun, doğanın içsel zorunluluk yasasını anlayarak kendi arzularını nasıl yöneteceği ve bu anlamda nasıl özgürleşeceğidir. Spinoza bize, modern özgürlük kavramının tersine, pozitif bir özgürlük kavramı sunar. Spinoza, Descartes'in epistemolojik temelini attığı, Hobbes'un politik alana taşıdığı ve Kant'ın etik alanda temellendirmeye çalıştığı izole birey kavramından yola çıkmaz. Spinoza, burjuva siyaset teorisinin direği olan toplumsal olanın dışında tariflenen mutlak ve doğal olarak bağımsız bir varoluşu kabul etmez. Gerçek özgürlük, insanların kendi doğal güçleri ve hakları gereğince, eylemlerinin içsel zorunluluğunun farkına vararak ve kendi yargılarının peşinden giderek yaşamalarıdır. Yani özgürlük bir haktır. Kişinin, kendi yaşam hakkını birlikte (ortak bir etkinlik üzerinde) gerçekleştirebileceği insanlarla bir araya gelmesi ve kendi (bedensel ve zihinsel) gelişimini gerçekleştirebileceği araçlara ulaşmaya çalışması, politik örgütlenmenin özüdür. Bu da Spinozacı ontolojinin temel kavramı olan çaba [*conatus*–varlığın varlığını sürdürme çabası]'dan farklı bir alan değildir. Bu kavramsallaştırma üzerinden Spinoza, Kant ve Hegel'in sözcülüğünü yaptığı özel alan-kamusal alan, birey/sivil toplum-devlet ayrımlarına daha başından girmeyi reddedip, bu tür ikillikleri toptan reddeder. Her türlü hiyerarşiyi, politik temsiliyeti ve tüzel dolayımı reddeder. Bu reddiyenin keskinliği, politik örgütlenmedeki *toplumsal bağın* ne olduğuna dair farklı bir duruşun benimsenmiş olmasından kaynaklanır. Burjuva geleneğinin kuramcıları arasında bu bağ, çıkarlar farklılığı ve özel

çıkarın güvence altına alınmasıyken, Spinoza'da bu bağın dinamiği tümüyle insanın toplumsallığına dayanır. Var olma çabasını toplumsal olarak örgütlemek ve ortak bir etkinlik içerisinde ortak bir haz alarak, ortak bir arzuyu örgütlemek.

Karşımızda duran şey, ontolojiye içkin bir politik teoridir. Spinozacı sistemin metafizik (ontoloji), etik ve politik teori diye ayrılamamasının nedeni de budur. Varlık, etik, politik ve ontolojik alanlara ayrılamayacak kadar yekpare ve tam bir tözdür. Onun sistemini şu formülle özetleyebiliriz: Ontoloji=etik=siyaset. Çünkü bu üç alan aynı nedensellik ilkesine dayanır: varlığı koruma çabası. Spinoza'nın materyalist varlık anlayışı, varlığın öz ihtiyaçları ve öz gücü dışında, bağımsız hiçbir alan kabul etmez. Onda her türlü hiyerarşinin ve ikiciliğin dışında bir ontoloji buluruz. "Arzu insanın özüdür."[4] ifadesi, tutkuları kölelik, aklı ise bilgelik olarak tarifleyip, bedenin akla itaat etmesi gerektiğini söyleyerek tahakkümü meşrulaştırmanın söylemini kuran geleneğin bir reddiyesidir. Bireylerin arzularını belirleyen şey, diğer bireylerle kurdukları ilişkidir. Politik sorun da, bu arzunun kolektif bir biçimde örgütlenmesi sorunudur.

[4] Spinoza, *Törebilim*, çev. Aziz Yardımlı, Duyguların Kökeni ve Doğası, duyguların tanımı 1

Çokluk ve Otonomi

Lenin, burjuva parlamenter demokrasisine karşı iktidar Sovyetlere dediği *Nisan Tezleri*'nde, devrimi üstlenecek güç olarak proletaryayı adres gösteriyordu. Ama devrimi üstlenecek olan bu proletarya, Rusya'nın o dönemki koşulları dikkate alındığında, ortodoks Marksizmin endüstriyel işçi sınıfı değildi. Lenin, Ekim devrimi anında Rusya'nın sınıf bileşenini devrimci bir perspektifle konuşturabilecek bir hareketin önderliğini oluşturma çabasındaydı. Ekim devriminin kuruluşunda, işçi sınıfı dışındaki diğer sınıflaşma biçimlerini de sınıflaştırmaya karşı direnişe katmak üzerinden bir perspektif geliştirildi. Bu anlamda Lenin, nesnel koşulların olgunluğu meselesinden sıyrılarak devrim sorununa politik öznellik üzerinden yaklaştı. O, yine aynı dönemde şöyle diyordu: "Biz Marx'ın ya da Marksistlerin, sosyalizm yolunu bütün yönleriyle tanıdığını savunmuyoruz. Bu saçmadır. Biz, bu yolun yönünü tanıyoruz. Hangi toplumsal güçlerin oraya götürdüklerini biliyoruz. Ama somut olarak, pratik olarak ne olduğunu, işe koyuldukları zaman milyonlarca insan gösterecektir."[1] Çünkü "Marx'ın ve Engels'in öğretileri bir dogma değil, eylem kılavuzudur."[2]

---

[1] Lenin, *Nisan Tezleri*, çev. Muzaffer Erdost, Sol Yay., 1989, s. 114.

[2] Cümlenin aslı şöyledir: "Marx ve Engels, ezbere öğrenilen ve yinelenen, olsa olsa tarihsel sürecin her evresinin, somut iktisadi ve durumuyla zorunlu olarak değişen genel hedefleri gösterebilen formüllerle haklı olarak alay ederek, 'bizim öğretimiz bir dogma değil, ama bir eylem kılavuzudur' demişlerdir." *Nisan Tezleri*, s. 20.

20. yüzyılın sınıflar mücadelelerinin tansiyonu içinde Ekim devrimi, proleter devrimin ertelenemezliğinde direterek ortodoks Marksizmi sarsmıştır ve Marksizmin içinden, onun ötesine öznel bir kopuş gerçekleştirmiştir. Bugünün sınıflar mücadelesinde yaşanan bunalımlar ve açmazlar ise, tersinden, bizi böylesi bir öznel kopuş olanağının üzerine düşünmeye çağırıyor. Bugün için bu öznel kopuş, kendi eylemimiz ve içinde bulunduğumuz ilişkiler üzerine düşünerek bu bunalımları aşacak olan solun kuruculuğunu güncellemek olmalıdır. Belki de böylesi bir girişim, en çok Ekim devrimi üzerine düşünecektir. Ekim devriminde siyasal devrim tamamlanmış olmasına rağmen, politikliğin içkinlik düzleminde kurulamamış olması yüzünden, toplumsal devrim tamamlanamamıştır. Bu bizim açımızdan üzerine düşünülmesi gereken bir meseledir.

Biz, "deneyim ve pratik"ten yola çıkarak bu açmazlar ve bunalımlar üzerine düşünmeye, bedenimizi sürekli bir oluş içerisinde devindirmeye çalışıyoruz; buralardan gelerek şu tespite varıyoruz: Sol bir kriz içindedir. Bu krizin koşullara bağlı ya da sadece tek bir alanda meydana gelen bir kriz olmadığını "yapısal ve bütünsel" bir kriz olduğunu, çıkışımızdan bu yana söyledik.[3] Bir krizin farkındalığı, önceki dönemlerin analizleri ve daha önceden üretilmiş olan kavramlar üzerine düşünmeyi, aynı zamanda ön açıcı yeni kavramlar üretmeyi de beraberinde getirir. "Çokluk"u da bu bakış açısından anlamlı gördüğümüzü vurgulamak istiyoruz. "Çokluk", kategorik bir tanım olmaktan ziyade, virtüelliğe, güce ve oluşa gönderme yapar. Belli bir paradigmadan, modernizmden derinlikli bir kopuşun ifadesidir. Bu kopuş birbirinden ayrılamaz olan, ama önemini vurgulamak için başlıklar altında toplayabileceğimiz etki alanlarına sahiptir:

a. Bugün sermayenin ve onun egemenlik biçiminin değerlendirilişindeki farklılık

b. Özne merkezli politik felsefe geleneğinin sorunsallaştırılması

c. Örgütlenme ve devrim perspektifi

Şimdi bu başlıklar üzerinden yürüyerek "çokluk"u tartışmak istiyoruz.

---

[3] *İmparatorluk ve Bağımsız Öğrenci Hareketi*, "Ön"söz., Otonom Yay., 2002.

Seni Tanıyoruz Sermaye

Sermaye, emeğin yaratıcılığını kendisine mal ederek, onu ücretli emek biçimi altında bir sınıf olarak özneleştirip üretken kılarak işleyen bir toplumsal ilişki biçimidir. Bu ilişkinin işleyiş biçimi diyalektiktir ve bir sınıf olarak kurulan ücretli emek de, bu diyalektik işleyişin bir öğesi haline gelir. Yani sermaye sınıflaştırma ilişkisidir. 19. yüzyıldan başlayarak bu sınıflaştırma, maddi üretiminin mekânı olan fabrika üzerinden kurulmuştu. Bu uğrakta, sermaye birikiminin yoğunlaştığı alan ulusal ekonomilerdi. Bu dönemin egemenlik biçimi olan emperyalizm ise, belli ulusal dinamiklere dayanan kapitalizmin krizinin dünyanın diğer bölgelerine yayılmasıydı. Günümüzde ise sermaye, 19. ve 20. yüzyılın sınıf mücadeleleriyle örülü bir süreç içerisinden geçerek, artık küresel çapta gerçek tahakkümünü kurmuştur. Bu onun kendini olumlamasındaki son momenttir. Bedenin disiplin ve tahakküm altına alınışı, artık sadece maddi üretimin yapıldığı fabrikayla sınırlı değildir. Sınıflaştırmanın mekânı, artık tüm yaşamdır. Tüm yaşam bir fabrika haline gelmiştir. Biyo-politika, yaşam ve üretimin bu iç içeliğini ifade eder. Beden artık her şeyiyle, sadece maddi üretimiyle değil, maddi olmayan üretimiyle de, yarattığı duygulanımlarıyla da kapitalist bir tarzla tahakküm altına alınmaktadır. Bu gerçek tahakküm momentinde, maddi olmayan üretim biçimi maddi üretimin gerçekleşme koşullarını da belirler bir hale gelmiştir. Buna uygun olarak egemenlik biçimi de yeni bir kuruluş sürecine girmiştir. Ulus devletler artık eski belirleyiciliklerini, daha üst bir egemenlik biçiminin kuruluşuna devretme eğilimindedirler. Bu, devletin ortadan kalkması değil, devlet dinamiğinin yeni kuruluşa göre şekillenmesi, küresel çapta yeni bir egemenlik biçiminin kuruluşu demektir. Günümüzde yaşanan egemenlik krizi, böyle bir kuruluşun, geçişin ve değişimin krizidir.

Bu anlamda, bu tahakküme direnecek ve bu tahakkümü ortadan kaldıracak olanlar artık sadece fabrikadaki işçi sınıfı değildir. Sermayenin küreselleşmesiyle, yapısındaki esas eğilimi artık gerçekleştirmeye başlamasıyla, bedenimiz artık küresel bir tehdit altındadır. Bu yüzden de, solun emperyalizm döneminde sahiplendiği ulusal söylemler belli tıkanmalar yaşamaktadır. Söylemini ulusallıkla sınırlandıran perspektifler, sermayenin tahakkümünün en çıplak şiddetini etleriyle, kemikleriyle yaşayan göçmenler, dünya çapında vatansızlaştırılmış ve ulussuz bu

yığınlar karşısında aciz kalır. Dünya bir kez daha sarsılırken, yer yerinden oynarken, tüm dünyayı kucaklayabilecek bir söyleme, küresel bir söyleme ihtiyacımız var. İsyanı küreselleştirebilmek için. Göçmenler, işsizler, yoksullar, kaçışlarıyla çıplak bedenlerinden başka direniş araçları kalmamış olanlar, yarını belirsiz gençler, mahalleliler, kadınlar, öğrenciler, renkliler, güvencesizler, işsiz işçiler, topraksız köylüler, "yurtsuz" yurtseverler, kadınlar, mutfaktakiler, en alttakiler, sokağın sahipleri, sermayeyle pazarlığa oturmayı reddeden işçiler... Kendini gerçekleştirebileceği toplumsal ilişkilerle ve maddi koşullarla özgürce buluşamayan ve taşmaya hazır bir sel gibi yıkıcılaşan yığınlar, kapitalizme teslim olmayanlar... İşte bunlar, devrimin ve geleceğin gerçek sahibidir. "Çokluk", bu potansiyeli görünür kılabildiği için, sermayenin örttüğü peçeyi yırtıp içinden kendisini gösterdiği için anlamlıdır. Anlamını hareketten, adını ise bedenin kendisinden alır. Böylece direniş alanları çoğullaşmış, çoklaşmıştır. Kapitalizm tahakkümünü tüm ilişkiler üzerinde hiyerarşiye dayalı bir şekilde kurarken, bu ilişkiler de kapitalizme karşı doğrudan direnişin örgütlenebileceği yatay direniş alanları çıkarırlar. Yatay, çünkü artık bu gerçek tahakküm momentinde öncü-kitle ikilikleri, temsiliyet dolayımları işlemez. Biz kapitalizmin hiyerarşisine karşı işte bu yataylıkla direneceğiz ve bu direniş kendi toplumsal ilişkilerini kurarak, aslında öz be öz kendi ürünü olan ama sonra sermaye biçiminde ona yabancılaştığı yaşamı geri alarak kapitalizmi ortadan kaldıracak. Çokluk, işte bunu yapmaya muktedir gücün adıdır. Çünkü bizzat kendisi, sermaye tarafından bu güçten mahrum bırakılmıştır. Dolayısıyla "çokluk" tanımı, sermayenin yeni değer üretme ilişkisiyle doğrudan ilişkilidir. Dolayısıyla çokluğun, sınıf perspektifinden, daha doğrusu sınıflaştırma/sınıfsızlaştırma perspektifinden okunması gerekir. Sınıflaştırma sermayenin kendini olumlama pratiği ise, sınıfsızlaştırma da çokluğun kendini olumlama pratiği olmalıdır. Sınıf yerine sınıflaştırma/sınıfsızlaştırma perspektifini tercih etmemizin nedeni, "sınıf" nosyonunun ortodoks Marksizm tarafından dogmatik bir okumanın sınırları içerisine hapsedilmiş olmasından kaynaklanıyor. Bu bakış açısı, bizim yeni direniş alanlarını görmemizi engellediği ölçüde dogmatiktir. Öncülüğü fabrikadaki işçi sınıfına verip, örneğin üniversite gibi, mahalle gibi diğer alanları pratikte ikincileştirmek ve buradaki mücadeleyi araçsallaştırmak hareketin önündeki temel engellerden biridir.

Her direniş alanı, bilfiil kendisinin öncüsüdür artık. Geleneksel sol örgütlenmelerin günümüzün tahakküm biçimleri ve bunlara karşı yükselen toplumsal hareketler karşısındaki şaşkınlığının ve nasıl çözümleme yapacağını bilemeyişinin nedeni budur.

O Halde Bizim Gücümüz

Sermayenin kendini olumlama pratiğinin diyalektik işlediğini, bunun karşısında emeğin kendini olumlamasının diyalektik olamayacağını söylemiştik. Bu tespitin politik etkileri, belli bir politik felsefe yapılanışından, özneyi merkeze alan felsefi söylemden kopuşla mümkün hale gelebilir. Evet, emeğin kendini olumlaması ve çokluğun devinimi diyalektik değildir. Çünkü çokluk, var olmak için karşıtına gerek duymaz. Bu anlamda, asıl kapitalist komuta kendisini gerçekleştirebilmek için, sürekli olarak çokluğu diyalektik bir işleyişe tabi kılmaya ihtiyaç duyar. Çokluk, ancak bu diyalektik tabiyet ilişkisini reddettiği oranda devrimci bir güç haline gelebilir. Oysa, Hegelyan bir diyalektikle örülmüş bir siyasal kuram ve örgütlenme tarzında sermaye ile işçi arasındaki ilişki -kopuş anlamında- bir yok etme değil, birbirini besleyerek var etme ilişkisidir. Negri, bu kopuşu, *Marx Ötesi Marx*'ta[4] "*ayrılma mantığı*" olarak kavramlaştırmıştı. Bizim ihtiyacımız olan şey, özgürleşme etkinliğini kendisine çıkış noktası olarak alan, Spinozacı bir siyaset anlayışı olmalıdır. Bu siyaset anlayışı, toplumsala içkin bir siyaset anlayışıdır. Toplumsallığın kendisi olan, toplumsallığı zenginleştirerek genişleyen bir beden örgütlenmesidir. Spinoza'nın çokluk anlayışında, tekil insani bedenden politik bedene geçişte hiçbir aşkınlık, doğanın değişmesi ve bir hak devri yoktur. Çokluk, tekil bedende de, siyasi bedende de aynı olan var olmayı sürdürme çabasının kolektif bir biçimde örgütlenmesidir. Bu bakış, yaşama isteğinin, yaşama gücü ve hakkı biçiminde örgütlenmesi olanağını görebilmemizi sağlar. Yaşama isteğimiz ise, kendimizi gerçekleştireceğimiz, bedenimizi zenginleştireceğimiz, oluşumuzu kuvvetlendireceğimiz ilişkilerle ve koşullarla buluşabilmek arzusundan başka bir şey değildir. Bugün mücadelede yaşadığımız açmazlar, Spinoza'nın ontolojisini toplumsallıkla hemzemin bir yerden politik olarak geliştirmeyi istiyor. Onun düşüncesindeki para-

[4] Antonio Negri, *Marx Ötesi Marx*, çev. Münevver Çelik, Otonom Yay., 2006.

lellik ve yataylıkla, bugün geleceğin özgürlüğünü kuracak olan toplumsal güçler potansiyeli örtüşmektedir. Bu toplumsal güçler ise, devletin sınırlarını ve egemenliğini parçalayan bir yıkıcı güçle doludur. Modern söylemin halk ve kitle tarifleri, bu yıkıcı gücün özgünlüğü karşısında etkisiz kalıyor. Çokluk ise, etkin gücün kendisini anlatıyor. Bu, devrimci "özne"nin algılanışında ontolojik bir kopuştur. Halk kavramı, egemenlik işleyişinin ulus devletler üzerinden kurulduğu emperyalist dönem için geçerli bir kavramdı. Bugün egemenlik ilişkisinin değiştiği dönemde, bu egemenlik ilişkisine direneceklere dair bizim algılayışımızın ve direniş stratejilerimizin de değişmesi gerekiyor. "Toprakların kardeşliği" sloganını geliştirme çabamızın ardında böyle bir sorgulama var. Derdimiz, bir sloganı çıkarıp diğerini bunun yerine koymak değil. Biz, bu slogan üzerinden kendi öznelliğimizi ortaya koymaya, çözümlememizi politik olarak geliştirmeye çalışıyoruz. Halk kavramının, modernizm döneminin bir kavramı olduğunu, ulusal sınırların içinde kaldığını düşünüyoruz. Bu kavram, dünya çapında bir sürgüne maruz kalan, acıları soydaş oldukları için değil, mülksüzleştirilmiş oldukları için ortak olan göçmenleri kapsayacak bir kavram değildir. Bugün artık biliyoruz ki, ulusal sınırlarda kalan bir özgürlük anlayışı, tüm dünya çapında mülksüzleştirilmiş emek cephesi için artık mümkün değildir. Özgürlüğü, sınırlar ve bu sınırların kardeşliğini ima eden bir biçimde değil, tüm sınırları parçalayan ve tüm dünyayı bizim kılan bir şekilde yeniden düşünmemiz lazım. "Topraklığın kardeşliği" ile biz, emeğin tüm dünyayı yurt edinmesinin özgürlük söylemini kurmaya çalışıyoruz. Tüm dünya bizimdir, yalnızca sınırların içi değil.

Çokluk, politik öznelliğimizi konuşturmaya, halk kavramından olduğu kadar kitle kavramından da daha açıktır. Öncü-kitle ikiliği üzerinden bakış da, aynı modern yapılanmaya aittir. Çokluk, kitle tarzı edilgin ve homojen bir yığına işaret etmez. O, dışarıdan bilinç taşınacak bir teşekkül değildir. Tekil ve gerçek olandır, bir tekiller çoğulluğudur. Bundan böyle kimse bir başkası adına konuşamaz. Biz çokluğun politik gücünü, her alanın kendi "özne"lerinin kendileri adına konuşması, kendi sorunlarına müdahil olabilmeleri ve bu etkin olma halini kapitalizme karşı kurucu bir biçimde geliştirebilmeleri olarak görüyoruz. Devlet/sivil toplum, özel alan/kamusal alan gibi iki başlı düşünme biçimleriyle artık işimiz yok. Bunlar liberalizmdir. Bu

noktada "birey" kavramını da, çokluk perspektifinden gözden geçirmemiz gerekiyor. Liberalizmin soyut bireyi, var olmak için, iddia edildiğinin aksine bizzat devleti gereksinen bir serbest pazar illüzyonudur. Soyut birey, temelini ancak paranın gücünden alabilir. Burjuva toplumunun en büyük silahı da budur zaten. Toplumsal artıya el koyabilmenin şiddetidir para. Sadece maddi artığa değil, asıl duygulara, maddi olmayan değere el koyabilmenin şiddeti. Devrimciler ise, toplumsal ilişkilerin zenginliğinin komünalliğinden yola çıkmalıdır. Duygu üretiminin kendisini yeniden kazanmalıdır. İşte o zaman, duyguların maddiliği ve yaratıcılığı görünür olur. Modernizmin akıl/duygu ikilikleri çözülüverir. Bedenin tutkuları özgürleşir, eylemselleşir. Burada yine, insanın özünü arzu olarak tanımlayan, en büyük yoksulluk yalnızlıktır diyen ve insana en iyi gelen şey yine insandır deyip, insan-varlığın özünü toplumsallıkta bulan Spinoza'yı selamlıyoruz. Ola ki, Hegel'i ve Hegelci politik tutumları eleştirirken Marx'ın yaptığı gibi.[5]

Nereden bakarsak bakalım, hangi terimler üzerine düşünürsek düşünelim, karşımıza devletli geleneğin babası olarak en başta Hegel çıkıyor. Sol olarak, devrim kuramımızdaki Hegelcilikle yüzleşmemiz lazım. Hegel, kendi sistemini meşru kılmak için, Spinoza'yı felsefedeki Doğu momenti olarak adlandırmıştı. Yani bir çeşit hamlık hali. Ona göre sonra Grek momenti, ondan sonra Roma momenti ve nihayet devletin kuruculuğunu göklere çıkardığı Germen momenti geliyordu. Yaşam ise, aksine, şimdi ve gelecek için, Spinozacı bir momenti müjdeliyor.

Olmazsa Olmazlarımız Var

Çokluk üzerine düşünmek, kendimiz üzerine düşünmek demektir. Bu düşünmede örgütlenme ve devrim perspektifinin dışarıda tutulabileceğini asla kabul etmiyoruz. Çokluğun gücü, onun sermayeye ihtiyaç duymadan kendisini değerli kılabilme potansiyelinden gelir. Bu potansiyelin gerçekleşmesi, ancak örgütlenmeyle mümkün olabilecektir. Onun gücü, onun otonomisidir. Otonomi, çokluğun bedeni ve örgütlenme biçimidir. Talep

---

[5] "Para insanın yabancılaşmış erkliğidir [...]Ama eğer sen insanı insan olarak, ve onun dünya ile ilişkisini insanal bir ilişki olarak görürsen, sevgiyi ancak sevgi ile, güveni ancak güven ile değiştirebilirsin." Karl Marx, *1844 Elyazmaları*, çev. Kenan Somer, Sol Yay., 1993, s. 210.

siyasetiyle yetinmeyen bir karşıdan kuruculuktur bu otonomi. Otonomide örgütlenme, tekilliklerin üstündeki aşkın bir aygıt olmaktan çıkıp bedenin kendi adı, kendi gücü olur. Şimdiye kadar devrim kuramları aşkın iktidarın ele geçirilmesi üzerinden kuruldu. Oysa çokluğun arzusu yabancılaşmış bir iktidarı değil, yaşamın kendisini yeniden kazanmaktır. Sol, burjuva özlü politik yabancılaşmalara girip komünizmi ütopikleştirdi. Oysa yaşam, komünizmin içkin kuruluşunu gerçekleştirmesi için çokluğu çağırıyor. Komünizmin içkin kuruluşu olarak bizim devrim perspektifimiz komünalizmdir.

Biz bu çokluğu, Ernesto Laclau-Chantal Mouffe çizgisindeki bir kimlik siyaseti üzerinden okumuyoruz. Kültür ve üretim ikiliği üzerinden kurulan bir kültürün özerkliği söylemine uzağız. Sınıf ortadan kalkmamıştır. Tam tersine, sınıflaştırma ilişkisi her yere yayılmıştır. Bu anlamda, proletaryanın tanımı genişlemiştir denebilir. Sömürü ortadan kalkmamıştır, tam tersine artık her yerdedir. Aslolan hâlâ devrimdir, ama devrim kavramının devrimcileştirilmeye ihtiyacı vardır. Üretimden ise sadece fabrikadaki maddi üretimi değil, yaşamın üretimini ve yeniden üretimini anlıyoruz. Bu, fabrikadaki üretimi reddetmek demek değildir; ama günümüz üretim biçimindeki bir eğilimi vurgulamak, Marksizmin üretken emek temelli üretim kavramının bu perspektiften güncellenmeye ihtiyacı olduğunu söylemek demektir. Toplumsal olan üretimsel olandır.

Çokluk, tüm virtüelliğiyle açığa çıkmaya başladı, açığa çıkıyor. Asıl soru şu: Sol bu içkin yaratıcılığı ve direnişi bir kuruculuğa taşıyabilecek güce sahip mi? Asıl soru şu: Sol buna hazır mı? Çokluk, imparatorluğun asla tümüyle tahakküm altına almayı başaramayacağı, sistemi daima krize sokan, kapitalist kaba sığmaz emeğin, ölçülemez emeğin bedenidir. Çokluk orada, burada, her yerde oluşum halindedir. Çokluk toplumsal güçtür. Ve de, politik öznelliğinin konuşturulmasını bekliyor.

Çokluğun Otonomisi

Sermayenin üretiminin ve yeniden üretiminin sırrı, emeğin üretken ve yaratıcı etkinliklerini kendine mal ederek kendi olumlamasının gücü haline getirmesidir. Sermaye; canlı emeğin kendisi, eylemi ve toplumsallığı üzerindeki egemenlik hakkını gasp ederekkendi toplumsal devinimini güvence altına alır. Bu anlamda sömürü, sermayenin emeğin üretken ve yaratıcı potansiyeline olan bağımlılığından doğar. Sömürünün ön koşulu, emeğin mülksüzleştirilerek emek gücünü satmaya zorunlu kılınmasıdır. Bu yüzden sömürünün sınıfsal anlamı karşılığını; sadece emeğin üretmiş olduğu değer değil, bu değeri üretebilmesinin toplumsal koşulları üzerindeki egemenlikten dışlanmasında, yoksunlaştırılmasında bulur. Sömürü emeğin mülksüzleştirilerek sermaye karşısında bir sınıf olarak kurulduğu, ücretli emek olarak sınıfsallaştırıldığı andan itibaren başlar. Sermayenin üretimi ve yeniden üretimi, ancak ücretli emek ve sermaye arasındaki sınıf ilişkisinin üretimi ve yeniden üretimiyle mümkündür.

Kapitalizm bütünlüklü bir iktidar işleyişidir ve toplumsal bedenin, toplumsal ilişkilerin bütünü içinde devinir. Kapitalizmin modern döneminin iktidar işleyişinde emeğin ücretli emek olarak sınıfsallaştırılmasının, diğer bir deyişle sınıf ilişkisinin üretimi ve yeniden üretiminin siyaset alanı; ücretli emeğin bir sınıf olarak kendi çıkarını temsil edebilmesine dayalıydı. Emeğin siyaseti, bir sınıf olarak örgütlenerek ücretli emeğin ekonomik ve demokratik çıkarlarını temsil etmekle sınırlandırıldı ve emeğin

ücretli emek olarak sınıfsallaştırılmasıyla kendini sınıf olarak reddetme potansiyeli bastırıldı. Yirminci yüzyılın sınıflar mücadelesi pratiğinde, sermayenin emeği sınıf olarak kuran ve özneleştiren iktidar işleyişi ortadan kaldırılamadı ve emeğin temel çatışkı alanı ücretli emek ile sermaye arasındaki çelişkilerin içinden kuruldu. Emeğin toplumsal ve siyasal örgütlenme biçimleri olarak sendika ve parti işleyişi, emeğin karşıdan da olsa ücretli emek olarak sınıfsallaşmasının siyaset alanını yeniden üretti. Ücretli emeğin reddi ve emeğin kendisi, eylemi ve toplumsallığı üzerinde doğrudan egemenlik hakkını yeniden kurması; devrimin kurucusu olarak değil, ancak devrim sonrası mümkün olabilecek bir kuruluş olarak algılandı. Toplumsal bedenin bir bütün olarak yeniden yapılandığı bu tarihsel koşullar, devrimin tarihsel koşullarının da değiştiği anlamına geliyor. Yeni toplumsal gerçekliğin dayattığı sınırlar, bu gerçekliği yıkmanın yeni olanaklarını da içinde barındırıyor. Bugün emeği kuran (ve emeğin kurduğu) çatışma alanının nasıl dönüştüğü, emeğin karşıdan kurucu bir güç olarak nasıl siyasallaşabileceği, doğrudan komünizmin kuramının ve pratiğinin ne olduğu sorularına yanıt üretebilmenin tarihsel uğrağındayız. Yaşadığımız dönemin toplumsal ilişkileri üzerine yeniden düşünerek emeğimizin özgürleşmesinin söylemini ve pratiğini yeniden kurmamız gerekiyor.

Değer Üretim Tarzı ve Öznelliğin Üretimi

Modern kapitalist değer üretim tarzında ücretli emeğin bir sınıf olarak kuruluşunun maddi süreçleri fabrikada örgütleniyordu. Toplumsal emeğin ölçülemez yaratıcılığının ve üretkenliğinin değerinin fabrikada yalıtılmış emeğe ödenen ücret ve çalışma saatleriyle ölçülebilir hale getirilmesi; emeğin ücretli emek olarak sınıfsallaştırılmasının söylemi ve pratiği olarak kuruldu. Fabrika merkezli üretim ilişkileri aynı zamanda sınıfın öznelliğinin üretiminin mekanını da belirledi. Ücret artışı ve daha kısa çalışma günleri talebi, fabrikada kapitalizmin dayattığı iş ilişkisine tabi kılınan emeği kuran temel çatışkı alanları olarak ortaya çıktı. Ancak ücretli emeği merkeze alarak daha fazla ücret ve daha kısa iş günü üzerinden kurulan mücadele, çatışmayı fabrikayla mekansallaştırarak kapitalist değer üretim tarzının bütünlüklü işleyişini görünür hale getiremedi. Emeğin ürettiği değerin harcanan emek zaman birimleriyle ölçülebilir hale getirilmesi, emeğin toplumsal niteliğinin parçalanarak yalıtılmasıyla sonuçlandı. Sömürünün

alanı fabrika duvarlarıyla sınırlı olarak algılandı. Bu durum politik ifadesini; yoksulluk, köylülük, ev içi emek gibi diğer emek biçimlerinin mücadeleden dışlanmalarına ya da sınıf mücadelesinin doğrudan öznesi olarak değil destekçisi olarak görülmelerine neden olan "işçi sınıfının politik öncülüğü" söyleminde buldu.

Değer üretim tarzının bugün içinden geçtiği niteliksel dönüşüm süreci, değerin üretimini fabrikadaki maddi üretime indirgeyerek algılamayı olanaksızlaştırıyor. Üretim tarzında bilişsel, iletişimsel ve duygulanımsal maddi olmayan emek süreçlerinin hakim hale gelişiyle birlikte üretim tek bir merkez üzerinden tanımlanamıyor. Aksine çalışma süreçlerinin zamansal ve mekansal olarak esnekleştirilmesi sayesinde üretimin toplumsal örgütlenmesi daha yaygın ve akışkan hale geliyor. Üretimin bio-politikleşerek maddi üretimin ötesinde toplumsal ilişkilerin üretimine ve yeniden üretimine dönüşmesiyle iş ve iş dışındaki zaman arasındaki ayrım giderek bulanıklaşıyor. Toplumsal bedenin kapitalizmin iş ilişkisinin tahakkümü altında fabrikalaştığı bu koşullar içinde, emeğin değerini belirleyen zamansal bir ölçü belirlenemez. Emeğin ölçülebilirliğini ön varsayan değer yasasının işlemesini olanaksızlaştıran bu koşullar; değer üretim tarzında, toplumsal ilişkilerin üretimini ve yeniden üretimini sağlayan iktidar işleyişinde meydana gelen değişikliğin bir ifadesi. Değer üretiminin toplumsal uzamı, bu anlamda sömürü ve sınıfın öznelliğinin üretim alanı fabrika merkezli olmaktan çıkarak bütün toplumsal ilişkileri kapsayacak kadar genişlemiş bulunuyor. Emeğin ölçülemezliğinin anlamı onun toplumsal ilişkileri ve kolektifliği üretebilme kapasitesidir. Emeğin değerinin zamansal birimlerle ölçülebilir hale getirilerek soyutlanmasının olanağının ortadan kalktığı bu koşullar içinde, emeğin ölçülemez toplumsal niteliği üstü kapatılamayacak kadar açıkta duruyor. Tarım, sanayi, hizmet gibi geleneksel üretim biçimleri içinde bile üretim yapılarının bilgi, iletişim ve duygulanım merkezli hale gelmesiyle birlikte, emeğin toplumsallığını parçalayarak soyutlayan farklılıklardan söz etmek artık mümkün görünmüyor. Sermayenin emeğin ölçülemez yaratıcılığı ve üretkenliği üzerindeki tahakkümüne karşı emeğin kolektif öznelliğinin doğrudan örgütlenebilmesinin koşulları hazır.

Çokluk ve Otonomi

Fabrikadaki ücretli emekle sınırlandırılmış bir emek anlayışı, bugün sermaye karşısında emek cephesinin bütün kesim-

lerini karşıdan bir güce dönüştürebilecek etkiden yoksun. Emek ve değer arasındaki ilişkiyi yeniden tanımlayarak sınıfsallığın, emeğin çatışma alanının yeniden kurulması sorunuyla yüz yüzeyiz. Üretimin maddi üretimin sınırlarını aşarak bilgi, iletişim ve duygulanım yapılarıyla doğrudan hayatın üretimine dönüştüğü bio-politik üretim koşullarında, emek ve değer arasındaki ilişkinin ölçülebilirlik yerine emeğin ölçülemez toplumsal niteliği üzerinden yeniden kurulması zorunludur. Kapitalizmin emek üzerindeki komutasının toplumsal ilişkisi olarak işin toplumsal hayatın bütününe yayılması, bu deneyimin yaratmış olduğu karşıtlığın tek bir özne tarafından temsiliyetinin koşullarının ortadan kalktığı anlamına geliyor. Üretim toplumsal bedenin üretimi ve yeniden üretimi olarak anlaşıldığı ölçüde, bütün emek biçimleri kolektif olarak toplumsallığı üretir ve bu toplumsallığa sermaye tarafından el konulmasına karşı kolektif olarak direnebilirler. Bu anlamda çokluk, birbirine indirgenemeyen ama aynı zamanda sermayenin tahakkümüne karşı kolektif olarak direnebilen öznelliklerin ortak adıdır. Çokluk, toplumsal hayatı bütünüyle yaratma ve üretme kapasitesine sahip toplumsal emektir.

Sermaye, çokluğun hayatı doğrudan üretme kapasitesini iş ilişkisinin disiplini ve denetimi altına alarak kendi gücü olarak örgütler. Ücretli emek, emeğin mülksüzleştirilerek sermayenin tahakkümü altına alınmasının ve bireyselleştirilerek toplumsal bedeninin parçalanmasının kategorisidir. Bu anlamda emeği kapitalizmin tahakkümünden özgürleştirecek çatışma alanı ücretli emek ve sermaye arasında değil, emek ve ücretli emek arasındadır. Sermayenin reddi, ancak emeğin kendini sınıf olarak reddiyle mümkündür. Emeğin kendini sınıf olarak reddetme potansiyeli, sermaye karşısında hayatı üretebilme gücünü elinde tutmasıdır. Çokluğun gücü otonomisindedir.

Toplumsal emeğin kendini değerli kılabileceği maddi koşullarla buluşması ne mülkiyetin ne de devletin dolayımına bırakılamaz. Değeri üreten toplumsal emeğin kendini gerçekleştirmesinin koşullarıyla özgürce buluşabilmesi, bu koşullar üzerinde doğrudan egemenlik hakkına sahip olmasıyla mümkündür. Bu anlamda otonomi, emeğin eylemi ve toplumsallığı üzerindeki egemenlik haklarını aşkın bir iktidara devretmek yerine doğrudan uygulayabilmesinin politik kuruluşudur. Otonomi; çokluğun örgütü, içkin demokrasisi, politik bedenidir.

Evcilleşme(me) Üzerine Bir Deneme

Deli sesli düşünendir diyebilir miyiz? İktidarlar için öyle olduğu su götürmez. M. Luther, "İsyanın aklı yoktur" derken, köylüleri ve bir anlamda mülksüzleri kasteder. Araçsal akıl, bilgi yoluyla tahakkümünü kategorileştirme üzerinden kurarken, sermaye de kendi tahakkümünü emeği ücretli emek altında sınıfsallaştırarak kurar.

Modern dünyada gündelik hayat, sürekli arzularımızdan vazgeçme üzerine kurulmuştur. Arzularımız, sürekli kategorileşmeye tabi kılınır. Modernist düşünceye göre, beden-zihin, akıl-duygu gibi ikilemler uyarınca, duygularımız bizi kontrol ederken bizler de aklımızı kontrol ederiz. Duyguların bireyin içinden geldiği, beynin işleyişi ve kişilik gibi dışarıya kapalı, içsel alanlarda oluştuğu fikri, beraberinde aklı aşkın ve rastlantısal bir duruma indirger ve toplumsal eyleyişlerimizden ayrıştırır. Birey-toplum ikiliği üzerine kurulu bu düşünce, "dört başı mamur" rasyonel tekil bireyler varsayımından yola çıkarak toplumsal bir tanımlamaya da ulaşır. Tam ifadesini Rousseau ve Locke'un görüşlerinde bulan bu anlayış, herkesin kendi olma hakkı ve kapasitesi olması gerektiğinden hareketle, tekil bireyler tanımını güçlendirir.

Bir yandan ne düşündüğünün farkında olan, seçeneklerini değerlendirebilen ve akıllıca seçimler yapabilen kadir-i mutlak bireyler varsayılırken, diğer yandan öfkesine hakim olamayan, depresyondan kurtulamayan ve sürekli uzman akıllara ihtiyaç

duyan aciz bireylerin üretilmesi söz konusudur. Bu düalist bakış açısına göre, her birimiz kendi içimize bakar ve kendi zihinsel durumumuzu belirleriz. Başkaları bizim zihinsel durumlarımızı göremez ya da yaşayamaz. Nitekim her insan, öteki benliklerden ayrı bir benliktir. En fazla, karşılıklı zihinsel durumların davranışlardaki sonuçlarını görebiliriz -"Bugün sinirli görünüyorsunuz!" vb. Bu durumda, bizi ancak uzmanlar anlayabilir. Toplum, bireylerden kurulu bir toplumsal sözleşme etrafında birleşmiş yurttaşlar olarak tanımlanarak bireyler yığınına indirgenir ve tekillikler birbirinden soyutlanır ve ayrıştırılır.

Şiddetin bir hak olarak kapitalist devlet aygıtının elinde merkezileşmesiyle birlikte, bireylerin davranışlarında çeşitli yollardan özdenetim kültürünün egemen kılınışını Foucault, Deleuze, Elias vb. araştırmacı ve düşünürler daha önce ele almışlardı. İnsan bilimleri alanına tıp disiplininden ayrışarak yerleşen psikoloji de, söz konusu sürecin ürünlerinden biridir. Modern psikoloji, salt bir disiplin olarak düşünce sistemleri alanında iş gören bir olgu olmanın ötesinde, biyo-iktidar olarak adlandırdığımız öznelerin kuruluşunu, üretim ve yeniden üretimini mümkün kılan bir işleyişin ürünüdür. Dolayısıyla, psikolojinin kurumsal yapılarda (üniversiteler ve hastaneler) tanınıp bunlara uygulama alanı açılmasıyla toplumsal pratiklerde yaygınlık kazanması birbirini besleyen süreçler olmuştur.

Pyotr Kropotkin'e göre psikoloji, dini geleneğe bağlı kalarak insanları iyi ve kötü, zeki ve aptal, bencil ve fedakâr diye sınıflandırmayı sürdürür.[1] Modern psikoloji, tekrar tekrar iyiliğin kişinin kalıtsal mülkiyeti olarak benliğin içerisinde bulunduğunu, kötülüğünse "bireye dayatılarak ve onun 'hakiki' kendisini çarpıtarak", dışarıdan, kamusal alandan geldiğini varsayar. Dini söylemin "öbür dünya" düşüncesinin yerini, çağdaş psikomatik yaklaşımda bireyin "içinde" keşfedilmeyi bekleyen şeyler alır: "Özünde iyi olan gençler kötü eğitimin, kötü toplumun, kötü ailenin kurbanıdır" vs.

Uzman terapistlere göre asıl sorun, kapitalist toplumsal koşullardan ziyade terapi gören bireydedir. Koşullara uyum göstermek için değişmesi gereken bireydir. Bu anlamda, bireylerin sürekli kendi benlikleri üzerinde yoğunlaşmalarını telkin eden

[1] Pyotr Kropotkin, *Anarşi*, çev. Işık Ergüden, Kaos Yayınları, s. 13.

psikoloji disiplini "vicdan muhasebesini" kışkırtır.[2] Benlikler üzerine yoğunlaşan bu "narsist" kültür, sistematik olarak korku ve mistifikasyon üretir.[3] Bireylerin kendine dönük kültürü ise, postmodern günlük yaşamda sisteme uyumlu kılmanın vazgeçilmez öğesidir. Disiplin toplumlarındaki kapatmalar yerine, artık maddi olmayan emeğin baskın olduğu koşullarda birer artı-değer üreticisi olarak kendisi bir kapatma halini alan gündelik hareketlerimizin tümü, "hobilerimiz", iktidarın potansiyel taşıyıcısıdır. Artık tüketirken bile üretimin içindeyiz. İktidarın işleyişi, bizi kendimize kapatmıştır. Barkotlar, kredi kartları, yurttaşlık numaraları, kameralar, banka-öğrenci kimlikleriyle kendimizi tanıtıyoruz. Makineler kimliğimizi tanımazsa, bu ya işten atıldığımız ya da okulla ilişiğimizin kesildiği anlamına geliyor. Ne var ki, denetim toplumu kapatmayı değil katılmayı da (hınç ve narsist kültür temelinde) teşvik eder.

Dolayısıyla, "duygu" ve "arzularımız" itibariyle kim olduğumuzun bir önemi yoktur; önemli olan tek şey "başarı" kulvarında elde ettiklerimizdir. Başarısızlık korkusu, bizi gittikçe daha da büyüyen meydan okumalara itmekte veya sürekli bir yetersizlik ve aşağı olma duygusu aşılamaktadır. Sürekli bir ruhsal gerginlik ve öfke hissederiz. Bu güçsüzlük, kişiyi sürekli bir kimlik arayışına iterek sonsuz bir öfkenin kaynağını oluşturur.[4]

Oysa kapitalizm öncesi toplumlarda, zayıflık utanılacak bir şey değildi. Kişi, toplumda bir başkasının zayıflığını miras alıyordu; zayıflık, kişinin kendi eseri değildi. Ancak kapitalizmle bu tamamen değişir. Piyasa koşullarının istikrarsızlığı içerisinde, insanlar dünyadaki konumlarından kendilerini kişisel olarak sorumlu hissetmeye başlarlar; var olma mücadelesindeki

---

[2] Medya aracılığıyla aralıksız teşvik edilen vicdan ve itiraf merkezli televizyon programları, ortaçağ engizisyonunun işleyişini hatırlatır. Engizisyon, kolay ve kestirme bir yoldan suçlu veya kurbanını cezalandırmazdı. İtiraf mekanizmasıyla pişmanlık, hem hukuksal hem de psikolojik açıdan yayılır ve izleyenlere biat etmeleri, ibret almaları hatırlatılırdı. Engizisyon, bugünkü modern yöntemleri andıran biçimde telkin edici, tuzaklı soruların ve kasıtlı yanlış anlamaların, kendine en güvenen kişiyi bile kuşkuya düşürdüğü, psikotekniğe dayalı örnek sorgulamalar tasarlamıştı.

[3] Bunun en uç biçimi anti-depresif ilaçlar, sükunet odaları yoluyla bireylere uygulanan fiziksel ve psikolojik korku, kaygı, baskılardır. Bakınız, Don Weitz, "Notes on Psychiatric Fascism", www.antipsychiatry.org.

[4] Arno Gruen, *Kendine İhanet*, çev. Ülkü Hastürk, Çitlembik Yayınları, s.84.

başarı ya da başarısızlıklarını kişisel bir güçlülük ya da zayıflık sorunu olarak görürler.[5] Bütün bunlar (iş stresi, gelecek kaygısı, sınav stresi vb.), dikkati kendi üzerimizde yoğunlaştıran bir dizi günlük telaşa tekabül eder. İktidar, bizi özneleştirerek kendi sorunlarına hapseder. Bir başka deyişle, iktidar "akrebi kendisine öldürterek" kendini kurar.

Yaşamlarımızda bir eksiklik, huzursuzluk veya mutsuzluk hissediyorsak, bunun mutlaka kendi kişisel eksikliklerimizden kaynaklandığı telkin edilir. Örneğin, öğrencilere daha okul yıllarının ilk günlerinden itibaren testler, sınavlar yoluyla devamlı başarısızlık korkusu yaşatılır. Bireyler, "esnek çalışma" koşullarına dayalı iş yerlerinde "işsiz kalma", "verimli olma" tedirginliğiyle birlikte yaşar ve "yeterince iyi değilim" düşüncesi bütün topluma hakim olur.

Bu bağlamda bireyler, sadece devletin, sermayenin ve bir bütün olarak iktidar ilişkilerinin kendilerinden istediğini yapar ve emeklerinin değerli kılınmasını ertelemekle, kendilerini özgürleştirmekten biraz daha uzaklaşırlar. Bunun sonucunda, toplumsal koşullar insanların eşit olmasına izin vermiyorsa, bir savunma biçimi olarak "içe çekilme" ya da diğer insanlara karşı gösterilen kayıtsızlık baş gösterir. Çalışma koşullarında (dış dünyada) mahkum olsak bile, iç dünyamızda istediğimiz gibi davranabiliriz anlayışı yaygınlık kazanır. Bunun beraberinde getirdiği sonuçlar ise şöyledir: Kişi, benliğini, girdiği toplumsal ilişkilerin keşfini engellediği büyük bir hoşnutsuzluk ambarı gibi algılar ve tatmin duygusunu sürekli olarak kendi içinde arar. Bu pratiği ortaçağ geçmişinin ağırlığı (keşiş kültürü) olarak yorumlayan Sennett, dünyevi bir toplumda bu tür sığınak beklentilerinin daha da arttığına dikkat çeker. Dünyadaki gücün pisliğinden kaçıp sığınak ararsak, kendimizi daha çok bulacağımızı düşünürüz.[6] Ne var ki, kendi psişik çatışmalarıyla yoğun olarak ilgilenmek de insanları "depresyondan" kurtarmamakta, aksine onun içine daha derinlemesine sokmaktadır.

Dieter Duhm ise, konuya ilişkin şunları söyler: "Burjuva psikolojisi insan ruhunu, kendi başına ve kapalı bir bütünlük olarak telkin eder; insan varlığını psişik süreçlerin akışına indir-

---

[5] Richard Sennett, *Otorite*, çev. Kamil Durand, Ayrıntı Yayınları, s. 53.
[6] Richard Sennett, *Gözün Vicdanı*, çev. C.Kurultay, S. Sertabiboğlu, Ayrıntı Yayınları, s. 42.

ger. Bunun anlamı pratikte şudur: Rahatsız olan birey, bilincinde tekrar tekrar kendi ruhsal hayatına, özel bireyselliğine ve acılarına doğru geriletilir. Çevresi karşısında içine kapanır, durmadan seyrederek kendiyle çatışma içinde ezilir."[7]

Diğer yandan, ıstırap, hafifletilmesi ve giderilmesi gereken normal dışı bir şey olarak görülür.[8] Bu uğraşta başarısız olan kişiler için, uzman psikologlar eşliğinde dertlerinin teşhisi ve çare reçeteleri bulunmaya çalışılır ve bireyler böylece bir anlamda rehabilite edilir. Böylece, isyana başvurulmadan ve sorunların toplumsal köklerine değinilmeden, parçalanmış bireyin bütünlük arayışına yol gösterilir ve bir başka sağaltıma kadar bireyler teskin edilir. Toplum, giderek mahremiyet alanının içerisine hapsedilir ve toplumsal-politik sorunlar psikolojik kategorilere dönüştürülür. Bu bağlamda, sorunların kaynağını kişinin kendinde aramasına odaklanmış olan psikoloji biliminin yayılıp popülerleşmesine ve neredeyse dev bir sektör oluşturmasına tanık oluruz.

Ne var ki, bu uzmanlar, yabancılaşmanın kendisine dokunmadan, onun öznel ağrıları üzerinde çalışır ve aşırı korkuları tasfiye yoluyla egoyu güçlendirir.[9] Oysa kendinin ne hissettiğiyle bu derece bir meşguliyet, kendi duygularımızın da yanlış tarif edilmesini beraberinde getirir. Örneğin, iş yerindeki amirlere sürekli kızgınlık hissediyorsak, bu "gergin oluşumuza" bağlanır ve kişinin gerçek hisleri sürekli bastırılır. Terapi, bu bağlamda duygulanımsal emeğin rehabilite ve yeniden üretim alanıdır ve bir anlamda kapitalizmin yeni dinidir. Denetim toplumlarında, kâr potansiyelini yoğunlaştırmak için duygular esir alınır.[10]

Dolayısıyla kapitalist sistemin yeniden üretimi, otonom olanın genişlemesinin engellenmesiyle garanti altına alınır. Otonominin gelişememesi, anlamlı ve tatmin edici bir hayat ihtimalini de azaltır. Oysa, kendi içine dönen bireyler, sadece daha anlamlı ve tatmin edici bir yaşamdan kopmazlar, bir anlamda toplumdan

---

[7] Dieter Duhm, *Kapitalizmde Korku*, çev. Sargut Sörçün, Ayraç Yayınevi, s. 220.

[8] Deborah Lupton, *Duygusal Yaşantı*, çev. Mustafa Cemal, Ayrıntı Yayınları, s. 155.

[9] Dieter Duhm, *Kapitalizmde Korku*, s. 227.

[10] Brian Massumi, *Interview with Brian Massumi*, [http://www.theport.tv/wp/pdf/pdf1.pdf].

da koparlar. Kapitalist sisteme hiçbir şekilde tehdit oluşturmazlar; çünkü ilgileri, onları anlamsızlığa yönelten güçlere değil, kendilerine odaklanmıştır.[11]

Bireyler, bu davranışın uzantısı olarak dış dünyanın saldırısına karşı iktidarı uzakta tutmaya çalışırken, "özel yaşamlarına" fazla karışmaması koşuluyla devlet ve sermayeyi gitgide daha çok tanımaya, ona daha geniş bir etkinlik alanı vermeye istekli hale gelir. Bu o kadar baskın bir eğilimdir ki, bugünkü "politik atmosfere" bile sirayet etmiştir.[12]

Kapitalist sistem, toplumsal otonominin genişlemesini engelleyerek, emeği tahakkümü altına alarak, kendi yeniden üretimini mümkün kılar. Bu anlamda iş, hem tek tek bireylerin hem de bir bütün olarak toplumun kendini gerçekleştirme olanaklarının manipülasyonundan başka bir şey değildir. Kapitalist sistem, feodal sistemden farklı olarak kurucu tekilliklere karşı bireylere "sınırlı otonomluklar" bahşeder. Bu anlamda, ücretli emek ve beraberinde tetiklediği mülkiyet duygusu ve öznenin kuruculuğu yanılsamasıyla kazanılan her "otonom olma" hissi, sisteme bağımlılığı daha da artırır.

Modernitenin kendine dönük bireyi, bu yüzden Narkisos mitiyle özdeştir ve bu anlamda, ağacın sadece heybetli gövdesini görmeye eğilimlidir. Narkisos, suda bir tek kendi aksini görmekle kendi ölümünü de hazırlayan, yaşayan bir ölüye benzer. Narkisos kendine gülemez. O, hınç kültürünün son meyvesidir. Narkisos, şimdiyi mutlaklaştırarak kinizm üretir ve "günü yakalamak" tek amaç haline gelir. Buna karşı, ağacın derindeki köklerinden oluşan öznelliklerimiz, kendisini gerçekliğe daha çok açarak yaratıcı potansiyellerimizi mümkün kılabilir. Öznellik, verili şablonların, yasalara bağlanmış devrim umutlarının ötesinde, devrimci coşku ve umudun deneyimlere açıldığı eşiktir. Kısacası, bizim direnme gücümüz, conatus'umuz, salt kinizmin yadsınması veya her türlü "cennet vaadinin" olumlanması olamaz; zira bunlar, nesnelciliğin iki farklı yüzüdür.

Bu noktada otonomi, kendisini bir gelecek ütopyasına veya

---

[11] Conrad Lodziak, *Kapitalizm ve Kültür*, çev. Berna Kurt, Çitlembik Yayınları, s. 57.

[12] Özerklik ve özgürlük tartışmasının bireyci politik eğilimlerinin eleştirisi için bkz. Murray Bookchin, *Toplumsal Anarşizm mi, Yaşam Tarzı Anarşizm mi*, çev. Deniz Aytaş, Kaos Yayınları.

belirli bir momente bağlamak yerine, kendisini şimdinin içinde kurar. Saint-Simon, üreticinin ve tüketicinin yüz yüze gelmesinin sınıf düşmanlığını ortadan kaldıracağı, küçük ölçekli üretimin kapitalizmin yabancılaşmasını kıracağı ve böylece daha samimi ilişkilerin kurulacağı mahrem bir cemaat nosyonu geliştirmişti. Öte yandan, Lenin bu anlayışı şiddetle kınamış ve Taylorist modeli tercih etmişti.[13]

EZLN ve MST örnekleri, bu iki eğilimin de eleştirisidir. Bu iki deneyimde de, otonom topluluklar, özerk eğitim ve sağlık denemeleriyle kendilerini gerçekleştirirken kapitalizmle mücadeleyi de ertelemezler. Bunlar, kapalı devre, yerel ilişkileri hemen her fırsatta kırmaya ve küresel ağlar geliştirmeye önem verir. Hakları için temsilcilere riayet etmezler.[14] Mevcut egemen kültürle mücadele ederek, gelecek toplumun nüvelerini oluştururlar.[15]

Otonomi, tekillikleri yok sayan, narsist kültürün uzantısı geçmişe ait mahrem cemaat kimliklerin özleminden ziyade, geleceği şimdiden kuran, kapitalist sistemi karşısına alırken her türlü aşkın mücadele ve topluluk tanımını reddeden otonom deneyimleri genişletmektir. Bu bağlamda, Deleuze'ün yaşam ve

---

[13] "Eski ütopik sosyalistler, sosyalizmin yeni tip insanlarla kurulabileceğini hayal ediyorlardı; önce iyi, saf ve çok iyi eğitilmiş insanlar yetiştirilecek, sonra da bunlar sosyalizmi kuracaklardı. Biz buna her zaman gülüp geçtik... Biz kapitalizm altında büyümüş, kapitalizm tarafından yoksun bırakılmış ve bozulmaya uğramış ama kapitalizmle mücadelenin çelikleştirdikleriyle sosyalizmi kurmak istiyoruz... Kültür meyvelerinden son derece az tatmış proletaryanın ve burjuva uzmanlarının yardımıyla sosyalist toplumu kurabiliriz." V. İ. Lenin, *Sovyet Hükümetinin Başarıları ve Zorlukları*, [http://www.marxists.org/archive/lenin/works/1919/mar/x01.htm].

[14] Örneğin MST, Hollanda merkezli bir STK tarafından "topluluk kalkınması" için üç yüz bin dolar teklif edildiğinde, yanıt olarak "biz satılık değiliz, ihtiyacımız olduğunda kendi projelerimizi planlarız" yanıtını verir. Komutan yardımcısı Marcos da bu tarz akıl hocalığına soyunan STK'ları "Zapatista topluluklarına ne gerekebileceğini kendilerine dayatmakla" eleştirir. [Kaynak: James Petras, "Imperialism and NGO's in Latin America", Aralık 1997, http://www.rebelion.org/petras/english/ngola170102.html]

[15] MST sözcülerinden Stedile şöyle diyor: "Kanunda konulan haklar, halk zaferleri için hiç mi hiç garanti değildir... Toplumsal bir sorun, sadece toplumsal mücadeleyle çözümlenebilir; bu, bir sınıfın bir başka sınıfa karşı mücadelesinin parçasıdır." [Aktaran Marta Harnecker, *MST: Topraksız İnsanlar Toplumsal Bir Hareket Kuruyor*, Otonom Yayıncılık tarafından yayıma hazırlanıyor].

deneyimi es geçen eğilimleri eleştiren sözleri anlamlıdır: "Zamanlarını, gelecek ve geçmiş tarihi, terimlerle düşünürler, oluşu bilemezler. Devrim için bile, devrimci olmak yerine 'devrimin geleceğine' kafa yorarlar."[16]

Dolayısıyla otonomi, verili bir cemaatin varlığını koruma veya başkalarını olumsuzlama üzerinden kolektif bir narsizm üretmeye karşı olmalıdır; o ancak mülkiyet, hiyerarşi ve emekbeden üzerinde her türlü tahakkümü değiştirmeye yönelik mücadele verdiği ölçüde var olur. Mülkiyet ve kimlik üzerinden sınırlı bir özerklik bahşeden sermayeye karşı, emeğin kendini değerli kılışını mümkün kılan öznelliklerimizi gerçekleştirmeli ve Foucault'nun da ısrarla vurguladığı gibi, "özgürleşme süreçlerine göndermelerden ziyade özgürleşme pratiklerinde ısrar etmeliyiz."[17] Bu, aynı zamanda önceden öngörülemeyecek muazzam bir yaratıcılık potansiyeli barındıran geleceğin, mücadele ve deneyimle şekilleneceği anlamına gelir. İşte bu yüzden, "irade arzunun bir başka adıdır" [18] diyebiliriz.

[16] Gilles Deleuze, *Diyaloglar*, çev. Ali Akay, Bağlam Yayınları, s. 60.
[17] Michel Foucault, *Özne ve İktidar*, çev. I. Ergüden, O. Akınhay, Ayrıntı Yayınları, s. 223.
[18] Susan Sontag, *Amerika'da*, çev. Püren Özgören, Everest Yayınları, s. 330.

3. Bölüm: Ölüm Makineleri

Emperyalizm Bir Devlet Teorisidir

Marx, 1859'da ekonomi politiğin eleştirisini kaleme alırken, düşüncesindeki mimariyi şöyle özetliyordu: "Burjuva iktisat sistemini şu sırayla inceliyorum: sermaye, toprak mülkiyeti, ücretli emek, devlet, dış ticaret, dünya pazarı. İlk üç başlık altında modern burjuva toplumun bölündüğü üç büyük sınıfın iktisadi varlık koşullarını inceliyorum; öteki üç başlığın birbirleriyle bağıntısı besbellidir."[1] Bu altı başlıktan üçü kaleme alındı. Diğer üçü ise Marx tarafından yazılamadı. Düşünsel mimari tamamlanamadı ve eksik bırakıldı. 19. yüzyıl sonlarına doğru olgunlaşan, 20. yüzyıl başlarında teorileştirilmek için kaleme alınan emperyalizm tartışmaları, Marx'ın önüne koyduğu fakat ömrünün yetmemesinden dolayı düşünsel mimarisinin eksik kalan alanına müdahaleleri de içermektedir.

Mimarideki bu boşluk, Marx'ın düşüncesinin tamamlanmaması bağlamında ele alınmamalıdır. Marx, kapitalizmin politik eleştirisi bağlamında kapitalizmin ontolojik çözümlenmesi ve epistemolojisinin kurulması ile özdeşleşmiş ve bunu da hak etmiştir. Marx'ın düşünsel mimarisindeki yarım kalmışlıktan kastımız, kapitalizmin ontolojik çözümlenmesindeki ve epistemolojik kuruluşundaki boşluktur. Bu boşluğa yapılan her müdahale, kapitalizmin ontolojik ve epistemolojik kuruluşunun giderilmesi bağlamında Marksizm içidir. İstenildiği kadar Marx'ın

---

[1] K. Marx, *Ekonomi Politiğin Eleştirisine Katkı*, Sol Yay., 1993, s. 21.

eksiklerinin var olduğu söylensin, istenildiği kadar Marx karşıtı bir pozisyon tutulmaya zorlanılsın, Marksizmin dışında kalmak mümkün değildir.

Marx, özellikle *Kapital*'de, bir konuyu çözümlerken, konuyu daha üst bir ilişkisellik soyutlamasında anlaşılır olması için bir alt somutlama tarzını kullanır. Bu somutlama yönteminde bazı değişkenleri yeniden devreye sokmak için konu dışında tutar. Marx'ta somutluk soyutlamalarındadır. Fakat ne yazık ki Marx'taki somutluklar, onun üst soyutlamalarında değil alt soyutlamalarındaki somutluklardan çıkarılarak kabalaştırılmaktadır.

Bu bağlamda, kapitalizmin ontolojik üretiminin altı başlığından üçü olan sermaye, toprak mülkiyeti ve ücretli emek, diğer üçü olan devlet, dünya ticareti ve dünya pazarından bağımsız ele alınmıştır. Yöntemsel olarak sermaye, toprak mülkiyeti ve ücretli emeğin ontolojik eğilimlerinin sınıflar mücadelesinden, egemenlik ilişkilerinden bağımsız ele alınarak soyutlandığını söylemek yanlış olmayacaktır. Marx'ın da dediği gibi, güç ve iktidar ve egemenlik biçimlerinin ilişkilerini belirleyen "burjuva toplumun bölündüğü üç büyük sınıfın iktisadi varlık koşullarını" incelemektedir. Devlet, dünya ticareti ve dünya pazarının ontolojik eğilimleri ise, sınıflar mücadelesinden, güç ilişkilerinden ve egemenlik biçimlerinden bağımsız ele alınamaz. Sınıflar mücadelesi, güç ilişkileri ve egemenlik biçimleri; Devlet, dünya ticareti ve dünya pazarının ontolojik eğilimlerinin ta kendisidir. Bu durum, alt yapı-üst yapı metaforunu, yol açıcı olmasının ötesinde kafa karıştırıcı bir konuma sokmuştur. Sınıflar mücadelesi, güç ilişkileri ve egemenlik biçimlerinin kapitalizmin ontolojisinin dışında belirlenen bir konumda algılanmasına neden olmuş; ilişkiselliğin temel dinamikleri iktidar ilişkileri, belirlenen hiyerarşiye ve art zamanlı bir işleyişe indirgemiştir.

Meta kavramı, kapitalizmin ontolojisinin çözümlenmesinde tözsel bir özelliğe sahiptir. Meta kavramını yalnızca, donmuş emek miktarı bağlamında değişim değeri ve toplumsal ilişkilerdeki fetiş karakteri boyutuyla anlamak ciddi boşluklar bırakmaktadır. Kapitalizmin ontolojik bütün eğilimleri meta kavramında içkindir. Üretim, mülkiyet, güç, iktidar ilişkileri ve egemenlik biçimleri de meta kavramına içkin olarak işler ve çalışır ve toplumsal ilişkilerin genişletilmiş üretimini ve yeniden üretimini kurar. Bu bağlamda sermaye, toprak mülkiyeti ve

ücretli emek kavramları güç ve çatışma kavramlarından bağımsız ele alınamaz. Ekonomik alan-siyasal alan özdeş olmamasına rağmen, belirleyen-belirlenen bir ikiliğe ve hiyerarşiye de sahip değildir.

Siyasal bağlamda, kapitalizmin rekabetçi döneminin ilerici, tekelci döneminin gerici olduğu saptaması yapılmasına karşın, rekabetçi dönemde iktidar perspektifi, bir başka deyişle devrim kuramı bağlamında devlet biçimi teorisi boşluktadır. Ancak kapitalizmin tekelci döneminde bu boşluk doldurulacaktır; fakat rekabetçi dönemin iktidar işleyişinin çözümlenmesi ve eleştirisi yapılmış değildir. Günümüzün iktidar işleyişinin çözümlenmesinde, küresel egemenlik ve devlet biçimi tartışmalarında görülen bazı tıkanmaların nedeni, Marx'ın 1848 devrimi özeleştirisiyle gizlice gelen, ilerlemeci mantığın sonucu rekabetçi dönemin ilericiliği bağlamında iktidar işleyişi sorunsalının çözümlenmemesinin getirdiği boşluğun mirasıdır.

Kapitalizmin kendi çıkarını toplum çıkarı olarak örgütlemesinin iktidar eğitimi bağlamında, rekabetçi dönemde burjuvazi üç cephede savaşmıştır: feodalite, proletarya ve burjuvazi. Feodaliteyi çözen kapitalizmin silahı, emeğin mülksüzleştirilerek özgürleştirilmesidir. Bu durum, feodal toplumsal ilişkilerin üretimi ve yeniden üretimini sağlayan değer üretme sisteminin tasfiyesidir. Feodal toplumsal işleyişin temelini kuran emeğin köylü karakterinin tasfiyesinden sonra, görkemli feodal şatolar kağıttan makete dönüşmüştür. Mülksüzleştirilerek özgürleştirilen emeğin proleterleştirilmiş biçimini disiplin altına almak ve verimli kılmak, yalnızca üretim araçlarındaki teknolojik güçle değil, aynı zamanda iktidar işleyişinin kuruluşuyla da mümkündür. Karşımıza çıkan bu iktidar işleyişi, ulus devlet ve modernist toplumsal ilişkiler sistemidir. Kapitalizm, rekabetçi dönemdeki üç cepheyle savaşımından kendisini ulus devlet ve modernleşme ile kurup çıkmıştır. Kapitalizmin tekelci evresi emperyalizm ve faşizm de modernist bir toplumsal ilişkiyi işleten ve çalıştıran, ulus devlet egemenlik biçiminin dikey ve yatay gelişiminin uğraklarıdır. Marx'ta potansiyel olmasına karşın, açık bir modernizm ve ulus devlet eleştirisi yoktur. Bu durum kapitalizmi, siyasal olarak rekabetçi dönemde ilerici, tekelci dönemde gerici olarak algılatmıştır. Oysa rekabetçi dönem de, tekelci dönem de bir egemenlik biçimi olarak modern ulus devlet işleyişinin kuruluş, gelişme ve sonuç süreçlerinin birer uğraklarıdır.

Marx ve Lenin'in, gerek rekabetçi dönemin gerekse tekelci dönemin, egemenlik biçimi olarak modern ulus devlet işleyişinin ürünü olduğu ve bu egemenlik biçiminin başından itibaren gerici olduğu doğrultusunda neden bir pozisyon tutturamadıklarına dair bir yaklaşımda bulunmak mümkündür; fakat bu durum politik haksızlığı içermektedir. Bunu görmenin politik koşulları, tarihsel bağlamda bugün mümkündür. Marksizm zemininde bulunanlar için görev, Marksizmin birikimlerindeki anti-modernist potansiyeli açığa çıkarıp bugün yeniden kurmaktır. Eskiden modernizm içi kalarak anti-emperyalizmin bir çıkışı vardı; içinde bulunduğumuz tarihsel koşullarda modernizm içinde kalarak emperyalizm eleştirisinin çıkışı yoktur. Günümüzde kurulan kapitalizmi işletip çalıştıran egemenlik biçiminin çözümlenmesi, modernizmle mesafesini açık ve net koymuş Marksizmin devrimci ve sınıfsal bir yerden post-modernizmi eleştirmesine bağlıdır.

Kapitalizmin ontolojik eğilimlerinin yeni bir egemenlik biçimi altında kurularak üretildiği tarihsel ve toplumsal koşullar içinde olduğumuz gerçeği bizim çıkış noktamız olmuştur. Fakat bu gerçek bilinmesine karşın görmezlikten gelindi. Bu görülemezliğin görülebilirliğe dönüşmesinin kuramsal alt üst oluşlara neden olacağını ve bu sürecin gerilimli, sancılı geçeceğini biliyoruz: Yeni bir kuruluş sürecindeyiz. Bu bağlamda İmparatorluk tartışmaları, pozitif bağlamda provakatif işlev gördü. Görmezlikten gelinen bir gerçekle yüzleşmeyi kaçınılmaz kıldı. Bütün akademik ve politik çevreler, imparatorluk kavramı karşısında pozisyonunu belirlemek zorunda kaldı. Kapitalizmin ontolojik eğilimlerinin yeniden yapılanmasının çözümlenmesi üzerine kuramsal bir motivasyona girilmiş bulunuyor. Bu durum, devrimci hareketin yapması gereken gerçekçi tartışmanın zeminini kuruyor: Emperyalizm... Hilferding, Kautsky, Rosa, Lenin ve her zaman unutulmuş olan Buharin'in (emperyalizm üzerine yoğunlaşmış külliyat) yeniden okunup konuşturulması gerekiyor.

İmparatorluk, emperyalizm ve yeni emperyalizm söylemleriyle, kapitalizmin ontolojik eğilimlerindeki yeniden kuruluş çözümlemeleri günümüzde yapılmaya çalışılıyor. Politik önyargılardan uzak durarak bu tartışmaları gözlemlediğimizde, ne imparatorluk, ne emperyalizm ne de yeni emperyalizm söylemini taşıyanların kendi içlerinde çok da oturmuş bir mimariye sahip olduklarını söyleyemeyiz. Birbirleriyle olan tartışmalar ken-

disini kurmaya hizmet ediyor. Kendisini kurma arayışı üzerinde yürüyen çözümlemeler, tartışmalar anlamlı ve üretken görünüyor. Biz kendimizi kurulmuş, tamamlanmış olarak görmüyoruz; kendisini kurma arayışı zemininde görüyoruz ve bunu politik kültür olarak benimsiyoruz.

Yeni emperyalizm teorilerinin, Buharin ve Lenin'in emperyalizm çözümlemelerinin üstünden atlayan değinmelerle yetindiğini gözlemliyoruz. Buharin ve Lenin'in emperyalizm teorileri içerilerek aşılmadan, yeni emperyalizm söyleminin politik bağlamda anlamlı sonuçlara varabileceğini düşünmüyoruz. Yeni emperyalizm söylemi, daha çok Rosa'nın yayılmacılık teorisine oturan emperyalizm teorisi üzerinden yürüyor. Kapitalizmin en temel ontolojik eğilimi olan sermayenin genişleyerek üretimi ve yeniden üretimi teorisine dayanıyor. Bu bağlamda, kapitalizm var oldukça, "emperyalizm" kavramının biçimsel değişikliklere uğrasa da devam edeceği savına dayanıyor. Egemenlik biçimlerinde değişiklik olsa da, kapitalizmin ontolojik eğilimi emperyalizm devam ediyor. Buharin ve Lenin'in emperyalizm teorilerinin özgünlüğünde, bu durum anlamlı olmasına karşın yetmiyor. Buharin ve Lenin'in emperyalizm teorisinde kapitalizmin ontolojik eğilimiyle egemenlik biçimi yapısal bir bütünlük taşır. Emperyalizm, tarihsel anlamda bir devrim kuramının kuruluşunu belirleyen kriz ve devlet teorisidir. Hilferding ve Kautsky ise emperyalizmi bir hükümet biçimine indirger.

Egemenlik biçimini kapitalizmin ontolojik eğilimleri içine alan ilişkisel bir bütünlük ve devlet biçimi teorisi kurulmadan, içinden geçtiğimiz tarihsel ve toplumsal koşullarda kapitalizmin ontolojik eğilimlerinin yeniden kuruluşu çözümlenemez.

Hilferding

Teori, güç ilişkilerinin çatışması içerisinde kurulan bir icattır. Sınıflar arası güç ilişkilerinin tarihsel koşulları dikkate alınmadan teorilerin okunması, her zaman ciddi boşluklar yaratmaktadır. Bu boyutuyla değinip geçmekte yarar var. Paris Komünü'nden sonra, önemli tartışmalar üreten siyasi coğrafya, Fransa'dan Almanya'ya geçmiştir. 1848 Avrupası'nın ve Fransız sınıflar mücadelesi pratiğinin yarattığı tartışmalar unutulmuştur. Hala günümüz düşünce üretimini belirleyen Alman siyasi coğrafyasının ürettiği tartışmaların ne kadar hayırlı olup olmadığı bizim açımızdan tartışmalıdır. Bu konu başlı başına

üzerinde durulması gereken bir konudur; önemini vurgulayıp noktalayalım.

Bernstein ve Kautsky'nin arkasına sığındığı ve Rosa'yı rahatsız eden Engels'in teorik mirası, Alman sınıflar mücadelesinin reformist bir yerden okunmasına fırsat verdi. Engels 1895'te, "Tarih bizi ve bizim gibi düşünenlerin tümünü haksız çıkardı. Kıtada ekonomik gelişmenin derecesinin o dönemde kapitalist üretimi ortadan kaldırmak için yeterince ileri olmadığını kanıtladı; bunu, 1848'den beri tüm kıtaya yayılan, büyük sanayiyi Fransa'da, Avusturya'da, Polonya'da ve yakın zamanda Rusya'da yerleştiren ve hatta Almanya'yı yoğun olarak endüstrileşen bir ülke yapan ekonomik devrimle kanıtladı; 1848'de hala gelişmeye tam olarak elverişli olan kapitalist temel üzerinde gerçekleşti."[2] saptaması ve daha sonra, "Ancak genel oyun bu mutlu kullanımı, hızla gelişmeye devam eden proletaryanın savaşımının yepyeni bir biçimini uygulamaya koydu. Burjuvazinin hegemonyasının içinde örgütlendiği devlet kurumlarının, işçi sınıfına, sayesinde bizzat bu devlet kurumlarıyla savaşabileceği başka dayanak noktaları sağladığı keşfedildi. Bazı landtag'larda, belediye meclisleri, yargı kurulları için seçimlere girildi, burjuvazinin sahip olduğu makamlar elde edilmeye çalışıldı ve görevlerin dağıtımında proletaryanın önemli bölümünün söyleyecek sözü vardı. Ve böylece, hükümet ve burjuvazi işçi partisinin yasal eyleminden, yasadışı eyleminden korktuğundan daha çok korkma, seçimlerdeki başarısından, isyandaki başarısından korktuğundan daha çok korkma noktasına geldiler,"[3] yorumu, Avrupa ve Rusya'da reformistlere teorik bir zemin sundu.

Hilferding'in bu tarihsel koşullar içinde ve bu teorik miras zemini üzerinde 1906'da yazdığı fakat 1910'da basılan *Finans Kapital* kitabı yayınlandı. Hilferding bu kitabında, kapitalizmin ontolojik olarak tekelci aşamaya geldiğinin altını çizer ve emperyalizmi vurgular. Tekelci kapitalizm vurgusu, Hilferding'i *Kapital*'in 4. cildinin yazılması bağlamında önemli bir konuma getirmiştir. Artık kapitalizm, rekabetçi döneme göre değil tekelci döneme göre okunacaktır. Marx'ın önüne koyup yazamadığı "devlet, dış ticaret ve dünya pazarı" yazılıp tartışılmaya başlanacaktır.

---

[2] K. Marx, *Fransa'da Sınıflar Mücadelesi*, F.Engels önsöz, Sol Yay., s. 15-16.
[3] a.g.e., F.Engels 1895 önsöz.

Finans kapital ve kapitalizmin tekelci evresi vurgusunun Hilferding'i önemli bir konuma getirmesine karşın, Hilferding'in politik teorisi bilinmemektedir. Akademik ya da analitik çözümleyici bir özne olarak algılanmaktadır. Oysa ki Ekim devrimini yalnız bırakan ikinci enternasyonali üreten politik teorinin kurucularından biridir.

Hilferding, kapitalizmin tekelci aşamaya gelmesiyle devlet ve sınıf ilişkilerinin yeniden kurulması gerektiğini vurgular. Tekelci aşamada devlet, iç pazarı korumak, iç pazarı tekelcileştirmek için etkin bir aktördür. Devlet ekonomik bir aktör olarak kapitalizmin ontolojisi içerisine sokulmuştur. Bu durum teorik açıdan anlamlı, pozitif bir sonuçtur. Fakat sorun, bu doğru zeminin kurulmasından sonra başlar. Rekabetçi dönem, kapitalizmin plansız, örgütsüz dönemi olduğu, devletin zor ve şiddet işlevinden öteye gitmediğini, tekelci dönemde ise kapitalizmin planlı, örgütlü, rasyonel toplumsal ilişkilere girdiği, devlet, toplumu bilinçli, örgütlü ve rasyonel bir yerden yapılandırmanın aktörü olduğu sonucuna varılmıştır. Karşımızda örgütlü kapitalizm vardır. Ekonomik olarak mülksüzleştirilen emek, toplumsal ve politik olarak kapitalizmin demokratik işleyişi altında politik mülk sahibidir. Sınıflar arası çatışmayı hafifleten bu toplumsal siyasal işleyiş altında, sosyalizme barışçıl geçiş şansı artmıştır. Devlet yıkılması gereken bir kurum değil, kamusal mülkiyetin ve ekonominin merkezi planlı ve rasyonel örgütlenmesinin güvencesidir. Bernstein ile başlayan Kautsky ile ikinci enternasyonalde devam eden ve Laclau ve Mouffe ile devam ettirilen radikal demokrasiciliğin kökleri buralarda yatmaktadır.

Genel olarak "modernizm", "aydınlanma" dönemine indirgenerek meşrulaştırılır. Modernizm aydınlanmaya indirgenemez. Modernizm, toplumsal bir iktidar işleyişidir. Anti-kapitalist emek cephesinden modernizm, ulus devlet altında emeğin mülksüzleştirilmesi, çitlenmesi ve ıslah edilmesidir. Bir disiplin ve tahakküm toplumu olarak modernizm, işçi sınıfını sermayenin işleten ve çalıştıran bir özneleştirme, bir biyo-politik toplumsal üretim ilişkisidir. Oportünizmin ya da reformizmin sınıfsal kökü olarak işçi aristokrasini göstermek, çok ciddi bir biçimde bütünü gözden kaçırmıştır. Reformizmin kurucusu, emeği sermayenin işleyişinde özne olarak kuran modernizmin toplumsal iktidar işleyişidir. Alman sınıflar mücadelesi pratiğine, Marx'tan, modernizmin kapitalizmin bir iktidar işleyişi

bağlamında bir eleştirisi miras bırakılmamıştır. Engels'in mirası ise, niyeti aşan bir gerçeklik olarak olumsuzdur.

Kautsky

Kautsky, Engels'in ölümünden sonra ortodoks Marksizmin duayeni olarak görüldü. Birinci Dünya Savaşı öncesine kadar, Lenin için önemli bir kimlikti. Emperyalist savaşın çıkmasıyla, devrim sorunu somut ve güncel bir konuma geldi. Bu süreçte almış olduğu teorik ve politik pozisyon, Kautsky'yi tartışılır bir adres haline getirdi. Kautsky'nin emperyalizm teorisine, bu politik sürecin bir ürünü olarak bakmak gerekir. Bu bağlamda, Kautsky'nin emperyalizm teorisi, politik bocalama, sağa kayış ve devrimden kaçışın teorizasyonudur. Bu vurguyu yaptıktan sonra Kautsky'nin emperyalizm teorisine geçebiliriz.

Biz de içinde olmak üzere genel olarak sol, Kautsky'yi okumadan, ultra-emperyalizm söylemiyle ajitatif bir yerden suçlamıştır. Oysa ultra-emperyalizme gelmeden önce, Kautsky'nin emperyalizm teorisi vardır. Bu pek bilinmemektedir.

Kautsky'nin emperyalizm teorisi emperyalizmi, kapitalizmin tekelci aşaması ya da "ekonomik evresi", bir başka deyişle kapitalizmin en yüksek aşaması olarak görmez. Finans kapitali, banka sermayesi ile sanayi sermayesinin iç içeliğini kabul etmesine karşın, Hilferding'e, "Emperyalizm sözcüğünü kapitalizmin bu en yeni evresini anlatmak üzere kullanırken çok titiz davranmadı."[4] diyerek mesafesini koyar ve "Emperyalizm sözcüğünü bir 'ekonomik evre'ye değil, tikel türde bir politikaya yollanma yapmak için de kullandı."[5] diyerek düzeltmeye çalışır. Kautsky için emperyalizm, "egemen kapitalist katmanların politikası"[6]dır. Bu bağlamda, emperyalizmi kapitalizmin ontolojik üretimine değil, tam tersi kapitalizmin ontolojisini ortadan kaldıran bir politikaya, bir hükümet biçimine indirger. Kautsky'de devlet teorisi olarak emperyalizm teorisi yoktur.

Kautsky, sanayi ve tarım alanı arasındaki gerilimden yola çıkarak kapitalizmin genişlemeci, yayılmacı eğilimini teorileştirir. Sanayi alanındaki değer üretim hızıyla tarım alanındaki hızın dengesizliği, şehirlerin beslenememesi, tarımsal alanların

---

[4] K. Kautsky, *Seçilmiş Politik Yazılar*, çev. Celal A. Kanat. Kavram Yay., 1990, s. 100.
[5] a.g.e., s. 100.
[6] a.g.e., s. 100.

sanayi alanlarının hızına yetişemeyip fazla üretimi tüketememesi bağlamında fazla üretim ve pazar krizi, gelişmiş kapitalist bölgelerden gelişmemiş tarım bölgelerine yayılma bir zorunluluktur. Rosa ile bir benzerlik bağlamıyla, gelişmemiş tarımsal alanlar ortadan kalkana kadar kapitalizm ekonomik bir çöküntü içerisine girmeyecektir. Kautsky'de bu durum sömürgeciliğin temelidir. "Bu bölgelerin köleleştirilmesi; yalnız ya onların nüfusunun ya da kapitalist sanayi ülkeleri proletaryasının kapitalizmin boyunduruğunu kıracak ölçüde güçlenmeleri durumunda sona erecektir. Yalnızca sosyalizm emperyalizmin bu yönünün üstesinden gelebilir."[7] Kautsky'nin kapitalizmin yayılmacılığı, sömürgeleştirme, ulusları, halkları köleleştirme ve bağımlılık teorisi bağlamında emperyalizm kavramıyla hiçbir alıp veremediği yoktur. Hatta emperyalizm, sömürgecilik ve ulusların kendi kaderlerini tayin etme konularında Lenin'in Kautsky'den yararlandığını söylemek mümkündür. Fakat Kautsky, "Ama emperyalizmin başka bir yönü daha vardır."[8] diyerek bir soru sorar: "Tarım bölgelerine sahip olma ve köleleştirme savaşımı kapitalist sanayi devletleri arasında güçlü çatışmalar doğurmuştur; bu çatışmalar, eskiden yalnızca orduyu etkileyen silahlanma yarışının şimdi donanmayı da etkilemesi sonucunu vermiştir; son kertede bu, uzun zamandır öngörülen dünya savaşının bir gerçeklik durumuna gelmesine neden olmuştur. Emperyalizmin bu yönü de kapitalizmin süregiden varlığı için, ancak kapitalizmin kendisiyle birlikte üstesinden gelinebilecek bir zorunluluk mudur?"[9] Bu sorusuyla, Buharin ve Lenin'in emperyalizm teorisinden kopmuştur. Kautsky için, emperyalist devletler arası savaş için ekonomik bir zorunluluk yoktur. Tam tersi böylesi bir savaş, doğrudan kapitalist ekonomiyi tehdit etmektedir. Bu bağlamda emperyalist devletler arası açık askeri savaş politikası, kapitalist sınıf katmanlarının politikası bağlamında ele alınmakta ve konjonktürel bir hükümet biçimine indirgenmektedir. Ultra-emperyalizm söylemi, Kautsky'nin emperyalizm teorisini güçlendirmek için kurduğu bir vurgudur. Salt ekonomik açıdan bakıldığında bile dünya tek tekele doğru gidebilir; savaştan güçlü çıkan emperyalist güçler, kendi aralarında bir federasyon kurarak

---

[7] a.g.e., s. 96.
[8] a.g.e., s. 96.
[9] a.g.e., s. 96.

silahlanma yarışına son verebilir. Bütün sorun, savaş sonrası barışçıl bir ortamda parlamenter mücadelenin politik sürecini güvence altına alarak savaş sürecini geçiştirmektir. Bu bağlamda da savaş sürecinde önerilen politika, saldırgan ülke karşısında demokratik devletin korunmasıdır.

Rosa

Rosa, Ekim Devrimi'nin beklediği Alman merkezli Avrupa devriminin yalnız bırakılmış devrimci sesidir. Alman siyasal coğrafyasında Bernstein revizyonizmine ve Kautsky oportünizmine karşı devrimci pozisyonun adresidir.

Rosa, emperyalizm teorisini temel bir soru üzerine kurmuştur: Kapitalizmin nihai krizi nedir? 1913'te yayınlanan *Sermaye Birikimi* adlı kitabında bu soruya yanıt arar. Marx'ın *Kapital*'de bu sorunu yeterince geliştirmemiş olduğunu görür ve sermayenin genişleyerek üretimi ve yeniden üretimini derinleştirerek kapitalizmin nihai krizini kurmaya çalışır. Aslında Marx'ın kapitalizmin nihai krizi üzerine teorisi vardır. Adres *Kapital* değil *Grundrisse*'tir. Rosa 1919'da öldü; *Grundrisse* ise 1939'da yayınlanmıştır. Marx, *Grundrisse*'in son bölümlerinde, sermayenin kendi elleriyle kendisini çözeceğini vurgular. Kâr oranının düşme yasası yanlış anlaşılmaktadır. Kâr oranının düşmesi, artı-değer miktarının düşmesi anlamına gelmemektedir. Teknolojik gelişmeye bağlı olarak emeğin verimliliğinin artması, gerekli emek zaman miktarının düşmesi ve artı emek zamanın artması sonucu artı-değer miktarı artar ve kâr oranı düşer. Oranla miktar arasındaki ters ilişki sonucu, emeğin verimliliğinin derinleşmesinin bir momentinde üretim sürecinde canlı emek miktarı düşer ve toplumsal emek zaman miktarının belirlenmesi ortadan kalkar. Bu noktadan sonra, artı-değer üretiminin durması bağlamında artı-değer miktarı ile kâr oranı düşmesi paralelleşir ve sistem çöker. Marx'ta kapitalizmin nihai krizi teorisi olmasına karşın, Rosa'nın teorisinin anlamlılığını tartıştırmaz. Tam tersi, Rosa'nın kriz teorisi, Marx'ın kriz teorisinin kapalılığının eleştirisidir.

Marx, kriz teorisini yazımızın başlangıcında ifade ettiğimiz altı başlığın üçü üzerinden kurmuştur. Rosa ise, diğer üçünü de katarak kriz teorisini kurar. Marx'ın yarım bıraktığını tamamlamaya çalışır. Sermaye birikiminin genişleyerek üretimi ve yeniden üretimi nasıl devinmektedir? Rosa, artı-değer'den değil

birikim kavramından çıkar. Bu bağlamda, artı-değer nasıl realize edilecek ve nasıl sermayeye dönüşecektir. Yaratılan artı-değer, değişen sermaye, sabit sermaye amortismanına ve kapitalistin tüketimine bölüşüldükten sonra, fazlalık nerede realize edilecektir? Kapitalist ekonomik ilişkilerin hakim olduğu toplumsal ilişkiler, bu artı'nın realizasyonunu gerçekleştiremez. Bu bağlamda artı değerin realizasyonu, kapitalist olmayan toplumsal ilişkiler tarafından gerçekleşebilir. Fazla üretim ve eksik tüketim krizi, kapitalist olmayan toplumsal ilişkilerin sömürülmesi ile mümkündür. Bu durum kapitalizmin ontolojik eğilimidir. "Sermaye birikiminin diğer yönü, sermaye ile kapitalist olmayan üretim biçimleri arasındaki ilişkilerle ilgilidir. Bu yön dünya sahnesinde ortaya çıkar. Bu alanla egemen yöntemler sömürgeci politika, uluslar arası borç sistemi, çıkar alanları politikası ve savaştır."[10]

Rosa için, "Emperyalizm, kapitalist olmayan alanların henüz sahipsiz bulunanları için verdiği rekabetçi mücadele içindeki sermaye birikimi sürecinin siyasal ifadesidir."[11] ve "Kapitalist ülkelerin yüksek gelişme düzeyi ve kapitalist olmayan bölgeleri ele geçirmeye yönelik rekabetinin giderek keskinleşmesi ile emperyalizm, hem kapitalist olmayan dünyaya karşı saldırganlığını, hem de daha enerjik biçimde rakip kapitalist ülkeler arasında giderek ciddileşen çatışmalarda zorbalığını artırır... Emperyalizm, kapitalizmin ömrünü uzatmaya yönelik bir tarihsel yöntem olmakla birlikte nesnel olarak bu ömrü en kısa zamanda sona erdirecek en emin araçtır da."[12] Bu bağlamda Rosa, emperyalizmi kapitalizmin ontolojik eğilimi olan yayılmacılığın üzerine kurarken, Kautsky'den farklı olarak emperyalist devler arası açık savaşı emperyalizm kavramının ontolojisi içerisinde görerek Buharin ve Lenin'in emperyalizm teorisiyle yakınlaşır. Fakat kapitalizmin nihai krizi üzerinden Marx'ın kapalılığını sermaye birikimi sürecini yeniden kurarak açarken, kendisi de sonuçta aynı kapalılığa düşecektir. Tarihsel olarak kapitalizmin nihai krizinin koşulları gelmeden kapitalizm nasıl yıkılacaktır? Bizce Lenin, bu soruyla Marx'tan ve Rosa'dan daha farklı bir özgünlüğe sahiptir. Ayrıca emperyalizm kavramına içkin devlet biçimi bağlamında devlet teorisi yoktur.

---

[10] Rosa L., *Sermaye Birikiminin Tarihsel Koşulları*, Kaynak Yay., 1984, s. 151.
[11] a.g.e., s. 143.
[12] a.g.e., s. 143.

Buharin

Bolşevik hareketin ve Ekim devriminin en genç, en mütevazı önderlerinden biridir. Fakat kabul edilemez olan, teorik ve politik olarak ciddi bir değer olan bu komünistin, Stalin tarafından kurşuna dizilmesi ve sonraki kuşakların emperyalizm teorisi üzerine çalışmalarında Buharin'i yok saymasıdır. Buharin, emperyalizm üzerine teorik bağlamda yazılmış en önemli kitabın yazarıdır. Lenin'in önsözünü yazdığı *Emperyalizm ve Dünya Ekonomisi* adlı kitap, Lenin'in *Emperyalizm* kitabından önce yazılmasına karşın, politik mücadelenin illegal zor koşullarının azizliğinden dolayı, '17 Ekim devriminden hemen sonra yayınlanmıştır. Bize göre bu kitap, Lenin'in emperyalizm teorisinin çekirdeğini oluşturmaktadır. *Emperyalizm ve Dünya Ekonomisi*, yüz yıla yakın bir süre önce yazılmasına karşın, bir yüzyılı boydan boya görebilmiştir. Birçok kesim için güncelliğini korumaktadır, fakat hala keşfedilememiştir.

Buharin emperyalizm teorisini, "dünya ekonomisi" kavramının çözümlenmesi üzerine kurar. Onun için emperyalizmin çözümlenmesi, dünya ekonomisinin gelişmesindeki eğilimlerin ve iç yapısındaki değişmelerin çözümlenmesine bağlıdır. Uluslararası meta mübadelesi, uluslararası iş bölümü, pazar ve piyasa kavramlarını sıraladıktan sonra, bunların arkasında eş zamanlı yürüyen gizli üretim ilişkileri kavramını öne çıkarır ve dünya ekonomisini "üretim ilişkileri ve bunun yerini tutabilecek olan dünya ölçeğinde mübadele ilişkileri"[13] olarak tanımlar. Bizim bu soyutlamadan anladığımız, üretim ilişkileri içinde işleyen ve yeniden üretilen üretici güçlerin politik ekonomisidir. Bir başka deyişle, mülkiyet ve iktidar ilişkileri içinde ekonominin üretimi ve yeniden üretimidir. Bu bağlamda dünya ekonomisi, belirli bir üretim tarzının üretim ilişkilerine bağlı mülkiyet ve iktidar işleyişi içerisinde işleyen ve çalışan bir mübadeledir. Emperyalizmin çözümlenmesi bağlamında dünya ekonomisinin çözümlenmesi, kapitalizmin finans kapital çağında mübadeleyi üreten ve yeniden üreten iktidar ilişkilerinin ve çatışmalarının çözümlenmesidir. Bu yorumumuzdan sonra, Buharin'in emperyalizm teorisinin özünü özetlemeye devam edebiliriz.

Buharin, ulusal ekonomilerin dünya ekonomisiyle bağıntılı

[13] Buharin, *Emperyalizm ve Dünya Ekonomisi*, Spartaküs Yay., 1973, s. 11.

olduğunu söyler. Onun için ulusal ekonomi, nasıl ulus devlet sınırları içinde aritmetik bir toplam değilse, dünya ekonomisi de ulusal ekonomilerin aritmetik toplamı değildir. Ulusal ekonomiyle dünya ekonomisini ilişkisel bir bütünsellikte ele alır. Bu bağlamda, rekabetçi dönemin yerini tekelci dönemin almasıyla sanayi krizlerinin sona ereceğini beklemenin hayal olduğunu, tam tersi dünya ekonomisi alanında rekabetin ve krizlerin derinleşerek devam edeceğini vurgular. Yayılmacılık, rekabet, kriz ve savaşı kapitalizmin ontolojik eğilimleri olarak tanımlar.

Buharin'in en özgün yanı "Ekonomik yaşamın uluslararasılaşması süreci sermayenin çıkarlarının uluslararasılaşması süreciyle hiçbir suretle özdeş değildir."[14] soyutlamasıdır. Ekonominin uluslararasılaşmasıyla sermaye çıkarının uluslaşması ayrımı, Buharin'in emperyalizm teorisinin özüdür. "Kapitalizmin uluslararasılaşması (uluslararası işletmelere katılım ve bunların finansmanı, uluslararası karteller, tröstler v.s), uluslararası devlet tröstlerinin formasyonunu uyarır hale gelir. Bununla beraber, bu süreç ne kadar önemli olursa olsun, sermayenin uluslaşması ve devlet sınırlarının kapatılmasına doğru gelişen güçlü eğilimce engellenir."[15] Dünya ekonomisinin gelişimi, emperyalist devletler arası rekabetin aşırı ölçüde keskinleşmesiyle eşanlıdır. Bu bağlamda kapitalizmin ontolojik eğilimini, uluslararasılaşma ile sermayenin çıkarlarının uluslaşması arasındaki gerilim süreci kilitler. Ulusal devlet egemenliği sınırları altında yoğunlaşan, merkezileşen ve tekelleşen sermaye, dünya ekonomisi üzerindeki rekabetini ulus devlet aracılığıyla yürütür. Bu kilitlenme, emperyalist ulus devletler arasında kaçınılmaz açık savaşla kırılacaktır. "Tabii ki uluslararasılaşma eğilimi 'son analizde' zafer kazanacaktır ama bu ancak kapitalist devlet tröstleri arasında kıyasıya bir mücadele döneminden sonra gerçekleşecektir."[16]

Buharin, emperyalizm döneminde sermaye ile devlet ilişkisini devlet teorisi bağlamında yeniden kuracaktır. Dünya ekonomisi üzerindeki rekabetin şiddeti, ulusal ekonominin askerileştirilmesi ve merkezileştirilmesinin en önemli nedenidir. Ekonominin devletleştirilmesi, sermayenin devletleşmesini beraberinde getirmektedir. Buharin faşizmin devlet teorisini

[14] a.g.e., s. 44.
[15] a.g.e., s. 128.
[16] a.g.e., s. 129.

kurmasına karşın "faşizm" kavramını kullanmamıştır. Buharin'de emperyalizm ile faşizm arasında bir özdeşlik olmamasına rağmen doğrudan bir ilişki vardır.

Nasıl ki ulusal ekonomilerde merkezileşme kaçınılmaz ise, dünya ekonomisinde de merkezileşme kaçınılmazdır. "Kendi kendine yeten ve sınırsız ekonomisinin gücünü, dünya krallığı kuruncaya kadar artıran -dünya imparatorluğu- devlet. Bu finans kapitalin idealidir."[17] Ve Buharin 1914'de bir kehanette bulunur. "Savaşla şiddetlendirildiğinde, gelişmenin genel eğilimi daha ileri bir merkezileşme sürecinin içinde yer alıyorsa, aynı zamanda savaşta oldukça güçlü iç örgütlenmeye sahip büyük kapitalist devlet tröstlerinin birinin dünya sahnesine çıkmasını hızlandıracaktır. Amerika Birleşik Devletleri'nden söz ediyoruz."[18]

Ve Buharin, günümüze seslenen kalemiyle kitabını sonlandırır. "Dünya ekonomisinin üretken güçlerini el pençe divan durduran burjuva devletinin sınırlarını koruma veya genişletme fikri, yerini ulusal sınırların kaldırılması ve tüm insanları tek bir sosyalist aile içinde birleştirme sloganına bırakmaktadır."[19]

Lenin

Lenin... Tarihin geleceğine bugünden devrimci el koyuştur. Alman siyasal coğrafyasının reformist mirasından Fransa'nın devrimci siyasal mirasına Ekim devrimi üzerinden geri dönüştür. Bu bağlamda Lenin'in emperyalizm teorisi, kapitalizmin politik eleştirisidir.

1848 devriminin "Tarih bizi ve bizim gibi düşünenlerin tümünü haksız çıkardı. Kıtada ekonomik gelişmenin derecesinin o dönemde kapitalist üretimi ortadan kaldırmak için yeterince ileri olmadığını kanıtladı; bunu, 1848'den beri tüm kıtaya yayılan, büyük sanayiyi Fransa'da, Avusturya'da, Polonya'da ve yakın zamanda Rusya'da yerleştiren ve hatta Almanya'yı yoğun olarak endüstrileşen bir ülke yapan ekonomik devrimle kanıtladı; 1848'de hala gelişmeye tam olarak elverişli olan kapitalist temel üzerinde gerçekleşti." değerlendirmesi çok önemli bir kırılmadır. 19. yy. Avrupa sınıflar mücadelesine devrimin tarih-

[17] a.g.e., s. 95.
[18] a.g.e., s. 134.
[19] a.g.e., s. 156.

sel koşullarının olgunlaşmadığını söylemektedir. Bu durum bir başka soruyu sormaktadır. Devrimin tarihsel koşulları nasıl ve ne zaman olgunlaşacaktır ve o zamana kadar proletaryanın politik görevi nedir? Bu değerlendirme ve bu soruyla Marksizm, Fransa'nın siyasal coğrafyasından çıkmış ve Almanya'nın siyasal coğrafyasına girmiştir. Avrupa Marksizmi, emperyalizme bu zeminde çarpmıştır. Proleter devrimlerin başlayacağı tarihsel koşullar ne zaman olgunlaşacak? sorusu, Kapitalizmin nihai krizi nedir? sorusunu üretmiştir. Sınıflar mücadelesinin kuruculuğu, Rosa'yı emperyalizmi de içine alan kapitalizmin nihai krizini teorileştirmeye yöneltmiştir. Bilim, sınıflar mücadelesinin kuruculuğunda bir alettir. Sınıflar mücadelesi bilimle değil, bilim sınıflar mücadelesinin ihtiyaçlarına göre kurulur.

İkinci soru şudur: Nihai krizin tarihsel koşuları olgunlaşana kadar politik görev nedir? Bu soru karşısında Engels, Alman reformistlerinin kendilerini rasyonelleştirmelerinde referans olmuştur. Marksist barutunu daha yitirmediği *Erk Yolu* makalesinde Kautsky bile, referans edilen Engels'in yaklaşımına karşı farklı bir pozisyonda olduklarını söyleyerek durumu değiştirmeye çalışmıştır. "1891'de, Engels hala, eğer kendisiyle birlikte bir devrim getiren ve bizi zamansız bir şekilde erke oturtan bir savaş patlarsa, bunun büyük talihsizlik olacağını düşünüyordu. Proletarya bir zaman daha şimdiki devlet çerçevesinden daha güvenli bir şekilde işleri götürebilirdi."[20] yorumu, Alman sınıflar mücadelesinin gerçeğini göstermektedir.

Kapitalizmin yıkılacağı devrimci tarihsel koşulların zemini içinde miyiz yoksa değil miyiz? Emperyalizm, savaş ve kriz, proletaryayı zamansız iktidara taşıyacak konjonktürel bir kriz mi, değil mi? Burjuva demokrasisine basarak süreci geçiştirmeli miyiz yoksa komün ve devrime basarak bu krizi yarıp geçmeli miyiz? Emperyalizm, sınıflar mücadelesi içerisinde Marksizmin birikmiş sorunlarının açığa çıkmasını ve Alman siyasal coğrafyası ile Rus siyasal coğrafyasının bu sorular karşısında taraf olmasını sağlamıştır. Yalnızca emperyalizm üzerine bilimsel çözümlemeler üzerinden bir politik farklılık değildir. Tam tersi, politik farklılık emperyalizm teorisinde farklılık üretmiştir.

Lenin, emperyalizmin ekonomik temelini finans kapital, mali oligarşi ve tekelcilik olarak görür. Bu bağlamda

[20] K. Kautsky, *Seçilmiş Politik Yazılar,* çev. Celal A. Kanat. Kavram Yay., 1990, s. 89

emperyalizm, kapitalizmin tekelci evresidir. Tekelci evrede kapitalizm içte ve dışta siyasal gericiliktir. Lenin'de kapitalizmin nihai krizi sorusu yoktur. Kapitalizmin tekelci evresi emperyalizmin siyasal gerici niteliğini saptamasıyla bu tartışmayı bitirmiştir. Kapitalizmin nihai krizi tartışması, "bilimsel Marksizmi", bir alt yapı çözümlemesine indirgemiştir. Lenin de, bir krizin taşıdığı çatışmalardan devrimci imkanları, sınıflar mücadelesi çıkarır. Lenin için emperyalizm proleter devrimler çağının arifesidir.

Lenin'in emperyalizm teorisinde, kapitalizmin ontolojik eğilimi olan yayılmacılık, sömürgecilik ve bağımlık ilişkiselliği önemli bir yer tutmaktadır. Fakat Lenin, emperyalizm teorisinin özünü teşkil etmez. Lenin emperyalizmin beş temel özelliğini sıralar. Emperyalist dönemin beşinci özelliği şudur: "Kapitalist büyük güçler tarafından dünyanın teritoryal paylaşımı tamamlanmıştır."[21] Fakat Lenin emperyalizm teorisinin özgünlüğünü ve farklılığını özellik olarak sıralamasa da, sık sık vurguladığı, paylaşılmış olan dünyanın emperyalist güçler tarafından yeniden paylaşımı veya paylaşılacağıdır. Emperyalizm döneminde krizin yıkıcılığı buraya oturur. Bugün moda olarak tartışılan yeni emperyalizm teorilerinin oturtulduğu temel, yayılmacılığın yeniden yapılanmasıdır. Kapitalizm var olduğu sürece yayılmacılık devam edecektir. Bu bağlamda emperyalizm kapitalizm var oldukça devam edecektir. Eski, yeni aşamalar olarak devam edebilir. Oysa Lenin'de, emperyalizm öncesi kapitalizmde de yayılmacılık vardı. Hatta dünyanın paylaşılması tamamlanmıştı. Lenin için finans kapital, tekelci ve sermaye ihracı döneminde emperyalizmi farklı kılan özellik nedir? Tekelci dönemde kapitalizmin iktidar güçleri arasındaki krizidir. Paylaşılmış olan dünyanın yeniden paylaşılmasının zorunluluğu, emperyalist devletler arası açık savaşı kaçınılmaz kılar. Buradan Buharin'e geri dönmek gerekmektedir.

Ekonominin uluslararasılaşması, kapitalizmin bir dünya ekonomisi haline gelme eğilimiyle sermayenin çıkarının uluslaşması, kapitalizmin devinimini kilitlemiştir. Ulus devlet egemenliği altında sermayenin yoğunlaşması, merkezileşmesi ve tekelcileşmesi, dünya ekonomisinde de yoğunlaşmayı, merkezileşmeyi ve tekelleşmeyi zorunlu kılmaktadır. Lenin'in emperya-

[21] Lenin, *Seçme Eserler*, Cilt 5, İnter Yay., 1995, s. 91

lizm teorisi tam da bu kilitlenmeye oturmaktadır. Tarih Buharin'i ve Lenin'i haklı çıkardı. 20. yy. devrimler ve karşı devrimler yüzyılı olarak tarihe geçecektir. 1. Dünya Savaşı, dünyayı allak bullak eden faşizm ve 2. Dünya Savaşı, Ekim Devrimi'yle başlayan Nikaragua'dan çıkan devrimler, dünyanın her köşesinde yükselen devrimci mücadeleler. 20. yy. ya barbarlık ya da sosyalizm yüzyılıydı.

Lenin, Buharin'in *Emperyalizm ve Dünya Ekonomisi* adlı kitabının önsözünde şöyle yazmıştı: "Gelişimin, istisnasız tüm işletmeleri ve devletleri içine alacak tek bir dünya tröstünün kurulması yönünde olduğundan şüphe yoktur. Ama bu yöndeki gelişme öylesine stres, tempo, antagonizmalar, çelişkiler tepe taklak gelişler içinde -sadece ekonomik değil, fakat aynı zamanda politik, ulusal vs.- gelişmektedir ki, ulusal finans kapitallerin dünya çapında bir ultra-emperyalizm yapısında birleşmesinden önce, emperyalizm kaçınılmaz olarak yok olacak ve kendi karşıtına dönüşecektir."[22] Lenin, emperyalist dönemin yaratığı kriz zeminindeki devrimci olanaklara ve sınıflar mücadelesine güvenmişti. Sovyetler çöktü, devrimci hareket geriledi; bu güvene layık olamadık.

İçinde bulunduğumuz tarihsel koşular altında, ister tek bir dünya tröstü yönünde olalım ya da olmayalım, kapitalizm var oldukça insanlık asla barış içinde olmayacaktır. Biz, ekonominin uluslararasılaşması, kapitalizmin bir dünya ekonomisi haline gelme eğilimiyle sermayenin çıkarının uluslaşması arasındaki kilitlenmeyi modernizmin krizi olarak görüyoruz. Bu kriz kılıçla çözülmüştür. Artık kapitalizm bir dünya ekonomisidir. Sermayenin çıkarı her boyutuyla küreselleşmiştir. Emperyal devletlerin ulus devlet egemenliği sınırları ötesinde ürettikleri artı-değer, ulusal sınırları içerisinde ürettikleri artı-değerden kat kat fazladır. Dünyada birkaç ABD vardır. Üçüncü dünya yutulmuştur, direnenler ise yerle bir edilmektedir. Dünyanın neresinde olunursa olunsun, emperyal sermayenin organik ilişkisi olmadan artı-değer üretimi mümkün değildir. Kapitalizm bir dünya ekonomisi olarak imparatorluğunu ilan etmiştir. Eskiden ekonominin uluslararasılaşması kurulurken Emperyalizm burjuvazinin niteliğini uluslaştırmaktaydı. Bugün imparatorluk,

[22] Buharin, *Emperyalizm ve Dünya Ekonomisi*, Lenin önsöz, Spartaküs Yay., s. 5.

uluslararasılaşmış bir burjuva kurmaktadır. Kapitalizm küresel bir sınıf yaratmaktadır. Teritoryal devletler uluslararası yapılandırılarak işlevlendirilmektedir. Bir devlet biçimi bağlamında yeni bir devlet teorisi kurulmalıdır.

Artık emperyalist devletler arası açık savaşı görmeyeceğiz. Rekabetin ve savaşın varlık koşulları değişmiştir. Rekabet ve savaş, kapitalist imparatorluğun hiyerarşisi içinde kurulmaktadır. Bir krallığın imparatorluğu ile, imparatorluğun kralı farklıdır. Bugün bir krallığın imparatorluğu yoktur. Tam tersi, imparatorluğun monarkı vardır. Bu hiyerarşi içinde yer değiştirmeler, kaymalar kaygan zeminde hareketli olacaktır. Bu durum, bırakın silahsızlanmayı, nereden geleceği belli olmayan savaşı, sürekli üretip yeniden üretecektir.

Emperyalizm, devlet biçimi bağlamında, ulus devlet teorisidir. Yine bir devlet biçimi bağlamında, ulus devlet çözülmüştür.

İMPARATORLUK, YENİ EMPERYALİZM VE NATO

NATO, 28-29 Haziran 2004'te İstanbul'da toplanıyor. Bu toplantının NATO'nun yıllık rutin toplantılarından birisi olmadığı açıkça görülüyor. İstanbul'da yapılacak olan NATO zirvesini, Kapitalizmin iktidar işleyişinde yeni bir küresel egemenlik biçiminin kuruluşu olarak okumak gerekiyor; tamamlanmamış, devam eden kuruluş sürecinde önemli bir noktaya gelinmiş görünüyor. Kuruluş içerisinde olan bu yeni küresel egemenlik biçimine biz İmparatorluk diyoruz. Eylemine içkin olarak İmparatorluğun ontolojisi, üçüncü dünya savaşının içinden kuruluyor. Uzlaşmaların mekanı tamamen savaşın ontolojik uzamında gerçekleşiyor. Egemenlik biçiminin çözümlenmesi, kuruluş siyasetinin nasıl askerileştirildiğini ya da savaş siyasetini açığa çıkarmaktan geçiyor. NATO zirvesi, yeni bir küresel egemenlik biçimi olan Kapitalist İmparatorluk siyasetinin askerileştirilmesinin ve Büyük Ortadoğu Projesi'yle 21. yüzyıl siyaset belgesinin açık ilanıdır. Bu zirve ve bu siyaset belgesi, Küresel sermayenin, ekonomik, toplumsal ve siyasal bütünsellikte küresel emeğe yaptığı savaş ilanıdır. Küresel demokrasi ve küresel güvenlik söylemiyle İmparatorluk, yeni bir küresel McCarthyciliği başlatmıştır.

Bu yazının, NATO ve Büyük Ortadoğu Projesi bağlamında güncelliği taşıması gerekiyor. Fakat bu kuruluşun tartışmalarında sınırlı bir gezinti yapmadan da bu güncellik kurulamıyor. Yeni bir egemenlik biçimi üzerine yapılan bu tartışmaların İmparatorluk ve Yeni Emperyalizm üzerinden gittiğini söylemek

yanlış olmayacaktır. Bu tartışmalar daha çok akademik çevrede sürdürülüyor. Politik örgütlenmeler kafa patlatmalarına rağmen tartışmalar, derinliklerden daha çok yüzeylerde geziniyor. Politik okullar, akademik dünyayı aşamıyor. Pek çok kadro, politik okulunun yetersizliğinden dolayı akademik dünyanın çekiciliğine kapılıyor. Bu durum devrimci hareketteki teorik tıkanıklığın altını çiziyor. Bu tıkanıklık, teoriyi ezbere ve ajitasyona, hareketi ise dar pratikçiliğe indirgiyor.

İmparatorluk kavramıyla Negri'yi, Yeni Emperyalizm söylemiyle de Wood'u öne çıkarmak anlaşılır olabilmek açısından daha anlamlı görünüyor. Konumuzun sınırları içerisinde, Wood'un Negri eleştirisini öne çıkaracağız. Fakat bu polemiğin tartışmasını derinliğine yapmayacağız; sorunsal alanları tespit edip dokunarak bırakacağız.

Biz Negrisist değiliz; fakat siyasal sorumluluk gereği nesnel bakmak zorundayız. Negri, İmparatorluk kitabıyla özdeşleşti. Fakat Negri, *İmparatorluk* kitabından ibaret değildir ve kendine özgü politik bir tarihe ve bu tarihin içinde biriktirdiği kendine özgü bir külliyata ve bu külliyattan çıkarılacak bir devrim kuramına, bütünlükçü bir paradigmaya sahiptir. Negri, politik hareketin içinden gelerek, akademik dünyayı aşmadır ve tartışma zeminidir. Negri'nin politik okulu, akademik dünyayı belirlemiştir. İmparatorluk eleştirisi, bırakın Negri'yi çürütmeyi, aksine Negri'nin okunmasına ve tartışılmasına hizmet edecektir.

Yeni Emperyalizm söylemi, kapitalizmin yeni egemenlik biçimini emperyalizm kavramını tutarak okuma arayışıdır. Wood, bu arayışın önemli ve değerli adreslerinden birisidir. Fakat garip olan, Negri'yi eleştirenler Negri'yi nasıl tanımıyorlarsa, aynı biçimde Negri'ye karşı Wood'u savunanların, savundukları Wood'u tanımamalarıdır. Negri'ye karşı savunulan Wood, savunanlardan daha çok Negri'ye yakındır.

Günümüz kapitalizminin iktidar işleyişinin okunması ve konuşturulmasında iki eğilimden bahsedebiliriz. Birincisi, Lenin'in Emperyalizm çözümlemesi günümüzün konuşturulmasında yeterlidir, diyenler, diğeri ise, Lenin'in Emperyalizm çözümlemesinin günümüzün okunmasına yetmediği, Lenin'i içererek aşacak yeni bir egemenlik teorisinin kurulması gerektiğini söyleyenler. Sorunun özü budur.

Wood açısından, "Yeni emperyalizm piyasa bağımlılığının ve piyasa şartlarının evrenselleşmesine dayanır. Ancak gerçekten

evrensel kapitalizmin dünyasını (bütün bir kürenin kapitalist itkilere tabi olduğu bir dünya) kuşatan bir emperyalizm kuramımız yok. Klasik emperyalizm kuramlarını, özelde de Marksist kuramları bir düşünün; hepsi de emperyalizmi kapitalist güçler ve kapitalist olamayan Dünya arasındaki ilişkilerle ilgili bir olgu olarak alır. Örneğin bu kuramların muhtemelen en gelişmişlerinden birisi olan Rosa Luxemburg'u ele alalım: Luxemburg'un argümanı, kapitalist sistemin kapitalist olmayan formasyonlara açılma ihtiyacı duyduğu, bu nedenle de kapitalizmin militarizm ve emperyalizm anlamı taşıdığı"[1] şeklindedir. Biraz daha ilerlersek, "...tüm dünyanın kapitalizmin zorunlulukları tarafından yönlendirildiği ve emperyalizmin bu zorunlulukların manipüle edilmesine dayandığı bu yeni durum, kapitalizmin bu klasik emperyalizm teorilerinin bir zamanlar tasavvur ettiğinden çok daha evrensel hale geldiğini gösteriyor. Dolayısıyla, çok yakın zamanda açığa çıkan bu evrensel kapitalizmi açıklamak için yeni bir kurama ihtiyacımız var."[2] dır. Sermaye imparatorluğunun geldiği bu durumun okunup konuşturulmasında klasik emperyalizm teorilerinin yetmediği ve bu yeni durumun konuşturulmasında bir kuramımızın olmadığı, yeni bir kurama ihtiyacımız olduğu gayet açıktır. Bu bağlamda, Wood'un çıkış için hareket noktası Negri'yle aynıdır. Negri ve Wood ikinci kategoride yer alırlar. Yürürken farklılaşmaları ayrı bir konudur. Değinerek geçmekte yarar var: Negri, Lenin'e çarparak geçerken Lenin'e daha yakın, Wood ise Lenin'e mesafelidir.

Wood ve Negri arasında Lenin'in emperyalizmi üzerinden bir tartışma yoktur. Bu durum her ikisi açısından aşılmış bir sorundur; aralarındaki tartışma, ortak ayak bastıkları kıtanın epistemesini kurma arayışıdır. Aynı kıtada bulunan bizler için bu tartışmalar bir zenginliktir, önümüzü açacak olan da bu farklıklardır. Bizim açımızdan düşündürücü olan, Lenin'in Emperyalizm teorisinden asla taviz vermiyor görünenlerin Negri eleştirisinde Wood'un arkasına sinsice saklanmalarıdır. Bizim açımızdan bu temel ayrımın altını çizdikten sonra yeni bir egemenlik biçimi ihtiyacı üzerine düşünmeye devam edebiliriz.

---

[1] Ellen Meiksins Wood, 'Sermaye İmparatorluğu', *Praksis*, sayı 10 (Yaz-Güz 2003), s. 247.

[2] a.g.m., s. 248.

Wood Üzerine Düşünmek

"Yeni bir kurama ihtiyacımız var" çıkışı bizim açımızdan çok önemlidir. Fakat yeni bir kuramın kuruluşu köklü bir değişimi zorunlu kılmaktadır. Yeni durum, ezberlerimize dayanan paradigmadaki bazı çatlamaların tamiri ile mümkün görünmemektedir. Yeni durum, eski paradigmayı her yerden kırmıştır. Toplumsal ilişkileri boydan boya kesen bir emek teorisi yeniden kurularak Marksizm, yeniden güncelleştirilmelidir. Yeni kuruluş süreçleri, yeni bir politik felsefenin kuruluşunu zorunlu kılar. Politik felsefede kopuş gerçekleşmeden devrimci pratiğin önünü açacak politik teorinin kuruluşu mümkün değildir.

Marx'ın uzmanlığı, felsefe ve hukuktu. Kapitalizmi politik bir yerden okurken bu birikimlerini konuşturarak ekonomiyle tanıştı. Kapitalizmin toplumsal ilişkilerini asla bir disipline indirgemedi. Marksizm sosyolojik bir çözümleme değildir. Marx'ın politik teorisi, yeni bir politik felsefenin kuruluşu üzerine kurulmuştur. Marx'ı buradan okuyamadığımızda, Marx'ı sosyolojiye indirgeyecek çok potansiyel veri bulunur.

Wood, sosyolojik düşünerek Marx'ı sosyolojik çözümlemeden kurtarmaya çalışmaktadır. Wood, "yeni bir teoriye ihtiyacımız var" derken, yeni bir paradigma kurmaktan daha çok eski paradigmanın tozlaşmış kırıklarını toplamaya çalışmaktadır. Wood'da politik felsefe yoktur; Kuruculuk bağlamında politik mimari boşluklarla, çelişkilerle ve tutarsızlıklarla doludur. Bu bağlamda Wood, kurucu bir adresten daha çok, kurucu teorilerin tutarlılığını sınayan eleştirel bir adrestir. Bu pozisyonun pozitif iki sonucu vardır. Birincisi, kurucu bir teorinin mimarisi zayıfsa bu teoriyi yıkarak kuruculuktan çıkarır. İkincisi, mimarisi sağlam bir teorinin eksikliklerini tamamlayarak güçlendirir. Negri, kurucu bir mimaridir; bizim açımızdan bütün eleştiriler, eksikliklerin tamamlanması bağlamında teoriyi güçlendirecektir.

Küresel Egemenliğin Ontolojisi

"Günümüz küresel kapitalizminde 'ekonomi'nin tüm diğer toplumsal ve uygulamalar üzerinden nihai bir zafer kazandığını söyleyebiliriz. Kapitalizmin itkileri tüm insan davranışlarına ve doğal çevreye sızdı; şimdi bu yasalar tüm dünyayı yönetiyor. Kapitalist ekonomi, kelimenin bu iki anlamıyla da evrensel bir sistem haline geldi. Yalnızca bu da değil; sermayenin ekonomik

yasaları, var olan veya düşünülebilir tüm siyasal biçimlerinde sınırlarını aştı ve gittikçe artan bir biçimde siyasal düzenlemenin zincirlerinden boşanmaya başladı.

Sonuç olarak, ekonominin bu gayri şahsi operasyonlarının emperyalizm diye tanıyabildiğimiz şeyle iyiden iyiye yer değiştirmekte olduğunu söylemeye zorlanabiliriz. Ya da en azından yeni bir emperyalizmden konuşmak isteyebiliriz: Ekonominin emperyalizminden."[3] Wood, "ekonominin emperyalizmi" tanımlamasından kavramsal boyuta sıçrar: "Sermaye İmparatorluğu" ya da "Kapitalist İmparatorluk". Bu bağlamda Wood, İmparatorluk kavramından uzak değildir. İmparatorluğun ontolojisini ekonomik boyutta kurmasına rağmen, egemenlik boyutunu kuramamaktadır. Wood'un ekonomik boyutta İmparatorluğun kuruluşu üzerine Negri'yle hiçbir sorunu yoktur. Siyasal boyuttaki mimarisizlik, çelişkilere yol açmakta ve bu çelişkiler yüzünden Negri'ye boş ve haksız eleştiriler yöneltmektedir. "Sermayenin ekonomik yasaları, var olan veya düşünülebilir tüm siyasal biçimlerinde sınırlarını aştı" derken, siyasal bir biçim olan ulus devletlerin ontolojik yapısında nasıl bir değişiklik olduğunu ve bu değişiklikler sonucu ulus devletlerin eski ulus devletler olmadığını vurgulayamamaktadır.

"Üstyapı altyapı mecazı her zaman işe yaramaktan çok, başa bela olmuştur"[4], demesine rağmen, Wood bu belaya çarpmaktadır. Ekonomik alan ve politik alan ikiliğini ve ilişkisini aşamamaktadır. Bu sorunsal alan, politik teori bağlamında değil, politik felsefe bağlamında sorunludur. Negri'nin felsefesini anlamadan Negri'yi, bu iki alanı mekanik bir özdeşliğe indirgiyormuş gibi eleştirmekte ve sanki, Negri "İmparatorluk" kavramıyla küresel devleti kastediyormuş imasında bulunmaktadır. Çünkü algıda, bir egemenlik biçimi olarak siyasal alanda imparatorluk, küresel bir devlet ile mümkündür. Bu eleştiriden giderek ekonomik alan, politik alan ikiliğini yapılaştırmakta ve bu ikiliğin arasındaki ilişkiselliği yapısal bir yasa haline getirmektedir. Emperyalizm kavramını, Emperyalizmin ontolojisinden soyutlayıp ekonomik alana indirgeyerek Kautskyci bir potansiyeli taşıma tehlikesine düşmektedir.

---

[3] a.g.m., s. 240.

[4] Ellen Meiksins Wood, *Kapitalizm Demokrasiye Karşı*, İletişim Yayınları, 2003, s. 63.

Wood, "Sermaye İmparatorluğu" ve "Kapitalist İmparatorluk" kavramlarıyla, Negri'nin artık dışarısının olmadığını, imparatorlukta içerisi-dışarısı ikileminin kalktığı saptamasını ekonomik alanda kabul etmektedir; fakat siyasal alanda bu ikiliği devam ettirmektedir. Negri'yi "gayri şahsi mantık" bağlamında eleştirirken, ekonomik alanın operasyonlarını, yani Sermaye İmparatorluğunu "gayri şahsi" olarak tanımlamaktan çekinmemektedir.

Kapitalist iktidar işleyişinin ontolojik üretimi ve yeniden üretimi bir türlü çözümlenememektedir. İktidar, tahakkümünü hegemonyası üzerinden işletir ve çalıştırır. Bir iktidarın üretimi ve yeniden üretimi, hegemonya kavramının ontolojisine bağlıdır. Kapitalist tahakkümün üretimi ve yeniden üretimi ekonomik hegemonyaya bağlıdır. Sermayenin emeği tahakküm altına alabilmesi, bütün toplumsal ilişkiler üzerinde ekonomik hegemonyanın kurulmasıyla mümkündür.

"Sermaye kolektif bir üründür ve ancak bir çok üyenin birleşik eylemiyle, hatta son tahlilde toplumun tüm üyelerinin birleşik eylemiyle harekete geçirilebilir. Demek ki sermaye kişisel değil, toplumsal bir güçtür."[5] "Sermaye bir şey olmayıp, şeyler aracılığı ile kişiler arasında kurulan toplumsal ilişki.."[6]dir. Bu bağlamda sermaye gayri şahsidir. Marx'ın politik felsefesinin ontolojik tözü ilişkiselliktir. Marx "özne-"den çıkmaz; tam tersine özneleri kuran ve kurucu olan ilişkisellikten çıkar. Varlık yüklemdir; ilişkiselliğin devinimi, eylemidir. Kurucu olan harekettir. Hareket, öznelerini kurar ve bu özneler arasındaki ilişkiselliğin soyutlanmasıyla kendisini gayri şahsi bir özne olarak tanımlar. Bu bağlamda, varlık ilişkisellikte yani her yerde, her şeyde kendisini işletir ve çalıştırır. Bu ilişkiselliği bir özneye indirgeme bağlamında, özne yok-yerdedir. Sermaye uzamı, kendisini öznenin mekanına indirgediğinde tıkanır. Uzam mekanları kurar; fakat mekanın sınırlarını tanımaz ve ilişkiselliğin deviniminde bu sınırları bozar.

Ekonomik alan, siyasal alan ikilemi kurularak Kapitalizmin ontolojik tözü olan sermaye, ekonomik alana indirgenemez ve özdeşleştirilemez. Siyasal alan da sermaye kavramının kapsamı

---

[5] K.Marx, F.Engels, *Komünist Manifesto*, Sol Yayınları, 1993, s. 123.
[6] K.Marx, *Kapital* I, s. 730.

içerisindedir. Devlet, toplumsal ilişkilerin kurduğu bir öznedir ve ilişkisellik içinde işler ve çalışır. Öznelerin ölçülebilir ilişkiselliği sürdürmesi ile toplumsal ilişkilerin ölçülemez devinimi arasındaki gerilim bir yasadır. Bu gerilimin nasıl çözüleceğini çatışma belirler. Sermaye, bir iktidar, bir tahakküm, bir mülkiyet ilişkisi olarak bir egemenlik ilişkisidir. Bunların dışında var olamaz, fakat bunların biçimlerini bozar ve yeniden kurar. İmparatorluk, sermayenin emperyalist iktidar ilişkisiyle kurulmuştur. Ve artık küresel sermayenin ontolojisi, emperyalizmin iktidar işleyişini bozmuş Yeni bir egemenlik biçimi olan İmparatorluğu kurmaktadır. Bu bağlamda, egemenlik biçimi olan İmparatorluk soyutlamasındaki gayri şahsi mantık bir belirsizliğin kuruluşu değil, tam tersine açık bir belirginliğin somutlanmasıdır.

Ulus Devlet Sorunsalı

"Bu teoriler, elbette, politik biçimlerin değişme hızının küresel ekonominin hızına yetişemediğinin farkındadırlar. Fakat tartışma aşağı yukarı şu minvalde yürüyor gibi: ulus devletin ya da toprak-temelli herhangi bir devletin önemi ile ekonomik gücün ulaştığı coğrafi sınırlar arasında ters bir ilişki var. Bu saptama sadece geleneksel küreselleşme teorisyenleri tarafından yapılmıyor. Aynı zamanda, günümüzde çok moda olan ve Michael Hardt ve Antonio Negri tarafından yazılan kitaba adını veren "İmparatorluk" teorisinin de kökenini oluşturuyor. Hardt ve Negri'nin argümanı bütünüyle şu önermeye dayanır: Küresel kapitalizmin genişlemesi, yeni bir egemenlik türünün gelişmesi anlamına gelir."[7] Önce şunu vurgulamakta yarar var: Bu tartışma Wood'un dışında bir tartışma değildir. Tam tersine Wood'un da içinde bulunduğu bir tartışmadır ve Wood çıkışını buradan kurar: "Ancak bugün sermayenin ekonomik menzili ile siyasal iktidarın alanı arasında gittikçe büyüyen bir mesafe söz konusudur. Sermaye sınırlar arası hareket eder ve tüm dünyaya yayılırken devlet kendi toprak sınırları içinde kalmaya devam ediyor."[8] "Sermaye imparatorluğu, kesinlikle, ekonomik hegemonyasını herhangi bir ulus devletin gidebileceği sınırların çok ötesinde

---

[7] Ellen Meiksins Wood, 'Kapitalist İmparatorluk ve Ulus Devlet: Yeni Amerikan Emperyalizmi mi?', *Conatus Çeviri Dergisi*, sayı 1 (Şubat-Mayıs 2004), s. 114.

[8] Ellen Meiksins Wood, 'Semaye İmparatorluğu', *Praksis*, sayı 10, s. 243.

genişletebilmesi yeteneğine dayanmaktadır. Ancak bu yetenek paradoksal bir biçimde onu çoklu devletler sistemine daha az değil, daha fazla bağımlı hale getirir."[9]

Wood'un çıkış noktası, ekonomik hegemonyanın sınırlar ötesi coğrafyaya açılabilme gücü karşısında toprak temelli devletin kendi sınırları içine hapsolmasıdır. Bu çok tehlikeli bir soyutlamadır. Bu durum, çoklu devlet sistemini bir paradoks olarak okumaktadır. Bu bir paradoks değil, Wood'un çelişkisidir. Doğru okuma yapmasına karşın doğru konuşturamamaktadır. Bu bağlamda, Negri ile problemi kendi problemidir. Bu tehlikeli saptama bizi bazı doğru sonuçlara götürebilir, fakat Wood'un temelini de dinamitlemiştir. Örneğin, sermaye imparatorluğunu kurmasına karşın bununla özdeş küresel bir devlet kurulamaz ya da egemenliği toprağa bağlı devletin imparatorluğu kurulamaz. Bu noktalarda Negri ile hiçbir sorun yoktur. Fakat Negri, çoklu devlet sisteminden yola çıkar, sermayenin coğrafi sınırları ile toprağa bağlı egemenliğin sınırları arasındaki paradokstan değil. Wood'u imha eden bu soyutlama, Emperyalizmin özünün reddidir. Emperyalizm, birbirleriyle iç içe geçen ekonomik, siyasi, askeri gücün ve egemenliğin ulus devlet sınırlarının ötesine geçmesidir.

İmparatorluğu kuran Emperyalizmdir. "Sermaye ihracı, sermayenin ihraç edildiği ülkelerde onu olağanüstü hızlandırarak kapitalist gelişmeyi etkiler. Böylece sermaye ihracı ihracatçı ülkelerdeki gelişmeyi bir parça durdurma eğilimi taşısa da, bunun ancak tüm dünya kapitalizminin genişlemesi ve derinleşmesi pahasına gerçekleştiği ortadadır."[10] Yeni-sömürgecilik ve emperyalizmin iç olgu olma esprisi görülmeden, Emperyalizm, kapitalist ülkelerin kapitalist gelişmenin olmadığı ülkeler üzerindeki siyasi ve askeri egemenliğine indirgenerek kabalaştırılamaz. İmparatorluğun kuruluşunu ekonomik alanın devlet egemenliğinin sınırlarını aşma yeteneğine bağlamak, emperyalizmi görmemek ve üstelik yeni emperyalizmden bahsetmek düşündürücüdür.

İmparatorluk, emperyalizmin kurduğu yeni bir ilişkiselliktir ve bu ilişkisellik tekli devlet sisteminden çoklu devlet siste-

---

[9] a.g.m. s. 246.
[10] V. I. Lenin, *Seçme Eserler*, Cilt 5, s. 68.

mini kurmuştur. Bu bağlamda, yeni bir egemenlik biçimi içinde olduğumuz açık bir gerçektir. "Hardt ve Negri'nin argümanı bütünüyle şu önermeye dayanır: Küresel kapitalizmin genişlemesi, yeni bir egemenlik türünün gelişmesi anlamına gelir." cümlesini düzeltmek gerekir: "Kapitalizmin küreselleşmesi, yeni bir egemenlik biçiminin ontolojisini kurmuştur."

Wood, Negri'nin ulus devlet çözümlemesini temel bir eleştiri alanı haline getirmektedir. Getirdiği eleştirilerin Negri'yle hiç ilgisi yoktur. Nasıl bir okuma olduğu bizim tarafımızdan anlaşılamamaktadır. Negri'yi okumamış bir insan, Wood'un eleştirilerinden yola çıkarak şu sonuca varacaktır: İmparatorluk işleyişinde ulus devletin yeri yoktur. Daha da ileri gidersek, "Devlet" kavramı politik mücadelede önemsizleşmiştir. Bu bir haksızlıktır.

Wood'da, klasik emperyalizm döneminden yeni emperyalizm dönemine geçişte ulus devletteki değişim ve dönüşüm üzerine vurguların dışında bir çözümleme yoktur. Negri, bu konu üzerine sayfalarca kafa patlatmıştır. Negri'de modernizm eleştirisi, başlı başına bir ulus devlet çözümlemesidir. Negri, modernizmi ulus devletin ontolojisi olarak kurar. Modernizmin iktidar işleyişine göre ulus devleti işletir ve çalıştırır. Bu politik işleyişin özelliklerinin ortadan kalktığını söyler. Yoksa coğrafi olarak toprağa bağlı devletin ortadan kalktığını asla söylemez. Negri için ulus devlet toprağa bağlı bir coğrafya değildir; ulus devletin coğrafyasını ekonomik, siyasi ve askeri bağlamda kurar. Negri "Ulus devletlerin gerileyen egemenliği ve ekonomik ve kültürel mübadeleleri düzenlemedeki artan aczidir." derken, modernizmin iktidar işleyişindeki işlevlerini yerine getirememesini kastetmektedir; kastı, imparatorluğun hükmetme mantığı bağlamında toprak temelli devletin işlevsizleştiği değildir. Fakat Wood, Negri'yi "teritoryal devletin fiilen ölmekte olduğunu" söylemekle itham etmektedir. Artık Negri'yi konuşturarak, bu eleştirilerin boş ve kurgudan ibaret olduğunu göstermenin ve noktayı koymanın zamanı geldi: "Egemenliğin bu yeni küresel emperyal biçiminin ortaya çıkmakta olduğunu iddia ederken açık olmalıyız: bu, ulus devletlerin artık önemli olmadığı anlamına gelmiyor. Çoğu zaman küresel iktidar hakkındaki tartışmalar ya o / ya o yanlışlığına düşüyor: birisi küresel iktidar yapıları ortaya çıkmakta olduğu için ulus devletlerin artık önemli olmadığını söylüyor, diğeri ise ulus devletler önemli olmaya devam ettiği için

hiçbir küresel iktidar yapısı olmadığını söylüyor. Aksine imparatorluk kavramımızın amacı, ulus devletlerin hâlâ güçlü olduğunu (bazıları elbette diğerlerinden daha fazla) ama bugün ulus devletlere ek olarak şirketler ve ulus üstü kurumlar dahil olmak üzere diğer çeşitli aktörleri içeren yeni bir küresel egemenlik biçimi içinde hareket etmeye yöneldiğini görmek."[11]

İmparatorluğun Piramidi

Wood'un tekrar tekrar tartışmaya açtığı, ulus devlet üzerinden "Devlet" sorunsalıdır. Pek çok temel ve bildik, fakat anlamlı doğruları altını çizerek vurgulamasına karşın aralarındaki ilişkisellik "ama", "fakat" çelişkisellikleriyle yürümektedir. Sorun verileri doğru bir biçimde açığa çıkarmak değil, verileri konuşturmada kavramsal bağlamda epistemenin kuruluşudur. Wood'da mimari yoktur demekten kastımız budur.

Egemenlik kavramı bağlamında sermaye devlet tartışmasıyla, Egemenlik biçimi bağlamında devlet biçimi tartışması farklıdır. Wood, sermaye devlet bağlamında ulus devleti sorunsallaştırmaktadır. Sermaye var oldukça toprağa bağlı devlet de var olacaktır. Sorun egemenlik biçimi bağlamında ulus devleti tartışmaktır. Wood açısından bu kategorileştirme allak bullaktır. Eğer siz ulus devleti, sermaye devlet tartışmasıyla sürdürürseniz, egemenlik biçimi bağlamında ulus devlet tartışmasını sermaye devlet tartışmasına indirgersiniz. Tutarlı yürümek istiyorsanız varacağınız sonuç, sermayenin artık devlete ihtiyaç duymadığı ya da sermaye bedenin üretimi ve yeniden üretiminde devletin önemsizleştiğidir. Evet, bu yaklaşım liberaller için mümkün; fakat Negri'yi siz istediğiniz için liberal kategorisine sokmak haksızlıktır. Bizim açımızdan Negri, yeni bir egemenlik biçimi içerisinde ve devlet biçimi bağlamında ulus devleti tartışmaya açar. Altını çizerek vurgulamak istediğimiz, İmparatorluğun iktidar işleyişinde bir devlet biçimi teorisi boşluğu olduğudur. Doğru bir alanı sorunsal haline getirmekle, ona yanıt üretmek aynı şey değildir. Wood da Negri de bu sorunsala yanıt üretmiş değillerdir. Bazı sorulara yanıtı, teorik alan değil politik alan verir.

"Öyleyse küreselleşme ulus devletin çöküşü anlamına gelmez. Bizim küreselleşme dediğimiz emperyalizmin yeni biçimi-

---

[11] Antoni Negri, 'Yeni Bir Magna Carta'ya İhtiyaç Var', *Otonom*, sayı 7

nin getirdiği bir şey varsa o da, onun gitgide daha fazla çoklu devletler sistemine dayanan bir emperyalizm olduğudur. Esas olarak küreselleşmenin emperyalizmi, saf bir biçimde ekonomik hegemonya ve piyasa zorunluluklarını herhangi bir tek devletin etki alanının ötesine taşınmasına bağlı olduğu için, o bu zorunluluklarını etkin kılmak ve sermayenin günlük işlemlerinde ihtiyaç duyduğu yasal ve politik düzen iklimini, istikrarı ve öngörülebilirliği yaratmak için bağımlı devletlerin çoğulluğuna özellikle bağımlıdır."[12] Negri'nin İmparatorluk tanımında vurguladığı "tek bir hükmetme mantığı altında birleşmiş bir dizi ulusal ve ulus ötesi organizmadan oluşan bir biçim" tanımını bizzat Wood doğrulamaktadır. "Tek bir hükmetme mantığı", Dünyayı, ekonomik hegemonyayı ve piyasa zorunluluklarını küreselleştirerek bağımlı kılmaktır. "Birleşmiş bir dizi ulus ve ulus ötesi organizmadan oluşan bir biçim" ise "çoklu devlet sistemi" dir. Siz bu ontolojiye ister emperyalizm deyin ister yeni emperyalizm deyin, bir şey fark etmez. Bir politik teorinin kuruluşu, yeni ontolojiye göre yeni bir epistemoloji üzerinden kurulur. Eski episteme ile yeni ontoloji konuşturulamaz. Konuşmaya kalkarsanız "Emperyalizm", "Yeni emperyalizm", "Sermaye imparatorluğu", "Kapitalist imparatorluk" ve "Küreselleşmenin sınırsız imparatorluğu" kavramlarıyla her şeyi abur cuburlaştırırsınız; çünkü eski kavramlar yetmez. Kuruculuk, kavram üretimidir.

Çoklu devlet sistemi, küreselleşmenin kurucusu ve işleticisidir. Küreselleşme, bütünsel işleyişini yerelleşme üzerine kurar. Teritoryal devletler ekonomik, siyasi ve askeri açıdan uluslararasılaşmışlardır. Uluslararasılaşmış teritoryal devletler, "tek hükmetme mantığını" ulus ve uluslararası ilişkilerde işletir ve çalıştırırlar. Bu bağlamda, ulus devlet egemenliğinin sürdürülmesi, uluslararasılaşmayla organik bir ilişkisellik içerisindedir. Teritoryal devletler, imparatorluğun iktidar işleyişinde önemli aktörlerdir. Negri, ulus üstü kurumlar, küresel şirketler ve sivil toplum kuruluşlarını da imparatorluğun işleyişinde birer aktör olarak devreye sokar ve bunların bütününü imparatorluğun aristokrasisi olarak tanımlar. Bütün bu aktörlerin çelişkisel ve çatışmalı ilişkiselliğine, yeni bir egemenlik biçimi olarak imparatorluk demektedir.

---

[12] Ellen Meiksins Wood, 'Küreselleşme ve Devlet: Sermayenin İktidarı Nerede?', *Conatus Çeviri Dergisi*, sayı 2 (Haziran-Eylül 2004).

Negri açısından, "Piramidin daralan tepe noktasında, küresel zor kullanma tekelini elinde tutan bir süper güç, ABD vardır; bu tek başına hareket edebilecekken BM şemsiyesi altında diğerleriyle ortaklaşa hareket etmeyi tercih eden bir süper güçtür.".[13] Ve Negri, ABD'yi monark olarak tanımlar ve imparatorluğun iktidarını Roma'ya benzeterek monarşi ve aristokrasi arasındaki gerilim üzerinden işletir. Wood da, ABD'yi çoklu devlet sisteminin kaotikliğine bir müdahil olarak kurar ve ABD'yi emperyalist olarak tanımlar.

İmparatorluğun kralı veya krallığına oynamakla, teritoryal bir devletin imparatorluğu farklı şeylerdir. Wood, sermaye imparatorluğunu, kapitalist imparatorluğu ya da Küreselleşmenin sınırsız imparatorluğunu çoklu devletler sistemi olarak kurduğu için, küresel bir devlet olanaksızdır. İkincisi, "Kapitalist iktidarın yeri elbette Amerika Birleşik Devletleri'dir. Ancak benim vurgulamaya çalıştığım görüş, bu emperyal gücün sadece kendi devletine değil, çoklu devletlerden oluşan küresel sisteme de bağımlı olduğu gerçeğidir."[14] diyerek ABD İmparatorluğu kavramını kullanmaz ve teritoryal devletin imparatorluğuna kapalıdır. Bu iki nokta bağlamında Negri ve Wood ortaktır. Bu ortaklığı ilerlettiğimizde Wood, "ABD'nin askeri gücü, ve bir küresel devlet olmaya en yakın devlet olarak ABD, elbette ki küreselleşmenin nihai uygulayıcısıdır."[15] Ama "Birleşik Devletler bile, müttefikleri olsun ya da olmasın, bu kadar çok devletin belli standartlara uygun olarak davranmasını garanti edemez. En gelişmiş askeri güç bile sürekli doğrudan baskı yoluyla bu küresel sistemin hepsini birden hizada tutmayı başaramaz."[16] Negri ise, "Küresel düzenin tek taraflı ya da monarşik ABD'nin askeri, politik ve ekonomik diktesine merkezlenen bir düzenlemenin arzu edilir ve sürdürülebilir olmadığı giderek açık hale geliyor."[17] Görüldüğü gibi her ikisi de ABD'nin, küresel sistemi kendi krallığının bir imparatorluğu haline getirmesinin olanaksızlığını vurguluyor. Fakat ayrılık, imparatorluğun merkezi olup olmadığı sorusudur.

---

[13] Antoni Negri, *İmparatorluk*, Ayrıntı Yayınları, 2001, s. 321.

[14] Ellen Meiksins Wood, 'Kapitalist İmparatorluk ve Ulus Devlet: Yeni Amerikan Emperyalizmi mi?', *Conatus Çeviri Dergisi*, sayı 1 (Şubat-Mayıs 2004).

[15] Ellen Meiksins Wood, 'Küreselleşme ve Devlet: Sermayenin İktidarı Nerede?', *Conatus Çeviri Dergisi*, sayı 2 (Haziran-Eylül 2004).

[16] a.g.m.

[17] Antoni Negri, 'Yeni Bir Magna Carta'ya İhtiyaç Var', *Otonom*, sayı 7.

Negri, kendi mimarisinde tek merkezden işlemeyen fakat çok merkezli işleyen bir sistemin "merkezi yoktur" dediğinde tutarlıdır ve asla belirsizliği kurmaz; aksine çok merkezli işleyen bir egemenlik biçimini somut olarak açığa çıkartır. Wood'un son iki alıntısındaki "ancak" ve "ama"ya dikkat edelim: merkezdir "ancak", merkezdir "ama"yı göreceğiz. Emperyalizm "ancak" şöyle, merkez "ama" böyle mimarisizliğiyle kurucu bir politik teori kurulamaz. Emperyalizm ciddi ve tutarlı bir teoridir. Biz de emperyalizm "ama" diyerek işimizi yürütebilirdik; fakat bu Lenin'e saygısızlıktır.

NATO

Irak savaşı öncesi ABD'nin BM, NATO ve AB'de yaratmış olduğu gerilimler, eski ezberlerle yanlış okundu. BM, NATO ve AB'nin paralize olduğu ve dağılacağı büyük bir özgüvenle öngörüldü. Hayat bu öngörülerin doğru olmadığını gösterdi, göstermeye de devam ediyor. Bu gerilimlerin, Emperyalizmin iktidar işleyişinin içinden işlevlenerek kurulan bu kurumların yeni egemenlik biçiminin ontolojisine uyum sağlayamamalarının sonucu olduğu ve bu kurumların, yeni egemenlik biçiminin ontolojik siyasetinin askerileşmesine bağımlı olarak dağılmadan yeniden kurularak devam edeceği öngörüsünde bulunduk. Mütevazı olmaya gerek yok; yaşamın bizi doğruladığı görülüyor.

"Her ne kadar rekabet yüzünden ekonomileri zarar görse de, her biri bir diğerinin pazarına ve sermayesine ihtiyaç duyduğundan, günümüzün büyük kapitalist devletleri birbirleriyle savaşa girmezler. Bu yüzden, küresel sermayenin dünyasında emperyal hegemonya kurmak, savaşa girmeden rakiplerini kontrol edebilme yeteneğine bağlıdır."[18] Wood gibi, Negri de bu görüşe katılır. Lenin'in emperyalizm teorisinin en önemli dinamiklerinden birisi, emperyalist devletler arası savaşın kaçınılmazlığıdır. Bu soyutlamayı teorik mümkünlüğün ötesinde ontolojik zorunluluk olarak görür. Bugün dünyanın üçüncü dünya savaşının içinden geçmesine karşın, bu savaşı emperyalistler arası açık bir savaş olarak görmüyoruz. Pek çok kesim, emperyalist devletler arası savaşın bölgesel savaşla örgütlendiğini söylemektir. Fakat bunu

---

[18] Ellen Meiksins Wood, 'Kapitalist İmparatorluk ve Ulus Devlet: Yeni Amerikan Emperyalizmi mi?', *Conatus Çeviri Dergisi*, sayı 1 (Şubat-Mayıs 2004).

söylerken, emperyalist devletler arası savaşın ontolojik zorunluluklarının neden gerçekleşmediğini açıklayamamakta, bunun nedenini nükleer silahlara bağlamaktadır.

Negri emperyalist devletler arasında neden savaş çıkmayacağının arka planını anlatmasına karşın, yeni egemenlik biçimi imparatorluğu, yeni bir savaş ontolojisi içerisinden kurmamaktadır ya da bu savaş ontolojisi kurulmamıştır ve boşluktadır. Wood ise, bu konuda daha politiktir ve hakkını teslim etmek gerekir.

Lenin, emperyalist ülkeleri dünya piyasasının atölyeleri olarak görür. Emperyalist merkezler dünya ekonomisinin sermaye birikim sürecinin üretim alanını üstlenen fabrikalardır. Hammaddeyi alır, üretir ve meta olarak dünya piyasasına ihraç eder. Meta ihracına dayalı emperyalizm döneminde, dünya ekonomisinin sermaye birikim sürecinin dolaşım alanı dünya pazarıdır. Egemenlik teorisi açısından, sermayenin güvence altına alınması, toplumsal ilişkilerin piyasa zorunluluklarına bağımlılaştırılarak ekonomik hegemonyanın kurulması ile gerçekleştirilir. Üretim, dolaşım ve bölüşüm ilişkiselliğinin entegrasyonu, sermayenin politik gücüne bağlıdır. Görünmez el, görülür yumrukla, gerilimli, uyumlu ve çatışmalı ilişkisellik içinde iç içedir. Bu yumruk, içeride ulus devlet, dışarıda ise emperyalizmdir. Hammadde ve özellikle enerji alanları, emperyalizmin işgal alanlarıdır. Emperyalizmin, meta ihracını içererek aşan sermaye ihracı döneminde de bu öz değişmez. Üretim coğrafyasıyla dolaşım coğrafyasının farklılığı ve bu farklılığın getirmiş olduğu gerilimler, bizim açımızdan emperyalizm teorisinin ontolojik özüdür. İçeride sermaye birikiminin yoğunlaşması ve ulusal pazarın doyması, bu gerilimi daha da artırmıştır.

İkinci öz, dengesiz gelişme yasasıdır. Tekelci kapitalizmin oluşumu ve devamı, üretim alanının ulusal sınırlarda güvence altına alınmasına bağlıdır. Emperyalist devletler arası rekabet iki boyutta sürdürülür; içeride gümrük duvarlarıyla, dışarıda ise savaşla. Bu bağlamda, tekeller arası rekabet devletler arası rekabet üzerinden sürdürülür. Ulusal ekonomiler, dışarıda savaşla içeride ise gümrüklerle korunaklıdır. İç dinamiklerle kapitalizmin gelişmesinin bu korunaklılığı sonucu ulusal ekonomi bağlamında dengesiz gelişmeler kaçınılmazdır. Dünya pazarı, emperyalist paylaşımı tamamlanmış olsa da, emperyalist ülkeler arası dengesiz gelişmeden dolayı yeniden paylaşıma açıktır.

Sermaye doğası gereği dünyalıdır. Sermaye, toplumsal ilişkilerin üretimini ve yeniden üretimini sınır tanımaz bir biçimde geliştirir ve devindirir. Sermayenin dünyalı olma karakterinde üretim ve dolaşım coğrafyalarının ayrılığı, kapitalizmin en önemli ontolojik gerilimidir. Emperyalizm sermayenin bu gerilimini aşmıştır. Emperyalizm bunu aşamasaydı, kapitalizmin yıkılması kaçınılmaz olacaktı. Bu bağlamda, Emperyalizm İmparatorluğun kurucusudur.

"Küresel sermaye, imparatorluğun pürüzsüz zemininde akışkandır." eğilimi doğru değildir. Bu ifadeyi şöyle düzeltmek gerekir: "Küresel sermaye, imparatorluğun pürüzlü zemininde akışkandır." Artık, dünya ekonomisinin sermaye birikim sürecinde üretim ve dolaşım süreçlerinin coğrafyalarının ayrılığı kırılmıştır. Akışkanlık yeraltından yeryüzüne geçmiştir. Küresel sermayenin karakteri melezleşmiştir. Küresel şirketlerin merkezlerinin belirli ulus devletlerde mevzilenmesi, küresel sermayenin melez karakterini ortadan kaldıran bir argüman değildir. Yeni egemenliğin işleyiş yapısı anlaşıldığında, sermayenin melezleşme karakterinin güçlendirildiği görülecektir. İmparatorluk, melez işleyişin hiyerarşik yönetimidir. Ekonomik, toplumsal ve siyasal sınırlar, imparatorluk açısından bir pürüz ve bir engeldir. İmparatorluk sınırsız bir egemenliktir; pürüzlü yüzeyin düzleştirilmesi imparatorluk siyasetinin askerileştirilmesine bağlıdır. Başarılıp başarılamayacağı, 21. yüzyılın sınıflar mücadelesine bağlıdır.

Emperyalizm döneminde tekeller arası rekabet, ülkeler arası dengesiz gelişim yasasını emperyalist devletler arası savaşla çalıştırıyordu. İmparatorluk, küresel tekeller arası rekabeti üretim coğrafyasının ulusal sınırlar içinde korunması üzerine işletmemektedir. Korunacak bir sınır artık yoktur. Coğrafi ulusal sınırların güvencesi, teritoryal devletlerin imparatorluğun sınırsız egemenliğini işletip çalıştırdığı oranda mümkündür.

Küresel tekeller arası rekabet, emeği verimli kılan teknolojik üstünlük üzerinde yapılanmaktadır. Emeği verimli kılan teknolojik üretim, dünya ekonomisinde toplumsal emek zamanı ve fiyatı belirlemektedir. Bu durum, dünya ekonomisinin piyasa zorunluluklarına bağımlı kılınmasını ve ekonomik hegemonyanın kurulmasını zorunlu kılmaktadır. Emperyal ülkeler arası ekonomi ve pazar ilişkisi melezleştiğinden, emperyalist devletler arası savaşlara neden olan üretim alanının ulusal sınırlar

içerisinde korunması ayağı ortadan kalkmıştır. Kendi içlerindeki ve aralarındaki krizlerin ihracı, dünyanın diğer bölgelerini piyasa zorunluluklarına bağımlı kılarak ekonomik hegemonyanın kurulmasına bağlıdır. Bu durum ancak, üçüncü dünyanın serbest ticaret bölgesi haline getirilerek içeriye alınmasıyla mümkündür. Modernizmin maddi ve ideolojik altyapısını yeni sömürgecilik ilişkisi içerisinde tamamlamış G-20 türü ülkeleri piyasa zorunluluklarına bağımlı kılmak için açık bir siyasal zor gerekmemektedir. Bizzat bu ülkelerin sermayeleri bunu talep etmektedir. Çünkü küresel sermaye birikim sürecinin üretim ve dolaşım coğrafyasının iç içe geçmesi, bu ülkelerin sermayelerinin küresel tekellerin melezleşmiş işleyişinin organik bir parçası olmasını zorunlu kılmaktadır. DTÖ'nün Cancun toplantısında Grup-22'nin çıkardığı kriz, küreselleşmenin önündeki emperyal ülkelerin pürüzlerine bir itirazdır.

Küresel sermaye birikim ontolojisi, egemenliğin bütün siyasal biçimlerini uluslararasılaştırmış ve dünyalılaştırmıştır. Yerelleşme ve küreselleşme sermayenin ontolojisidir. Emeğin toplumsallaşması, ancak emeğin bireycileşmesiyle mümkündür. Küreselleşme de ancak yerelleşme ile işlemektedir. Bu bağlamda, küreselleşme çoklu devlet sistemiyle kendisini kurar. Bu melez ontoloji ancak çok merkezli yapılanan, fakat tek merkezlerle işleyen hiyerarşik bir bedenle sürdürülebilir. Bu bağlamda küreselleşmenin bütün aktörleri, bir başka deyişle imparatorluğun aristokrasisi, bu çoklu işleyen sistemin kaotikliğinin sürdürülmesinin hiyerarşisi içerisinde birer aktör olmanın savaşımını vermektedirler. İçinden geçtiğimiz dünya savaşının birinci nedeni, bu hiyerarşinin kurulmasındaki güç savaşıdır. Birinci neden, savaşın ikinci nedenine göre kurulacaktır.

Küresel sermayenin içeriden ve dışarıdan coğrafi sınırları aşma yeteneği, aştığı sınırlar içerisindeki toplumsal ilişkilerin piyasa zorunluluklarına bağlı olarak işlemesine bağlıdır. Sermayenin ekonomik gücü, piyasa zorunluluklarına bağlı işlemeyen toplumsal ilişkilerin sınırlarını aşma yeteneğine sahip değildir. Sermayenin ekonomik zorunun çarptığı sınırlar, sermayenin politik ve askeri gücüyle aşılır. Küresel sermaye, dünya ekonomisinin piyasa zorunluluklarına direnen, modernizmin maddi ve ideolojik altyapısını tamamlamamış toplumsal ilişkilere sahip ulus devletlere çarpmıştır. İmparatorluğun ontolojisi, küreselleşmeye direnen ve engel olan başta İslam ülkeleri olmak üzere tüm

ulus devletlere karşı açılan bir savaştır. Gerekirse bu ulus devletlerin sınırları bölünüp parçalanabilir ve yeniden kurulabilir. Dünya savaşının ikinci nedeni budur. Birinci neden, ikinci nedenle ilişkisellik içerisinde iç içe geçmiştir.

Kapitalist imparatorluğun bu pürüzlü zemini, ekonomik ve politik zorla düzleştirilmektedir. İmparatorluğun aristokrasisi, küresel sermayenin akışkanlığına direnen pürüzlerin temizlenmesinde politik gücünü monark ABD'nin askeri gücüne devretmiştir. Wood'un dediği gibi, "Amerika'nın müttefikleri, Amerika'nın küresel sermayenin polisi olmasından memnunluk duymaktadır."[19] Biz, imparatorluğun aristokrasisi ve monarkı arasındaki ilişkiye Bonapartizm demekteyiz. Bonapartizm, imparatorluğun çok merkezli işleyen sisteminin korunması, işletilmesi ve geliştirilmesi için, aristokrasinin siyasi gücünün ABD'nin askeri gücüne devridir. BM ve NATO ittifakı altında, bu ilişki, 1991 Körfez, Somali, Bosna, Kosova, Afganistan savaşlarıyla kuruldu ve sürdürüldü. İkinci Irak savaşında, bu ilişki bir sarsıntı geçirdi. ABD, küreselleşmeyi kendi krallığının imparatorluğu olarak ilan etti. İmparatorluğun aristokrasisi, bu ilan karşısında Bonapart'tan siyasi gücünü çekti. Geçen bir buçuk yıl, ABD'nin küreselleşmeyi kendi krallığının imparatorluğu olarak ilanının, imparatorluğun çok merkezli işleyen sisteminin ontolojisine uygun olmadığını gösterdi. Şimdi İmparatorluğun monarkı ile aristokrasisi arasında yeni bir ilişkiye ihtiyaç vardır: yeni bir Magna Carta. İstanbul'da yapılacak olan NATO toplantısı, yeni Magna Carta'nın ilanıdır. İmparatorluk, yeni bir Magna Carta ile Bonapartizm'den yeni bir egemenlik biçimi olan Anayasal monarşiye geçmeye yönelmiştir.

BOP ve EUROMED

EUROMED, Avrupa-Akdeniz Ortaklığı'dır. Bu anlaşma, AB'nin Akdeniz bölgesiyle bütünleşmeyi hedefleyen çok ciddi stratejik emperyal bir politikasıdır. Ne yazık ki, Türkiye, Kıbrıs ve Ortadoğu'daki pek çok gelişmeyi etkileyen ve belirleyen bu emperyal politikadan hemen hemen kimsenin haberi yoktur. Anti-Mai çalışma grubunun emeklerinin pek karşılığını bulduğu söylenemez.

[19] ag.m.

EUROMED, kökleri eskilere dayanan fakat 1995 yılında Barcelona Konferansı'nda atılan bir adımdır. Bu anlaşmaya imza koyan ülkeler, AB ve 12 Akdenizli devlettir: Fas, Tunus, Cezayir, Mısır, Malta, Kıbrıs, Türkiye, Suriye, Ürdün, Filistin, İsrail, Lübnan. Ülkelerin bulunduğu coğrafyaya baktığımızda, Kuzey Afrika ve Ortadoğu görülecektir. Ülkelerin çoğu Müslüman ülkelerdir. Büyük Ortadoğu Projesi, EUROMED coğrafyasının Doğu'ya doğru genişletilmesidir. Bu hiç de rastlantı değildir. EUROMED, BOP'un taslağıdır. BOP, söylem olarak kullanılmasına karşın, içeriği bilinmemektedir. BOP'un içeriği öğrenilmek isteniyorsa, EUROMED'e bakmak yeterince aydınlatıcı olacaktır.

EUROMED, İmparatorluğun tek hükmetme mantığı olan, bütün toplumsal ilişkilerin küresel piyasanın zorunluluklarına bağımlı kılınmasının özgün bir belgesidir. Amaç, 2010'da DTÖ'nün ilkeleri temelinde bölgeyi serbest ticaret alanı haline getirmektir. Bu yazıda EUROMED anlaşmasının kapsamlı bir açıklamasını sunmayacağız. Önemini açığa çıkarıp, duracağız.

EUROMED'in anayasası olan Barcelona bildirgesi, genel olarak üç amacı vurgulamaktadır: Birincisi, "Siyasal diyalogu ve güvenliğin artırılmasıyla oluşacak barış ve istikrarı yaratmak." İkincisi, "İktisadi ve mali işbirliği yoluyla Akdeniz ülkelerinin zaman içinde kendi aralarında ve AB ile gerçekleştirecekleri serbest ticaret bölgesi sayesinde ortak bir refah alanı yaratmak." Üçüncüsü, "Sivil toplumlar arasındaki kültür alışverişini ve anlayışını teşvik edecek bir biçimde sosyal, kültürel ve insani dayanışmayı geliştirmek." Bu başlıklar bağlamında, "Gümrük vergileri, malların serbest dolaşımı, fikri ve mülkiyet hakları, mali hizmetler ve kamu alımları gibi alanlarda Akdenizli ortak ülkelerin yasa ve standartlarının hızlı bir biçimde AB'ninkilerle yakınlaşmasını sağlamak."

AB'nin bu projeyi gerçekleştirecek askeri gücü yoktu. ABD'nin ise askeri gücünü oturttuğu bütünlüklü politik projesi yoktu. Emperyal güçler, İmparatorluğun hükmetme mantığında güçlerini birleştirdiler. BOP, artık karşımızda açık duruyor.

NATO, 3 Haziran 2003 toplantısında küresel güvenlik gücü olduğunu ilan etti. Atlantik sınırlarını kaldırarak Afganistan'ın güvenliğini üstlendi. Doğu Avrupa ülkelerinin hemen hemen hepsini bünyesine katarak genişledi. Wood'un dediği gibi, "Küreselleşmenin sınırsız imparatorluğu sonsuz bir savaş ister; sı-

nırları olmayan bir savaş, hem amaç, hem de zaman açısından sürekli bir savaş."[20] Artık NATO, imparatorluğun merkezi ölüm makinasıdır. İstanbul toplantısı, Küresel sermayenin ölüm makinasını sınırsız çalıştıracağının ilanıdır. 30 Haziran sonrası, BM devreye girecek ve BM meşruiyeti üzerinden NATO, Irak'ın işgal gücü olacaktır. İleriki yıllarda ise İsrail başta olmak üzere Irak, Ürdün ve Mısır NATO'ya alınacak ve İmparatorluk NATO'yla Ortadoğu'ya çöreklenecektir.

Komünistlerin zamanıdır. Emek cephesinin yalnızca Emperyalizm ve işgal karşıtlığı ile değil, onuda içererek aşacak antimilitarist bir söylem üretmesinin tam zamanıdır. Ölüm makinaları dağıtılsın! Silah fabrikaları kapatılsın! Sınırsız, devletsiz ve savaşsız başka bir Dünya mümkün...

---

[20] Ellen Meiksins Wood, 'Küreselleşme ve Devlet: Sermayenin İktidarı Nerede?', *Conatus Çeviri Dergisi*, sayı 2 (Haziran-Eylül 2004).

İMPARATORLUK ÇIPLAK

Kapitalizmin küresel iktidar işleyişinin yeniden yapılandığı, bitmemiş, devam eden siyasal sürecinin bir uğrağı olan Irak savaşının içinden geçmiş bulunuyoruz. Kapitalist imparatorluk, Irak savaşıyla 21.yüzyıla çarptı. Fransız devriminin 19.yüzyıla, 1. Dünya Savaşı'nın 20.yüzyıla çarptığı gibi... Bu tarihsel çarpmalar, kuruculuğu ve karşıdan kuruculuğu içeren ontolojik bir zemin sunar. 19.yüzyılın karşıdan kurucusu 1848 ve 1871 komünü, 20.yüzyılda Ekim devrimi ve 68 hareketi, 21yüzyılda Seattle'la başlayan ve 15 Şubat'la devam eden küresel direniş hareketi gibi... 1. Dünya Savaşı, kapitalizmin emperyalist yapısını çıplaklaştırdı. Irak savaşı, kapitalizmin emperyalizmi içererek aşan imparatorluk aşamasını açığa çıkardı; önemi burada yatıyor: İmparatorluk artık çıplak. Şimdi tarih yazılabilir.

Tarih kuruculuk süreçlerinde yazılabilir. Nesnel ve bilimsel bir tarih yoktur. Kurucu tarihsel süreçlerin sınıflar mücadelesinin çatışmasında, kuruculuğu üstlenen öznellik, tarihi okur ve konuşturur. Böylesi süreçler içkin eleştirinin şoklarını özgürleştirir; yıkıcı, bilinç kırıcı ve kurucudur. Özne kuran değil kurulandır; varolanı işletir ve çalıştırır. Öznellik ise kurulan değil kurandır; ontolojisi, varolanın güvencesinde değil, varolanın yıkılmasında ve yeni olanın kurulmasındadır. Yeni bir devrimci öznelliğin kurulmasının tarihsel zemininde olmanın, dil, din, ulus, renk farkı olmaksızın melez çokluğun küresel direnişinde dünyalı olmanın keyfini çıkarmanın zamanıdır.

15 Şubat... İçerisi-dışarısı ve iç dinamikler-dış dinamikler ikiliğinin sınırlarının kaldırıldığı, ortak politik konseptinin kurulduğu, çokluğun kapitalist imparatorluğu tehdit eden küresel gücün potansiyelini ifade ediyor. Bu bir tesadüf değil. Kapitalizmin iktidar işleyişini ifade eden imparatorluğun kuruculuğuna karşı, karşıdan bir politik kuruculuğun içkin, ontolojik temelini yapılandırıyor. Bu nesnelliğin incelenmesi, ideolojik, politik, örgütsel ve kültürel deneyimlerin açığa çıkarılması, kalıcı ve sürekli hale getirilmesi devrimci bir coşkunun sorumluluğunu gerektiriyor.

15 Şubat, iç dinamiklerin merkez, dış dinamiklerin çevre olduğu, dış dinamiklerin merkeze destek olduğu ve yalnızca ABD emperyalizmine karşı bir eylemlilik değildir. Bunları aşan bir politik kuruculuğun potansiyelini taşıdığını görmek gerekir. 15 Şubat, çokluğun küresel direnişini politik olarak kuran, savaşsız bir dünya özlemidir. Nereden gelirse gelsin, insan öldürme makinesi olan savaşın lanetlenmesidir. Bu özlem, başka bir dünyanın kurulabileceğinin maddi umududur. Harekete içkin konsept, hareketi politik olarak kurar. Komünizm, harekete içkin ve hareketi kuran tarihsel zemine girmiştir. Anti-emperyalist politik kuruculuk, anti-kapitalizmi içermez, içermek zorunda değildir. Mülkiyet ilişkilerini dönüştüren, kapitalizmi aşan, kapitalizme karşı içkin bir eleştirinin politik kuruculuğunu üstlenen bir öznelliğin kurulmasının tam zamanıdır. Emeği, disipline eden ve denetleyen tüm toplumsal tahakküm ilişkilerine cepheden bir karşı duruş, komünizmin zamanıdır.

Savaş karşıtı küresel direnişin sloganlarını ve bu sloganlardaki kuruculuğu incelemeyi çok istedik; fakat imkansızlıklar ve engellerden dolayı bunu başaramadık. Ülkemizin pankartlarında ve sloganlarında "Küresel direniş", "Savaşta ve barışta kapitalizm öldürür" dışında ön açıcı, kurucu bir söyleme tanık olduğumuz söylenemez. Otonom ise şu sloganlarla kendisini kurdu: "Sınırlar kaldırılsın! Yaşasın dünya vatandaşlığı!", "Ulusal ve uluslararası bütün ordular dağıtılsın, silah fabrikaları kapatılsın, sınırlar kaldırılsın, devletler feshedilsin! Kahrolsun kapitalist imparatorluk!", "Vicdan, onur, adalet!". İşte, bugün için yalnız, fakat gelecek olduğuna inandığımız kahkahamız...

Çitleme ve Islah Etme

Savaşın nedenini anlamak, bir uğrak olarak Irak savaşının

içinden geçen, bitmemiş ve devam eden imparatorluğun yapılanma siyasetinin çözümlenmesinden geçiyor. İmparatorluğun iktidarı "yönetişim" mantığı içinde işliyor ve güvence altına alınıyor. Siyasal sorumluluğu olmayan, fakat dünyanın siyasetini belirleyen aktörler görünmez kılınarak, görüneni yapılandırıyor. Tek özneli ve merkezli tarihsel ve toplumsal bir bedeni okuyan düşünme sistemiyle imparatorluğu anlamak mümkün görünmüyor. Ontolojiye bağlı epistemolojik bir kırılmanın ve yeniden kurulmanın tarihsel ve toplumsal sürecine girildiğini görmek gerekiyor.

Emeğin tahakküm altına alınışını, ekonomik, politik, ideolojik ve kültürel bütünselliği içeren bir iktidar işleyişi olarak anlıyoruz. Mülkiyet ilişkilerini iktidar ilişkileri içinde okumak, bizim için önemli bir anahtar işlevi görüyor.

Kapitalizmin kökü mülkiyet ilişkisinin dönüşümünde yatar. Feodalizm, emeğin yarattığı artıya ekonomi dışı zor araçlarıyla el koyan bir iktidar işleyişine sahipti. Toprak sahibi ya da kralın bedeninde somut olan iktidar, emeğin bedenini, açık ve fiziki cezalandırma yoluyla işleyen bir sistemdi. Roma'da zenginlik ranttı. Kapitalizmde zenginlik sermaye birikimini ifade ediyor. Emeğin yarattığı artı, üretici güçlere dönüşerek emeğin verimliliğinin artırılması ve birikimin, yabancılaşmış emeği ifade eden sermaye ile ifade edilmesi, kapitalizmin mülkiyet ilişkilerinin özünü oluşturuyor. Ellen Meiksins Wood'un, İngiltere'de tarımın kapitalistleşmesinde öne çıkardığı toprağın çitlenmesi ve ıslah edilmesi ön açıcı görünüyor. Fabrika, emeğin çitlenmesi; fordizm ise emeğin ıslah edilmesini ifade ediyor. Artı-değer kavramı, insan bedeninin disipline edilmesi, terbiye edilmesi, ıslah edilerek verimli kılınmasının toplumsal ilişkisi içerisinde alınmadığında ön açıcı olmaktan çıkıyor. Bu bağlamda ulus devlet, toplumsal bedeni ıslah etmek için, çitlenerek mülkleştirilme-sini ifade ediyor. Modernizm, bedenin verimliliğini yapılandıran bir iktidar işleyişi olarak, nüfus toplumunu karşımıza çıkarıyor: Ulusal sınırlarla toprağı çitlenen, ulusal ve toplumsal kurumlarıyla disipline edilerek ıslah edilen, ölçülebilir, sayılabilir, düzenlenebilir, hijyenleştirilebilir rasyonel ve bilimsel bir toplum. Kapitalizm yalnızca artı-değer sömürüsüyle anlaşılamaz. Kapitalizm, toplumsal ilişkilerin bütününü, ıslah etmek için çitleyerek mülkleştirme hareketidir. Rekabetçi dönem, emeğin fabrikayla, toplumsal bedenin ulus devletle çitlenmesidir. Emperyalizm,

çitlenmiş toplumsal bedenin verimliliği merkezinde dışarısının ıslah edilerek içselleştirilmesidir. İçeride emek, sermayenin gerçek tahakkümüne alınmış, dışarıda ise bağımlılık ilişkisiyle biçimsel tahakküm yapılandırılmıştır.

İmparatorluk, dünyanın çitlenerek, küresel bedenin ıslah edilmesidir. Dışarısının içselleştirilmesiyle, toplumsal ilişkilerin piyasanın zorunluluklarına bağımlı olacak biçimde yapılandırılıp, ekonomiye gömülmesidir. Bütün toplumsal ilişki alanlarının sermayenin gerçek tahakkümü altına alınmasıdır. Marx'ın önemi, yalnızca kapitalizmin ekonomi politiğinin yasalarını bulması değildir; aynı zamanda kapitalist mülkiyet ilişkilerinin devrimci dönüşümünün yasalarını bulmak çabasıdır. İşçi sınıfının önemi buradan kaynaklanır. İşçi sınıfını öne çıkartan artı-değer sömürüsüne tabi olması ya da yoksulluğu değil, politik kuruculuk özelliğidir. Bu politik kuruculuk özelliğine bağlı olarak, diğerleri önemlidir. Lenin'in, "Burjuvazi, köylülüğü ve tüm küçük-burjuva katmanları parçalayıp un ufak ederken, proletaryayı bir araya getirir, birleştirir ve örgütler; -büyük üretimdeki rolü sonucu- gerçi burjuvazi tarafından çoğu kez proleterden daha az değil, bilakis daha çok sömürülen, köleleştirilen ve ezilen, fakat kurtuluşları uğruna bağımsız mücadele yeteneğine sahip olmayan tüm emekçi ve sömürülen kitlelerin önderi olma yeteneğine sahiptir." ifadesi bu önemi doğrular. Fordist ya da yaygın birikim sürecinin sınıflar mücadelesi, bu soyutlamanın gerçekleştirilmesinin tarihidir. Güncel olan son iş güvencesi yasası ve yoksulluk tartışmaları açısından bakıldığında post-fordist, esnek üretim yapılandırılması, imparatorluğun iktidar işleyişinin en önemli yasasıdır. Post-fordist veya esnek birikim süreci, sermayenin yoğunlaşmasını ve tekelleşmesini devam ettirirken, üretim sürecini parçalayarak işçi sınıfını dağıtmaktadır. Büyük üretimde bilgiyi öne çıkarmakta, mühendisleri işçileştirerek niceliği küçültmekte, ücreti yüksek tutup işçi aristokrasisi oluşturarak, sınıf içinde sınıf yaratmaktadır. Bu bağlamda imparatorluk, üretim sürecini parçalayarak, işçi sınıfını üretim sürecinde örgütsüzleştirmekte, üretimden gelen örgütlenme yeteneğini yok etmektedir. Kapitalizm, yaygın birikim sürecinde sınıfı bir araya getirme, birleştirme ve örgütleme iktidar işleyişinden, üretim içinde örgütsüzleştirerek bireyselleştirme iktidar işleyişine geçmektedir. Sermayenin emeği gerçek tahakküm altına almasının somut ifadesi, emeği yok saymak, içererek dışlamaktır. Bu du-

rum, kapitalizmin en güçlü, emeğin ise en güçsüz olduğu nokta olarak algılanabilir. Oysa durum hiç de böyle değildir; tam tersine kapitalizmin en güçlü noktası onun en zayıf noktasını, emeğin en güçsüz noktası ise onun en güçlü noktasını ifade etmektedir. Üretim sürecinin parçalanması, beraberinde toplumsal ilişki alanlarının tümünün ticarileştirilmesini ve piyasalaştırılmasını zorunlu kılmakta ve toplumu büyük bir fabrikaya dönüştürmektedir. Sınıfın parçalanarak kendi içinde hiyerarşik bölümlere ayrılması, toplumu mülksüzleştirerek proleterleştirmekte ve emek cephesini genişletmektedir. Çokluk tam da burada konuşmaktadır. Artık bütün toplumsal ilişki alanları birer direniş alanıdır ve bu direniş, toplumsal ilişki alanlarını kapitalist mülkiyet ilişkisinin üretimi ve yeniden üretimi haline getiren imparatorluğa karşı cepheden politik kuruculuğu örgütleyecektir.

İmparatorluk ve Savaş

Kralın bedeninde somut olan iktidarın, Roma'sı vardı. İçerisi ve dışarısı ilişkisi üzerinden yapılanan emperyalizmin, merkezi vardı. İktidar, görünen merkezler ve toplumsal ilişkileri sürekli nesneleştiren bir işleyiş ile çalışıyordu. Artık, iktidar işleyişinde yapısal ve söylemsel bir değişiklik gözleniyor: İktidar, nesneleştirerek değil; nesnesini, iktidarını işleten ve çalıştıran bir öznesi haline getirerek yapılanıyor. İçerisi ve dışarısının kalmadığı, küresel bedeni özneleştirerek iktidarını işleten imparatorlukta, tek Roma, tek merkez yok. İmparatorluk, bedensel işleyen sistemdir. Çok merkezli yapılanan, yönetişim mantığı gereği siyasal sorumluluğu bulunmayan tek merkezlerle işleyen hiyerarşik bir beden.

İmparatorluğun siyaset belgesinde, küresel merkezli ekonomi, küresel pazar, küresel üretim ve küresel güvenlik temel başlıklardır ve ortak konsensüstür. 70'lerden bu yana, bu kuruluşun önemli bir aşamasına gelinmiştir. İmparatorluğun krizi, 2. Dünya Savaşı sonrası iktidar yapısının ve toplumsal ilişkilerin, imparatorluğun yeni iktidar yapılanmasına ve hızına ayak uyduramaması ve direnmesidir. Kapitalizmin emperyalist aşamasının iktidar işleyişine göre yapılanmış güçlerin, aktörlerin, kurumların; imparatorluğun çok merkezli yapılanan, yönetişim mantığı gereği siyasal sorumluluğu bulunmayan tek merkezlerle işleyen hiyerarşik iktidar yapılanmasının doğurduğu siyasal süreçteki iç gerilimleri ve çatışmalarıdır. Savaşlar, bu iç gerilimlerinin

çözümündeki uğraklardır. Irak savaşı da, Kosova da, Afganistan da bitmemiş, devam eden bu siyasal kuruluşun özneleştirme uğraklarıdır. Küresel güç ilişkilerinin yeniden yapılanması bağlamında, bu, bir üçüncü dünya savaşıdır. Bu süreci, emperyalist merkezlerin yeni bir pazar paylaşım savaşı olarak okuyanlar, emperyalist merkez devletlerin açık askeri çatışmaya girmemelerini nükleer silah kullanımını gerekçe göstererek açıklamaya çalışmakta, ama bu açıklama yetersiz kalmaktadır. "Emperyalist paylaşım savaşı kendisini bölgesel savaşlar olarak yapılandırmaktadır." diyerek, kuramsal kurguyla bu açığı kapatmakta, savaşların ontolojik nedenlerinden kaçmaktadırlar. Savaşların bölgesel düzeyde gerçekleşmesi, emperyalist merkezlerin şu veya bu nedenden dolayı açık savaşa cesaret edememeleri değildir. Savaşın nedeni, üçüncü dünya ülkelerinin içeriye alınarak, ulusların ve bölgelerin imparatorluğun siyaset belgesine göre özneleştirilmesi, yapılandırılmasıdır. Bu bağlamda bölgesel savaşlar, küresel polis gücünün askeri operasyonudur.

İmparatorluğun, ekonomik, politik ve askeri bütünsellikte küresel saldırısının hedefi, eski iktidar yapısının baş aktörü olan ulus devlettir. Ulus devletten kastedilen, devletin kendisi değildir. Ulus devletin eski iktidar işleyişine göre işlevi ve yapısıdır. İmparatorluk, ulus devletin işlevini ve yapısını yıkıp, yeni iktidar ilişkisine göre devleti işlevlendirip yapılandırarak daha da güçlendirmektir. Ulus devlet, küresel ekonominin, küresel pazarın ve küresel tekellerin çıkarlarını koruyacak bir iktidar odağı özelliğini yitirmektedir. Küresel tekellerin çıkarlarını küresel ölçekte koruyacak siyasal yapılanma şarttır. Devletler, küresel siyasal iktidarın hiyerarşisi içersinde konumlanacaklardır.

İmparatorluğun Hiyerarşisi

İmparatorluğun küresel polis müdahalelerini, 91'deki Birinci Körfez Savaşı'yla başlatmak yanlış olmayacaktır. Somali, Bosna-Hersek, Kosova ve Afganistan müdahalelerinden geçerek Irak savaşına gelinmiştir. Irak savaşının bitmemiş, devam eden bir siyasal süreçte bir uğrak olduğu görülmeden, yalnızca Irak savaşı sürecinin gerilimlerine takılmak politik hatalara neden olmaktadır. 2002'nin Ekim ayında çıkardığımız Otonom'un birinci sayısındaki *Kapitalizme Oy Yok* başlıklı yazıda, "Bugün görülebilen ve belirsizlikleri belirginleştirecek olan netlik, küresel tekellerin, kapitalist imparatorluğu hukuksallaştırırken ulus

devletlerin tarihsel işlevini bitirmek ve imparatorluğun iktidar işleyişine göre devletleri işlevlendirip yapılandırmaktır. Yeni sömürge ulus devletlerin ekonomik, toplumsal, siyasal ve askeri alanlar üzerindeki egemenliğini alıp, küresel kapitalizmin kalelerine (IMF, DÜNYA BANKASI, DÜNYA TİCARET ÖRGÜTÜ, NATO, G8 VE AB) devretmektir. Bu durum, kapitalist imparatorluğun bağımlı ülkelerin ulus devletlerine açtığı Bonapartist bir iç savaştır. İmparatorluk, dünya pazarının yeni iktidar işleyişine uygun hukuksal yapının oluşturulmasında, siyasi gücünü imparatorluğun Bonapart'ı ABD'nin askeri gücüne devretmiştir. Modernizmin maddi ve ideolojik alt yapısını tamamlamış Türkiye'nin de içinde bulunduğu G-20 ülkeleri dışında, başta İslam ülkeleri olmak üzere, modernleşmenin alt yapısını tamamlayamamış, imparatorluğun yapılanmasına direnen tüm toplumsal yapılar, bu savaşın tehdidi altındadır. Türkiye, tehdit altında olan coğrafyanın merkezinde bulunmaktadır." vurgusuyla sürecin ana konseptini ifade etmiştik. Otonom'un 2003 Nisan sayısında *İmparatorluk ve Üçüncü Dünya Savaşı* başlıklı yazıda, Irak savaşı süreciyle ilgili, "Bonapartizm, kalıcılığı değil geçiciliği ifade eder. ABD, Irak savaşıyla geçiciliğini kalıcılığa dönüştürmek isteğindedir. Irak savaşıyla ABD, kapitalist imparatorluğa, imparatorluğun kralı olduğunu ilan etmek istemektedir. İmparatorluğun çok merkezli yapısı, ABD'nin merkezi krallık ilanına karşı çıkmakta ve ABD'nin askeri gücüne verilen siyasal destek geri çekilmektedir. Şu an ABD, imparatorluğun siyasal gücünden yoksun bir askeri güçten başka bir şey değildir. BM'de ve NATO'da gösterilen Almanya, Fransa, Rusya merkezli ABD karşıtı muhalefet, Irak'a karşı açılacak bir savaşa karşı değildir. Karşı oldukları, ABD'nin ben merkezci krallık ilanıdır." demiştik. Fakat NATO, BM ve AB'deki gerilimler emperyalist merkezler arası kopuş olarak okundu. NATO'nun, BM'nin ve AB'nin dağılacağı ve yeni güç merkezlerinin kurulacağı öngörüsünde bulunuldu. Aynı sayıda, aynı başlıklı yazıda Otonom ise, "NATO'da, BM'de yaşanan kriz ve bu krizin AB'ye yansımasını iyi okumak gerekiyor. Ne NATO, ne BM, ne de AB dağılmayacaktır. Bu uluslararası kurumlar, kapitalizmin emperyalist döneminin ihtiyaçları üzerinden kurulmuşlardır. İmparatorluğun ihtiyaçlarına göre yeniden işlevlendirilip yapılandırılması gereği bilinmesine rağmen, bu sorun sürece bırakılmıştır. İmparatorluğun Irak krizi, bu sorunu sürece bıraktırmadan iradi müdahaleyle çözülmesi

gereğini açığa çıkarmıştır. NATO Türkiye krizini aştı, fakat sorun yerinde durmaktadır. BM'de Irak krizi aşıldıktan sonra sorun güncelliğini koruyacaktır. Irak krizinin aşılmasıyla, NATO ve BM imparatorluğun ihtiyaçlarına göre işlevlendirilerek yapılanacaktır." öngörüsünde bulunmuştu. Irak'ta savaşın askeri boyutu tamamlandı. Gelişmeler, kendimizi yeniden gözden geçirmemizi zorunlu kılıyor.

Tarık Ali'nin The Guardian'da yayınlanan makalesinde ifade ettiği gibi, savaş başlar başlamaz Fransa, hava sahasını bombardıman uçaklarına açtığını ilan etti ve Irak'ta ABD güçlerinin çabuk bir zafer kazanmasını diledi. Almanya, Anglo-Amerikan güçlerine karşı direnişin bir an önce çökmesini samimiyetle umduğunu söyledi. Putin, Irak'ta kesin bir Amerika zaferi arzu etmekten başka elinden bir şey gelmeyeceğini söyledi. Daha sonra, ABD'nin BM'nin Irak'a uyguladığı on üç yıllık ambargonun kaldırılması teklifini, BM onayladı ve meşru olmayan savaşı, uluslararası hukuk zeminine çekerek işgali tanıdı. 3 Haziran NATO toplantısında, "ittifakın küresel güvenlik organına dönüşerek terörle mücadele karakteri kazanmasına" karar verildi ve Afganistan'da uluslararası güvenlik destek gücünün komutasının devralınması onaylandı. Bu kararla, NATO tarihinde ilk defa Avrupa dışında etkinlik gösterecek. 17 Haziran'da AB dışişleri bakanları, "kitle imha silahlarını edinmeye çalışan devlet ve terörist gruplara karşı siyasi diyalog ve diplomatik baskıların etkili olmadığı hallerde, askeri girişimde bulunulmasını" kabul etti. Fransa'nın Evian bölgesinde yapılan ve küresel şirketlerin, IMF, WB, WTO'nun temsilcilerinin ve bölgesel güçleri temsil eden G20 ülkelerinin katıldığı G8 zirvesi imparatorluğun resmidir. Şimdi, 20-21 Haziran'da Yunanistan'da yapılacak olan AB zirvesinin sonuçlarını bekliyoruz. Zirveden ABD'leşen bir AB çıkacağını söylemek, kehanet olmayacaktır.

İmparatorluğun çok merkezli hiyerarşik yapısının siyasal güvencesi, hiyerarşinin tepesinde bulunan Atlantik'in her iki yakasının ittifakıdır. Rusya, gerek G8'lere gerekse NATO'ya üye olmasıyla bu ittifaka katılmıştır. Güçler arası çatışma, bu ittifakta yerini koruma ve imparatorluğun iktidar işleyişinde karşılıklı birbirlerini denetlemedir. G8'ler, bu ittifakın konseyidir. IMF, WB ve WTO, imparatorluğun hiyerarşisinde belirlenen siyaseti tek merkezden işleten yönetişim organlarıdır. NATO, imparatorluğun polis gücüdür. BM, G8'lerin danışma meclisidir.

ABD imparatorluğun Bonapartlığına devam ediyor. ABD, askeri "zafer"den sonra, siyasal olarak Orta Doğu'da tam bir batağa saplanmıştır. Şii faktörünü ve buna bağlı olarak İran sorununu, imparatorluğun siyasal desteğini almadan çözemeyeceğini görmüştür. İmparatorluğun toplumsal çıkarı için siyasal gücünü ABD'nin askeri gücüne devreden imparatorluk, ABD'nin Irak savaşıyla imparatorluğun Roma'sı olma isteği karşısında siyasal desteğini çekmişti. ABD, imparatorluğun Roma'sı olmaktan vazgeçerek, Bonapartlığa geri çekilme güvencesiyle imparatorluğun yeniden siyasal desteğini almış görünüyor. Bu bağlamda gerileyen BM, AB ve NATO değil, ABD'dir.

Bizim için önemli olan, devrimci olanakların açığa çıkarılması ve bu olanaklar üzerinden devrimci bir öznelliğin kurulması sorunudur. Bunun tarihsel zeminine girmiş bulunuyoruz. Ne emperyalizm ve buna karşı ulusalcı üçüncü dünyacılık, ne de yeni emperyalizm zorlamalarıyla bölgesel devrim perspektifi önümüzü açmıyor. Çünkü ontolojisi yok. Bu paradigma içerisinde bulunan arkadaşlar şunu kendilerine sormalılar: Emperyalist güçlerin iktidar çatışmasının en yoğunlaştığı bölgede ve merkezinde bulunuyoruz; buna rağmen, neden bölgedeki devrimci güçler, dünyaya kuruculuk, tarihe yol açıcılık zemini sunamıyor? Artık iç dinamikler, dış dinamik ikiliği yok. İmparatorluğun küresel iktidarı ve karşıdan iktidarın küresel direnişi çıplak.

İmparatorluk ve Üçüncü Dünya Savaşı

Savaş, iktidar ilişkilerinin yeniden yapılandırılmasında somutlaşan politikanın en yoğunlaşmış biçimini ifade eder. Savaşın ulusal, bölgesel ve küresel niteliği, "savaş" kavramının tanımında herhangi bir değişikliğe neden olmamasına rağmen, güç ilişkilerinin yapılanması ve bu ilişkilerdeki aktörlerin konumlandırılmasının okunmasında önemli bir anahtardır. Irak savaşı, ne ulusal ne de bölgesel bir savaş niteliği taşımaktadır. Bunları içererek aşan yeni bir küresel iktidarı yapılandırmakta ve dünya üzerindeki bütün güç ilişkilerini ve aktörleri bu küresel iktidar yapısına uygun biçimde düzenlemektedir. Bu bir dünya savaşıdır ve tarih üçüncü dünya savaşının içinden geçmektedir.

Üçüncü dünya savaşı, emperyalizmin üçüncü paylaşım savaşı olarak görünmüyor. Dolayısıyla bunun ötesine geçen tarihsel-toplumsal bir gerçekliğin çözümlenmesine ihtiyaç vardır. Ulusal ekonomi merkezli bir dünya pazarı yapısına göre bir bağımlılık ilişkisinden dünya ekonomisi merkezli bölgesel pazar yapısına uygun bir bağımlılık ilişkisine geçiliyor. Üçüncü dünyanın içeriye alınmasıyla, içerisi ve dışarısı ikileminin ortadan kaldırıldığı Kapitalist İmparatorluğun zemininde yaşıyoruz. "Devlet" kavramı iktidar işleyişinin en önemli aygıtlarından birisi olmaya devam ediyor, fakat tarihsel-toplumsal iktidar işleyişine göre yeniden işlevlendirilerek yapılandırıldığının görülmesi gerekiyor. Ulus devlet temelinde yapılanmış emperyalist devlet merkezine bağımlı iktidar yapıları arasındaki çatışkıyla işleyen bir dünyadan,

Kapitalist İmparatorluğun iktidar işleyişine bağımlı güç ilişkilerinin belirlendiği çatışkılı bir dünyaya geçmiş bulunuyoruz. Tek merkezli iktidar yapıları arasında çok merkezli ilişkiye dayanan dünya iktidar yapısından, çok merkezli yapılanan ve tek merkezli ilişkilere dayanan bir dünya iktidar yapısına doğru gidiyoruz. Bu bağlamda Irak savaşı, kapitalizmin emperyalizm döneminden imparatorluk dönemine geçişin birikmiş sorunları ile imparatorluk döneminin iktidar işleyişinin hukuksallaşmasının ve yapılanmasının krizini ifade ediyor.

Kapitalist İmparatorluk işleyişinde korunacak bir ulus devlet ve ulusal sınırlar yok; imparatorluğun çıkarları var. Artık, ulusal egemenlik temelinde bir demokrasi işleyişinin tarihsel-toplumsal koşulları kaldırılmakta, yerine imparatorluğun küresel demokrasi söylemi konulmaktadır. Bunun somut karşılığı ulus devlet egemenliğinin tasfiyesi ve ulus devletlerin çözülmesi ve yerine küresel demokrasinin ekonomik, toplumsal ve siyasal normların yapılandırılmasıdır. Bu bağlamda emperyalizm döneminde yeni sömürgeciliğin bağımlılık ilişkileri sonucu modernizmin maddi ve ideolojik alt yapısını tamamlamış olan G-20 ülkelerinde ulusal egemenlik kırılmış ve ulus devletler çözülmüştür. Fakat, modernizmin maddi ve ideolojik alt yapısını tamamlamamış İslam ülkelerinin ulus devlet işleyişleri imparatorluğun iktidar işleyişine engel oluyor ve direniyor. Irak savaşı, imparatorluğa direnen bu ulus devletlerin bütününe açılmış bir savaştır. İmparatorluk, iktidar ilişkilerine engel olan veya engel teşkil edecek olan ulusal egemenlik ilişkilerini tanımamakta, askeri müdahalede bulunmayı emperyal bir hak görmektedir. Bu durum, imparatorluğun emperyal merkezleri (ABD, AB, Rusya, Çin vb.) tarafından kabul gören imparatorluğun anayasal ilkelerinden biridir. Irak savaşını, kapitalizmin emperyalist döneminin iktidar ilişkileriyle okuyanlar, savaşı, ABD emperyalizminin emperyalist işgali olarak ya da bu söylemi yetersiz görüp, ABD imparatorluğunun yapılanması olarak konuşturmaktalar ve savaşın nedenini petrol sorunuyla darlaştırmaktalar. Bu yaklaşım doğal olarak, NATO'da, BM'de ve AB'deki krizleri emperyalizm döneminin çelişki ve çatışkıları olarak görmekte; NATO'nun, BM'nin ve AB'nin paralize olduğunu ve dağılacağını ileri sürmekte ve yeni askeri-siyasi kutupların doğacağını öngörmektedirler. Fakat ne hikmetse, bu emperyalist çelişkiler, emperyalist devletler arası açık askeri çatışmaya dönüşmemektedir. Neden emperyalistler arası açık

askeri bir savaş çıkmıyor sorusuna nükleer silahlar gerekçe gösterilerek, emperyalistler arası üçüncü dünya savaşı çıkmayacak, yanıtı veriliyor. Bu durum, emperyalist dönemde olduğumuzu söyleyen bütün yaklaşımların en zayıf noktasını ifade ediyor. Bu bağlamda "kahrolsun emperyalizm" söylemi, politik yol açıcılıktan daha çok, ajitatif bir söyleme dönüşüyor.

Kapitalizmin imparatorluk döneminde siyasetin ontolojik paradigmasını kuracak olan küresel tekelleri, küresel pazar üzerinde dengesiz gelişim yasasının nasıl yapılandığını; bunun sonucu yoğunlaşan rekabeti, pazar savaşını ve krizi, bu krizi yönetecek olan aktörler ve bu aktörlerin ilişkilerini iyi okumaktan ve imparatorluk sürecinin yarattığı devrimci imkanları görmekten geçiyor. Buradan durup baktığımızda imparatorluğun iktidar işleyişinde bazı noktalar netlik, bazıları ise sürecin belirginleştireceği belirsizlikleri taşıyor. Belirgin olan, küresel tekellerin, imparatorluğun iktidar ilişkilerini hukuksallaştırdığıdır. Sorun yalnızca petrol sorunu değildir, sorun, imparatorluğun bir bütün olarak içinde bulunduğu ekonomik durgunlukta, küresel tekellerin önünü açacak bütün toplumsal ilişki alanlarının ticarileştirilmesi, piyasalaştırılması ve şirketleştirilmesi ile emperyal merkezler dışında, imparatorluğu tehdit etmeyecek düzeyde dünyanın silahsızlandırılmasıdır.

Sovyetlerin yıkılmasından sonra, sorunlu jeopolitik öneme sahip coğrafyalar olarak Doğu Avrupa, Kafkaslar, Orta Asya ve Ortadoğu'yu sıralayabiliriz. Bu bölgelerde gelişecek sorunların bölgesel nitelikte kalmayacağı, dünyanın bütününü etkileyebilecek potansiyele sahip olduğu açıktır. Önemle vurgulamak istediğimiz nokta, imparatorluğun neo-liberal ekonomik politikası altında küresel sermayenin korkak, kırılgan ve panik oluşudur. Yaşayabilmesi ve kendini gerçekleştirmesi için siyasal gücün istikrarı şarttır. Siyasal gücün istikrarı altında güvenceye alınmamış küresel tekellerin yaşama şansı yoktur. Emperyalizm döneminde bu güvenceyi sağlayan güç ulus devlet merkezli emperyalist devletlerdi. İmparatorluk döneminde bu yetmemekte, çok merkezli yapılanan fakat tek merkezlerle işleyen küresel çapta bir iktidar gücüne ihtiyaç duyulmaktadır. İmparatorluk için bu durum yaşamsal, olmazsa olmazlardandır. Bu bağlamda, imparatorluk döneminin dünyayı daha demokratikleştireceği beklentisi yanlıştır. İmparatorluğun iktidar işleyişinde siyaset, emperyalizm döneminden daha çok askerileştirilecektir.

İmparatorluğu tehdit eden coğrafyalara müdahaleleri yapan kurumsal güçlere ve bu güçler içindeki dengelere kısaca değinmekte yarar vardır. NATO, AB, BM, Rusya ve Çin. BM'de veto yetkisine sahip beş ülke, ABD, İngiltere, Fransa, Rusya ve Çin'dir. 1990 ve sonrası müdahaleler BM ve NATO üzerinden yapılmıştır. BM ve NATO arasındaki problem BM'de veto yetkisine sahip Rusya ve Çin'in NATO'da olmayışlarıdır. Kosova müdahalesinde görüldüğü gibi, BM'de Rusya ve Çin vetosunu by-pass etmek için NATO üzerinden karar çıkmıştır. Doğu Avrupa ülkeleri NATO'ya ve AB'ye üye edilerek, bu coğrafyada hem İmparatorluğun iktidarı hem de çok merkezli hiyerarşik yapısı güvence altına alınmıştır.

Afganistan müdahalesi, NATO güvencesi altında BM müdahalesidir. Bu süreçte Rusya'ya NATO'da statü verilmiş, Çin DTÖ'ye alınmıştır. Rusya ve Çin, imparatorluğun çok merkezli yapısının hiyararşisinde yer alma stratejisinde önemli adımlar atmıştır.

Günümüz Irak Savaşına, 91 Körfez Savaşı, Somali, Bosna-Hersek, Kosova, ve Afganistan müdahaleleriyle gelmiş bulunuyoruz. Bu müdahalelerin hepsi 12 yıllık kısa bir süreç içinde, imparatorluğun iktidarı tarafından gerçekleştirildi. 90'lardan günümüze dünya müdahaleler içinden geçmektedir ve kanıksanmış biçimde günlük yaşam devam etmektedir. Bunun nedeni emperyal güçlerin konsensüsüne dayanan imparatorluğun merkezi müdahaleleridir. Bu müdahalelerde ABD'nin öne çıkması, ABD emperyalizmi olarak okunmakta; imparatorluğun çok merkezli yapısı üzerinde tek merkezli işleyen iktidar bedeninin kavranılmamasına neden olmakta; bütünlükçü anti-kapitalist politik bir hat kurulamamakta ve ABD emperyalizmi öne çıkarılarak, diğer emperyal güçler meşrulaştırılmaktadır.

İmparatorluk, 91 Körfez Savaşıyla, küresel çıkarların yapılanması ve korunması için siyasal gücünü BM ve NATO gözetimi altında ABD'nin askeri gücüne devretmiştir. ABD, İmparatorluğun Bonapartıdır. Bonapartizm, kalıcılığı değil geçiciliği ifade eder. ABD, Irak savaşıyla geçiciliğini kalıcılığa dönüştürmek isteğindedir. Irak savaşıyla ABD, kapitalist imparatorluğa, imparatorluğun kralı olduğunu ilan etmek istemektedir. İmparatorluğun çok merkezli yapısı, ABD'nin merkezi krallık ilanına karşı çıkmakta ve ABD'nin askeri gücüne verilen siyasal destek geri çekilmektedir. Şu an ABD, imparatorluğun siyasal gücün-

den yoksun bir askeri güçten başka bir şey değildir. Süreç nasıl gelişirse gelişsin imparatorluk, ABD'yi, Bonapartın atından indirecek ve eşeğe binmiş bir kovboya dönüştürecektir.

BM'de ve NATO'da gösterilen Almanya, Fransa, Rusya merkezli ABD karşıtı muhalefet, Irak'a karşı açılacak bir savaşa karşı değillerdir. Karşı oldukları, ABD'nin ben merkezci krallık ilanıdır. Fakat karşı çıkışlarının arkasında siyasi bir akıl vardır. Bu akıl, küresel tekelleri paralize edecek olan uzun ve zor bir savaşın, imparatorluk iktidarını siyasi istikrarsızlığa sürükleyeceği riskidir. Bu risk, BM ve NATO zemininde imparatorluğun konsensüsüyle üstlenilebilir.

NATO'da, BM'de yaşanan kriz ve bu krizin AB'ye yansımasını iyi okumak gerekiyor. Ne NATO, ne BM, ne de AB dağılmayacaktır. Bu uluslararası kurumlar kapitalizmin emperyalist döneminin ihtiyaçları üzerinden kurulmuşlardır. İmparatorluğun ihtiyaçlarına göre yeniden işlevlendirilip, yapılandırılması gereği bilinmesine rağmen bu sorun sürece bırakılmıştır. İmparatorluğun Irak krizi, bu sorunu sürece bıraktırmadan iradi müdahaleyle çözülmesi gereğini açığa çıkarmıştır. NATO Türkiye krizini aştı, fakat sorun yerinde durmaktadır. BM'de Irak krizi aşıldıktan sonra sorun güncelliğini koruyacaktır. Irak krizinin aşılmasıyla NATO ve BM İmparatorluğun ihtiyaçlarına göre işlevlendirilerek yapılanacaktır.

Devrimciler için önemli olan, devrimci olanakları açığa çıkarmak ve bu devrimci olanakları yaratan tarihsel uğrakları iyi okumaktır. Bazı tarihsel uğraklar, devrimcileri konuşmak için kürsüye, sahneye ve sokağa davet eder: 1848 Avrupası, Ekim Devrimi ve 68 hareketi gibi... Seattle'la başlayan, 15 Şubatla devam eden küresel muhalefetin direnişi gibi... Artık iç dinamikler, dış dinamikler kalkmıştır. Dünya devrimci dinamiklerin politik konsepti ortaklaşmıştır: Kapitalizm ve savaş. Bütün orduların dağıtıldığı, bütün silah fabrikalarının kapatıldığı, bütün sınırların kaldırıldığı, herkesin birer dünya vatandaşı olduğu "başka bir dünya mümkün"dür.

Şenliğe Davet

Ulusal egemenlik temelli bir iktidar işleyişinden küresel çapta işleyen, çok merkezli ve hiyerarşik olarak yapılanan emperyal bir otorite modeline geçişin gerilimleriyle şekillenen Irak savaşı, BM ve NATO gibi kapitalizmin emperyalist döneminin ihtiyaçlarına göre yapılanmış kurumlarda ulusötesi egemenliğin kaynağı ve uygulanışıyla ilgili krizlere yol açtı. Bu kurumların kapitalizmin imparatorluk döneminin ihtiyaçlarına uygun olarak yeniden yapılanması sorununun emperyal güçlerin acil gündemi haline gelmesiyle ilişkili olarak, Irak'ta işgalin başlamasından bu yana, küresel piyasanın işleyişini küresel çapta bir siyasal gücün istikrarının güvencesine bağlamak yönünde somut adımlar atılıyor. Geçtiğimiz yıl 3 Haziran'daki NATO toplantısında ittifakın küresel bir güvenlik organına dönüşerek terörle mücadele karakteri kazanmasına karar verildi ve bu yıl 28-29 Haziran'da İstanbul'da yapılacak NATO toplantısında ise Irak'ı da içine alan 'Büyük Ortadoğu' diye adlandırılan istikrarsızlık kuşağının yeni güvenlik anlayışına uygun olarak yeniden yapılandırılmasında NATO'nun oynayacağı rol ve bu role uygun olarak örgütün komuta ve güç yapıları yeniden tanımlanacak. Bu anlamda bu toplantı, küresel güvenlik ve küresel demokrasi söylemi üzerinden egemenlik ve meşruiyet mekanizmalarının yeniden tanımlandığı yeni bir küresel iktidar yapılanmasının çelişkilerinin ve krizlerinin çözümü doğrultusundaki eğilimin en somut adımlarından biri olarak görülmeli. Dünyanın krizlerinin

ve çelişkilerinin yoğunlaştığı bu coğrafyada siyasal/toplumsal dinamiklerin Irak, YÖK, AB ve Kıbrıs meseleleri üzerinden içine düştüğü gerilimler; kapitalizmin bu yeni ontolojik yapılanmasına uyum sürecinin doğrudan ve gerçekçi sorunları olarak yaşanıyor. Bu coğrafyada yaşanan sorunlar artık ne ulusal, ne bölgesel sorunlar olarak algılanabilir. Haziran'da gerçekleşecek olan NATO toplantısı; gerek NATO'nun gerekse Türkiye'nin İmparatorluğun siyasal bir aktörü olarak yapılanmasında tarihsel bir uğrak olarak anılacak olması anlamında, siyasetin aklının ulusal ya da bölgesel bakışlarla darlaştırılamayacağının bir kanıtıdır. Karşıdan bir politik kuruculuğun sorumluluğunu taşıyan bu toprakların devrimci hareketinin, küresel kapitalizmin bütünlükçü saldırıları karşısında koyacağı ağırlık, bu tarihsel uğrakta yapacağı müdahalenin aklının nereden kurulduğu ile doğrudan ilişkili olacak.

Dünya 1991 Körfez Savaşı'ndan, özellikle de 11 Eylül'den bu yana artarak; küresel piyasanın işleyişini mümkün kılacak yeni bir küresel düzenleme modelinin siyasi, askeri ve ekonomik normlarına direnen coğrafyalara karşı emperyal güçlerin stratejik ortaklığı temelinde yürütülen askeri müdahalelerden geçiyor. İmparatorluğun iktidar işleyişinin istikrarını sağlayacak küresel düzeyde yeni bir otorite yapılanması yönündeki eğilimler olarak algılanabilecek bu stratejik ortaklıklar, Irak savaşının yol açtığı krizlerin belirlenimleriyle beraber normlar ve mekanizmalar düzeyinde kurumsallaşma sürecine girmiş bulunuyor. Ulusal egemenlik temelinde tanımlanmış emperyalist devletler merkezli iktidar yapıları arasındaki çatışkılarla belirlenen tarihsel bir dönemde, toprak bütünlüğüne (ulusal pazarların işleyişine) yönelik tehditlere karşı ulusal sınırları temel alan, Atlantik'in iki yakasının siyasi ve askeri ittifakının güvencesindeki uluslararası bir güvenlik örgütü olarak yapılanan NATO'nun işlevi ve müdahale alanı küresel iktidar yapılanmasının ihtiyaçlarına göre yeniden tanımlanıyor. Colin Powell'ın deyişiyle; engin topraklar, ham madde kaynakları ve kaba güç elde etmek gibi emperyalist alışkanlıkların ne kadar boş olduğunun anlaşılmasıyla beraber artık insan sermayesine, toplumsal güvene, ticarete ve ulusların hem kendi içlerinde, hem de birbirleri arasındaki işbirliğine 'yatırım' önem kazanmış bulunuyor. Rekabetin ve karlılığın küresel bir piyasa işleyişine bağımlı kılınması yönündeki bu yeni stratejik ortaklık anlayışıyla beraber, kapitalizmin ulusal pazarlar

üzerinden işlediği dönemin siyasal istikrar unsurları olarak ulus devletlerin egemenlik yapıları, bugün artık kapitalizmin iktidar işleyişine en büyük tehdidi oluşturuyor. İmparatorluğun bütün bir dünyayı küresel tekellerin faaliyet alanı haline getirmeye, küresel iktidar yapılanmasının yeni siyasi istikrar unsurları olarak emperyal merkezler ve bu merkezler arasındaki BM, NATO ve AB gibi stratejik ortaklıklar dışında, dünyayı silahsızlandırmaya dönük siyaseti ile geçmiş dönemin iktidar yapıları arasındaki bu gerilim bugün Afganistan'da, Irak'ta açık askeri çatışmalara dönüşüyor. İmparatorluğun bu askeri operasyonlarının siyasi söylemi olarak gündeme getirilen küresel demokrasi ve küresel güvenlik normları, 'tehdit' olarak algılanan coğrafyaları imparatorluğun siyasal ve ekonomik düzenlemesinin doğrudan öznesi haline getirmenin siyaseti olarak örgütleniyor. İstanbul'daki NATO toplantısının da konusunu oluşturan, Irak'tan Afganistan'a, Kafkaslardan Kuzey Afrika'ya kadar uzanan 'Büyük Ortadoğu' coğrafyası; serbest ticaret anlaşmalarıyla, özelleştirmelerle, askeri müdahaleler ve anti-terör yasalarıyla imparatorluğun bütünlüklü saldırısıyla karşı karşıya.

NATO'yu İmparatorluğun bu bütünlüklü saldırısının merkezi askeri gücü olarak yapılandırma yönündeki siyaset, kapitalizmin emperyalizm döneminden imparatorluk dönemine geçişin ortaya çıkardığı yeni egemenlik kaynakları ve hakları üzerinden şekilleniyor. İmparatorluğun iktidar işleyişine direnen coğrafyalara ilişkin stratejik bir tutum geliştirme ihtiyacı BM, NATO ve AB gibi geçmiş dönemin iktidar yapılarının küresel çapta bir siyasi oluşumun aktörleri olarak yeniden yapılanmalarını zorunlu kılıyor. İmparatorluğa herhangi bir coğrafyadan gelebilecek tehditlere karşı NATO'nun müdahale alanı sınırsızlaştırılarak imparatorluğun dikey müdahalelerinin meşru merkezi ordusu olarak işlevlendirilmesi öngörülüyor. Bu çerçevede NATO'nun askeri kuvvetlerinin ve komuta yapısının; terörizm, kitle imha silahları ve devletlerin çözülmesiyle ortaya çıkan siyasal istikrarsızlıklar gibi görünürlüğü ve öngörülebilirliği çok daha düşük olduğu için, çok daha dinamik ve anında müdahaleler gerektiren tehditler karşısında esnekleştirilmesi hedefleniyor. Bu esneklik ifadesini, İmparatorluğun emperyal merkezlerinin küresel piyasa normları üzerindeki konsensüsü temel alınarak ittifakın Doğu Avrupa ülkelerini içermesi, Akdeniz ülkeleri, AB, Rusya ve Çin ile stratejik ortaklıklar kurması yönündeki

eğilimde buluyor. Önleyici ve anında müdahaleler için, askeri sermayeyle doğrudan işbirliği yoluyla, hareket halindeki askeri birlikleri ve araçları, hatta insan göçünü bile uzaktan izleyebilen ve denetleyebilen projeler geliştiriliyor. Piyasanın evrensel değerleri olarak küresel güvenlik ve küresel demokrasi normları, NATO'nun ya da diğer emperyal merkezlerin, küresel piyasanın işleyişini siyasi ve askeri olarak güvence altına alan ulusötesi bir egemenlik işleyişinin kurumları olarak, müdahale etme haklarının meşrulaştırıcı söylemi olarak toplumsallaştırılıyor. İmparatorluğun iktidar işleyişini tehdit edebilecek işçileri, yoksulları, köylüleri, göçmenleri, işsizleri, kadınları, din ya da etnik temelli toplumsal ilişkileri piyasa işleyişinin rekabet, kar, güvenlik, piyasa dostu devlet ve demokrasi gibi evrensel normlarına (piyasa zorunluluklarına) tabi kılan politikalar ve söylemler; imparatorluğun küresel askeri ve siyasi operasyonlarının meşruluğunun maddi koşulları olarak örgütleniyor.

Bütün bir dünya coğrafyasının küresel kapitalizmin askeri ve siyasi müdahalelerinin nesnesi haline getirildiği, egemenliğin ve bu egemenliği kullanma biçimlerinin küresel çapta hiyerarşik olarak yapılanan çok merkezli bir siyasi ve askeri güce bağımlı kılındığı gerçeği; içinde bulunduğumuz tarihsel dönemin maddi koşullarının emperyalist merkezler arası çelişkiler ya da sermayenin küresel ekonomik alanına denk düşen küresel bir devletin yokluğunda tek bir emperyalist merkezin hegemonyası altındaki çoklu bir devletler sistemi üzerinden okunmasını olanaksız hale getiriyor. Emperyal merkezlerin çelişkili birlikteliği temelinde egemenlik alanının ve egemenliğin siyasi, askeri ve ekonomik biçimlerinin küresel düzeyde yapılanması yönündeki eğilim, kapitalizmin ulus devlet merkezli tarihsel bir iktidar işleyişi olan emperyalizmin ontolojik zeminini ortadan kaldırıyor. Bu eğilimin bu topraklardaki en doğrudan deneyimi olarak Haziran ayında İstanbul'da gerçekleştirilecek olan NATO toplantısı, kendini emperyalizme karşı ulusal sınırların korunması temelinde bağımsızlık söylemi içinden kuran devrimci hareketin, kapitalizmin bütünlükçü saldırısı karşısında dünyalılaşarak kendisini aşmasının tarihsel bir olanağını sunacak. Küresel kapitalizmin maddi çelişkilerinin yoğunlaştığı bir coğrafyanın tam da merkezinde bulunan devrimci hareket için NATO karşıtı küresel bir hareket yaratabilme sorunu, geçmiş dönemin çelişkileri üzerine kurulu bir siyasal akıl içinden geliştirilen anti-emperyalizm

söylemi yerine sermayenin imparatorluğunu doğrudan karşısına alan ve dünyadaki devrimci hareketin bütününe seslenen bir söylemin eylem cephelerini yaratabilme sorunudur. Küresel kapitalizmin bütünlükçü saldırısına karşı küresel bir direnişin siyasal söylemi ancak NATO karşıtlığının bir dünya sorunu olarak örgütlenmesiyle yakalanabilir. Kapitalizmin iktidar ilişkilerini dağıtan karşıdan bir kuruculuk, dünyadaki bütün direnişçilerle buluşabilecek doğrudan komünist özlü taleplerle kendini gerçekleştirebilir. Bütün orduların dağıtıldığı, silah fabrikalarının kapatıldığı, sınırların kaldırıldığı başka bir dünya için 28-29 Haziran'da İstanbul'u dünyalı olmanın coşkusu ve kahkahasıyla şenlik alanına çevirebiliriz!

İMPARATORLUĞUN HİYERARŞİSİ

Kapitalizmin iktidar işleyişinin coğrafyasının sınırsızlaşmasıyla ekonomik, politik ve toplumsal ilişkilerin küreselleşmesi sürecinde, imparatorluğun emperyal merkezlerinin Irak Savaşı'yla beraber içine düştüğü kriz; küresel bir egemenlik modeline geçişin gerilim alanlarını somut bir biçimde açığa çıkardı. Nitekim, ABD'nin Irak'a müdahalesinin hemen ardından küresel egemenlik yapılanmasının hiyerarşisinin yeniden kurulması yönünde atılan bir dizi adım; emperyal merkezler arasındaki çatışmaların, çok merkezli yapılanan ve tek merkezli ilişkilere dayanan yeni bir küresel egemenlik yapılanmasının hiyerarşisinin kuruluşu sorunuyla doğrudan bağlantılı olduğunu ortaya koydu. İmparatorluğun askeri gücü gibi hareket eden ABD ile küresel düzene hükmedebilme gücünü elinde bulunduran diğer emperyal merkezler arasında küresel güç dengelerinin yeniden kuruluşuyla ilgili olarak yaşanan bu krizler, BM ve NATO gibi küresel egemenlik yapılarının imparatorluğun askeri ve siyasi işlevlerinin iç içe geçirilmesi temelinde yeniden yapılandırılması yoluyla çözüme kavuşturulmaya çalışılıyor. ABD'nin diğer emperyal merkezlerin siyasal desteğini almadan Irak'a karşı açtığı savaşın ardından ortaya çıkan, imparatorluğun çok merkezli yapılanan tek merkezli hiyerarşik işleyişini güvence altına alma sorunu; küresel siyasi ve askeri müdahalelerin meşru zeminlerini tanımlamak ve kurumsallaştırmak yönünde atılan somut adımları da beraberinde getirdi.

Geçtiğimiz Haziran ayında İstanbul'da yapılan NATO toplantısında, Irak'ı da içine alan Kuzey Afrika'dan Kafkaslar'a kadar uzanan Büyük Ortadoğu coğrafyasının AB ve ABD'nin güvencesi altındaki transatlantik sistemin siyasi ve askeri gücüne tabi kılınması yönünde bir dizi karar alındı. Bu toplantıdan yaklaşık bir yıl önce, NATO'nun terörle mücadele eksenine oturtularak imparatorluğa herhangi bir yerden gelebilecek tehditlere karşı koyabilecek bir küresel güvenlik örgütü olarak yeniden yapılanacağı ilan edilmişti. Bu anlamda, İstanbul'daki toplantıdan Irak ve Afganistan'ı da içine alan Büyük Ortadoğu coğrafyasına yönelik müdahalelerin NATO'nun askeri güvencesi altına alınması yönünde bir uzlaşmayla çıkılması bekleniyordu. Her ne kadar Irak'ta geçici hükümetin devreye girmesinden sonra ABD doğrudan bir polis gücü pozisyonunu devam ettiriyor olsa da bugün imparatorluğu kendi krallığına dönüştürmeye oynamak yerine diğer emperyal merkezlerin siyasal desteğini arkasına alarak imparatorluğun çok merkezli işleyişinin disiplini altına girmiş görünüyor. ABD'nin gerilemesine karşılık olarak NATO, Irak'taki güvenlik kuvvetlerinin eğitimini üstlenmeyi kararlaştırdı. Rumsfeld'in Ekim ayında Arap ülkeleriyle birlikte gerçekleştirilecek G8 toplantısı öncesinde ABD kuvvetlerinin Irak'ta barış sağlanmadan önce de çekilebileceği yönündeki açıklaması, Irak'taki işgalin NATO'nun askeri gücüne devredilmesinin uzak bir ihtimal olmadığını gösteriyor. ABD'nin askeri gücüyle diğer emperyal merkezlerin siyasal gücü arasında yaşanan gerilim, Büyük Ortadoğu coğrafyasına yönelik siyasi, ekonomik, askeri ve toplumsal müdahalelerin imparatorluğun hiyerarşisinin zemini üzerine oturtulmasıyla çözülmüş görünüyor. Bu süreci, ardı sıra açıklanan G8 ve NATO sonuç bildirgelerinde Transatlantik ittifakının Doğu Avrupa, Balkanlar, Akdeniz, Ortadoğu ve Kafkasya ülkeleriyle askeri, siyasi ve ekonomik ikili anlaşmalar yoluyla etkinlik alanının genişlemesine yapılan vurgulardan izlemek mümkün. Buna göre, NATO'ya yeni katılan Doğu Avrupa ülkelerinin askeri komuta yapılarını NATO'nun gücü haline getirebilmelerine dönük adımlarının desteklenmesi, yoğun çatışmalara sahne olmuş Arnavutluk, Hırvatistan ve Makedonya'nın NATO'ya adaylık sürecinin gereklerini yerine getirmesi, Gürcistan, Azerbaycan ve Özbekistan gibi Orta Asya ve Kafkasya bölgesinden müttefiklerle stratejik ortaklık anlaşmalarına gidilmesi karara bağlanmış durumda. AB'nin siyasi ve ekonomik ortak-

lıklar temelinde Akdeniz ülkelerini imparatorluğun egemenlik işleyişine içerme siyasetini oluşturan EUROMED sürecine paralel bir biçimde NATO'nun eş zamanlı başlatmış olduğu Akdeniz Diyalogu, bu bölgedeki ülkelerin imparatorluğun hiyerarşisinin tahakkümü altına alınarak NATO'nun küresel güvenlik konseptine göre yeniden yapılandırılmaları üzerine odaklanan bir süreç olarak tasarlanmıştı. İstanbul'da, bu süreci tamamlamak ve derinleştirmek üzere sınırları Kuzey Afrika'dan Orta Asya'ya kadar genişletilmiş Ortadoğu bölgesine ilişkin olarak "İstanbul İşbirliği Girişimi" başlatıldı. İkili anlaşmalar yoluyla bu bölgedeki askeri kuvvetlerin NATO'nun komutası altına alınmasını ve herhangi bir yerden gelebilecek tehditlere karşı NATO'nun imparatorluğun meşru merkezi ordusu olarak yapılandırılmasını hedefleyen bu girişim, imparatorluğun egemenlik işleyişine direnen ulus devletlerin siyasi ve ekonomik zor, Irak ve Afganistan örneklerinde görüldüğü gibi gerektiğinde doğrudan savaş yoluyla tabi kılınmasını öngören Büyük Ortadoğu projesinin askeri boyutunun NATO tarafından güvence altına alındığını gösteriyor. Haziran'daki G8 zirvesinde bu bölgeye dönük olarak emperyal merkezlerin yürüttüğü AB-EUROMED projesi, ABD Ortadoğu İşbirliği Girişimi ve Japon-Arap Diyalogu gibi girişimlerin imparatorluğun egemenlik mantığı altında birleştiği ve bu girişimlerin birbirinin önünü kesmek yerine birbirlerini desteklediği vurgulandı. Bu projelerin metinsel içeriklerine bakıldığında, 2000'li yılların ilk çeyreği içinde söz konusu coğrafyanın DTÖ'nün ilkelerine referansla, küresel sermayenin girişimlerine açık bir serbest ticaret alanı olarak yapılandırılacağı görülebilir. Bu anlamda Büyük Ortadoğu projesi, bu coğrafyadaki ülkelerin ulus-devlete dayalı egemenlik işleyişlerinin çözülerek imparatorluğun hiyerarşik olarak düzenlenmiş siyasi, askeri ve ekonomik egemenlik yapılarına içerilmelerinin bütünlüklü siyasetidir. Projenin doğrudan belgesi ya da verisinin açıklanmamış olmasına rağmen, bölge ülkelerinin imparatorluğun hiyerarşisini oluşturan NATO, BM, AB, DTÖ, DB ve IMF gibi ulusötesi egemenlik yapılarının tahakkümü altına alınması yönündeki girişimler, bu projenin doğrudan hayata geçirilmesi olarak görülmeli. Şimdiye kadar EUROMED ve DB'ndan özellikle Kuzey Afrika'ya ve Suriye, Lübnan, Mısır gibi Ortadoğu ülkelerine bütün toplumsal alanların ticarileştirilmesi karşılığında aktarılan krediler ya da Irak'ın IMF programına tabi kılınması yönündeki hazırlıklar,

NATO ve AB ile kurulan askeri, siyasi ve ekonomik ortaklıklar; ancak imparatorluğun bölgeye dönük bütünlüklü saldırısının içinden görülebilir.

İmparatorluğun egemenlik işleyişi içinde, emperyal merkezlerin kendi aralarındaki ya da diğer öznelere göre hiyerarşik konumlanışları, güç dengelerinin çatışkılı kuruluş sürecine bağımlı olarak sürekli yeniden düzenlenmeye açık bir alan oluşturuyor. Eylül ayında gerçekleştirilen BM genel kurul toplantılarında Almanya, Japonya, Hindistan ve Brezilya'nın Güvenlik Konseyi'nin veto yetkisine sahip daimi üyeleri arasında yer alma isteklerini gündeme getirmeleri, imparatorluğun egemenlik işleyişinin hiyerarşisini oluşturan kurumların yeni işlevlerine uygun olarak yeniden düzenlenmelerinin somut bir ihtiyaç olarak gündemde olduğunu gösteriyor. İkinci Dünya Savaşı sonrası uluslararası düzenin istikrarını sağlamak üzere iki kutuplu dünyanın güç merkezlerinin güvencesine bırakılan BM Güvenlik Konseyi'nin geçmiş dönemin yenik devletleri Almanya ve Japonya'yı içine alarak genişlemesi, imparatorluğun egemenlik biçiminin çok merkezli yapılanan tek merkezli hiyerarşik işleyişini oturtmak yönünde bir adım olacaktır. Geçen yıl DTÖ'nün Cancun toplantısında kendi mallarının serbest dolaşımının önünü kestiği için emperyal merkezlerin koyduğu tarım kotalarına en çok direnen ve aslında tarımda serbestleşmenin derinleştirilmesini zorlayarak küresel sermayeden pay kapma heveslerini dile getiren Hindistan ve Brezilya'nın bu çıkışı ise, imparatorluğun egemenlik işleyişinin meşruiyetinin sağlanabilmesi için eski üçüncü dünyanın en gelişmiş aktörlerine küresel hiyerarşinin içinde doğrudan siyasi yetki alanı tanınabileceğinin bir göstergesi.

İmparatorluğun hiyerarşik egemenlik biçiminin askeri ve siyasi bir aktörü olarak yapılanabilmesi AB sürecine endekslenmiş olan Türkiye için AB'ye uyum süreci, ulus devlet egemenliğine dayanan iktidar işleyişinden küresel sermaye birikim sürecine uygun olarak şekillenen egemenliğin yeni siyasi biçimlerine bir geçiş süreci anlamına geliyor. Bu anlamda Türkiye Aralık'ta AB'ye girişle ilgili somut bir sonuç elde ederek imparatorluğun hiyerarşisinin askeri ve bir siyasi aktörü olarak yapılanma sürecini hem iç hem de dış güçler dengesi açısından güvence altına almayı hedefliyor. İç güçler dengesinin yapılanışı üzerinden bakıldığında, geçen yıl Irak, Kıbrıs ve YÖK meseleleri üzerinden kapitalizmin yeni iktidar işleyişine uygun olarak yapılanma so-

rununun yarattığı iç gerilimler ve direnmeler şimdilik atlatılmış görünüyor. Ancak Aralık ayında net bir sonuç alınamadığı takdirde ordu, YÖK ve bürokrasi içinden ulus devlet egemenliğine dayalı iktidar işleyişinde direnebilecek eğilimlerin yeniden bir krize yol açmaları şaşırtıcı olmayacak. Küresel sermayenin organik bir parçası haline gelebilmek için AB sürecine tam destek veren sermaye çevrelerinin içine düşeceği bunalım, iç ve dış güçler dengesinin krizlerini tetikleyecektir. Bu anlamda, İmparatorluğun yeni egemenlik yapısının çatışkılı kuruluş sürecinin gerilimleri ve krizleri görülmeden üretilen burjuva özlü demokratik talepler bu sürecin siyasal gücüne dönüşme riskini taşırken ulusal bağımsızlıkçı anti-emperyalist söylemler kapitalizmin küresel iktidar yapılanması karşısında boşa düşecektir. İmparatorluğun Türkiye'nin de merkezinde bulunduğu coğrafyalara yönelik doğrudan ve merkezi askeri, siyasi ve ekonomik saldırıları karşısında emek cephesinin karşıdan bir kuruculuğu üstlenebilmesi, imparatorluğun bu coğrafyaların da sınırlarını aşan bütünlüklü saldırısını doğrudan karşısına alan anti-kapitalist bir küresel direnişin örgütlenmesiyle mümkün olabilir.

Emperyal Faşizm ve Komünist Siyaset

AB'ye tam üyelik için müzakere tarihi almakla birlikte sınıflar mücadelesi tarihi açısından önemli bir siyasal sürece girdiğimizi, müzakere tarihi alana kadar güçlerin ve güç ilişkilerinin zamana yattığını, gelişmelere göre bu aktörlerin konuşmaya başlayacaklarını ve güçlerin ve güç ilişkilerinin yeniden kurulduğu gerilimli ve sert bir 10-15 yıl yaşayacağımızı özellikle belirtmiştik. İlk konuşma, faşist hareketten geldi. Bu süreçte özgürlükçü güçleri sindirmek, terörize etmek ve politik güç olarak süreçten dıştalamak için, yeniden faşizmin devreye sokulduğu görülmektedir.

Bu durum, konjonktürel bir olay değildir. Güçlerin ve güç ilişkilerinin yeniden kurulduğu bu süreçte yapılmış olan siyasal bir operasyondur. Konsept, konu ve zamanlama iyi planlanmış görünmektedir. Zamanlama olarak Newroz'un, olay olarak bayrağın seçilmesi hiç de tesadüfi değildir. Toplumun en hassas noktasından kalkarak, bir taşla üç beş kuş vurulmaya çalışılmaktadır. Temel amaç, milliyetçilik kategorisi içerisinde, bütün toplumsal ve siyasal dinamikleri yeniden kurmaktır. Bunun için, AB sürecinin en hassas konusu olan Kürt sorunu üzerinden bu amaç gerçekleştirilmek istenmektedir. Ya bölücüsün ya da milliyetçisin! Bunun bildik bir söylem olduğunu biliyoruz. Bu resmi söylemin, dönem dönem işe yaramasına karşın yıprandığını da biliyoruz. Fakat üzerine düşünülmesi gereken ve ciddi bir tehlike arz eden konu, faşist hareketin anti-emperyalist söylemi

kullanmasıdır. Faşist hareketin anti-emperyalist söylemi kullanmasının samimi olup olmadığının tartışılması, işin stratejik boyutunu ortadan kaldırmamaktadır. Faşist hareketin, Kürt hareketine bölücülük söylemini aşan, anti-emperyalist söylemle karşı çıkması düşündürücüdür. Bu bağlamda temel amaç, toplumsal-siyasal dinamiklerin, milliyetçilik konsepti üzerinden ABD, AB ve Kürt hareketine karşı anti-emperyalist bir söylemle yeniden kurulmasıdır.

Emperyal Faşizm ve Milliyetçilik

Sermaye birikim sürecinin genişleyerek üretimi ve yeniden üretiminin, artık içerisi ve dışarısı yoktur. Dünyanın hangi coğrafyasında olunursa olunsun, küresel sermayenin organik bir parçası olmadan küresel rekabette emeğin verimli kılınması, sömürüsü ve buna bağlı olarak artı-değer üretimi, yani kâr mümkün değildir. Bir başka deyişle kapitalizm, küresel sermayeye dünyanın her yerinde emeğin gerçek tahakküm altına alınmasını emretmektedir. Küresel sermayenin yoğunlaşması, ulusal sermayelerin tasfiyesi üzerine kurulmuştur. Bu, küresel bir egemenlik ilanıdır. Ulus devlet, emeğin sınırlar altına alınarak ıslah edilmesidir. Bu, "ulusal sınırlar içindeki emeğin sömürüsü, artık küresel sermayenin egemenliği altındadır" emrinin ilanıdır. Küresel egemenlik, bu bağlamda bir egemenlik biçimi olarak ulus devlet egemenliğine meydan okumaktadır. Direnen ulus devletlerin egemenliğini savaşla dağıtıp küresel demokrasi nosyonu altında yeniden kurmak, bütün toplumsal ilişkileri küresel sermaye tarafından metalaştırmak, kapitalist imparatorluğun temel eğilimi olmuştur. Ulusal devletler, kapitalist imparatorluğun hiyerarşisi içinde yeniden kurulmaktadır. Başka bir deyişle ulusal egemenlik, postmodern bir yerden yeniden yapılanmaktadır. Biz, kapitalizmin gelmiş olduğu bu egemenlik biçimine "emperyal faşizm" diyoruz.

Emperyal faşizm, küresel sermayenin yoğunlaşmasına ve merkezileşmesine bağlı olarak, tasfiye ettiği sermaye çevrelerinin egemenliklerini de kırmaktadır. Bu kırılışa cevap, milliyetçilik olmaktadır. Kapitalizmin emperyalist döneminde kurulan güçler ve güç ilişkileri, kapitalist imparatorluk döneminde yeniden dizayn edilmektedir. Kapitalist güçler arasındaki bu egemenlik krizi, postmodern dönemin temsiliyet krizidir.

Birinci ve İkinci Cumhuriyetçiler

Birinci cumhuriyet, dışarıya karşı emperyalizm, içeride ise Kürt, şeriat ve komünizm tehdidi üzerine kuruldu. Kurtuluş Savaşı, 1. Dünya Savaşı'nın bu coğrafyadaki devamıdır. Bir başka deyişle birinci cumhuriyet, 1. Dünya Savaşı'nın içinden kurulmuştur. İttihatçılar önderliğinde Osmanlı, 1. Dünya Savaşı'nın en önemli aktörlerinden birisidir. Savaş içerisinde değerlendirilen küçük bir güç değil, tam tersine tarihin hareketini belirleyen zayıf fakat emperyal bir güç olarak konumlanmıştır. Yenilen tarafta olması, bu gerçeği değiştirmeyecektir. Bundan dolayı birinci cumhuriyet, 600 yıllık imparatorluk kültürünün mirasının da temsilcisidir. Bu bağlamda, birinci cumhuriyet egemenliğinin kuruluşu, demokratik bir ulusçuluk tartışmasının ötesindedir ve 1. Dünya Savaşı'nın yenilgisini içine sindiremeyen bir emperyal milliyetçilik, her zaman devletin ve toplumun ruhunda taşınmıştır. Toplumsal ve siyasal tarihimizde milliyetçilik, ezilen bir ulusun ezen ulus emperyalizmine karşı burjuva bağlamda demokratik bir yerden kurulmaktan çok, bir fetih gücü, imparatorluk ve cihan devleti, tahakküm ve iktidar söylemi olarak kurulmuş, kurulmaya da devam etmektedir. Siyasal islamın birinci cumhuriyetle savaşımı, laiklik-anti laiklik sorunundan öte, bir iktidar paylaşımı savaşıdır. Siyasal islam, imparatorluk mirasını taşıyan siyasal bir güçtür. İktidarı paylaşmak istemektedir. AK Parti, islamı liberalleştirerek, küresel iktidar işleyişini belirleyen emperyal aktörlere yakın görünmekte ve AB sürecine dayanarak, siyasal islamın birinci cumhuriyetle sorununu çözmek istemektedir. Bu yolda da uzun bir mesafe kat edilmiştir.

AB'ye üyelik süreci, ikinci cumhuriyetin kuruluşudur. Güç ve güç ilişkilerinin yeniden kurulacağı bir süreci ifade etmektedir. AB'ye üyelik sürecine çok içeriden bakılmıştır. İslami, Alevi ve Kürt güçlerin demokratik taleplerinin AB sürecinde çözüleceği öngörüsü, ciddi bir kitlenmeyi de beraberinde getirmiştir. Bu kitlenme, siyasal ve toplumsal süreci içinden çıkılmaz bir kör dövüşüne sürükleyebilir. Siyasal islam, birinci cumhuriyetle sorununu çözme zeminine girmiştir. İlerlenmesi, ikinci cumhuriyetin kuruluşuna bağlıdır. Ordu ve Ak Parti, ikinci cumhuriyetin kurucu güçleridir. Fakat bu güçlerin adım atabilmeleri, kapitalizmin yeni egemenlik biçimi olan imparatorluğun kuruluşunu stratejik olarak iyi okumalarından ve bu okumaya uygun olarak güçlerini konuşturmalarından geçmektedir. Türkiye, kapitalist

imparatorluğun savaşla kurulduğu bir coğrafyanın tam da göbeğinde bulunmaktadır. Güncel politikalarla süreci atlatmak mümkün görünmemektedir. Bugüne kadar bekle gör siyaseti tıkanmıştır. Çünkü Kürtler, ikinci cumhuriyetin kurucu gücü olmak istemektedir.

Geçenlerde, büyüme oranı yüzde 9.9 olarak açıklandı. Cumhuriyet tarihinin en yüksek büyüme oranı olduğu ilan edildi. Fakat yoksullaşmanın ne oranda olduğu konusunda kimse bir şey söylemedi. Bu büyüme oranı, sermaye yoğunlaşmasını, yani birçok küçük üretimin tasfiye edilerek sermayenin merkezileşmesini ifade etmektedir. Yoksullaşma artmıştır. Büyük sermaye, küresel sermaye ile organik bütünleşmesini derinleştirmiştir. Dünya ekonomik-siyasal süreci, devletin egemenlik gücünü zayıflatmıştır. Devlet, egemenlik gücünü koruyarak reform sürecini atlatmaya çalışmaktadır. Ya ABD ya da AB üzerinden, bu egemenliğini korumaya çalışmaktadır. Fakat açıkça görülmüştür ki, gerek AB gerekse ABD, kapitalizmin emperyal konseptinde ortak stratejiye sahiptir. Gelinen noktada devlet, bir temsiliyet ve egemenlik krizi içerisindedir. Devlet, siyasal konseptinde değişiklik yapmak zorundadır. İşte bayrak provokasyonu, tam bu siyasal tıkanıklık sürecinde örgütlenmiştir. Toplumsal-siyasal güçleri, faşist hareketin milliyetçilik konseptinde kurmaktadır. Ve faşist hareket, milliyetçiliği, anti-emperyalist ve Kemalist boyuta taşıyarak genişletmektedir. Toplumsal ve siyasal güçler, "AB'ye evet" diyenler ve "AB'ye hayır" diyenler olarak bölünmüştür. "Hayır" diyenler birinci cumhuriyetçilerin, "Evet" diyenler ikinci cumhuriyetçilerin arkasında politik olarak dizilmektedirler. Birinci cumhuriyetçiler ulusalcı, milliyetçi, anti-emperyalist, Kemalist, ikinci cumhuriyetçiler ise vatan haini ilan edilmiş bulunmaktadır. Kapitalizmin ve kapitalist güçlerin bu temsiliyet ve egemenlik krizi, bizim krizimiz değildir. "Evet bizim krizimiz değil; fakat biz güncel siyaset yapıyoruz " diyenler, bir gün kendilerinin politik olarak milliyetçi cephenin zemininde olduklarını görecekler.

İmparatorluğun Krizi ve Komünist Siyaset

Kapitalizm, yeni bir egemenliğin kuruluşu içinden geçerken yeni bir egemenlik krizi yaratmıştır. Bu, bir temsiliyet ve temsiliyet biçimi olan ulus devlet krizidir. Küresel sermaye, sınırsız genişlemesine engel olan her türlü temsiliyet biçimine meydan

okumaktadır. Temsili demokrasi üzerinden ulusal egemenlik ve ulusal devlet yerine, emperyal demokrasinin küresel nosyonlarına göre yapılanmış teritoryal devletlere geçişin krizidir. Bu durum, modernizmin egemenlik biçiminin tasfiyesidir. Bu kriz, ancak emperyal faşizm tarafından yönetilebilir. Emperyal faşizmin yaratmış olduğu ulusal egemenlik krizi, yerel milliyetçiliği üretmektedir. Emperyal faşizm, insanlığı milliyetçilik, savaş ve din söylemlerinin naralarıyla barbarlığın içine sürüklemektedir. Kapitalist imparatorluğun bu egemenlik krizine, modernizm içinden yani ulusal sol, ulusal sınır ve ulusal devlet söylemleriyle yanıt üretilemez.

Sınıflar mücadelesi, ulusal sınırlara hapsedilemez. Emeğin siyasetini ulusallaştırmak, sınırı ve ulusu olmayan sermayenin emeğe koyduğu bir yasaktır. Sınıflar mücadelesi küreselleşmiştir. Emek siyaseti, ancak küresel siyaset üretebildiği oranda özgür ve bağımsız olabilir. Kapitalist güçler arası egemenlik savaşı içinde taraf olmaktan, ancak küresel bir siyasetle çıkılabilir. İmparatorluğun krizi, bu devrimci imkanı komünistlere sunmaktadır. "Emperyalist savaşı iç savaşa çevir" sloganı nasıl devrimci bir işlev göstermişse, "emek siyasetini her yerde küreselleştir" sloganı da günümüzün devrimci siyasetidir.

Komünistler, insanlığın vicdanı, onuru ve adaletidir. Bugün, anti-militarist söylemle savaş karşıtlığı komünist bir siyasettir. Bütün ulusal ve uluslararası orduların dağıtılmasını ve silah fabrikalarının derhal kapatılmasını istemek komünist bir taleptir. Her tür temsili demokrasi üzerine oturtulmuş egemenlik anlayışlarına karşı çıkmak komünist bir siyasettir. Savaşı, milliyetçiliği, dini ve temsiliyeti egemenliğin siyaseti olarak üreten devleti reddetmek komünist bir taleptir. Sınırlar egemenler içindir. Egemenler arası çıkar çatışması, sınırları üretmiştir. Sınırların kaldırılması siyaseti komünist bir siyasettir. Dünya vatandaşlığını istemek komünist bir taleptir. Komünistler değerler, kültürler ve özgürlükler için savaşırlar. Komünistler için değeri üreten, iktidarlar değil emektir. Bu bağlamda komünistler, değer olarak iktidarlara tapmaz. Yaşadığı topraklara, içtiği suya yediği ekmeğe, konuştuğu dile, kültüre saygı, siyaseti ve özgürlüğüdür. Topraklara evet sınırlara hayır demek komünist bir taleptir.

Gücü iktidarda, temsiliyette ve devlette görenler için, bu talepler ütopya olarak görülecektir. Fakat günümüzde komünistlerin görevi, Devrim kavramını devrimcileştirmektir.

4. Bölüm: Sermayenin İt Dalaşı: AB Süreci

Kapitalizme Oy Yok

Türkiye ekonomik, toplumsal, siyasal ve kültürel olarak yeniden yapılanmanın eşiğinde duruyor ve bu yapılanmanın krizini yaşıyor. 3 Kasım bu krizin sonucu olarak doğdu ve bunun krizin yönetilmesine uygun sonuçlanacağı görülüyor. Türkiye'nin içinde bulunduğu bu siyasal süreci doğru okumak ve konuşturmak stratejik açıdan önem taşıyor. "Strateji" kavramının önemini tekrar vurgulayarak devam edersek seçim somutunda bu siyasal süreç, yalnızca toplumsal formasyonun yeniden yapılanmasının ötesinde toplumsal-siyasal dinamiklerin de yeniden yapılanmasını gerekli kılıyor ve bu süreç ciddi krizlere gebe görünüyor. Bu sürecin toplumsal-siyasal dinamiklerin siyasal olarak yeniden yapılanmalarının getireceği iç gerilimlerin, tartışmaların ve çatışmaların sancılarıyla paralel geçeceği kesin. 3 Kasım ve sonrasında, Devlet dahil herkesin geleceğini belirleyecek bir siyasal sürece giriliyor.

Toplumsal formasyonun yeniden yapılanma krizine oturan bu siyasal süreci, Türkiye'nin bağımsız iç dinamiklerinin tarihsel-toplumsal deviniminin bir sonucu ya da ABD, Avrupa ve diğer merkez emperyalist güçlerin Türkiye üzerindeki kapışması olarak okumak yanlış sonuçları doğuracak eksiklikleri ifade ediyor. Daha köklü bir yerden bakmak daha doğru görünüyor. Kapitalizm tarihsel anlamda yeni bir iktidar yapılanmasına giriyor ve buna uygun eski iktidar işleyişini çatışkılı bir biçimde yeni iktidar işleyişine uygun olarak yeniden organize

ediyor. Direnenlere savaşla yanıt veriliyor. Türkiye, kapitalizmin küresel çapta yapılandığı bu iktidar işleyişine uygun bir yapılanmanın ve iç direnmelerin krizini yaşıyor.

Kapitalizm, her zaman dünya pazarı üzerinden kendini ifade eder; sorun, bu dünya pazarının nasıl bir iktidar ilişkisi üzerinden yapılandığıdır. Burada iki kavramın önemi öne çıkmaktadır: sermaye birikiminin yoğunlaşması ve dengesiz gelişme yasası. Bu iki kavram, kapitalizmin iktidar ilişkilerini belirleyen ve yapılandıran tekelleşme ve tekeller arası pazar rekabetini belirlemektedir. Kapitalizm, ulusal pazara dayanan, sermaye birikiminin yoğunlaşmasını ulus devlet iktidarıyla güvenceye alan rekabetçi dönemini yaşadı. Dünya pazarı, kolonyalizm üzerinden içerisinin belirlediği dışarısıydı. Ulusal pazar merkezli tekelleşme ulus devletlerle bütünleşerek tekelci devlet kapitalizmiyle kapitalizm, emperyalizm aşamasına geldi. Emperyalizm, tekeller arası dengesiz gelişim yasasının getirdiği çatışkıyı sömürgeler üzerinde ulus devlet aracılığıyla yürütüyordu. Bağımlılık ilişkisini belirleyen, ulus devlet merkezli emperyalist ülkelerdi. Kapitalizmin emperyalizm aşamasında dünya pazarı görece siyasal bağımsızlığa sahip yeni sömürge ülkelerde kapitalizmin yukarıdan aşağıya içselleştirilmesiydi. Bu dönemde kapitalizmin söylemi modernizm, emperyalizme karşı devrimci bir silah olarak kullanıldı: Ulusal kalkınma, sanayileşme, toplumsal ilerleme üzerinden Emperyalizme karşı ulusal bağımsızlık, Faşizme karşı temsil sistemine dayanan siyasal demokrasi...

Bu dönem kapandı.

Sermaye birikiminin yoğunlaşmasının merkezi ulusal pazarlardan dünya pazarına dönüştü. Artık üretimin, üretim planlamasının toprağı yok. Dengesiz gelişim yasası ulusal ekonomi merkezli zeminden küresel ekonomi merkezine geçti. Ulusal ve uluslararası tekellerin rekabetinden küresel tekellerin rekabetine geçiyoruz. Artık küresel tekellerin pazar savaşını, ulus devletler savaşı olarak görmeyeceğiz. İçerisi ve dışarısı kalmadı. Korunacak ulusal bir pazar ve ulus devlet yok; artık korunacak dünya pazarı ve kapitalist bir imparatorluk var.

Kapitalizmin imparatorluk döneminde siyasetin ontolojik paradigmasını kuracak ve toplumsal olarak kurumsallaştıracak sorunsal alan çözümlemesi, küresel tekellerin küresel pazar üzerindeki savaşımı, dengesiz gelişim yasası, rekabet ve bunun getireceği kriz ve bu krizi yönetecek aktörler ve bu aktörlerin

ilişkilerini iyi okumaktan geçiyor. Buradan durup baktığımızda Kapitalist imparatorluğun iktidar işleyişinde bazı noktalar net okunmakta, bazıları ise sürecin netleştireceği belirsizlikleri taşımakta. Bugün görülebilen ve belirsizlikleri belirginleştirecek olan netlik, küresel tekellerin, kapitalist imparatorluğu hukuksallaştırırken ulus devletlerin tarihsel işlevini bitirmek ve imparatorluğun iktidar işleyişine göre devletleri işlevlendirip yapılandırmaktır. Yeni sömürge ulus devletlerin ekonomik, toplumsal, siyasal ve askeri alanlar üzerindeki egemenliği alıp, Küresel kapitalizmin kalelerine (IMF, DÜNYA BANKASI, DÜNYA TİCARET ÖRGÜTÜ, NATO, G8 VE AB) devretmektir. Bu durum, kapitalist imparatorluğun bağımlı ülkelerin ulus devletlerine açtığı Bonapartist bir iç savaştır. İmparatorluk, Dünya pazarının yeni iktidar işleyişine uygun hukuksallaştırılmasında siyasi gücünü imparatorluğun Bonapartı ABD'nin askeri gücüne devretmiştir. Modernizmin maddi ve ideolojik alt yapısını tamamlamış Türkiye'nin de içinde bulunduğu G-20 ülkeleri dışında modernleşmenin alt yapısını tamamlayamamış, imparatorluğun yapılanmasına direnen başta İslam ülkeleri olmak üzere tüm toplumsal yapılar bu savaşın tehdidi altındadır. Türkiye, tehdit altında olan coğrafyanın merkezinde bulunmaktadır. Türkiye bu egemenlik devrinin, toplumsal siyasal dinamikleri bu devire uygun yapılandırmanın ve Bonapartist iç savaşın aktörlüğünü üstlenmenin sancılarını yaşamaktadır. 3 Kasım böyle bir ciddiyete sahip siyasal sürecin ürünü olarak yapılanacaktır.

Sermaye cephesinin bu siyasal süreçte politik hattı net görünmektedir. Çıkarlarını ulusal pazar üzerine değil dünya pazarına göre yapılandırmak. Bu durum bazı görüşler tarafından yanlış yorumlanmaktadır. Sanki Türk sermayesi ulusal pazarda doymuş, ulusal devleti de arkasına alarak emperyalist politikayla pazar sorununu çözmeye çalışıyormuş gibi yorumlanmakta, adına da "alt Emperyalizm" denmektedir. Yanlıştır. Sermaye, küresel tekellerin organik bir öğesi olarak dünya pazarında yerini alabilir. Bu da ulusal pazarını küresel tekellere açarak ve ulusal pazarı dünya pazarının organik bir parçası haline getirerek yapabilir. Bu bağlamda TÜSİAD, küresel tekellerin serbestçe yerleşebileceği dolaşabileceği küresel siyaseti cesaretle üstlenmektedir. Bu siyasi hattın önünde engel görülen Ecevit hükümeti etkisizleştirilerek 3 Kasım seçim kararıyla tasfiye edilmiştir. 3 Kasım seçimlerinden sonra oluşacak parlamentoda DSP, ANAP

ve MHP yer alamayacak gibi görünmektedir. Yoksullaşan orta sermayenin tepkilerini küreselleşme siyasetiyle barıştıracak ve siyasal islamı protestanlaştırarak bir tehdit olmaktan çıkaracak olan AK Parti önem kazanmaktadır; fakat, teslim alınarak fırsat tanınacaktır. AB ve Kopenhag kriterleri, 3 Kasım öncesini belirlediği gibi 3 Kasım sonrasını da belirleyecektir. Şimdilik bu sürecin belirlenmesinde İmparatorluk tarafından siyasal çek CHP'ye verilmiş görünmektedir.

Emek cephesi, bu siyasal sürece siyaseten belirsiz ve ağırlıktan yoksun girmektedir. Bunun nedeni Sol'un yapısal tıkanıklığıdır. İmparatorluğun Bonapartist iç savaşını, sıkıyönetimini veya olağanüstü hal ilanını göremeyen bir yerden emek cephesinin siyaseti "AB'ye evet ya da hayır"a indirgenmektedir. Ulusal siyaset zemininde küreselleşmeye ve AB'ye karşı çıkmak emek cephesinin siyaseti değil, küreselleşmenin getirdiği yoksullaştırmanın sonucu orta kesimin gerici tepkilerinin siyasetidir. Orta kesimin gerici tepkilerini "Emperyalizme karşı Bağımsızlık" adı altında emek cephesinin siyaseti olarak yansıtmak kolaycılık ve ucuzluktur; hiçbir karşılığı olmadığı görülecektir. AB'ye Kopenhag kriterleriyle "evet" demek de emek cephesinin siyaseti olamaz. Temsili demokrasiyi, siyasal demokrasiyi bir başka değişle burjuva demokrasisini kapitalizmin imparatorluk döneminde emek siyaseti olarak sunmak, Emek cephesini imparatorluğun iktidar yapılanmasının reformcu bir dinamiği haline getirmektir. "Emperyalizme karşı Bağımsızlık" adına "AB'ye hayır" veya "burjuva demokrasisi" adına "AB'ye evet", her ikisi de anti-kapitalist değildir ve burjuva özlü taleplerdir, modernizmin konseptini ifade ederler ve madalyonun ters yüzleridir ve kapitalist imparatorluk döneminin emek cephesinin siyaseti olamazlar. Artık devrimci siyasetin ontolojisini burjuva özlü taleplere oturtarak sıçrama dönemi bitmiştir. Burjuva demokrasisinin tarihsel toplumsal temelleri ortadan kalkmıştır. Kapitalizm bile temsili demokrasinin, parlamentarizmin tıkandığının farkındadır ve sivil toplum örgütlerine dayanan bir siyasal işleyişin arayışı içindedir.

"AB'ye evet"in arkasında Avrupa emperyalizmi, "AB'ye Hayır"ın arkasında da ABD emperyalizmi aranmamalıdır. Kopenhag kriterleri gerek ABD ve gerekse de AB için ortak kesendir ve kapitalist imparatorluğun iktidar işleyişinin siyaset belgesidir. AB'ye girilse de hiç bir şey değişmeyecektir. Olacak olanları

şimdiden söylemek kehanet değildir: Sosyal devlet bitirilecektir. Kamusal alan ticarileştirilerek piyasalaştırılacak ve tasfiye edilecektir. Piyasalaşmamış hiç bir alan kalmayacaktır. Devletin toplumu disiplin altına alan kurumlarının yerini şirketler alarak, disiplin toplumundan denetim ve kontrol toplumuna geçilecektir. Şirket kavramı ekonomik kavram olmaktan çıkacak, toplumsal ve siyasal kavramlarını içeren sivil toplum örgütü kategorisinde değerlendirilecektir. Bir bütün olarak toplum serbest bölge haline getirilerek üretim ve ticaret çöplüğüne dönüştürülecek, ülke, kapitalist imparatorluğun bir Eyalet'i olacaktır.

Kapitalizmin yeni bir iktidar işleyişi olan imparatorluk döneminde yaşıyoruz. "Devrim" kavramının ontolojik paradigması yeniden yapılandırılmalıdır. Bunun için kapitalist imparatorluk yeni fırsatlar önümüze koymaktadır. Dünya devrimci hareketinin politik konsepti ortaklaşmıştır: Anti-kapitalizm ve savaş, ulusal ve uluslararası dinamik ikilemi kalkmıştır. Küreselleşmenin becereceği tek şey proleterleştirme, yoksullaştırma ve savaştır. Emek ve sermaye çelişkisi açıkta ve cepheden yüz yüzedir, arada burjuva özlü bir talep yoktur. Bugüne kadar bir devlet biçimine karşı bir başka devlet biçimi üzerinden siyaset yapılmıştır, artık devlet kavramına karşı siyaset yapılacaktır. *Komünist Manifesto* artık günceldir ve dünya devrimci hareketinin siyaset belgesidir. Kapitalizm reforme olmaz reforme eder. Artık devrimci siyaset ontolojisi, kapitalizmi olumsuzlayarak kendimizi olumlayarak değil, kendimizi olumlayarak kapitalizmi olumsuzlamanın konseptine göre yapılandırılmalıdır. Politik kuruculuk temsil sisteminden ve siyasal demokrasiden, doğrudan demokrasiye ve toplumsal demokrasiye geçmiştir. Emek cephesinin gerçekçi siyaseti, sınırların kaldırılmasını ve Dünya vatandaşlığını istemektir. Savaşlara karşı ulusal ve uluslararası orduların kaldırılmasını ve silah fabrikalarının kapatılmasını; Polisin öldürücü silah kullanmasının yasaklanmasını talep etmektir. Özel mülkiyete ve Temsile dayanan bütün iktidar kurumlarının fes edilip, toplumsal dinamiklerin kendi kaderlerini doğrudan kendilerinin belirlemelerini istemektir. Bu talepleri siyasal bir güce dönüştürerek "Başka Bir Dünyanın Mümkün" olabileceğinin güvenini verebilmektir.

Kapitalizme Oy Yok! İstersek "BAŞKA BİR DÜNYA MÜMKÜN."

Emek ve AB

AB'ye tam üyelik için, 3 Ekim 2005'te başlamak üzere, Türkiye'ye müzakere tarihi verildiğine hepimiz tanık olmuş bulunuyoruz. Bu süreç öncesi, güç aktörlerinin sürecin sonuçlarını görmek için zamana yattığını söylemek yanlış olmayacaktır. Şimdi bütün aktörler, gelinen durumu gözden geçirerek, bundan sonrası için konuşmaya başlayacaklar. Güçlerin ve güç ilişkilerinin yeniden kurulduğu, şenlikli bir 10-15 yıl yaşayacağız. Sınıflar mücadelesi açısından önemli bir deneyime girmiş bulunuyoruz.

Avrupa Birliği'nin kurulma nedenini, üç ana başlık altında sıralamak mümkün. Bu sıralama eksik olmasına rağmen, günümüz AB-Türkiye ilişkisinin anlaşılması açısından yol açıcı olabilir. Birincisi Sovyetler, ikincisi Faşizm, üçüncüsü Yunanistan, Portekiz ve İspanya'dan (bir başka deyişle Güney Avrupa'dan) gelen devrim tehdididir. 1951'de kurulan Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu (AKÇT)'ndan başlayıp, 1957'de, Avrupa Ekonomik Topluluğu (AET) ile devam eden ve 1993'ten itibaren Avrupa Birliği'ne dönüşen bu serüven, yukarıda sıraladığımız tehditler üzerinde kurulmuştur. Sovyetlerin yıkılmasından sonra Doğu Avrupa ülkelerinin NATO ve AB'ye alınmalarının, bu konseptin uzantısı olduğunu söylemek eksik olmasına karşın yanlış olmayacaktır. 1960'lı yıllarda başlayan AB-Türkiye ilişkisinin bugünü, bu konseptin gecikmiş bir tezahürü değildir. Tarih, bu coğrafyada gecikmiş olarak gerçekleşmemektedir. Tam tersine, kapitalizm, yeni geleceğini bu coğrafyada kurmanın süreci içerisindedir.

Sermaye birikim sürecinin genişleyerek üretimi ve yeniden üretimine içkin yeni bir küresel egemenlik biçiminin kuruluşunun içinden geçiyoruz. Bütün güçlerin ve güç ilişkilerinin yeniden kurulduğu bu süreçte AB, küresel egemenliğin hiyerarşisi içinde emperyal bir güç olarak yeniden kuruluyor; kapitalizmin imparatorluk aşamasına uygun olarak, emperyalist bir güçten emperyal bir güce dönüşüyor. Türkiye, tam da bu emperyal dönüşümün kurulduğu coğrafyanın merkezinde duruyor. AB, emperyalizmden emperyal güce dönüşümün bu kuruluşunda Türkiye'ye çarpmıştır. AB-Türkiye ilişkilerinin bugününü, AB'nin emperyal kuruluşunun içerisinden okumak gerekiyor. Önümüzdeki 10-15 yıllık süreçte, küresel egemenlik biçiminin hiyerarşisi içerisinde emperyal bir güç oluşumu içine giren AB'nin coğrafyası olacağız. AB'nin 1990'larda başlayan EUROMED projesini biliyoruz. ABD'nin Büyük Ortadoğu projesiyle AB'nin EUROMED projesinin, aynı coğrafyayı hedeflediğini görmek gerekiyor. Bu bağlamda, ABD'nin Irak projesiyle AB'nin Türkiye projesinin, kapitalist imparatorluğun ortak projesi olduğunu hep birlikte göreceğiz.

Küresel Egemenlik ve AB

AB'nin Türkiye'ye müzakere tarihi verme kararı, emperyal bir güç olma üzerine verilmiş siyasi bir kararı ifade ediyor. Bu bağlamda AB, Türkiye üzerinden kendi iç gerilimlerini de yaşayacaktır. Tam üyeliğin 10-15 yıl sonraya bırakılması, aslında AB'nin iç gerilimlerinin bir biçimde ötelenmesidir. Türkiye açısından da, durum pek farklı görünmüyor. Türkiye de, tam üyeliğe hazır değildir. Türkiye'de kurucu güçler, aralarındaki ilişkileri birbirlerini yoklayan bir yerden dengede tutmaya çalışmaktadırlar. Bu denge bozulacak ve yeni bir kuruculuk sürecine girilecektir. 10-15 yıllık bir süre, Türkiye'nin de ihtiyacıdır. Bundan dolayı, gerek AB gerekse Türkiye, çok gerilimli ve zor bir ilişki sürecine girmiş bulunuyor.

Emperyalizm, yalnızca yayılmacılık teorisi değildir. Aynı zamanda, ulusal tekellerin dünya ekonomisi üzerindeki rekabetinin, ulus devletler arasında açık askeri savaş biçiminde sürdürülmesidir. Leninist emperyalizm teorisinin temelini bu oluşturuyor. Emperyalist devletler arası rekabeti, devletler arası açık askeri savaş üzerinden okuyup konuşturamayanlar, Lenin'in emperyalizm teorisinin dışına düştüklerini fark etmiyorlar. Emperyalizm ajitatif

bir söylem değildir; devrim kuramı barındıran ciddi bir politik teoridir. AB'yi "Emperyalist birlik" olarak tanımlamak, Leninist emperyalizm teorisinin dışındadır. Hem Lenin'nin emperyalizm teorisini savunmak hem de AB'yi emperyalist birlik olarak tanımlamak, politik yanlışlara neden oluyor.

AB-Türkiye ilişkilerinin bugününü, ABD emperyalizmine karşı AB emperyalizmi olarak ya da AB emperyalizmine karşı ABD emperyalizmi ikiliği üzerinden okumak, gerçeğin görülmesinin önünü kapatıyor. Gerek Avrupa Birliği projesinin gerekse Türkiye'nin AB üyeliği projesinin arkasında, ABD'nin emperyal siyaseti yatıyor. Kapitalizmin emperyalist döneminin söylemleriyle süreci okumaya kalkışmak, bizleri, emeğin kurucu siyaseti anti-kapitalizmden çok uzaklara götürüyor.

Rekabet ve savaş, sermayenin ontolojik eğilimidir. Savaş, politikanın aracı olmanın ötesinde, politikanın ta kendisi haline gelmiş bulunuyor. İktidarın özneleşerek işlediği ve çalıştığı uzam, toplumsal hayat ve insan bedenidir. Rekabet ve savaş, biyo-politik üretimin yasası haline gelmiştir. Bu bağlamda sorun, rekabet ve savaşın ortadan kalkması değil, rekabetin ve savaşın nasıl bir egemenlik biçimi içinde kurulduğu, işletilip çalıştırıldığı ve çalıştırılacağıdır. Birer emperyal güç olarak ABD ile AB arasındaki çıkar çatışması, devletler arası açık askeri bir savaşla kurulmuyor. Bu durum, sermaye birikiminin genişleyerek üretimi ve yeniden üretimine içkin egemenlik biçiminin değişiminden kaynaklanıyor.

ABD ve AB arasındaki çıkar çatışması, çok merkezli yapılanan ve tek merkezlerle çalışan kapitalist imparatorluğun hiyerarşisi içinde kurulmaktadır. Bu çatışmanın özü, ulusal ekonomilerin çıkar çatışması değildir. Egemenliğin içkin olarak işleyip çalıştığı yer, küresel ekonomidir. Gerek ABD'nin gerekse AB'nin ekonomik çıkarları, küresel ekonomiyle özdeşleşmiştir. Artık ulusal tekellerden değil, küresel tekellerden bahsetmek gerekiyor. Egemenliği üreten ontoloji; küresel ekonomi, küresel toplumsal hayat, küresel insan bedeni ve küresel biyo-politik üretimdir. Dünya, küresel bir fabrikaya dönüşüyor. Egemenliğin içerisi ve dışarısını belirleyen toprak temellilik, ortadan kalkmış bulunuyor. Emperyalizm döneminde olduğu gibi, egemenlik toprak temelli değildir. Kapitalist imparatorluğun egemenliğinin içerisini ve dışarısını belirleyen bir toprak artık yoktur; çünkü kapitalist imparatorluğun egemenliğini ürettiği mekan dünyadır.

Bu durum, toprak temelli egemenliği ifade eden ulus devletlerin ortadan kalkması olarak okunuyor. "Ulus devletlere ne oldu? Mücadele edeceğimiz ulus devlet nerede?" gibi sorular üretiliyor. Bu sorular, yanlış okumanın bir sonucudur. İmparatorluk bir egemenlik biçimidir ve egemenlik bir devlet teorisidir. Kimse buradan uzaklaşmıyor. Tam tersine bu durum, yeni bir devlet biçimi teorisinin kurulması üzerine düşünmeyi gerektiriyor. Sorun, güç ilişkilerinin yeniden kurulduğu, işletilip çalıştırıldığı devlet biçimini belirleyen tarihsel egemenlik biçiminin ne olduğudur. Toprak temelsiz egemenlik, toprak temelli egemenlikleri yeniden kuruyor. Egemenliğin uzamı dünya, toprak temelli egemenliğe içkin üretiliyor. Bir egemenlik biçimi olarak ulus devletler, toprak temelsiz bir egemenliğin işletip çalıştırıcısı bağlamında yeniden kuruluyor. Kapitalist imparatorluğun egemenliğini işletip çalıştırmaya uygun yapılanamayan teritoryal devletler, savaşla yıkılmaya mahkum bırakılıyor. Bu bağlamda teritoryal devletler, zayıflamaktan çok daha güçlü bir biçimde yeniden kuruluyor. Bunun yolu, imparatorluğun hiyerarşisinde konumlanmaktan geçiyor. Bu bağlamda, ABD ve AB arasında, toprak temelsiz egemenlik biçimi üzerinde bir sorun yok! Çünkü emperyal egemenlik işleyişi, bu güçleri özne olarak kuruyor. Sorun, emperyal güçler ve aristokrasiler arasındaki ilişkinin nasıl yönetileceğinden kaynaklanıyor. Bunun ilişkilerini ve sonuçlarını Irak'ta görüyoruz.

Türkiye

Dünya ekonomisi içinde sermayenin uluslararasılaşmasına karşın sermayenin çıkarının ulusallaşması, emperyalizm dönemini ifade ediyor. Egemenlik, sermaye birikiminin genişleyerek üretimi ve yeniden üretiminin ontolojisine içkin kuruluyor. Sınıfsal güçler ve güç ilişkilerinin çatışmaları, bu ontoloji içerisinde sürdürülüyor. Emperyalizm döneminde ulusal kurucu güçlerin ve güç ilişkilerinin çatışmaları, dünya ekonomisi içerisinde sermayenin uluslararasılaşmasına rağmen sermayenin çıkarının ulusallaşması gerilimi üzerinde kuruldu. Bir devlet biçimi olarak ulus devlet, ulusal ekonominin korunması ve kurulması üzerinden uluslararası rekabeti ifade ediyor. İmparatorluk, farklı bir sermaye birikiminin ontolojisini temsil ediyor. Dünya ekonomisi içerisinde, sermayenin çıkarı küreselleşiyor. Sermaye, sürdürülebilir artı-değer üretimini,

sermaye birikimini ve egemenlik ilişkilerini güvence altına almayı, küresel sermayenin doğrudan ve organik parçası olmakta görüyor. Türkiye, AB üzerinden, imparatorluğun egemenlik hiyerarşisi içinde konumlanmayı ve bu konumu güvence altına almayı garantilemek istiyor. Türkiyeli AB, dünyanın en büyük ekonomik gücü olmanın yanı sıra, Türkiye'nin askeri gücü üzerinden bölgede emperyal bir güç olmayı hedefliyor. Türkiye'de kurucu güçler ve güç ilişkileri, bu ontolojiye içkin olarak yeniden kuruluyor. Türkiye-AB ilişkisinin bugünü, bu kuruluşu ifade ediyor. Sermaye açısından, bu kuruluşun adı ikinci cumhuriyettir. Önümüzdeki 10-15 yıl içinde, Türkiye'nin AB'nin tam üyelik kriterlerine uygun olarak yapılanması, ikinci cumhuriyetin kurulmasına bağlı görülüyor.

Birinci cumhuriyet, üç tehdit üzerinden kuruldu. Birincisi siyasal İslam, ikincisi Kürt sorunu, üçüncüsü Ekim Devrimi ve buna bağlı olarak komünizm. Birinci cumhuriyet, bu üç tehdide karşı şiddet üretmek dışında bir siyaset üretemedi ve bu güçleri reforme ederek sistemin işleyişinin öznesi haline getiremedi. AB süreci, bu güçleri reforme ederek sistem içi bir özne haline getirmeyi hedefliyor.

İmparatorluk açısından, politik İslamı protestanlaştırarak reforme etmek ve emperyal egemenliği işleten bir özne haline getirmek zorunlu görülüyor. Türkiye'de politik İslam, Osmanlı'dan gelme bir iktidar gücüdür. Birinci cumhuriyetin tasfiyesine karşı, yeniden iktidar gücünü istiyor. İttihat ve Terakki geleneğinin bir parçası olarak Demokrat Parti ve günümüzdeki uzantıları, her zaman emperyalizmle ilişki içinde olan iktidar gücünün bir parçası olmasına karşın, birinci cumhuriyetle yaşadığı gerilimi çözemedi. Bunun nedeni, politik İslamı protestanlaştıramamış olmasıdır. AK Parti, imparatorluğun yeni egemenlik işleyişine bağlı olarak politik İslamın reforme edilmesini ve küresel egemenliği işleten bir öznehaline getirilmesini üstlenmiş görünüyor. AK Parti için, AB süreci bunu ifade ediyor. Bu süreçte, AK partinin en büyük gerilimi Ordu ile yaşayacağı bekleniyor. Bu beklentinin gerçekleşmeyeceği görülecektir. Bu gerilime yatan siyasi güçler, hayal kırıklığına uğrayacaklar. Ordu, birinci cumhuriyetin değerlerine bağlı bir AK parti ile, ikinci cumhuriyetin kurucu gücü olacaktır. AB'ye tam üyelik sürecinde, birinci cumhuriyet, reforme edilmiş politik İslamla sorununu çözecek gibi görünüyor.

Kürt hareketi, Ortadoğu'nun ve emperyal güç ilişkilerinin kurtlar sofrasında ayakta kalmaya ve inatçı bir sabırla önüne koyduğu yolda mesafe almaya çalışıyor. İkinci cumhuriyetin kurucu gücü olmayı hedefliyor. Fakat ikinci cumhuriyetin kurucu gücü olarak kabul edilmeyeceği görülüyor. AK Parti ve Ordunun tarihsel uzlaşmasının konseptlerinden birisi de, Kürt hareketine karşı belirledikleri ortak tutumdur. Fakat Irak'taki gelişmeler, ABD ilişkileri ve AB'ye tam üyelik süreci açısından Kürt sorunu, Ordu-AKP bloğunu ciddi bir biçimde rahatsız ediyor. Kürt hareketi bu rahatsızlığı önemsiyor. AB ve ABD gibi emperyal güçlerin Ortadoğu siyasetlerini rahatsız etmeyecek biçimde, olabildiğince ileriye doğru mesafe almaya çalışıyor. Ordu ve AK Parti bloğu, küçük küçük adımlarla Kürt hareketinin yolunu açmıyor, tam tersine Kürt hareketini kontrol etmeye çalışıyor. Birinci ve ikinci cumhuriyetin Kürt hareketi ile gerilimini devam ettireceği açık görünüyor.

Emek cephesinden Sol, AB'ye "Evet" ve "Hayır" diyenler olarak ikiye bölünmüş biçimde sürece giriyor. "Evetçiler", "Emeğin Avrupası" söylemini sahiplenerek, ikinci cumhuriyetin kuruculuğunda burjuva demokrasisini önemsiyorlar. "Hayırcılar", ise anti-emperyalizm söylemiyle ulusal sınır, ulusal devlet, ulusal bağımsızlık, ulusal kalkınma, sanayileşme ve ilerleme yolunda emeği ulusal kurucu bir güç olarak kurmanın siyasetini yapıyorlar. Çok düşündürücü görünüyor! Farklı görünüyorlar, fakat değiller. Her iki kesim de, emeğin karşıdan kuruculuğunu önermiyor. Komünizmin politik teorisi ve pratiğini önermiyorlar. Komünizme geçişin politik teorisini ve pratiğini öneriyorlar. Her iki kesim de, burjuva özlü sorunlardan yola çıkıyor. Hâlâ burjuva özlü sorunların çözümünün, burjuva demokrasisinin devrim sorunu olarak görüldüğü dönemde olduğumuzu düşünüyorlar. Burjuva özlü sorunlar üzerinden devrime sıçranacağı sanılıyor. Sorunun altında aslında, önümüzdeki 10-15 yıl içerisinde hangi gerilim alanları üzerinden siyaset üretilebileceğinin stratejik kararı yatıyor. "Evetçiler", AB'ye tam üyelik sürecindeki demokrasi sorunsalı üzerinden politik güç olmayı hedefliyor. Bu kesim, demokrasi programı bağlamında Kürt hareketi ile ortaklaşıyor. "Hayırcılar" ise, AB'ye uyum sürecinde oluşacak ulusal tepki üzerinde güç olmayı hedefliyor. Oluşacak milliyetçi dalganın sınıfsal tabanının gerici bir kesim olacağı görülüyor. Ulusalcılıkla, faşistleşmenin Sol'dan önünün kesilmesi mümkün olacak mı?

Ulusal Sol, bu dalgada farkını koruyabilecek mi? Zaman!? İkinci cumhuriyetin kuruluşu kilitlenebilir de; sürecin sert ve keskin geçeceği kesin.

Kurucu Güç: Emek

Kapitalizmin tarihsel olarak geldiği koşullarda, yeni bir devrimci sol hareketin kuruluşu gerekiyor. Hayattan kopuk, kendisini kurmak için yaşamı nesneleştiren, insan bedeni üzerine tahakküm kuran bir öznellik değil; yaşama, harekete içkin bir eylemsellik olan öznelliğin karşıdan kuruculuğu zorunlu görünüyor. Gelecek, politik felsefemizde, politik teori ve pratiğimizde yatan pek çok ezberin yeniden gözden geçirilmesi, bozulması ve yeniden kurulmasını bekliyor.

Bu bağlamda, modernist söylemle yapılanmış genel sol ile aramızda köklü farklar yatıyor. Biz, Emek kavramından yola çıkıyoruz. Bu, ortaklığımızı ifade ediyor. Fakat emek kavramından ne anladığımıza gelince, arada çok mesafe bulunuyor. Özgürlük, emeğin politik olarak kendisini olumlamasıdır. Emeğin politik olarak kendisini olumlaması konusunda ortaya çıkan fark derin görünüyor. Bu durum, özgürlük sorunsalını problemli hale getiriyor.

Modernist söylemle yapılanmış sol, emeğin politik olarak olumlanmasını sermayenin olumsuzlanması üzerine kuruyor. Bu bağlamda devrim, sermayenin iç çelişkilerine ve krizlerine bağımlı hale geliyor. Bu krizler ve çelişkiler, devrimin ontolojisi oluyor. Kapitalizmin krizli döneminde sol yükseliyor. Fakat kapitalizm krizini çözdüğünde, sol politik olarak düşüyor. Çatışmanın gündemini belirleyen kapitalizm oluyor. Sol, kapitalizmin krizli döneminde sistemin çözemediği burjuva özlü sorunlar varsa, sıçrıyor. Fakat kapitalizm, çözemediği burjuva özlü sorunları çözebilecek iktidar işleyişini kurduğunda sol, sistemi reforme eden muhalefete düşüyor. Bu gerçeklik önemli, fakat Sol'un kuruluşuna artık yetmiyor. Köklü bir politik felsefe sorunsalı ile bizi yüzleştiriyor. Emeğin politik olumlanmasının sermayenin olumsuzlanmasına bağlanmış olması, emeğin aşkın bir yerden kuruluşunu ifade ediyor. Aşkın kuruluş, içkin bir karşıdan kuruluşu oluşturamaz. Burjuva demokrasisi emeğin aşkın kuruluşudur; emeğin, kapitalizmin iktidar işleyişinin bir öznesi olarak belirlenmesi anlamına geliyor. Yeni bir devrimci solun, burjuva demokrasisi ile mesafesini koyması gerekiyor.

Demokrasi kavramı, emeğin aşkın olumlanmasını değil, emeğin içkin kuruluşunun politikliğini ifade etmek zorunda. Emek, sermayenin olumsuzlanmasını değil, kendisini olumlamayı temel almalı ve yine emek, içkin politik olumlaması üzerine kurduğu fark üzerinden sistemle çatışmalıdır. İsyan ve devrim, devleti ele geçirmeden dünyayı değiştirmek, bunu ifade ediyor. Emek, komünizme geçişin politik teorisi ve pratiğiyle değil, doğrudan komünizmin politik teorisi ve pratiği üzerinden kurulmalıdır.

Emek ve Ücretli Emek

Köleci, feodal toplumla kapitalist toplum arasındaki fark, değer üretme biçiminde yatıyor. Sınıflı toplumlarda değer üretim biçimi, emeğin bir sınıf olarak kurulmasını ifade ediyor. Emek, köleci toplumda köle, feodal toplumda serf, kapitalist toplumda ücretli emek olarak sınıflaştırılmıştır. Bir genelleme olarak, köleci ve feodal toplumlarda üretici güçler, üretim aracı ve emek olarak ayrıştırılmamıştı. Köle ve serf, üretim aracıyla özdeşti. Kendi bedeni ve emeği üzerinde mülkiyet hakkı yoktu. Emeğin sınıflaştırılması bağlamında düşünüldüğünde, köleci ve feodal toplumlarda emek, bir sınıf olarak kendisini ifade edebilecek siyasal bir iktidar işleyişine sahip değildi. Bu bağlamda, emeğin direnişi doğrudan doğruya sınıflaşmaya karşıydı. Kölenin kölelikten, serfin serflikten kaçması, içkin bir politik isyandı.

Kapitalizmde ise üretici güçler, üretim araçları ve ücretli emek olarak ikiye ayrılmıştır. Artık emek, kendi bedeni ve emeği üzerinde mülkiyet hakkına sahiptir. Bu durum, emeğin kendisini olumlama tarihi, bir başka deyişle özgürlük tarihi açısından büyük bir devrimdir. Bu devrim, yani emeğin, sınıflaştırma biçimi olan kölelikten ve serflikten kurtuluşu, bedeni ve emeği üzerindeki mülkiyet hakkını elde etmesi, kapitalizmin ürünü değildir. Emeğin bu özgürleşme boyutunu kapitalizme bağlamak, emek ile ücretli emeği özdeş görmenin ve tarihin, sermayenin olumlanması üzerinden okunmasının, yazılmasının ve konuşturulmasının bir sonucudur. Emek bu devrimi, serflikten ve kölelikten durdurulamayan kaçışıyla elde etmiştir. Bu bağlamda aydınlanma emeğindir. Mülkiyet kavramı, o dönemin en devrimci özgürleştirici sloganıydı. Nedeni, yalnızca üretim araçları üzerindeki mülkiyetin özgürleştirilmesi değildi. Burjuvazi zaten bu mülkiyet hakkına sahipti. Bu sloganın arkasında yatan, emeğin, kendi emeği üzerinde mülkiyet hakkını elde ede-

rek özgürleşmesinin devrimciliği idi. Kapitalizm, emeği, ücretli emek altında proleterleştirerek ve sınıflaştırarak özgürlük tarihinin önünü kesti ve yaptırma gücünü yapma gücüne dönüştürdü. Emeği, kendi emeğini değerli kılabilecek maddi koşullardan yoksun bırakarak, mülksüzleştirdi. Evet, emek özgürdü; fakat ne emeğini değerli kılacak bilgi birikimine ne de maddi koşullara sahipti. Kölecilikte ve serflikte, yoksulluk işsizlik demek değildi. Tam tersine, üretimden kaçmak yasaktı. Kapitalizmde ise, yoksulluk işsizlik demekti. Kapitalizmde yoksulluk, iki anlamı ifade eder oldu: üretimde sömürü ve işsizlik. İşsiz kalmaktansa üretimde sömürü, emeğin zorunluluğu haline geldi. Kapitalizm, emeği bedenin tam ortasından ikiye yardı: maddi koşullardan yoksun emeğin yoksulluğu ile sermaye tarafından maddi koşullarla buluşturularak değer üreten emeğin zenginliği.

Ücretli emek, emeğin sınıflaştırılmış ve sermayeleşmiş biçimidir. Devrimin uzamı, emek ve ücretli emek arasındaki çatışma alanıdır. Emeğin içkin politik kuruluşu ve olumlanması, emeğin sınıflaştırılmasına karşı direnişidir. Proletaryanın sınıf olarak kendisini reddetme potansiyeli buradan kaynaklanır. Komünist sınıf siyaseti, emeğin sermaye tarafından sınıflaştırılmasına karşı sınıfsızlığı örgütlemesidir.

Yukarıda ifade edildiği gibi, köle ve serf, sınıf olarak çıkarlarını ifade edebilecek siyasal bir iktidar işleyişine sahip değildi. Kapitalizmde, emeğin sınıfsallaştırılmış biçimi olan ücretli emek bu hakka sahiptir. Fakat bu hak, devrimci bir çatışkıyı artık yaratmayacaktır. Tam tersine bu hak, emeğin bir sınıf olarak üretiminin ve yeniden üretiminin ontolojisidir. Bu bağlamda, ücretli emek ve sermaye arasındaki çelişki, devrimci bir çatışmayı üretmez. Burjuvazinin kendi çıkarını toplum çıkarı olarak örgütlemesinin iktidar eğitimi, emeğin sınıf olarak kendisini kabul etmesi üzerinden kurulmuştur. Biz, buna modernizm diyoruz. Emeğin sınıflaştırılması ve kendisini sınıf olarak kabul etmesinin iktidar işleyişi, burjuva demokrasisidir.

Modernizmin iktidar işleyişinde emeğin sınıflaştırılması ve sınıf olarak kabul edilmesi, toplumsal ve siyasal altüst oluşlar içerisinden kurulmuştur. Sermayenin kendisini olumlama süreçlerinde ortaya çıkan krizler ve bu krizlerin devrimci olanakları önemliydi. Oy hakkı, sendikalaşma, sınıf olarak çıkarlarının savunulması bağlamında demokrasi mücadelesi, sol bir hareketin yaratılmasına önemli katkılar sağladı. Üniversitelerde

akademik-demokratik, sendikal alanda ekonomik-demokratik talep siyaseti, devrimci bir solun yaratılmasında önemliydi. Bu dönem kapandı. Talep siyaseti, devrimci bir sol hareketin yaratılması zemininden çıkmıştır. Evet bir sol yaratacaktır; fakat bu sol, devrimci komünist bir sol olmayacaktır. Emeği sınıf olarak örgütleyen siyasal demokrasiden, emeğin sınıflaşmasını reddeden bir demokrasi anlayışına geçmenin zamanı gelmiştir.

Ulus ve Emek

"Emeğin ulusu yoktur" ifadesi, kendisine Marksist ve komünist diyenler tarafından unutulmuş görünüyor. Emeğin ücretli emek üzerinden sınıflaştırılması, yalnızca ekonomik bir süreç değildir. Emeğin sınıflaştırılması, aynı zamanda kapitalizmin egemenlik biçiminin kuruluşunu ifade eder. Değer üretme biçiminin topraktan fabrikaya geçmesiyle, emeğin mülksüzleştirilmesi, ücretli emekle sınıflaştırılması ve emeğe bir sınıf olduğunun kabul ettirilmesi; ulusal sınır, ulusal devlet, ulusal pazar, ulusal ekonomi, ulusal kalkınma ve ulusal ilerleme ile mümkündür. Devlet, bir sınıflaştırma ilişkisidir ve ulusal devlet biçimi ise, emeğin ücretli emek biçiminde sınıflaştırılmasının egemenlik biçimidir. 1848 Avrupası'nda enternasyonal bir kurucu güç olarak kurulan emek, ulus devlet egemenliği altına alınarak burjuvazinin siyasi mülkü haline getirilmiştir. Ulus devlet, emeğin ulusal sınırlar altında çitlenmesi ve ıslah edilmesidir. Bir başka deyişle, sermayenin emek üzerindeki tahakkümünün kuruluşudur.

Başımıza ne geldiyse, tarihin determinist ilerlemeci anlayışından geldi. Devrimcilik veya ilericilik, üretim araçlarının gelişmesini engelleyen faktörlerin temizlenmesine indirgendi. Burjuvazi, üretim araçlarının önüne engel olan pre-kapitalist üretim tarzlarını ortadan kaldıracak devrimciliği gösteremedi. Emperyalizm döneminde siyasal olarak gericileşti. Proletarya, bu görevi üstlenmeliydi. Proletarya, burjuva özlü sorunları üstlenerek sanayileşme devrimini tamamlayacaktı. Emperyalizm, sömürge ve bağımlı ülkelerde üretici güçlerin gelişmesini engelliyordu. Bu gerçeklik, 20. yüzyılı salladı. 20. yüzyıl, emperyalizme karşı uluslaşma yüzyılıydı ve devrimci hareket bunu üstlendi. Üzerine pek düşünülmeyen, bilinmesine karşın görmezlikten gelinen şey, pre-kapitalist üretim tarzının tasfiye edilmesi ve toplumsal sermaye birikiminin oluşturulması için öngörülen sanayileş-

menin, kalkınmanın ve ilerlemeciliğin, ancak emeğin ücretli emek olarak sınıflaştırılmasından geçiyor olduğuydu. Bu sınıflaştırma, kapitalistlerin mülkiyeti altında değil de, sosyalizm adına devlet mülkiyeti altında gerçekleştirildi. Devrimci siyaset, emeğin sınıflaştırılmasına karşı gelişmesi gerekirken, emeğin sınıfsallaşmış biçimi olan ücretli emeğin sınıf çıkarlarını korumaya dönüştü. Marx, *Grundrisse*'de "Aynı zamanda hem ücretli emeğin korunmasını hem de sermayenin ortadan kaldırılmasını istemek, demek ki kendi içinde çelişkili ve kendi kendini çürüten taleptir." der. Ve Sovyetler çürüdü ve çöktü. Fakat anti-emperyalizm bağlamında AB'ye hayır diyenler arasında, ilerleme, sanayileşme ve kalkınma adına hâlâ Sovyetler'e özenenler var. Evet beyler, işsizliği, eğitimi, konutu, sanayileşmeyi vb. çözdük. İlerleme ve kalkınma adına, kapitalizmin bir tanesini bile çözemediği her şeyi çözdük; fakat nedense kızıl ordumuzla, görkemli kızıl devletimizle, kızıl polisimizle çözüldük. Sorun kalkınma, sanayileşme, zenginleşme sorunu değildir. Bu söylemler, emeğin sınıflaştırılması ve sınıf olarak üretimidir. Anti-kapitalizmin temel ilkesi, kapitalizmin asla başaramadığı ve başaramayacağı şey olan, emeğin ücretli emek olarak sınıflaştırılmasının ortadan kaldırılmasıdır. Ekim devriminde, sınıf devrimini yaptı. Burjuvaziyi sermaye olarak, sınıf olarak ortadan kaldırdı. Fakat emeği ücretli emek olarak, proletaryayı sınıf olarak üreterek yeniden üretti. Emeği ücretli emekten, proletaryayı sınıf olmaktan çıkaramadı. İlerleme, kalkınma, ulus adına emeği, kapitalizm içi kalmaya mahkum etti.

Emek, ücretli emek değildir. Emek, bir sınıf değildir. Emeğin siyaseti, ücretli emekten ve sınıf olmaktan kaçmak ve sınıfsızlığı politik olarak kurmaktır. Başta proletarya olmak üzere, bütün toplumsal sınıf üretme ilişkilerini ortadan kaldırmaktır. Bu durumu üretici güçlerin gelişimi sonucu ortaya çıkacak olan zenginliğe bağlamak kapitalizm içidir. Komünistlerin bu gerçeklikle yüzleşmesinin zamanı gelmiş ve geçmiştir. Emeğin özgürleşmesinin politikliği bugüne içkindir. Emeği ulusal kurucu bir güç olarak kurmak, sınırları, devleti savunmak; emeği sınıflaştırma siyasetidir. Emek, ulusal kurucu bir güç değil, küresel kurucu bir güçtür.

Emeğin özgürleşme serüveni yoluna devam ediyor. Kendi emeğimiz üzerinde egemenlik hakkını elde ettik. Şimdi emeğimizi değerli kılmamızın önündeki engeli, yani maddi üretim

araçları üzerindeki özel mülkiyet hırsızlığını kaldırmak, başta devlet olmak üzere her türlü sınıf üretme ilişkisini reddetmek ve emeğin ölçülemez yaratıcılığını ve üretkenliğini özgürleştirmektir. Komünizme geçişin politik teorisi ve pratiği yerine, doğrudan komünizmin politik teorisini ve pratiğini kurmaktır.

AB'ye "Evet" veya "Hayır" demek, Sol siyaseti, emeğin sınıflaştırılmış biçimi olan ücretli emeğin sınıf çıkarları üzerine kurmak bizim işimiz değildir.

Akdeniz Sularına Yelken Açan AB: Euromed

Kapitalist işleyişin varlığını güvence altına almada kapitalizmin tarihi ile eş bir tarihe sahip olan Avrupa burjuvazisinin iktidar birikimi, imparatorluğun hiyerarşisi içinde tüm becerilerini, kendisini kapitalist iktidarın yeniden yapılandırılmasının bir öznesi olarak kuruyor. Bu kuruluşta izlediği siyasal eksen, sıklıkla dillendirildiği gibi kendisini ABD sermayesi ile karşı karşıya getiren bir siyasal yapılanma değil (bu burjuvaziler arası rekabet olgusunu reddetmek anlamına gelmez), yeni bir kapitalist sermaye birikim sürecinin örgütlenmesini sağlayabilecek olan bir siyasal dinamizmin kuruluşunda, sermayenin diğer özneleri ile çatışkılı bir uzlaşı siyasetinin yapılandırılmasıdır. Dolayısıyla sözü edildiği gibi, AB ve ABD burjuvazisi arasında var olduğu iddia edilen ve en somut haliyle ABD'nin Irak'a yaptığı askeri müdahalenin AB nezdindeki meşruiyeti ekseninde tartışılan gerilim, aslında her iki tarafın birbirinin varlığına tehdit oldukları zemininde değil, her iki tarafın kapitalizmin yeni iktidar işleyişinin kuruluş sürecinde üstlendikleri farklı işlevler zemininde tartışılmak durumundadır. Bu yüzden, kapitalist iktidarın yeniden yapılandırılmasının özneleri arasındaki gerilimlerin, yeni bir siyasal hegemonya biçiminin kuruluşunun olmazsa olmaz koşulu ve kapitalizmin siyasal krizinin aşılması yönünde tetikleyici olan bir dinamizm olarak okunması gerekiyor. Kapitalizmin bugününü ve geleceğini neo-liberal ekonomik politikalarla güvence altına almaya çalışan "imparatorluğun

çok merkezli özneleri", yeni siyasal hegemonyanın kurumsal ve hukuki meşruiyet mekanizmalarının kuruluşunda, hem kendi içlerinde hem de birbirleri ile olan ilişkilerinde çatışkılı bir sürecin içinden geçmekteler. Önlerinde, sürekli aşılması ve anında müdahale mekanizmalarının geliştirilmesi gereken sürekli bir krizler silsilesi var. Bu krizlerin kökeni, kapitalizmin neo-liberal işleyişine entegre olmaya karşı direnen odaklar olarak tanımlanıyor ve çözüm de, bu direnme odaklarının disipline edilmesini sağlayacak olan politikaların geliştirilmesi yönünde ulusal, uluslararası, ulus ötesi –nasıl tanımlarsak tanımlayalım– kurumların yeni bir hegemonik meşruiyet zemininde örgütlenmesinde yatıyor.

Burada karşılaşılan temel sorun, devlet kapitalizminden tutun da refah devleti uygulamalarına kadar, siyasal olarak ulus devletin disipline edici mekanizmalarına içkin olan kapitalist birikim süreçlerinin artık kapitalizmin varlığını sürdürmesine olanak tanımayan iktidar işleyişidir. Söz konusu iktidar işleyişinde yeniden üretimini ve varlığını, ulus devletlerin kendi içindeki disipline edici mekanizmalara ve ulus devletler arasındaki sınırlı sorumlu ilişkilere borçlu olan sermaye, ulus devletlerin varlığını gereksiz kılan değil ama onları neo-liberal işleyişin politik öznelerinden biri olarak yeniden işlevlendiren bir iktidar işleyişinin mekanizmalarını kurmaya çabalıyor. Böylece ulus devletler –uluslararası ve ulus ötesi diğer politik öznelerin yanında– kapitalizmin yeni iktidar işleyişinde dışlanan politik özneler olarak değil, sermaye birikiminin yeni koşullarının ihtiyaçlarına göre yapılanarak işlevlenen ve içerilen kurucu politik özneler olarak varlığını sürdürüyor. Burada dikkat çekilmesi gereken nokta, sermayenin uluslararasılaşması sürecinin siyasal kuruculuğunun, artık sadece ulus devletler üzerinden gerçekleştirilemeyeceğidir. Hemen hepsi II. Dünya Savaşı sonrasında liberal ekonomik politikaları hayata geçirmek üzere kurulmuş olan pek çok uluslararası kurum (GATT, IMF, Dünya Bankası, Birleşmiş Milletler vb.), günümüze kadar bir süreklilik izleyerek, kapitalist sermaye birikim süreçlerini güvence altına almak üzere dönüşerek, işlevlerini yeniden tanımlayarak sermayenin uluslararasılaşması sürecinin etkin siyasal özneleri oldular.

İşte, Avrupa Birliği'nin yeni bir iktidar işleyişinin meşru siyasal mekanizmalarının yaratılması sürecinde izlediği politikalar bu bağlamda okunmalıdır. Emperyalist rekabetin ve faşizmin

yıkıcılığından çıkarak kendisini yeniden yapılandıran Avrupa sermayesi, uluslararasılaşma ve serbest piyasa ilkeleri ekseninde tarihsel bir sürekliliği arkasına alarak sürekli bir dönüşüm geçirmekte. Birleşme sürecinde yaşanan tüm çatışkılı süreçlere rağmen varlığını bir yandan Sovyet rejiminin tehdidine karşı, diğer yandan ABD sermayesi karşısında güç kazanma ekseninde kurmayı başaran Avrupa'nın birleşme projesi, özellikle Sovyet rejiminin çökmesi ile beraber yeni bir yapılanma sürecine girmiş durumda. İçinde ulus devletlerin varlığını ve müdahale olanaklarını barındıran, ama neo-liberal ekonomik politikalar ekseninde sermaye birikiminin kendisini yeniden üretebileceği dikey ve yatay mekanizmaları oluşturan Avrupa Birliği, çok katmanlı ve çok merkezli kurumsallaşma olanakları yaratıyor. Avrupa Birliği projesinin artık sadece merkez Avrupa ülkelerini kapsayan bir proje olmaktan çıkarılıp, bir yandan Sovyet rejiminin yıkılmasından sonra kapitalizme eklemlenme sürecine giren Orta ve Doğu Avrupa ülkelerini, diğer yandan Akdeniz'e kıyısı olan ülkelerle Orta Doğu ülkelerini içermeyi hedefleyen Avrupa Birliği genişleme sürecidir. Özellikle 90'lı yıllarda nasıl gerçekleşeceği tartışılan bu genişleme süreci, bir dizi ekonomik, politik ve toplumsal yaptırım ve ilkeyi kapsayan Kopenhag Kriterleri ve Helsinki Kriterleri çerçevesinde, karşılıklı müzakereler ile hayata geçirildi. Bugün Avrupa'daki eski doğu bloku ülkelerinin neredeyse tamamını birliğe dahil etmiş olan Avrupa Birliği genişleme süreci, şimdi de ilk taahhüt sözleşmesi 1995 yılında Barselona'da AB ile Akdeniz'e kıyısı olan ve İsrail'i de kapsayan 12 ülke arasında imzalanan Avrupa-Akdeniz Ortaklık Projesi (Euro-Med Partnership) ile devam ediyor.

Barselona Bildirgesi olarak bilinen taahhütnamede açıklanan ilkelerle nitelenen Euro-Med Ortaklık Projesi, AB ile Akdeniz'e kıyısı olan ülkeler arasında üç temel ortaklık tarifi yapıyor: siyasi ve güvenlik alanlarında ortaklık; ekonomik ve mali ortaklık; sosyal, kültürel ve beşeri alanlarda ortaklık. Siyasi ve güvenlik alanlarındaki ortaklık kriterleri, bölgesel barışın, güvenliğin ve istikrarın sağlanmasına yönelik olarak Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin kararlarına uymayı taahhüt altına alırken; ekonomik ve mali ortaklık ile sosyal kültürel ve beşeri alanlarda tanımlanan kriterler, GATT ve DTÖ kararlarının uygulanmasına yönelik mekanizmaların oluşturulmasını taahhüt altına alır. Özellikle Akdeniz bölgesinde bir serbest ticaret bölgesi kurma

hedefine yönelik olarak, bu bölgedeki ülkeler arasında gümrük tarifelerinin ve diğer ticari engellerin aşamalı olarak kaldırılmasına yönelik anlaşmalar yapılması; AB ile Akdeniz'e kıyısı olan ülkeler arasında gelişmişlik düzeyleri arasındaki farkın ortadan kaldırılması; yabancı yatırımları destekleyecek mekanizmaların oluşturulması; teknoloji transferi ile söz konusu ülkelerde sanayi gelişiminin desteklenmesi; yeni istihdam olanaklarının yaratılması; piyasa ekonomisinin yerleştirilmesi için özel girişimciliğin desteklenmesi temel bazı önermelerdir. Tüm bunların hayata geçirilmesi yönünde yerel özgünlükleri ve ihtiyaçları dikkate alan ve içinde özellikle sivil toplum örgütlerinin katılımına vurgu yapan politik karar alma ve uygulama mekanizmalarının oluşturulması ise, demokratik katılım ilkeleri çerçevesinde tarif edilir. Burada Avrupa Birliği'nin genişleme süreci politikalarının iki temel vurgusuna dikkat çekmek gerekiyor. İlki, serbest piyasa ilkelerinin işletilmesine; ikincisi ise, demokratikleşmeye dair yapılan vurgudur. Bu iki temel vurgu çerçevesinde belirlenen kriterler, Akdeniz'e kıyısı olan ama Avrupa Birliği'ne üye olmayan ülkelerin kapitalizmin iktidar işleyişine tabi kılınmasını sağlayacak olan şartlı umut stratejileridir.

Barselona Bildirgesi'nde önerilen ve 2010 yılında tamamlanması öngörülen Euro-Med Ortaklık Projesi'nin, neo-liberal ekonomik politikalar ekseninde bir sermaye birikim sürecinin yapılandırılması yönünde, kuruculuğunu Avrupa'nın üstlendiği bir politik yönelim olduğu açıktır. Bu proje ile Avrupa, Akdeniz bölgesinde bir yandan kapitalizmin yol açtığı eşitsizliklerden kaynaklı olarak kendi varlığını tehdit edebilecek gelişmeleri (örneğin bu bölgelerden gelen göç baskısı veya "terör" gibi) önlemeye çalışırken, bir yandan da sermayenin kendisini yeniden ve yeniden üretebileceği toplumsal koşulların yaratılmasını öngörüyor. AB'nin tüm bunları yapmaya çalışırken DTÖ, BM, NATO ve diğer uluslararası kurumların politikaları ile uyum içinde olduğunu gözden kaçırmamak gerek. Bu anlamıyla Avrupa Birliği, kapitalizmin yeni iktidar işleyişinin kurulmasında, hem kendisini sürekli dönüştüren hem de bu kuruluş sürecinin diğer özneleri ile yaşadığı çatışkılarla beraber örgütlenen bir kendini gerçekleştirme projesidir.

Avrupa Birliği ve Emeğin Tahakkümü

Avrupa Birliği'nin 1990'lı yıllardan itibaren başlayan ve devam eden genişleme sürecinin getirdiği gerilimler, asıl olarak emeğin sermayeye içerilmesi ve bu içerilmenin siyasal mekanizmaları üzerinde yoğunlaşıyor. Devletin demokratikleştirilmesine dayalı ulusal refah politikaları ile sermayenin küresel iktidar işleyişinin öznesi olmayı sahiplenen güçler arasındaki gerilimin temel ekseni de, emeğin sermayeye nasıl ve hangi mekanizmalarla içerileceği sorununa verilecek yanıtla ilgili. Bu iki kanadın bu soruna nasıl yanıt verdiklerini, Avrupa'da emeğin sermayeye tabi kılınmasının tarihsel gelişimi içinden anlamak gerekiyor.

II. Dünya Savaşı'ndan 1980'li yıllara kadar, emeğin sermayeye tabi kılınması, demokratik devletin işletilmesinin güvencesi altında ücretli emeğin politik bir güç olarak tanınmasını sağlayan mekanizmalarla gerçekleştirildi. Emeğin mücadelesini ekonomik mücadeleye indirgeyen sendikalar ve burjuva demokrasisinin mekanizmaları içinde ücretli emeğin politik temsiliyetini üstlenen sosyal demokrat veya komünist partiler, aslında bütün bu refah politikaları döneminin düzenleyici devlet iktidarını işlettiler. Emeğin politik bir güç olarak devlet iktidarının öznesi haline gelmesini sağlayan temel ilke, emeğin "çalışma hakkı" talebi üzerinden kuruldu. Bu hak talebi, refah politikalarının ekseninde yer alan "tam istihdam" ilkesi ile uyumluydu. Bir yandan sermaye, "üretkenlik" temelli ve "kamu yararını" gözeten, bunları hukuki düzlemde güvence altına alan, düzenleyici

ve planlamacı bir devlet biçimine kendi bekası için sarılırken, diğer yandan ücretli emek, "çalışma hakkı", herkese iş ve güvence, sabit ve yüksek ücret talebi ile düzenleyici devleti olumladı. Dolayısıyla, ücretli emeği merkeze koyan emek siyaseti, sermaye ile emek arasındaki çatışmayı, talep siyaseti temelinde kurulan temsili mekanizmalar, iş hukuku ve sözleşme sınırları içinde kapitalist birikim sürecini sekteye uğratmayacak biçimde reforme etti. Zaten devletin demokratikleştirilmesi denilen şey de, devletin düzenleyici ve planlayıcı işlevlerinin ücretli emek adına olumlanmasıydı. Ücretli emeğe dayalı sınıflaştırma ilişkisini sürekli yeniden üreten işleyiş ve bu işleyiş temelinde sermayenin genişleyerek yeniden üretiminin sağlanması, böylece güvence altına alınmış oldu. Bu dönemin temel siyasal yönelimi, fabrikanın tekilliğinde yaşanan emek-sermaye çatışmasını, bu çatışmayı toplumsal yaşamın bütününe yayarak karşılıklı güç ilişkileri zemininde örgütlenen ve emeğin gücünü olumlayarak içeren bir demokrasi işleyişi ile çözmekti ve sol, hem bu çözümü kuran hem de bu çözüm tarafından kurulan bir özne olarak, iki sınıf arasındaki çatışmayı sermayenin kendini gerçekleştirme projesinin içinde reforme etti.

Emeğin, refah politikalarının uygulandığı dönemde elde ettiği ve demokratik devlet tarafından güvence altına alındığı düşünülen "kazanımlarının" çoğunu, küresel kapitalizmin iktidar işleyişine geçildiği dönemde kaybettiğine tanık olundu. Avrupa'da sermayenin küresel rekabet koşullarını yaratmak ve varlığını devam ettirmek için refah harcamalarını kısarak serbest piyasa ekseninde yeniden yapılanma sürecine girmesiyle başlayan ve emeğin "üretimden gelen gücü"ne dayandırılan politik gücünü tasfiye etmeye yönelen saldırısı muhteşemdi. Bütün yakıcılığı ile 1980'li yıllarda başlayan ve emeğin elde ettiği kazanımları bir çırpıda yok sayan yeniden yapılanma, çalışma yaşamının yeniden örgütlenmesi ekseninde esnek üretim ilişkileri, esnek çalışma uygulamaları, kamu harcamalarını kısıtlayan ve serbest piyasanın işleyişini güvence altına alacak düzenlemeler ile emek cephesi şaşkına döndü. Emeğin "üretimden gelen gücü"nün artık esamisi okunmuyordu. Sermaye, bir ulusun halkının emek gücünün topyekün üretkenliği üzerinden kurulan siyasal işleyişi yeniden yapılandırdı. Kendi genişleyerek yeniden üretimi için emeğin üretken gücüne ve buna dayalı sınıflaştırma ilişkisine artık ihtiyaç duymadığından değil, emeği kendi diya-

lektik işleyişine bütünüyle tabi kıldığı ve sınıflaştırma ilişkisinin sonsuz biçimlerini sürekli yeniden ürettiği için. Bu yüzden, ücretli emeğe ve "çalışma hakkı"nın savunulmasına dayalı sınıf siyaseti güden Avrupa solunun devletin demokratikleştirilmesi üzerinden bir mücadele yaratması mümkün görünmüyor. Avrupa Birliği'nin kuruluş sürecindeki siyasal oluşumlar içinde söz konusu siyasi hattın pek az etki yaratmış olması, hatta halihazırda reforme edilmiş bulunan emek-sermaye çatışmasını Birliğin kuruluş sürecinde reforme edebilecek mekanizmaların nasıl oluşturulacağının yollarını araması, tıpkı ulusal düzeyde örgütlü sendikaların Avrupa ölçeğinde nasıl örgütleneceğini ve böylece nasıl sermaye ile yeniden masaya oturabileceğini araştırması gibi, varlığını devletin demokratikleştirilmesine bağlayan bir siyasal gücün olmadığını gösteriyor; bu siyasal güç, kendine Avrupa ölçeğinde bir siyaset alanı açmaya çalışsa bile. Çünkü burada asıl sorun ölçek sorunu değil, ücretli emeğe dayalı bir siyasal hattın iki sınıf arasında reformizmi üreten bir çatışmayı örgütlemesidir. İşte bu yüzden Avrupa Birliği, bu siyasal hattı ancak emeği piyasanın işleyişine tabi kılacak politikalar ekseninde kendi kuruluşunun içine dahil ediyor; yoksa bu kuruluşun kıyısına bile yaklaştırmıyor. Tam da bu noktada, artık sermaye emek cephesi ile masaya oturmadan emeği kontrol ediyorsa, bunu ve kapitalist çalışmanın devamını hangi mekanizmalarla işlettiğini ve meşru kıldığını anlamak gerekiyor.

Öncelikle istihdam politikalarının belirlenmesindeki temel eğilimin ne olduğuna bakalım. Sermaye açısından istihdamı, dolayısıyla işsizliği, ücretleri ve emeğin sektörel dağılımını belirleyen temel ilke, emek piyasasındaki arz talep dengesidir. Refah politikalarının geçerli olduğu dönemde, toplam talebi artırarak ekonomik büyümeyi, yani sermayenin genişleyerek yeniden üretimini gerçekleştirecek istihdam politikaları uygulanmışken, günümüzde arz eksenli istihdam politikaları uygulanmaktadır. Bu, sermayenin iş yaratma, iş güvencesi sağlama ve katı ücret politikalarının yükünü, emek piyasalarını serbestleştirerek üzerinden atması anlamına gelir. Sermaye, böylece refah politikaları döneminde emek cephesi tarafından "çalışma hakkı" talebine dayandırılan ve kendi istihdam politikaları ile örtüşen hukuki ve demokratik iktidar işleyişinin yerine arz eksenli, emek gücünün tamamını sermayeye içerebilecek olan yeni bir çalışma disiplini oluşturmaya yönelik düzenlemeler getirmeye çalışmaktadır. Bu

düzenlemelerin temelinde, tek tek bireylerin emek piyasasındaki konumlarını değiştirmeyi hedefleyen, yani istihdam edilmelerini, işsizliklerini veya hangi tür işlerde istihdam edildiklerini, ücret düzeylerini tamamen yine tek tek bireylerin sahip olduğu emek gücünün niteliğine, sorumluluk duygusuna, istihdam edilme arzusuna, yani çalışmayı gerçekten isteyip istemediğine bağlayan bir iş ideolojisi yatmaktadır. Sermaye, emeğin kapitalist çalışmayı koşulsuz kabul etmesini dayatarak, emek piyasalarını bireysel rekabet üzerinden esnekleşmeye zorlar. İşte, Avrupa Birliği'nin kuruluş sürecinde, devletin demokratikleştirilmesine dayalı politikaları destekleyen güçler ile serbest piyasanın öznesi olarak konumlanan güçler arasındaki gerilim, birincilerin çalışmayı hak ve talep olarak görmesi ile ikincilerin çalışmayı bir ödül ve bireysel bir tercih olarak görmesi arasındaki gerilimdir. Birinci siyasal yönelimi soldan kuran siyasi hattın, bugün her türlü mekansal sınırı yararak ve küresel çapta genişleyerek yeniden üretimini gerçekleştiren ve toplumun bütününü tahakküm altına alan sermayenin karşısında hiç şansı yoktur ve tarihsel miadı dolmuştur. Kendi kurduğu reformizmin ağlarında çırpınmaktadır. İkincisi, yani sermayenin küresel iktidar işleyişi zemininde kendini soldan kuran siyasi hat ise, ancak "küresel demokrasi" veya, Avrupa ölçeğinde düşünürsek, "emeğin Avrupası" gibi önerilerle, sermayenin işleyişinin dışında olmayan, tersine sermaye ile ulusal değil ama küresel çapta yeniden masaya oturmayı ve kapitalizmin hiç de masum olmayan yeniden üretimini güya emeğin lehine reforme edecek olan bir söyleme tutunmuş görünüyor.

Oysa, yukarıda söz edilen her iki politik yaklaşımda ortak olan, ücretli emeğe dayalı kapitalist çalışmanın ve sınıflaştırma ilişkisini sürekli yeniden üreten özel mülkiyetin olumlanması ve güvence altına alınmasıdır. Varolan durumdan anlaşılan o ki, sermayenin kendi yabancılaşma uğrakları ile kurulan dolayımlar, hiyerarşiler, mistifikasyonlar vb., emek cephesinden karşıdan kuruculuğu üstlenecek bir devrim kuramı ile karşılanmıyor. Bu yüzden ikisi arasında yaşanan gerilim, sermayenin diyalektik işleyişinin gerilimidir ve bu yüzden ücretli emek olarak emek, sermayenin kendini değerli kılmasının ve sınıflaştırma ilişkisini sürekli yeniden üretmesinin bir öznesi olarak kurmaya ve kurulmaya devam ettiği sürece, sermayenin gücünü olumlayan bir güç olmaya devam edecektir. Dolayısıyla, sermayenin iktidarını

dağıtacak politik bir güç olarak emek, ücretli emek formunda sermayenin diyalektiğini işleten ve çatışmayı hak-talep eksenine oturtarak reforme eden bir siyaset değil, kendi öz değerlenmesinin olanaklarını yaratan ve kapitalist çalışmayı reddeden bir siyaset izlemek durumundadır. Ve Avrupa'nın bugün bir tehdit olarak gördüğü emek siyaseti de, ancak buraya oturan bir emek siyaseti olacaktır. Avrupa sermayesinin duyduğu korkunun nasıl bir korku olduğu, geçen haftalarda Avrupa Komisyonu'nun komünizmin insan haklarına dair büyük suçlar işlediği yönünde bir teklifi gündemine almış olmasından anlaşılabilir. Avrupa'nın duyduğu korku, izleri geçmişe uzanan bir korku olmasına rağmen asıl olarak gelecekten, kendi pervasızlığının ve vahşetinin yarattığı tahakküme karşı emeğin kendi özgürleşmesinin olanaklarını yaratma potansiyelinden duyduğu korkudur. Komünistler, kendi tarihleri ile içkin ve sahiplenen bir anlayışla yüzleşmedikçe, geçmişi kutsayarak geleceğin yenilgisine zemin hazırladıkça ve devrimi unuttukça, sermaye, komünistleri yargılama hakkını kendinde bulacak ve kendi olumlama diyalektiğini insanlık adına komünizmi olumsuzlayarak işletecektir.

3 Ekim Komedisi

Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne 15 yıl süreceği öngörülen giriş süreci bütün çatışmaları ile devam ediyor. Türkiye'nin AB'ye alınması bir yandan Türkiye içindeki güç dengeleri arasındaki gerilimi yoğunlaştırırken diğer yandan Avrupa içindeki güç dengeleri arasındaki gerilimi de keskinleştiriyor. Bu anlamıyla Türkiye'nin AB'ye giriş süreci hem Türkiye içindeki politik güç çatışmalarının yeni dengeler üzerinden kurulması, hem de Avrupa Birliği içindeki politik güçlerin kendi aralarındaki gerilimleri Türkiye üzerinden açığa çıkarmaları biçiminde yaşanıyor. Dolayısıyla Türkiye'nin AB'ye girişinin yarattığı gerilimin tarafları salt AB ve Türkiye değil, kapitalizmin küresel iktidar işleyişini güvence altına alacak ve küresel sermayenin sınırsız tahakkümünün olanaklarını yaratacak olan egemenlik mekanizmalarını kurup işletecek olan politik güçler ile modernist dönemin egemenlik mekanizmalarını işletme konusunda direnen güçler arasındadır. Türkiye'den ve AB'den yükselen "evetler" ve "hayırlar" bu siyasal eksen etrafında kuruluyor. Bunun ne anlama geldiğini anlamak için öncelikle hem AB'nin hem de Türkiye'nin küresel kapitalizmin iktidarını işletme konusunda yaşadıkları sancıları iyi okumak gerekiyor.

Türkiye'nin AB'ye giriş süreci kendisini küresel kapitalizmin işleyişi içinde bir özne olarak nasıl kuracağı ile yakından bağlantılıdır. Kapitalizmin emperyalist döneminde bir "ulusal bağımsızlık" mücadelesi üzerinden kurulan Türkiye, milliyetçi-

lik temelinde Kürt meselesini, ilericilik temelinde siyasal İslamı ve Sovyetler Birliği-sosyalizm temelinde solu baskı altında tutarak 80 yılı aşkın bir süredir varlığını korudu. Üstelik bu varlık içine tam üç tane askeri darbe sığdırdı. Yine bu dönemde sermayenin yaratılması ve güçlendirilmesi yönünde izlenen kalkınma stratejileri, uygulamada verdiği sonuçlar tartışmaya açık olsa bile, emperyalist dönemin sermaye birikim süreçleri ile uyumlu bir seyir izledi. Tüm dünyada da iki paylaşım savaşı sonrasında sermayenin uluslararasılaşmasını kurumsallaştıracak olan Dünya Bankası, Birleşmiş Milletler, IMF vb. kurumlar ve sermayenin uluslararası ilişkilerini düzenleyecek olan anlaşmalar emperyalist dönemin egemenlik mekanizmaları olarak yapılandırıldı.

Bu döneme özgü egemenlik işleyişi, emeğin ulusal sınırlar içinde tahakküm altına alınması ve disipline edilmesi üzerine kuruldu. III. bunalım döneminde iç olgu haline gelen emperyalizm, emeği, ücretli emek biçiminde sınıflaştırdı. Emperyalist dönem, üçüncü dünyanın emeğini, ilksel birikimin iktidar işleyişiyle ücretli emeğe dönüştürdü. Keynezci politikalara dayanan refah devleti nosyonu, emperyalist devletlerde burjuva demokrasisi, üçüncü dünya ülkelerindeki ise faşizm olarak gerçekleşti. Her ikisi de sermayenin üretimini ve yeniden üretimini güvence altına alan sermaye ilişkisinin ulus temelli iktidar işleyişi ile kotarılmasıydı. Modernleşmenin ulusal karakteri, insan bedenini dikey siyaset mekanizmaları içinde nesneleştirerek özne haline getirdi. Sürecin tıkandığı ve sermayenin yeniden yapılanma, yeni egemenlik mekanizmaları yaratma ya da varolanları kapitalizmin yeni iktidar işleyişine göre kurma ihtiyacı hissettiği dönem, hem Türkiye'de hem de tüm dünyada 1970'ler ve sonrası oldu.

Türkiye'nin AB'ye giriş süreci, yeni bir küresel egemenlik biçiminin kuruluş sürecine tekabül eder. Bunun siyasal karşılığı ikinci cumhuriyetin kuruluşudur. Bu kuruluşun aktörleri, siyasal İslam ve dün siyasal İslam'ı gericilikle itham eden ordudur. Bu bağlamda siyasal İslam, Türkiye'de ikinci cumhuriyetin kurucusu ve İmparatorluğun Orta Doğu'da kuruluşunu işleten bir özne olarak karşımıza çıkıyor.

Gelelim Avrupa Birliği'nin kuruluş sürecine. Avrupa Birliği, sermayenin üretimi ve yeniden üretimi koşullarının ve bu koşulları güvence altına alan iktidar mekanizmalarının oluşturulması anlamında ele aldığımızda, tarihsel bir siyasal birikimin

ve iktidar deneyiminin ürünüdür. Avrupa'da refah devletlerinin kuruluşu, üç siyasal eksene oturur: ilki Sovyetler Birliği'nin varlığından kaynaklanan siyasal tehdit, ikincisi emperyalist döneme özgü artı-değer yaratma mekanizmalarının ulusal ekonomi temelinde örgütlenerek emeğin sermaye tarafından tahakküm altına alınması ve üçüncüsü Avrupa komünizmi tarafından emeğin ücretli emek gücü üzerinden devletin düzenleyici mekanizmalarına içerilerek burjuva demokrasisinin gücü haline getirilmesidir. Dolayısıyla işçi sınıfı için yaratılan refah koşulları, üçüncü dünyada yaratılan artı-değerden emeğe aktarılan bir "sus payı" olarak algılanabileceği gibi, ulusal ekonomilerin rekabetine dayalı artı-değer yaratma koşullarının güvence altına alınması olarak da okunabilir. Bu siyasal eksen bütün politik güçlerin, devletin demokratikleştirilmesi ekseninde içerilmesini sağlamıştır. Avrupa devletleri bu refah politikaları sayesinde emeğin sermayeye içerilmesini gerçekleştirebilmişlerdir. Zaten günümüzde AB'nin en çok başını ağrıtan mesele de, küresel serbest piyasaya geçerken refah politikalarının mali yükünden kurtulma, yani refah politikalarından kaynaklı kamu harcamalarını, yani yaratılan artı-değerden emeğe aktarılan kısmı azaltma konusunda çekilen sıkıntıdır. Bu sıkıntı, AB'nin hem kendi içindeki politikalarını hem de genişleme politikalarını gerilimli hale getirmektedir. Birliğin içinde serbest piyasanın kurumsallaşması, bu anlamıyla refah harcamalarının kısıtlanması sürecinde, ulusal devletlerle Avrupa Birliği'nin imparatorluk hiyerarşisinde emperyal bir aktör olma arasındaki gerilimdir. Talep siyaseti üzerinden devletin demokratikleştirilmesine dayalı ulusal refah politikalarında ısrar edenler ile sermayenin küresel rekabetine dayalı iktidar işleyişinin öznesi olmayı sahiplenen güçler arasındaki bu gerilim, pek çok Avrupa ülkesinde bir sıkışma yaratmaktadır. Bu sıkışmanın temelinde, emeğin, empeyalist dönemden farklı biçimde tahakküm altına alınması yatar. Çünkü tam anlamıyla serbestleştirilemeyen bir emek piyasası, sermaye açısından ücret katılığı ve sosyal güvence harcamalarının getireceği mali yük anlamında serbest piyasanın önündeki en aşılmaz engeldir. Serbest piyasa mekanizmalarının kurulup işletilmesi anlamında düzenleyici ve karar alıcı bir yapılanma olarak Avrupa Para Birliği, yine pek çok Avrupa ülkesinde yetki ikamesi tartışmalarına neden olmakta ve bu tartışmanın eksenini devletin demokratikleştirilmesine dayalı güç dengelerinin serbest pi-

yasa uygulamaları ile bozulması oluşturmakta. Bu bozulmanın gerilimlerini bertaraf etmeye yönelik olarak, serbest piyasa uygulamalarının sorumluluğunu Avrupa Para Birliği'nin kararlarına havale ederek meşrulaştıran devletler, diğer yandan Avrupa Anayasası ile ulus devletler ve Birlik arasındaki egemenlik krizini çözmeye çalışmakta. Ama egemenlik krizinin kökenindeki asıl mesele, ulus devletlerle, Birliğin kurumları arasındaki yetki meselesi değildir. Sorun, refah devleti nosyonu altında, emeğin tahakküm altına alınmasını burjuva demokrasisi içinde çözen egemenlik biçiminin tasfiyesidir. Sermaye açısından artık burjuva demokrasisi üzerinden emeği tahakküm altına alma ihtiyacı ortadan kalkmıştır. Fakat talep siyaseti üzerinden devletin demokratikleştirilmesine dayalı "Avrupa komünizmi" açısından sorun krize dönüşmüştür. Bu kriz Avrupa komünizmi için yapısal bir siyasi krizdir. Çünkü siyasal varlığı devrime değil, burjuva demokrasisinin devam etmesine bağlıdır. Bu tıkanıklık, burjuva demokrasisinin korunarak küreselleşmenin reforme edilmesiyle aşılmaya çalışılmaktadır. Bu durumun getirdiği çatışma, uzlaşmayı içermektedir. Sorun, küresel kapitalizmin iktidar işleyişi içinde bunun olanaklarının olup olmadığı sorunudur. İmparatorluğun çok merkezli hiyerarşik kuruluşu içinde Avrupa Birliği hem kendi içinde hem de genişleme sürecinde bu soruna yanıt üretmeye çalışıyor ve üretiyor. Bu süreçte emeğin içerilmesine yönelik uygulamalar, emeğin beden olarak küresel serbest piyasaya içerilmesinden geçiyor. Bu minvalde ücretli çalışma fikri, koşullar ne olursa olsun zorunluluk olarak tanımlanıyor, yani refah politikalarının uygulandığı dönemde olduğu gibi çalışmadan yaşama olanakları ya tamamen kaldırılıyor ya da bitmek bilmeyen koşullara bağlanıyor. Ve insanlar bu koşulları yerine getirmektense, esnek çalışmayı tercih etmek zorunda kalıyor.

Sorun, artı-değer yaratmanın dolayısıyla sermayenin genişleyerek yeniden üretiminin koşullarını güvence altına alacak biçimde emeğin sermayenin tahakkümü altına alınması olarak konulduğunda, AB'nin önce doğu bloğu ülkelerinden başlayıp şimdi de EuroMed projesi ile Akdeniz ülkelerine yönelen genişleme politikaları daha anlaşılır hale gelir. Bu genişleme politikalarının ana ekseni, imparatorluğun çok merkezli yapılanan ve tek merkezli işleyen hiyerarşik kuruluşu içinde, ülkelerin serbest piyasanın özneleri olarak işletilmesidir. AB'nin genişleme politikalarını düzenleyen tüm anlaşmalar, sözleşmeler ve kriterler

(Helsinki Kriterleri, Kopenhag Kriterleri, Maastricht Anlaşması, Barcelona Bildirgesi vb.) bu siyasal eksene oturur. Genişlemenin kuruluşu hiyerarşiktir. Birliğe sonradan katılan veya katılmaya aday olan ülkelerin temel katılım koşulu WTO kriterlerine uygun olarak küresel piyasanın öznesi olmak ve yine serbest piyasanın işleyişini engelleyecek olan her türlü politik gücü "küresel demokrasi" adına bertaraf etmektir. Avrupa kendi sorununu bizim gibi ülkelerin katılımıyla çözecek ve kendi kurtuluşunu uluslar arası sermaye ile bütünleşmekte gören Türkiye'deki sermaye de kendi sorununu böyle çözecek. Artı-değerin küresel düzeyde genişleyerek yeniden üretiminin istikrarının sağlanması, Türkiye gibi ülkelerin sanayi mahallelerine, sanayi çöplüklerine, sanayi gettolarına dönüştürülmesinden geçiyor. Böylece, küresel sermayenin kendini olumlama diyalektiğinin bir uğrağı olarak Türkiye'deki emek gücü küresel serbest piyasanın işleyişine tabi kılınacak. Dolayısıyla Avrupa Birliği'ne girişi, insan hakları, demokrasi, katılımcılık gibi kavramların burjuva özünü deşifre etmeyen, tam tersi olumlayan bir siyaseti kabul etmek mümkün değildir. Diğer yandan küresel kapitalizmin iktidar işleyişini çözümleyemeyen ve emperyalist dönemin politik söylemine takılıp kalmış olan ulusalcı bir siyaseti kabul etmek de mümkün değildir. Devrim kuramı, emeği tahakküm altına alma biçiminin iktidar işleyişinin çözümlenmesi üzerine kurulur. Emperyalist dönem, üçüncü dünya ülkelerinin emeğini sermayenin ilksel birikim iktidar işleyişi altında tahakküm altına almaktır. Bunun devrim kuramı olarak karşılığı geri bıraktırılmışlığa karşı ulusal bağımsızlığa dayalı ilerlemeciliktir. Oysa günümüzde, emek, sermayenin gerçek tahakkümü altına alınmıştır. Devrim kuramının ekseni anti-kapitalizmdir. Anti-kapitalist devrim kuramında asıl olan sınırların kaldırılmasıdır.

Devletin düzenleyiciliği ve planlayıcılığı üzerine oturan siyasal demokrasi anlayışı dışında komünalist bir demokrasi anlayışına geçmek zorunludur. Amaç harekete içkin örgütlenmelidir. Politik devrimden sonraya ertelenen toplumsal devrim değil, toplumsal devrime içkin bir politik devrim kuruculuğuna ihtiyaç vardır. Ücretli emeğin reddine oturan komünalist bir demokrasi siyasetinin zamanıdır.

Toprakların Kardeşliği

Sermaye, üretim ve emek süreçlerinin küreselleşmesine bağlı olarak ekonomik, siyasi ve toplumsal iktidar yapılarında meydana gelen değişiklikler, ulusal egemenlik temelinde kurulan iktidar işleyişinin ontolojisini ortadan kaldırıyor. Küresel tekellerin faaliyet gösterebileceği küresel bir piyasanın oluşturulması ve güvence altına alınması gereği, ulus devletin egemenlik yapılarını çözüyor ve küresel demokrasinin ekonomik, siyasal ve toplumsal normlarının kurumsallaştırılmasını zorunlu kılıyor. Bu normların yapılandırılmasına direnen ulus devletler ile kapitalist imparatorluğun iktidar işleyişi arasındaki gerilim, askeri müdahaleler üzerinden çözülüyor. İmparatorluğu tehdit eden coğrafyalara askeri müdahalede bulunmanın siyasi söylemi olarak anti-terörizm ve küresel güvenlik, modernizmin maddi ve ideolojik altyapısını tamamlayamamış ulus devletlerin işleyişini çözerek İmparatorluğu işleten bir özneleştirme siyaseti olarak örgütleniyor.

İmparatorluğun emperyal merkezlerinin çelişkili birlikteliği, bu siyaseti ABD'nin askeri gücüne verilen siyasal destek üzerinden gerçekleştiriyordu. Oysa ABD'nin, kapitalist imparatorluğun çok merkezli hiyerarşik yapısını karşısına alarak Irak'a açtığı savaş ve Bonapartlığını kapitalist imparatorluğun krallığına dönüştürme çabası, küresel iktidarın yeniden yapılanmasında ve aktörlerin buna uygun olarak şekillenmesinde imparatorluğun sorunlu alanlarını açığa çıkardı. Savaşın öncesinde

emperyal merkezlerin ABD'nin askeri gücüne verdikleri siyasal desteği çekmeleri üzerine BM ve NATO'da ortaya çıkan krizler, kapitalizmin emperyalist döneminin ihtiyaçlarına göre yapılanmış bu kurumların işlevlerinin imparatorluğun ihtiyaçlarına göre yeniden tarif edilmesinin gerekliliğini ortaya koydu. Görüldüğü kadarıyla, ABD'nin Irak'ı işgaliyle imparatorluğun içine düştüğü kriz, emperyal merkezlerin yeni askeri-siyasal kutuplara bölünerek değil, ABD'yi geriletilerek, imparatorluğun çok merkezli hiyerarşik yapısının yeniden güvence altına alınması yönünde atılan adımlarla aşılmaya çalışılıyor.

Küresel piyasanın oluşturulması ve küresel güvenliğin sağlanabilmesi için imparatorluğun iktidar işleyişini tehdit eden coğrafyalara müdahaleleri yapacak olan kurumsal güçlerin ve bu güçler içindeki dengelerin nasıl yapılanacağı sorunu ile ilgili olarak somut adımların atıldığı bir süreçten geçiyoruz. İmparatorluğun siyasal desteğini geri çekmesi sonucu ABD'nin Irak'ta içine düştüğü askeri ve siyasi kriz, ABD için var olma veya yok olma sorununa dönüşmüştür. Bu bağlamda, ABD Ortadoğu'yu bilinçli olarak kaosa sürükleyerek imparatorluğu tehdit altına sokuyor. İsrail'in Suriye'ye saldırıda bulunmasının ardından, Türkiye'nin asker gönderme tezkeresini meclisten geçirmesinin tesadüf olmadığı görülüyor. ABD'nin, Irak ve Filistin sorunu üzerinden Ortadoğu'yu bir dünya sorunu haline getirerek, hem emperyal merkezleri ve gelişmelere karşı tarafsız gibi görünen Arap ülkelerini bölgedeki siyasal sürecin içine çekmeyi hem de Geçici Yönetim Konseyi'ni küresel kumandanın disiplinine sokmayı hedeflediğini gösteriyor. Nitekim Türkiye'nin tezkereyi geçirmesinin hemen ardından ABD'nin BM'ye sunduğu, "Irak'ta BM şemsiyesi altında ve ABD komutasında uluslararası bir gücün oluşturulması ve Geçici Yönetim Konseyi'ne anayasa ve seçim takvimi için 15 Aralık'a kadar süre tanınması" ile ilgili tasarının onaylanmasını, ABD'nin Bonapartlığa geri çekileceğinin güvencesiyle imparatorluğun siyasal desteğini yeniden kazandığının bir ifadesi olarak okumak gerekir. Beklenen siyasal desteğin geleceğinin görülmesiyle, Türkiye'nin Irak'a asker göndermesi askıya alınmış görünüyor. Aynı günlerde AB'nin devreye girmesiyle, İran nükleer silah denetçilerini kabul edeceğini açıkladı. Mayıs ayında Türkiye'de yapılacak NATO toplantısında ise, Irak'ı da içine alan, Afganistan'dan Kuzey Afrika'ya kadar uzanan "istikrarsızlık kuşağının" yeniden yapılandırılması

öngörülüyor. Bu gelişmelerle beraber NATO'nun işlevinin bir küresel güvenlik örgütü olarak yeniden tanımlanmış olması, Atlantik'in iki yakasının ittifakının imparatorluğun çok merkezli hiyerarşik yapısının siyasal güvencesini oluşturmaya devam edeceğini gösteriyor.

3 Haziran'da NATO, İmparatorluğun küresel polis gücü olarak işlevlendirilmiş ve imparatorluğun güvenliğine tehdit oluşturacak herhangi bir coğrafyaya müdahale edebilecek kadar esnekleştirilmişti. Bir NATO üyesi olan Türkiye'nin; Ortadoğu, Kafkaslar ve Orta Asya coğrafyasının merkezinde bulunmasıyla küresel iktidar yapılanmasının askeri ve siyasi bir aktörü olarak yapılanma sürecine gireceği görülüyor. Ancak küresel iktidar yapılanmasının güçler dengesi içinde Türkiye'nin nasıl bir rol alacağını, iç güçler dengesi bu işleve uygun yapılanırken ortaya çıkacak krizler ve bu krizlerin gerilimleri belirleyecek.

Türkiye'nin Krizi

Türkiye'nin AKP'yi iktidara taşıyan 3 Kasım seçimlerinden bu yana Irak, Kıbrıs ve YÖK meselelerinde içine düştüğü krizler, siyasal ve toplumsal dinamiklerin yeni iktidar işleyişine uygun olarak yapılanması sürecinin sancılarını, gerilimlerini ve iç direnmelerini yansıtıyor. Bu anlamda Türkiye, dünyanın siyasal sürecine, küresel güçler dengesinin ve bu denge içindeki konumunun iyi bir okumasından çok, iç güçler dengesinin seyrine göre belirlenmiş bir siyasetle eklemleniyor.

Türkiye, Cumhuriyet'in kuruluş sürecine kurucu bir dinamik olarak Osmanlı birikimini ve Kürt gerçeğini katamamanın ve katamamakla yetinmeyip dışlamanın, yok saymanın krizini 80 yıldır taşıyor. Bu kriz aşılmadan, sermayeye rahat yüzü görünmüyor. Gerek Osmanlı birikimi gerekse Kürt hareketi, Cumhuriyet'in kurucu bir dinamiği oldukları gerçeğini, imparatorluğun içinde bulunduğu kriz içinde göstermek istiyor. Cumhuriyet'in kurucu dinamikleri arasındaki bu çatışkı, sermayenin küresel iktidar işleyiş hiyerarşisinde konumlanmasını krize sokuyor.

Kamu yönetimi reformu, iş kanunu, YÖK yasası, düzenleyici reformlar ve yoksullar için mikro kredi programları gibi bütün toplumsal ilişki alanlarının ticarileştirilmesini öngören bir siyasetin aktörlüğünü üstlenen AKP, siyasal islamı protestanlaştırarak kapitalist imparatorluğun kurucu bir dinamiği

haline getirmek yönünde net bir tercih yapmış durumda. Devletin resmi siyasetinin direncine karşı bu siyasetin bir ağırlığını oluşturarak Türkiye'nin siyasal sürecinde kurucu bir dinamik haline gelebilmek için AKP, küresel güçler dengesini arkasına alma siyaseti izliyor. DEHAP'ın oylarının iptal edilmesiyle mecliste sahip olduğu anayasal çoğunluğun elinden alınarak zayıflatılması girişimine karşı AKP, Irak'a asker yollama tezkeresini meclisten geçirerek küresel güçler dengesinin böyle bir süreçte 28 Şubat gibi bir müdahaleye izin vermeyeceği hesabıyla, içerideki siyasal ağırlığını bir yıllığına garanti almayı hedefledi. Bu süreçte, Erkan Mumcu'nun yaklaşık bir sene önce açıkladığı, küresel kapitalizmin ihtiyaçlarına göre eğitimin ticarileştirilmesini ve YÖK'ün bu sürecin gerektirdiği siyasal normlara uygun olarak yapılanmasını öngören siyaset belgesi geri çekilerek, yerine AKP kadrolarının önünü açacak bir tasarı gündeme getirildi. Bu durum, AKP'nin Türkiye'nin kurucu bir dinamiği haline gelebilmek için izlediği esnaf siyasetini gözler önüne seriyor. Bu siyasetle YÖK ve üniversiteler gündemi, üniversitelerin yeniden yapılanması ile ilgili bir tartışmadan çok iç dinamiklerin birbirleri olan gerilimlerinden beslenen bir krize dönüştürülmüş oldu. Geçtiğimiz haftalarda TÜSİAD'ın üçüncü bir taraf gibi, asıl meselenin üniversitelerin ticarileştirilmesinin önünü açacak çerçeve bir yasa hazırlanması olduğuna vurgu yapan bir ilkeler önerisi getirerek yaptığı müdahale, sermayenin iç güçler dengesi içinde küresel kapitalizme eklemlenme siyaseti üzerindeki konsensüsün güvencesini sağlamakla işlevleneceğini gösteriyor. AB üzerinden demokratikleşme perspektifini benimseyen sermaye, kendi çıkarını gerçekleştirmesinin Siyasal İslam ve Kürt sorununun bir gerilim unsuru olmaktan çıkmasına bağlı olduğunun bilinciyle hareket ediyor.

Karşıdan Kurucu Güç

Küresel iktidar yapılanmasının çelişkilerinin ve krizlerinin en çok yoğunlaştığı bu tarihsel uğrakta emek cephesi, siyasal sürecin gidişatını belirlemek noktasında bir ağırlık oluşturamıyor. Yeni dönemin iktidar işleyişinin çatışkılı kuruluş sürecini okuyabilecek bir paradigmanın eksikliğinden dolayı, devrimci olanakları açığa çıkartarak karşıdan bir kuruculuğu üstlenebilecek bir hareket yaratamıyor. Kapitalizm, yeni bir ontolojik yapılanmanın içine girmiş bulunuyor ve bu ontolojinin epistemolojisini

pratiğiyle kuruyor. Devrimci hareket için, karşıdan bir ontoloji ve epistemoloji kurmak zorunlu görünüyor. Geçmiş dönemin paradigmalarının içinden kurulan burjuva özlü bir devrim üzerinden bir anti-emperyalizm söylemi, kapitalizmin küresel iktidar yapılanması karşısında ön açıcı olamıyor. Modernizmin konsepti içinde burjuva demokrasisinin ilericiliği, devrimci hareketi tıkıyor. Tıkamanın ötesinde, "küresel demokrasi" söyleminin uçlarına, "demokratik emperyalizme" kadar savurabiliyor.

İmparatorluk, Latin Amerika, Afrika, Orta Asya ve Uzakdoğu'ya, dünyanın dört bir yanına ekonomik, siyasi ve askeri saldırı içinde bulunuyor. Sorunu yalnızca Ortadoğu veya İslam ülkeleri ve bölgeleri olarak okumak, devrimcileri bütünü görmeyen bir yanılsamaya sürükleyebilir, imparatorluk ve anti-emperyalist İslami muhalefet ikilemine bizi sıkıştırabilir. Bu sıkışma bizleri, ulusal bağımsızlıkçı ve burjuva özlü anti-emperyalist direnişin destekçisi pozisyonuna sokabilir. Bu pozisyon geri bir pozisyondur. Dünyanın neresinde olursak olalım destekçi değil, direnişin doğrudan öznesi olduğumuz görülmelidir. Bugün politik kuruculuğu ancak İmparatorluğun merkezi küresel saldırısına karşı küresel bir direniş paradigması üstlenebilir. Yoksa süreç, kapitalizmin bütünlükçü saldırısının yerine, emperyalist bir merkezin bir bölgedeki çıkarlarını gerçekleştirmesi olarak okunur; bu da bizi burjuva özlü anti-emperyalist bir mücadelenin destekçisi pozisyonuna ya da daha somut söylersek, ABD emperyalizmine karşı AB emperyalizminden medet ummaya sürükleyebilir.

Direnişin içerisi dışarısı kalmamıştır. Sermayenin imparatorluğuna karşıdan bir kuruculuk, kapitalizmi cepheden karşısına alan, doğrudan kapitalist mülkiyet ilişkisinin dönüşümünü hedefleyen ve kapitalizmi aşan bir pozisyona geçmek zorundadır. Bu pozisyon, kendisini güncel politik dile çevirerek gerçekleştirmelidir. Emperyalizme karşı ulusal sınırların korunması temelinde bağımsızlık söyleminin yerine, sınırların kaldırılması üzerinden topraklara evet...

Devletlere Hayır!
Sınırlar Kaldırılsın!
Yaşasın Toprakların Kardeşliği!

5. Bölüm: Aynı Göğün Altında

Otonomist Marksizmin Soyağacı

Chris Wright

Sosyal Demokrasi (1880-1918) içinden Anton Pannekoek, Otto Ruhle, Herman Gorter ve Sylvia Pankhurst'un da dahil oldukları Konsey Komünistleri ve Rosa Luxemburg ortaya çıkar. Luxemburg ve Konseyciler arasında karşılıklı etkileşim pek olmadığı gibi Luxemburg'un düşünceleri 1919 yılındaki ölümünden ancak otuz yıl sonra karşılık bulur. İlk dönem konseycileri, daha sonra G.I.K (Enternasyonalist Komünistler Grubu), Henk Canne Meijer, Cajo Brendel ve Paul Mattick takip eder. İlk konseyciler KAPD'nin (Alman Komünist İşçi Partisi) dağılmasından sonra kayda değer bir örgütsel varlık ortaya koyamamış olsalar da, Konsey Komünizmi I. Dünya Savaşı ile başlayan ve bugüne değin süren farklı bir eğilimi temsil eder. Amerika Birleşik Devletleri'nde Situationist International, Root and Branch (Kök ve Dal) ve Socialisme ou Barbarie'den (Ya Sosyalizm Ya Barbarlık) ayrılan ICL/ICO ve bunların çeşitli kolları yoluyla 1960'lı yıllar konseyci grupların ve düşüncelerin yeniden dirilişine tanık olur.

Konseycilerin yanı sıra ve kimi zaman da onlarla bağlantılı olarak (1918 ve 1921-22 yılları arasında kendisi de konseyci olan) György Lukacs, (1930'lu yıllarda konsey komünizmine dönen) Karl Korsch, Evgeny Pashukanis ve en önemli eserlerini 1918-1928 yıllarında veren I. I. Rubin gibi ilk dönem Hegelci Marksistler vardı. Ne var ki ciddi bir şekilde Hegel çalışması yapan ilk Marksistler onlar değildi. Aslında Lenin o sürece çok daha önceden,

1914'te başlamış olmasına rağmen, kendisi dışında kimsenin bilmediği defterlerinin, Bolşevizm pratiği ya da Lenin'in kendi kuramsal çalışmasının kimi hayati yönlerinde pek de fazla etkisi olmamıştır. Bugün için dikkate değer Hegelci Marksistlerin arasında Christopher J. Arthur, Cyril Smith ve Paresh Chattopadhyay'ı sayabiliriz. (Son iki isim de Raya Dunayevskaya ve aşağıda bahsedeceğiz Marksist-Hümanizm'den etkilenmiştir.)

1920'lerdeki bir sonraki büyük gelişme, Rusya'nın kapitalist bir toplum olduğuna dair (1940'lı yıllara kadar) en ikna edici analizi yapan Amadeo Bordiga'nın 1926 yılında yaptığı Leninizm ve Stalinizm eleştirisidir. Bordiga ölümüne dek neredeyse hep kuramsal açıdan etkinliğini sürdürmüş; eserleri, Fransa ve İtalya'da çok sayıda olmamakla beraber kimi grupların ortaya çıkışına neden olmuştur. Bordiga'dan etkilenen kuramcıların en çok bilinenleri arasında Jacques Camatte ve Jean Barrot (Gilles Dauve) bulunur.

1930'lu yıllarda az çok Helgelci Marksist bir damar, sadece Marx'tan değil kuramsal açıdan erken dönem Hegelci Marksizm ve zaman zaman pratik olarak da Leninizm'den etkilenen Marcuse, Adorno, Horkheimer, Benjamin ve Bloch ile beraber Frankfurt Okulu'nda gelişmiştir. Franfurt Okulu'nun bir üyesi sayılmasa da, Henri Lefebvre de bu ikinci dalga Hegelci Marksizm içinde anılmayı hak eder. Başlıca eserlerini 1930'lar ve 40'larda veren Frankfurt Okulu'nun aksine Lefebvre'nin yol açıcı eserleri 1960'lı yıllara dek uzar. (Lefebvre hakkında ilginç bir tartışma için bkz. Kevin Anderson'un *Lenin, Hegel ve Batı Marksizmi* kitabı.)

Amerikan Troçkizmi içinde Johnson-Forest Eğilimi'nin (JFT) ortaya çıkışıyla 1940'larda büyük bir değişiklik yaşandı. 1950'ye dek Troçkizm içinde kalan JFT'nin önde gelen isimleri CLR James (Johnson), Raya Dunayevskaya (Forest) ve Grace Lee idi. Her ne kadar Bordiga'nın aksine Sovyetler Birliği'ni devlet kapitalizmi olarak tanımlasalar da, Bordiga'dan sonra Sovyetler Birliği'nin kapitalist bir toplum olduğu yönündeki en anlamlı eleştiriyi sunmuşlardı. Başlangıçta büyük oranda Hegel, Marx ve Lenin'den etkilenen ve 1948 itibariyle Troçkizm ile yollarını ayıran JFT, Marx'ın düşüncelerini diriltme, II. Dünya Savaşı sonrası dünyayı somut olarak kavrama ve devrimciler için yeni bir pratik açma konusunda çığır açıcı eserler verdiler. 1950 tarihli

Devlet Kapitalizmi ve Dünya Devrimi metnine 1956'da yazdıkları önsöz Cornelius Castoriadis ve Cajo Brendel imzasını taşır. Bu metin, belki de Lenin'i en büyük devrimci kuramcılardan biri olarak benimsemeleri yüzünden JFT'nin kanatları içinde doğrudan bir Konsey Komünizmi etkisi açıktan görülmese de hem dışarıdaki yeni düşünceler hem de daha eski Konsey Komünizmi geleneği ile bağlantılarını açığa çıkarır niteliktedir.

1953'te Dunayevskaya'nın Lee ve James'ten ayrışması, Dunayevskaya'nın (daha sonra News and Letters grubunda somutlaşan) Marksist-Hümanizminin oluşumuna yol verirken, James ve Lee "Facing Reality" (Gerçeklikle Yüzleşme) isminde yeni bir grup kurarlar. Sonrasında bu grup da James ve Grace Lee-Bogs ayrışmasını yaşayacaktır. James'in yazıları, yılların yoldaşı Martin Glaberman'ın kurduğu *Radical America* isimli dergi kanalıyla diğer insanları etkilemeye devam edecektir. George Rawick ve David Roediger'in de içinde bulunduğu bu derginin yazarları, ırkçılığın ve beyazların üstünlüğüne yönelik inancın Marksist eleştirisi konusunda gerçek bir resmi geçittir demek abartılı olmayacaktır. Gerçeklik James'in eserleri tarafından şekillenmiş ve James'in pratik örgütsel çabalarından bağımsız olarak "otonomist Marksizm" adını almıştır. Noel Ignatiev ve Race Traitor'ın çalışmaları ise "beyaz deri imtiyazı" teorisi olarak bilinen, beyaz hakimiyetin Marksist eleştirisi geleneği içindeki öteki meşhur eğilimini temsil eder.

Erken dönem Hegelciler ve Franfurt Okulu'ndan etkilenen ve Marx, Hegel ve Marx-sonrası Marksist dünyanın yanı sıra Lenin'in yenilikçi okumaları ile ırk ve toplumsal cinsiyet meselelerine yaklaşım konusunda anlamlı kuramsal katkılarda bulunan Dunayevskaya ve News and Letters da, Marksist-Hümanizm olarak tanımladıkları Hegelci Marksizmin en açık savunucularındandırlar. Aynı zamanda Rosa Luxemburg'dan da etkilenen bu grup İngilizce konuşan dünya'ya büyük bir kuramcı olarak Rosa'yı yeniden tanıtmışlardır.

JFT'nin Troçkizm'den kopuşuyla eş zamanlı olarak, Claude LeFort ve Cornelius Castoriadis çevresindekş bir grup Fransız Troçkist de Troçkizmden uzaklaşıp JFT ile aynı sonuçlara ulaştı. Ya Sosyalizm Ya Barbarlık oluşumunu kuran bu grup, JFT'nin Amerika Birleşik Devletleri'ndeki madenci grevleri konusundaki çalışmalarından ve Paul Romano ve Grace Lee-Boggs'un kaleme aldığı *Amerikan İşçisi* broşüründen etkilenmişti. Grup

içinde biri (LeFort ve Henri Simon çevresinde) daha konseyci, bir süre CLR James ile ilişkili olan, diğeri ise (Castoriadis çevresinde) daha Leninist olmak üzere iki ana eğilim mevcuttu. 1958'de LeFort, Simon ve onların temsil ettikleri eğilimin tasfiye edilmesi sonucunda ICL, ICO ve halen Simon'un içinde aktif olarak yer aldığı ve belirgin bir konseyci yönelimi olan Echanges et Mouvement gibi çeşitli gruplar oluştu.

Ya Sosyalizm Ya Barbarlık'ın da Britanyalı bir grup olan Solidarity (Dayanışma) üzerinde geniş çaplı etkisi oldu. Rus Devrimi ve Paris 1968 Mayıs-Haziran isyanı gibi konular üzerine materyaller yayınlayan Solidarity, daha sonraları Situationist International'dan etkilenecektir.

Situationistler ise, 1950'li yılların sonunda Lettrist International olarak bilinen, en meşhur üyeleri arasında Guy Debord ve Raoul Vaneigem'in olduğu, daha çok sanatla uğraşan bir grubun içinden çıkarlar. Situationistler, hem erken dönem Hegelcilerle Frankfurt Okulu'nun Hegelci Marksizmi'ni ve ilişkilerinin iyi olduğu Henri Lefebvre'in konseyci düşüncelerini devralmış hem de Ya Sosyalizm Ya Barbarlık'tan etkilenmiştir. Debord ve Vaneigem 20. yüzyılın ikinci yarısının en önemli ve eşsiz Marksist eserlerini kaleme almışlardır. Situationist International'ın (SI), Solidarity ve OJT (Organisation des Jeunes Travailleurs Revolutionarries) isimli bir grubun yanı sıra Açık Marksizm (Open Marxism) eğilimi üzerinde etkisi olmuştur.

1950'li ve 1960'lı yıllar İtalya'sında ise Marx'ın teknolojik determinist okumasını keskin bir eleştiri yağmuruna tutan, Operaismo[1] ya da Workerism olarak bilinen yeni bir eğilim gelişmekteydi. Özellikle Raniero Panzieri, Mario Tronti, Antonio Negri, Sergio Bologna ve Romano Alquati'nin yazılarında temsil edilen bu eğilim JFT ve *Amerikan İşçisi*'nden etkilenmiştir. Uzun mücadeleler sonucunda, Negri, Bologna ve (CLR James'in ortağı Selma James ile çalışan) Mariarosa dalla Costa gibi yeni düşünürler sayesinde operaismo, 1970'li yılların ortasında Autonomia (Otonomi)'ye dönüşür. Operaismo ve otonomi hareketi, teknisist Marx okumalarını eleştirmekle kalmayıp, emeğin direnişini kapitalist toplumun temel dinamiği olarak görerek, dönemlendirme

---

[1] operaismo: sermayenin işçi sınıfının bir fonksiyonu olduğu ve tarihin sınıfın özgün mücadelesi sonucu yazıldığını savunan, özellikle İtalya'da 1970li yıllarda yaygın olan işçicilik akımı.(ç.n.)

ve emeğin sermayeyle ilişkisi nosyonlarını yeniden ele aldı. Ve böylelikle, profesyonel işçi, kitlesel işçi ve toplumsal işçi şeklinde yeni bir dönemlendirme yaptılar.

Operaismo ve Autonomia hareketi bugüne değin birçok farklı eğilime etki etmiş ve kimi zaman "otonomist Marksizm" olarak da ifade edilen yeni bir külliyatın ortaya çıkışına neden olmuştur. Bunların arasında Negri, Bologna, Dalla Costa, Sylvia Federici, Harry Cleaver, Christian Marazzi, Massimo de Angelis, Nick Dyer-Witheford, Steve Wright'ın eserlerinin yanı sıra *The Zero Work Journal* ve *Midnight Notes Collective*'i sayabiliriz.

Otonomist Marksizm, özellikle 1960'lı yılların başlarından 1990'lara dek ürün veren Fransız anarko-komünist felsefecilerden Deleuze ve Guattari'nin geç dönem eserlerinden feyz almıştır. Bu etki sonucu, Otonomist Marksizm belirgin bir anti-Hegelci ton kazanmış, Foucault'dan da rengini alan Nietzscheci/Spinozacı bir Marksizme doğru meyletmiştir. Bu, 1920'li yıllardan beri liberter Marksizm içindeki ilk ciddi Hegel-dışı ya da anti-Hegelci eğilimdir.

Kimi zaman "post-'68ers" (68'ciler sonrası) olarak da bilinen Alman Marksist gruplar da yine 1960'lı yılların sonunda oluştu. Helmut Reichelt, Hans Jürgen Krahl, Johannes Agnoli ve diğerlerinin çevresinde gelişen bu gruplar da Konsey Komünizmi, ilk dönem Hegelciler ve Frankfurt Okulu'ndan feyz almışlardır.

Hemen hemen bütün bu eğilimler, başlangıçta diğer çalışmalarla beraber artık çıkmayan *Common Sense* dergisi ve *Open Marxism* isimli üç cilt etrafında kümelenen teorisyenler ağının bugünkü kuramsal çalışmalarına etki etmiştir. Bu eğilimin ana savunucuları Werner Bonefeld, John Holloway, Simon Clarke, Richard Gunn, Kosmas Psychopedis, Adrian Wilding, Peter Burnham, Mike Rooke ve Johannes Agnoli gibi isimleri içermektedir ya da içermekteydi. Otonomistlerle Açık Marksizm efradı arasındaki yakın ilişki *The Commoner* dergisindeki yayın ve tartışmalarla bir dizi karşılıklı etkileşime yol vermiştir. Hegel'e atfedilen önem ve diyalektik sorunsalı noktasındaki ayrım iki eğilimi birbirinden ayıran farklılığın temelini oluştursa da kiminle konuştuğunuza bağlı olarak, Açık Marksizmin mi otonomist Marksizmi içerdiği yoksa otonomist Marksizmin mi Açık Marksizmi içerdiği sorusunun yanıtı değişir.

1980'li ve 90'lı yıllarda, yukarıda adı geçen çalışmalardan etkilenen bir dizi başka grup da ortaya çıktı. Bunların arasında

Almanya'da Kolinko, Kursaje ve Wildcat, İngiltere'de Aufheben, Fransa'da Theorie Communiste, Yunanistan'da TPTG ve Hindistan'da Kammunist Kranti sayılabilir. Bunlar da autonomia, operaismo, Hegelci Marksizm, JFT'nin çalışmaları, Açık Marksizm, ICO, Situationist International, anarşizm ve 68-sonrası Alman Marksizmini kaynaştıran başka gruplarla ilişkilidirler.

Elbette, başka liberteryen Marksist kişiler ve gruplar da varolmuş ve varolmaktadır. Bunlardan kimilerinin çalışmaları, *Collective Action Notes, Loren Goldner, Antagonism Press* ve (ABD'de çıkan ama yarıda kesilen *Autonomy* dergisi gibi) diğerlerini de içeren *Subversive Texts Archive*'de biraraya getirilmiş durumdadır.

Otonomist Marksizm ya da Farklı Bir Tarih Okuması Denemesi

"Preguntando caminamos, yürürken soralım. Evet, ama biz öfkeyle yürür, tutkuyla sorarız."

Biz görünür olanı parçalamak, görünür olmayanı görünür kılmak ve oracıkta hakkından gelmek için yola çıktık. Görünür olan karşımızda, tüm öfkemizle onun varlığını içimizde var etme çabasını izliyoruz. Görünür olan iktidardır. Yok edeceğiz. Görünür olmayan ise gönüllü kulluktur, görünür olanı yaratan ve onu kutsayan. Bedenlerimizin en ücra köşelerine kadar sinmiş olan gönüllü kulluk varlığımızı gerçekleştirmemiz önünde en büyük engeldir. Yaratıcılığın kendini var etmesi ve böylelikle yok etmesi önündeki engel. Acı içimizde kökleşmiş, kanıksanmış ve hapsedilmiştir. Acımızı bilincimize çıkaracağız, bedenimize dayatacağız. Tek çıkışımız acının hissedilmesidir. Ancak onu hissettiğimizde onu yaratanı, böylelikle acıyı ortadan kaldıracağız. Önümüzde duran, bedenimizin içinden geçtiği ve içinde var olduğu ve onu var ettiği iktidar, gönüllü kulluğun öz suyundan beslenir. Onun ortaya çıkması en büyük tehlikedir iktidar için. O yüzden kendini bedenimize açar ve bizi "iktidar" yapar: Şeylerin iktidarı. Yani şeylerin kulu. Varoluşumuzu şeylere tabi kılar. Ve biz kendi iktidarı yeniden üretişimizde kendimizden, acımızdan kaçarız. Çektiğimiz acı yaratıcılığın acısıdır. Kaçış noktamız iktidarın kokmaz, görünmez, duyulmaz, karanlık (renksiz) ve dokunulmaz bedenidir. Her yerdir. Yani aynı zamanda

görünmez olandır da. İktidar yaratılmış tanrıdır. Yaratıcılığın, korkularının esiri olan insanoğlundan kaçarak kendini var edebildiği tek yer. Biz kendi yetersizliğimizde aşmanın değil aşkının peşindeyiz. Aşkın olan iktidardır, tanrıdır, devlettir, mülkiyettir, sermayedir, akıldır. Ve biz kendi ölçülemezliğimizi, yaratıcılığın ölçülemezliğini, tutkunun ölçülemezliğini yakalayamadığımızda ve onun iktidarı olamadığımızda aşkının kollarında huzur içinde uyuruz. Aşkın bizi bizim için tanımlar. Onun işidir bu. Tanımlamanın kabulü tanımlamaya tabiyeti içerir. Tanımlamanın tahakkümünü. Ve biz ancak tanımlamalar içinde algılar ve anlarız. Tanım dışı olan "boştur", haricidir. Oysa hareket ve yaratım tanımdan tanım dışına kaçıştır. Doludan, varolandan boşa, "hiçliğe". Oluştur bu, özgürlük.

İnsanlık tarihi, yaratımın tahakküm altına alınışının, alınmaya çalışılışının tarihidir. Yaratım her tahakküm altına alınışa baş kaldırarak cevap verir. Tahakkümden, tahakküm ediciden, iktidardan kaçar, kaçmaya çalışır. Çünkü tahakküm sınırdır, belirlenimdir, kimliktir, kesinliktir, ölçülebilirliktir. Yaratıcılık ise sınırsızın, kimlik-sizliğin, ölçülemezliğin, özgürlüğün peşindedir. Ancak bu kaçış tek taraflı değildir. İktidar, tahakküm eden, tahakküm edilenin varlığına gereksinir. Çünkü ancak onun varlığında tahakküm ilişkisi söz konusu olabilir. Ancak bu tahakküm edenin edilene tabiyeti tahakkümün, yaratıcılığın bir uğrağı olan iktidarın, özgürlüğünü tahakküm edilenin varlığına hasretmesidir. İktidar bağımlıdır. İşte bu noktada kaçışın öteki tarafı gün yüzüne çıkar. İktidar, tahakküm eden, kendini var edene bağımlılıktan, onun tahakkümünden kaçmak ister. Gergin bir süreçtir bu, özellikle de iktidar için. Çünkü kaçmaya çalıştığı şey onun varlık koşuludur, ittiğini çeker de, kapsamaya, o olmaya çalışır. Savaşımdır ortada olan, her bir bedende gerçekleşen; her şeyin "babası" savaş. İktidar "orda" olan, bizim dışımızda değildir. İktidar bedenimizdir, bedenimdir, ben olmayan bedenim. Ben, bedenim bir ilişkidir. Dolayısıyla iktidar, sermaye, devlet.

İktidar yaratıcıdır. Ama iktidarın yaratımı çoğunlukla olumsuzdur. Ölçülemez olana ölçü koyar, tanımlar ve hareketini belirler. Olumlu olduğu yer kendini reddedip yeniden ama başka bir aşkınlıkta var ettiği süreksizlik, yani kriz anlarıdır. Bu uğrakta iktidar kendini kurar. Tanrıyı reddeder ve sermayeyi olumlar. Angaryayı ve toprağa bağımlılığı reddeder ve emeği

olumlar. Ancak bir kere sermayenin ve emeğin (ücretli emek olarak) kurulması olmuş bitmiş ve tanımlanmış olduğu anlamına gelmez. Süreç içerisinde, çatışkının zorunluluklarından sermaye yeniden ve yeniden kendini dolayısıyla emeği kurar. Bu bitimsiz kurulum sürecinin yol açtığı iki şey vardır. Birincisi insanın yaratıcılığının ve bunu kavrama potansiyelinin gelişimi. İkincisi, iktidarın buna uygun olarak kendi iktidarını, yani kendi varoluşunu devam ettirmenin güvencesi olarak tahakküm ilişkisini farklı bir formda ve insanın her bir süreçte ortaya çıkan yaratıcılığına ve potansiyeline uygun bir şekilde yeni tekniklerle kurması. Bu yeni tekniklerin oluşturulması süreci iktidarın iktidar olma deneyiminin birikimini yansıtır. Bu deneyim aynı zamanda tahakküm edilenin tahakküm ilişkisinden çıkma ve özgürleşme mücadelesinin deneyimini kapsar.

Öznenin, insanın üç belirleyeni: Yaratıcılık, gönüllü kulluk ve iktidar. Yaratıcılık sadece emek değildir. Emeğin tasarlanmasıdır da. Olmayanın kurgulanması, dolayısıyla olasılık alanıdır. Ancak olasılık alanı tarihselin içinden çıkar. Olası olan tarihin içine doğmuştur. Bu yetersizlikle, tarihselin yarattığı koşullarla sınırlı olmak anlamına gelir. Yetersizlik yaratıcılığın varoluşsal sorunudur, kendine güvensizliktir. Bu noktada kendini aşamayan yaratıcılığın kendinden kaçışını gözleriz. Aşkın olanın peşinden gidişi. Bu kaçış öznede gönüllü kulluğun ortaya çıkışının zeminidir, (varoluşsal) güven arayışının zemini. Ama aynı zamanda kendini dışlaştırarak sonsuz yaratıcının peşinde aşkını yaratışının da zeminidir. Aşkın olan iktidarın.

İktidar kendini yaratıcılığın gerçekleştiği üretim alanında kurar ve var eder. İktidar her bir "aşkınlık" sürecinde yeni bir çelişkiyle var olur. Bu çelişki onun o süreçteki varoluşudur. Kapitalizmde iktidar, kendini emek ve sermaye çelişkisi üzerinden var kılar, yani iktidar emek ve sermaye çatışkısı üzerinden şekillenir.

Olan ile Olması İstenen

Nerden başlamalı? Bu noktada en önemli soru mutlu bir yaşamın nasıl olanaklı olduğudur. Ancak bu, mutlu bir yaşamın ne olduğunun tarifi olmadan yapılamaz. Mutlu yaşam, ya da daha mutlu bir yaşam nedir? Nasıl olanaklıdır? Bu soruyu sorduğumuz andan itibaren kendimizi politik olanın kollarında buluruz ve sorular birbiri ardı sıra sökün eder. Bu soru en başta olan ile

olması gereken arasında bir farklılığı imler. Olması gereken her zaman için düşünülendir. Bu noktada ütopya olarak imlenebilir. Ve ön koşul olanın olması gerekene göre kötü olduğudur. Bu bir değer sorunudur. Ve burada birinin iyi veya olması gereken ve diğerinin, kötü, yani olan olduğunu imleyen kriter nedir. Bu kritere düşün tarihinde çeşitli varoluş koşullarından yola çıkılarak oluşturulmuş çeşitli kriterler üzerinden cevap verilmiştir. Bizim burada dikkate alacağımız cevap silsilesi aslolarak tarihin materyalist okuması üzerinden insanın özgürlüğünü merkezine alan yaklaşımlar olacaktır.

Tarihin Nesnel Yasaları

Sermaye üzerinden açımlanan tahakküm ilişkisi ve bundan kurtuluş teorisi mesihçi bir anlayış üzerine oturur. Bu mesihçi anlayış ya tarihin nesnel ilerleyişini ya öncü olarak örgüt veya parti formunu ya da konjonktürel ve kendi duruş noktasını nesnellik olarak ele alan bir yerden hareketle tanımlı kendinde sınıfı peygamber olarak kutsar. Mesihçi anlayışın temel çıkış noktası kapitalizmin nesnel doğrusal yasalarıdır. Bu anlayışa göre sınıf merkezli her sistem, özneden bağımsız bu nesnel yasalara göre kuruluşu itibarı ile devrimci, yani ilerici bir vasfa sahiptir. Bu yüklem üzerinden kurulan sistem, ne ki, gün geçtikçe, bu ilerici vasfını kaybeder ve toplumsal olanın ilerleyişine bir engel olarak karşımıza çıkar. Yani, bir sistemin ilerici olup olmadığını belirleyen şey o sistem içersinde varolan üretici güçlerle üretim ilişkileri arasındaki "ilişkiye" bağlıdır. Bu tanımdan hareketle, eğer bir sistem içersindeki üretim ilişkileri üretici güçlerin önünü açıyorsa o sistem ilerici, eğer üretici güçlerin önünü kapatıyorsa gericidir. Ve bu gerici aşamada o sistem can çekişmektedir. Marksizm'deki mevcut hakim görüş açısından teori, tümüyle tarihin bu nesnel yasaları ve onun bilgisi üzerine kurulmuştur.

Bu teorinin alt okumalarına girdiğimizde karşımıza modern dönemin, yani kapitalizmin üzerine oturduğu söylemin ana çekirdeğinin yeniden biçimlenişi çıkar: Kartezyen düalizmi. Akıl ve bedenin, ruh ve mekanik olanın (özel ile kamusalın, devlet ile sivil toplumun) bu ayrımı, Marksizm'deki mevcut hakim görüşün teorik açılımında, ekonomik olan -üretici güçlerin teknikle özdeşleştirilmesi- ile politik olanın ayrımı şeklinde karşımıza çıkmaktadır. Bu teori içinden konuşanların genelde Marx'ta bulunan bütüncülük iddiasını sahiplendiği gözlense de

pratiğe dair önermelerinde kartezyen bakışı asıl olarak almaktadırlar. Üretici güçler yani ekonomik olan tümüyle üretim araçlarına, dolayısıyla teknolojiye indirgenmiştir ve böylelikle sınıflar karşısında nötr bir yapıya sahiptir. Tarihin ilerlemesi teknolojik ilerlemedir aslında. Üretim ilişkileri ise politik olanın alanına girer ve öznellik bu alana sıkıştırılır. Kapitalist sistem, aslında Marx'a göre dinamik bir sistem olarak adlandırılmasına ve "teknik" anlamda üretici güçlerin devamlı geliştirilmesi üzerinden kendini işletmesine rağmen, üretim ilişkileri bir noktadan sonra üretici güçlerin gelişimini engellemektedir. Bu noktada devrim sorunu ya da kapitalizmin ortadan kaldırılması diyelim, ya kendiliğindenci bir yaklaşımla, yani üretici güçlerin tamamıyla toplumsallaşması yoluyla ya da üretim ilişkilerinin gericileşmesi karşısında bu ilişkilere dışardan -saf öncünün önderliğindemüdahale edilmesi yoluyla çözülür. Birinci yolda sistem içinde kalarak sistemin yönetsel araçlarının, devletin ele geçirilmesi -II. Enternasyonal reformizmi; parlamentarizm- söz konusuyken, ikinci yolda öznenin kendini sistem dışında kurarak politik devrim vasıtasıyla sistemin yönetsel aracını ele geçirmesi fikriyatı üzerinden hareket edilmektedir.

Pratik olarak tümüyle farklılaşan bu iki yaklaşımın, kapitalizmi çözümleme ve dönemlendirme noktasında belli ortaklıkları paylaştığı gözlemlenmektedir. Birincisi klasik alt yapı-üst yapı ayrımının ve buradan hareketle de kurumsallaşmış temsiliyet ilişkilerinin kabulü, sermayeye dışsal ya da ondan görece olarak özerk olan devletin egemen sınıfın sadece bir aracı olarak ele alınması, sermaye belirlenimli proletaryanın bilincinin yetersizliği ve bu noktada bilincin, "doğrunun", dışardan taşınması, bunun sonucu olarak da toplumsal dönüşümün devlet erkinin, iktidarın ele geçirilmesi üzerinden kurulacağı tasavvuru. İkinci nokta ise kapitalizmin dönemlendirilmesinde 19 yy.'ın kapitalizmin rekabetçi dönemi olarak adlandırılmasıyla sermayenin üretim güçlerinin önünü açtığı ve böylelikle de ilerici bir vasfa sahip olduğu. Ancak bu yüzyılın sonlarında da üretici güçlerin kendinde gelişmesiyle, tekelleşerek emperyalist bir işleyişe oturduğu. Emperyalist dönemde de üretim ilişkilerinin, politik yapının, gericileştiği, bunun da kapitalizmin son dönemine işaret ettiği kabulü. Bir üçüncü nokta kapitalizmin karakterine ve kaçınılmaz olarak onu krize ve dolayısıyla çöküşe sokan nesnel özüne, belirleyenine ilişkindir. Kapitalizm, birbirine antagonist

bir biçimde bağlı olan hem üretimin planlanmasını, ki bu üretici güçlerin geliştirilmesiyle ilişkili olan teknolojiyi imler, hem de ekonominin değer yasasıyla ilişkilendirilen kaotik bir işleyişi, ki bu da sistemin yıkıcı güçlerine işaret eder, yani birbirine indirgenemez bir ikiliği içerir. Bu noktada sorun, nicel zenginliğin birikimi üzerinden tanımlanan (kapitalist) üretim tarzının kendisinde değil, onun yıkıcı etkiler barındıran üretici güçlerin nicellik üzerine kurulu ilerleyişinin planlanmasına ket vuran kaotik yapıdadır. Bu noktada devrim sorunu, varolan tahakküm ilişkilerinin kaynağı olan üretim tarzının bir bütün olarak ortadan kaldırılması üzerine değil, kapitalizmin beceremediği bağlamda, varolan üretimin merkezi olarak planlanmasıyla yıkıcılığın "aşılmasına", sosyalizme odaklanır: Kapitalist üretim tarzı kapitalizm adına üstlenilir.

Bu üç ön kabulün getirisi olarak, nesnel tarihsel yasalar açıklamasının göbeğine kriz teorisi oturur. Kriz sermayenin içsel çelişkilerinin derinleşmesiyle ortaya çıkar. Kriz, nesnellikte, kapitalizmin dönemlendirilmesiyle koşut olarak ya kar oranlarındaki düşme eğilimiyle - ki bu kapitalizmin her daim mutlak artı-değer üzerinden işlediğini varsayar-, ya aşırı üretimle ya da eksik tüketimle açıklanmaya çalışılır. Son iki nokta ise temelde üretim ve tüketim ilişkilerinin ayrılığı üzerine oturmuştur ve tercihe göre ya üretimi ya da tüketimi ön plana çıkarır. Kriz hali sermayenin yumuşak karnını oluşturur. Sermayenin krizden çıkışı talidir ve ancak var olan krizin ötelenmesiyle aşılabilir. Emperyalizm döneminde krizin özü aynı kalmakla birlikte sadece biçimsel farklılıklar söz konusu olmaktadır. Devrim ancak krizle mümkündür. Yani tarihin kendinde ilerleyişiyle. Tarihe içkin sonal amaçların kabulüne dayanan bu yaklaşım tümüyle teleolojiktir ve bu noktada tarih üstü amaçların ve evrenselliğin tanımlanmasıyla materyalist bir metafiziğin önünü açar. Bu noktada Marx'ın, "ekonominin" değil, politik ekonominin eleştirisini sınıfın devrimci mücadelesinin aracı olarak geri çağırmak gerekmektedir.

Tarihi Belirleyen Sınıf Mücadelesidir

Peki, tüm bu açıklamaların içinde sınıf mücadelesi nereye oturur? Klasik Marksist teoride işçi sınıfı (neredeyse) sermayenin değil de nesnel tarihsel yasaların tahakkümü altındadır: Sermayenin tarihsel yasası hem sermayenin hem de emeğin

üzerinde işler. Sermayenin öznelliği (varoluşu) nesnellik olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu anlayış kapitalist oluşumu öncelikli olarak ele almakta, işçi sınıfını ikinci plana itmektedir. Oysaki başlangıç noktası işçi sınıfının mücadelesidir (Tronti).

Kapitalizmin içkin antagonist çelişkisi bireysel sermayenin içinde değil, "sermayeye" içkin değildir. Sermayenin gelişimini sınırlayan kendisi değil proletaryanın direnişidir. Dolayısıyla antagonizma sermayenin yasalarında değil sermaye ve "emek" arasındaki ilişkidedir. Kapitalizmin kaotik yapısı despotik bir biçimde planlanan üretimden değil, sınıf savaşımından kaynaklanmaktadır.

Sınıf mücadelesi kapitalizmin gelişimini belirler. Yani sınıf mücadelesi sermayenin üretimi örgütlemesinde yeni teknikleri kullanmasını ve üretim araçlarındaki yenilenmeyi belirler. Proletaryanın sermayeye direnişi sermayenin canlı emekten ölü emeğe kaçışını tetikler. Böylelikle sınıf tahakkümünün yeni biçimlerini ortaya çıkarır. Bu, yeni sınıf bileşimlerinin ve dolayısıyla yeni mücadele biçimlerinin ortaya çıkmasının da zeminidir. Ve her tahakküm ilişkisi bir öncekine göre, geçmişin deneyimlerini hem sermaye hem de proletarya nezdinde barındırdığı için, daha yoğun bir biçimde kurulur. Sermaye kurduğu her yeni tahakküm ilişkisi içinde direnç noktalarını mas etmeye yönelir. Ancak tahakküm ilişkisinin doğası gereği bunda bir bütün olarak başarılı olamaz -canlı emeğe bağımlılığını ortadan kaldıramaz. Mücadelenin bu ilerleyişi tahakküm ilişkisinin üretildiği ve gerçekleştiği zaman-mekanın genişlemesiyle koşuttur. Bugün tüm toplumsal ilişki ağları tahakküm ilişkisinin, yani sermayenin kapsamındadır.

Kapitalizmin ortadan kaldırılabilirliği anlamında kriz, sınıf mücadelesinin bir sonucudur. Sistemin sahip olduğu antagonist çelişki kendisini doğrusal olarak krize taşımaz. Sistem içersindeki mevcut çelişki, sistemin ürettiği değer bazında örtük olarak varlığını sürdürür. Ve çelişkinin serimlenmesi, yani görünür hale gelmesi ancak mücadeleyle mümkündür. Bu çelişkinin açığa çıktığı biçimler minvalinde sınıf mücadelesi, sınıfın sınıf olmaya karşı, tahakküm ilişkilerine karşı yürüttüğü mücadele, bu çelişkinin aldığı biçimlerden yola çıkarak kurulur. Yani çelişkiyi açığa çıkartan, var eden ve aynı zamanda bu çelişkiden hareketle kurulan bir çatışkı halinden bahsetmekteyim: Çelişki ve çatışkı; yani çelişki, hareket ve varlık arasında bir öncellik tartışmasına

girilemeyeceğinden. Çünkü, sermayenin varoluş koşulu olan çelişki bir önceki sınıf mücadelesinin, yani çatışkının bir sonucu olarak kurulmuştur.

Çatışkı, sermaye ve emek arasındaki ilişkinin mesafesini açar. Emek ne kadar kendi yaratıcılığını sınırlayan sermayeye direnir ve tahakküm ilişkisinden kaçmak isterse, sermaye de o kadar direnişin yaratmış olduğu sınırlardan, dolayısıyla iktidarının belirleniminden kaçmak ister. Bu kaçma çabası, ancak, gergin bir sürece yol açar: İktidar boşalımı, yani sermayenin yönetememe krizi. Bu noktada mücadele toplumun yeni bir kuruluşunun önünü açar. Ancak antagonist çelişkinin kriz boyutundaki varlığı çelişkinin kendiliğinden ortadan kalkması anlamına gelmez, bu antagonizmayı çözecek gücün, çelişkinin içinden olmakla beraber çelişkiye kendini dayatacak, böylelikle kendisini sistemin dışında kuracak bir şekilde varlığını gerektirir: irade-çatışkı. Yani, çelişkinin çözümü çatışkıyı gerektirir, ne ki her bir konjonktürel düzlemdeki çatışkının varlığı çelişkiyi illa ki çözer denemez. Çatışkı çelişkiyi, varlığını ortadan kaldırmadan, başka formlara taşıyabilir. Bu durum yeni bir öznelliğin, yani sermayenin toptan ortadan kaldırılıp yeni bir ilişkinin yaratılmasını sağlayabileceği gibi sermayenin kendini yeniden üretmesinin sürecine de evrilebilir. Burada sorun saf öznenin-öncünün kendinde iradesiyle değil, öznenin kendisini bu noktaya taşıyan (iradi) birikimle/deneyimle ilişkilidir.

Kapitalist dönemdeki iktidar işleyişinin en iyi becerdiği şey karşıtını kendi belirlediği ilişkinin içine çekip, sistem içinde konumlandırmasıdır. Bu ilişkinin üç biçimi vardır: Birincisi, kendine bütünüyle dönüştüremediğinde karşıtını indirgenemez bir marjinal olarak addedip onunla girdiği çatışmanın zaman-mekan içindeki biçimini kendine göre belirlemesi ve hatta bu ilişkiden yola çıkarak kendi "iç" ilişkilerini şekillendirip kendini meşrulaştırması. Bugün iktidar işleyişi "terörizm" kavramlaştırması, en azından bir noktaya kadar, bu minvalde ele alınabilir. İkincisi, kendi kurucu sürecine eklemleyerek bir koalisyon ortağı haline getirmesi. Üçüncüsü, iktidar sürecinin kurulumunun bizatihi bir üyesi haline getirip karşıtını iktidar yaparak tümüyle kendine dönüştürmesi.

Ücretli emek, yani iş biçimindeki emek ile sermayenin antagonist bir aradalığının aşılması ancak her ikisinin bir arada ortadan kaldırılmasıyla mümkündür. Varoluş koşullarının, yani

kapitalist üretim tarzının değer (değişim değeri) üzerine kurulu oluşu burada devreye girer. Değer, varoluşun, kendinde cisimleştiği formudur. Değer varoluşsal çabayı tanımlar: Çaba -yaratıcılık- ancak değer ürettiği oranda, yani iş yaptığı, meta ürettiği, yani ücretli emek olduğu, yani kendi de meta olduğu ve böylelikle üretkenliği/verimliliği üzerinden sistem içinde konumlandırıldığı oranda varoluş koşullarının araçlarına, kendisiyle değer yoluyla soyut olarak eşitlenen metaya ulaşabilir.

Sınıf savaşı kapitalist üretim tarzı bağlamında ilerleme olgusundan yola çıkılarak değil bizatihi bu üretim tarzından kopuş üzerinden yürütüldüğünde devrimci bir zemine oturur. Dolayısıyla mevcut üretim tekniklerinin zeminini oluşturan kurulu rasyonelliğin yerine, sınıfın, yeni bir kuruculuğu oluşturacak bir zemin açması gerekmektedir: Varolan üretim tarzının, yani ücretli emeğin, işin reddi.

Burjuvazi devrimde kendini olumlar, proletarya ise kendini olumsuzlar, reddeder.

Otonomist Marksizme Dair

Nesnelliği nereye yerleştirmeli? Burada nesnel olanın yadsınması gibi bir durum söz konusu değildir. Ancak sorun nesnel olanın nereye oturtulacağı ile ilgilidir. Kapitalist işleyişte nesnellik, sermayenin öznelliği, yani tarihsel özgüllüğü ve bu öznellik bağlamında varolan sınıf mücadelesi üzerinden tanımlanabilir. Dolayısıyla nesnelliğin bilgisi, kendinde bir nesnel tarihin evrensel bilgisi değil, varolan öznellikten ve sınıf mücadelesinden geçerek kurulan öznenin bilgisidir. Bunun anlamı, bilginin kendinde evrensel bir mutlaklığının olmadığı ve onun sınıf mücadelesinin içinde kurulduğudur. Bilgi, olumlayıcı ya da olumsuzlayıcı anlamda, iktidar belirlenimli olması bağlamında nötr değildir.

Kapitalist işleyiş tarihsel olarak özgül bir konumlanışa haizdir. Tahakküm ilişkileri, ondan önce varolan sistemlerden farklı olarak, ekonomi "dışı" bir politik olandan değil, bizatihi ekonomik zor üzerinden, piyasanın zoru üzerinden kurulur. İktidarın kendisi bir dolayımdır. İnsanın yaratıcı etkinliğinin gerçekleşmesi sürecinde var olan bir dolayım, bir aracıdır. Bu dolayım, kapitalist işleyiş öncesinde insanın yaratım sürecine dışsal olarak kurulmaktaydı. Ancak sermayenin egemenliğinde dolayım, yaratıcı etkinliğin yaratıcılığını gerçekleştirdiği araçlarından, üretim araçlarından koparılması üzerinden kurulmaktadır.

Yaratıcı etkinlik, üretim ve yeniden üretim, ancak bu araçlarla kendisine bütünlenir ve kendisini gerçekleştirebilir, yani kendi kendini belirleyebilir. Yaratıcı etkinliğin bu araçlara ulaşması ise ancak "piyasa" yoluyla mümkündür. Bunun anlamı insanın kendi varoluşunu gerçekleştirmesi için meta ilişkilerine girmesidir. Bunun koşulu ise yaratıcı etkinliğin metalaştırılmasıdır. Yani insanın kendisinin ve dolayısıyla tüm ilişkilerinin metalaştırılması, araçsallaştırılması. Üretim süreci; üretim, dağıtım, tüketim ve yeniden üretim döngüsünün bütününden oluşur. Bu süreç toplumsal ilişkiler ağının bütününü kapsar. Üretim ilişkileri üretici güçlerin içerisindedir. Dolayısıyla iktidar işleyişi piyasa ilişkileri içinde bulunanlara dışsal olarak değil, içsel olarak kurulur.

Sermaye, varlığını ve iktidarını sürdürmenin koşulu olarak, sadece kar değil daha çok kar, birikim değil daha çok birikim istemektedir. Bu, sermayenin, yani piyasanın zaman-mekanda kendi yayılımını, dolayısıyla tüm ilişkilere yayılımını gerektirmektedir. Ve aynı zamanda bireysel sermayelerinin kendi varlıklarını sürdürebilme bağlamında birbirleri arasında yok etme üzerine kurulu rekabetlerinin kaynağıdır. Bugün gelinen noktada kapitalist iktidar işleyişinin artık tüm toplumsal ilişkilerin bütününe yayıldığından ve artık her şeyin metalaştığından bahsedilebilir. Bunun anlamı artık her alanın doğrudan kapitalist üretim ilişkilerinin içinde olduğudur. Her bir alanın meta ilişkilerine çekilmesi her bir alanın kendi özgül dinamikleri üzerinden gerçekleşir. Metalaşmanın her bir alanın özgüllüğüyle birleşmesi, kapitalist işleyişin bu farklılıklar üzerinden kendini ifade ettiği anlamına gelir. Toplumsal üretim bu farklılıkların bütününe oturur.

Dolayısıyla anti-kapitalist bir mücadelenin toplumsal ilişkilerin bir noktasına, doğrudan üretime, vs., endekslenmesi ve diğer alanlarda yürütülecek mücadelenin, bir merkez tarifi üzerinden hiyerarşik bir dizgeye oturtularak, bu merkeze tabi olarak kurulması gibi bir yaklaşım kabul edilemez. Böyle bir anlayış mücadelelerin ve dolayısıyla öznelerin araçsallaşmasına yol açar. Bunun sonucu, bizatihi mücadelenin araçsallaşmasıdır. Bu, kapitalist işleyişin her şeyi şeyleştirmesinin, tüm ilişkileri araçsallaştırmasının ve soyut anlamda aynılaştırmasının tersten üretimidir. İktidarın bir şey olarak görülmesi mekansal bir odaklanmayı getirir: devlet.

Devlet bir şey, bir araç değil, toplumsal bir ilişkidir, ilişkinin bir biçimidir. Devlet kapitalist toplumsal ilişkilerin çatışmalı işleyişinin bir parçasıdır. Böylelikle devletin varlığı, bu ilişkilerin yeniden üretimine dayanır. Yani devlet, tek tek sermayelerin devleti değildir, o kapitalist devlettir. Kapitalizmin, yaratıcı etkinliği onun araçlarından ve yaratılandan ayırma işlevinin tam göbeğine oturur. Devlet toplumsal ilişki ağlarının meta haline getirilerek çitlenmesinin uygulayıcısı, meşrulaştırıcısı ve güvencesidir. Kendisini kuran toplumsal ilişkileri kurar da. Devlet toplumsal ilişkiler boyunca akar. Devletin ele geçirilmesi sorunu devletin işlevselci bir yerden algılanmasına oturur. Ve bu algılama, devrimci mücadeleyi devletin ele geçirilmesi üzerinden kurar. Böylelikle tahakküm ilişkilerinin yeniden üretiminin önünü açar. Bu noktada devrim sorunu devleti merkeze alarak değil, devletin ortadan kaldırılması üzerinden şekillendirilmelidir.

Devrim sorusu, tarihin nesnel yasalarından hareketle kurulamaz. Çatışkının her bir tarihsel süreçteki -zaman-mekan- varoluşu o sürecin içersinde şekillenir. Dolayısıyla her bir zaman-mekandaki devrim sorusunun cevabı, yani mücadelenin örgütlenme formları, tarzı, strateji ve taktikleri o zaman-mekanın içersinde cevaplanabilir -1848, Paris Komünü, Lenin ve Ekim Devrimi, İspanya 1936, Çin ve Küba Devrimleri, 68 ve Zapatistalar ve diğer pek çok devrimci kalkışma bu minvalde ele alınmalıdır. Dolayısıyla tek bir cevaptan, formülden yola çıkılamaz. Yoksa, böyle bir yaklaşımla, tarih üstü bir formu ve özneyi, tarihin ve sınıfın durağanlığını kabul etmiş oluruz. Bu, tözsel değişmezlik ilkesine işaret eder: Yani mücadele içersinde karşıtların birbirlerine dışsal olarak kurulduğuna, iktidar ilişkisinin bu noktada sabitlendiğine, mücadelenin karşılıklı bir kuruluma yol açmadığına ve sınıf mücadelesinin her bir süreçte kendini dönüştürerek yeni devrimci olanaklar yarattığının reddine. Tahakküm ilişkilerini ortadan kaldıracak her bir devrim için ortak olarak söylenebilecek tek kriter, kurtuluşun tahakküm altındakilerin kendi eseri olacağıdır.

Kurtarıcı olarak öncü merkezli yaklaşımlar, birilerinin adına birilerini devrimin öznesi addeder ki bu, bilgisi veya yetisi olanlar ve olmayanlar ayrımını, öncü ve kitle ayrımını getirir: Özne ve nesne ayrımını. Bu durum "nesnellik" olgusuyla birleştiğinde kurumsallaşmaya, mutlaklaşmaya gider. Modernist dönemin iktidar işleyişi olarak temsiliyet ve hiyerarşi, anti-simetrik bir biçimde

yeniden kurulur ve kutsanır. Devrimin aşkın "aracı", mücadele edenlerle onların kendilerini gerçekleştirmeleri arasında bir dolayım olarak karşımıza çıkar. Mücadele edenlerin varoluşlarını belirleyen bir yapıya dönüşen mücadele aracı, sermayenin her yeniden yapılanmasında kendini buna uygun bir şekilde yapılandıramadığında, hareketin içinde şekillenmediğinde, sistem için bir tehlike olmaktan çıkıp, sistem içi "muhalif" bir varlığa dönüşür, içinde bulunanlar için varlıklarını onun aracılığıyla korudukları ve meşru kıldıkları bir biçim alır. Bu haliyle o, artık kendinde bir amaçtır. Her bir bireyin kendi öznelliğini kurma süreci ortadan kalkar, ve aşkın bir öznellik olarak yapı, kendini yaşama dayatır. Farklı varoluşlar tek bir varoluşa indirgenir. Yaratıcı etkinlik ve oluş ortadan kalkar ve cemaat ilişkileri ortaya çıkar. Ritüeller ve kutsal tarihler baş gösterir. Artık kendinde bir ortak iyi, mutlak doğru ve soyut bir eşitliğin tabiyeti altında kendini adama, teslimiyet söz konusudur. Kolektivizmin, paylaşımın ve bunun zemini olarak kamusal alanın yitimi. Bunun yerini bir yedekleme ilişkisi olarak yükümlülüklerin alması ve sistem karşıtı eylemliliğin işe dönüşmesi söz konusu olur. Farklılaşan bir dışarısı ortaya çıkar. Kötü yüklemiyle tanımlı bu dışarısı yabancılardan oluşmuştur ve dışarısıyla kurulan ilişki araçsallaşmıştır. Bu durum, ilişkinin olumsal olarak ve tek taraflı kurulmasını getirir.

Kolektivizm eşit ve özgür bireylerin, yani kendi öznelliklerini kuran tekilliklerin bir aradalığı, ortaklığıdır. Bu ortaklığın üzerine kurulu olduğu zemin, olan ile olması gerekenin gergin birlikteliğidir. Bunun anlamı olması gerekenin olandan yola çıkılarak kurulması gerektiğidir. Bu, amaç ve araç birlikteliğini getirir. Yaratıcı etkinliğin yaratılanla ve yaratım süreciyle ilişkisi arasındaki her türlü dolayımın, temsiliyetin ortadan kaldırılması ancak bu şekilde sağlanabilir. Klasik terminolojiyle tekrarlarsak, ancak emeğin üretim araçlarından ve üretim sürecinden koparılması ve ürüne el konulması olgusunu ortadan kaldıran bir örgütlenme biçimi özgürleşmenin önünü açabilir.

Otonomi bir kendini özgürleştirme projesidir, başkalarını onların adına değil. İnsanlar, otonominin ulaşacağı hedefler ve kuracağı toplumla özgürleş-tiril-meyeceklerdir, otonomiyle özgürleşeceklerdir. Özgürleş-tir-me bir bahşetme ilişkisini ve bahşedecek bir iktidarı gereksinir. Otonomi, yaratıcı etkinliğin

kendisini gerçekleştirmesinin bir dolayımı değil, zeminidir. Ve bu dolayımın kaldırılması bağlamında anti-kapitalisttir. Önüne kapitalist toplumsal ilişki ağlarının bütününün parçalanmasını koyar. Bu ancak bir örgütlenmeyle, kolektif tekilliklerin birlikteliğiyle mümkündür. Otonomi bir örgütlenmedir. İçinde bulunan tekillerin öznelliklerinin, farklılıkların mas edilmesini önleyen bir örgütlenme. Bu haliyle yatay bir ağ örgütlenmesine işaret eder. Ancak bu bireylerin olumsal birlikteliği değil, sınıf ve tahakküm ilişkilerini reddedenlerin birlikteliğidir. Dolayısıyla önüne sınıf savaşımını koyar. Otonomi yaklaşımı, her bir zaman-mekanın kendi özgüllüklerden yola çıkılarak, bu özgül koşullarda cisimleşen kapitalist işleyişin parçalanmasını hedefler. Dolayısıyla her bir alanda, o alanın kendi iktidarını hedefleyen öz örgütlenmeleri önüne koyar. Ancak, yerelliklerde yürütülecek mücadele, kapitalizmin küresel işleyişini hedef almadığında kısmi başarıların ötesine geçemez. Bu noktada kapitalizme karşı yürütülecek mücadelenin küresel boyuta sıçraması gerekmektedir. Bu otonom örgütlenmelerin küresel çapta bir ağ örgütlenmesine ve bu ağ üzerinden küresel eylemliliğe girmesini gerektirmektedir.

Otonominin, ancak, bir kez kurulmuş, olmuş bitmiş bir yapı olarak addedilmesi gibi bir durum söz konusu değildir. Otonomi kendisini hareket içersinde tekrar ve tekrar kurar. Otonomi kurtarılmış bir ada değildir. Kendisini kuran bireylerin verili toplumsal koşullar tarafından şekillendirildiği, dolayısıyla iktidar ilişkilerini bedenlerinde taşıdığı ve sınıf savaşımının bizatihi her bir bedende başladığı, ancak bu savaşın kazanılmasının, her bir beden bir ilişki olduğundan, tüm toplumsal ilişkilerin dönüştürülmeden mümkün olamayacağı kabulü üzerinden hareket eder: Her bir öznenin kendi gündelik yaşamında ve bu gündelik yaşamın geçtiği mekanda mücadele başlar ve diğer öznelerle buluştuğu noktada küresel ilişkilerin tümüne yayılır.

Bu noktada bir geriye dönüş yaparsak, otonomist Marksizmin çıkış noktası nesnellik değil, öznelliktir. Buradan hareketle devrimci bir dönüşümün anahtarı olarak, tarihin motorunun sınıf mücadelesi olduğunu kabul eder. Toplumsal ilişkileri, sermayenin baskıcı iktidarı üzerinden betimlemek yerine, onları devrimci bir dönüşümün alanı olarak algılar. Nesnenin özneye kendisini dayatmasını reddeder ve tahakküm ilişkilerinden çıkışın ancak öznenin kendi mücadelesi ile olacağını kabul eder.

Kaynakça

Cleaver, Harry. *Kapital' i Politik Olarak Okumak,* Otonom Yayıncılık, yayına hazırlanıyor.

Goldner, Loren. *Production or Reproduction?* www.endpage.org.

Holloway, John. *Zapatista Mücadelesi Anti-Kapitalist Bir Mücadele mi?* Conatus Çeviri Dergisi 1: Anti-Kapitalizm, 2004, İstanbul.

Panzieri. Raniero. *"Artı Değer ve Planlama: Kapital Okuması Üzerine Notlar. Conatus Çeviri Dergisi 4: Değer Teorisi ve Sınıf Mücadelesi, 2005, İstanbul*

Tronti, Mario. *Operai e Capitale,* 1971, Turin.

Geçmişten Günümüze Otonomist Marksizmin Yol Haritası

Steve Wright

Otonomist Marksizmin son çeyrek yüzyıl içindeki hatları nasıl yorumlanabilir? 1979'dan önce, bu konuya ilişkin herhangi bir tartışma zorunlu olarak İtalyan deneyimine odaklanırdı. Ancak 80'lerin başıyla, daha önce emek süreci, hareket ve teori arasında var olan yakın ilişkinin görünüşte kırılmasıyla birlikte, İtalya'da "operaismo" (işçicilik) olarak bilinen proje "parçalara ayrılmış" görünüyordu. Sonuç olarak, hâlâ İtalyan "otonomist Marksizmi" olarak adlandırılabilecek olan şey, o zaman için, birkaç kişinin çalışmaları dışında, daha çok tarihsel bir merak ve ilgi konusu olarak görünüyordu. Valerio Evangelista'nın daha sonra hatırlattığı gibi, o zaman,

> "bütün iyi militanlar ya hapisteydi ya da kaçaktı, kuramcımız kalmamıştı...geriye kalan yoldaşların sayısı çok azdı; daha önce bizimle birlikte olan genç insanlar (hepsi olmasa bile) teker teker uzaklaşmışlardı. Bu duruma üretilen yanıt toplum merkezleri oldu; ancak negatif bir açıdan, neredeyse doğal bir eğilimin sonucu olarak toplum merkezleri, her açıdan doğru olmasa bile, çöldeki bir vaha haline gelmişti."

Ancak on yıl sonra, İtalya'da tablo ciddi bir değişikliğe uğradı. Pek çok toplum merkezinin kabuklarından çıkıp diğer toplumsal güçlerle buluşmaya hazır hale gelişi, genç aktivistlerden oluşan yeni kuşak içinde entelektüel merakın giderek büyümesiyle aynı anda gelişti; bunun nedeni, kısmen "operaist" deneyimden gelen pratikler ve görme biçimleri, ama daha da önemlisi bazı

hareketten gelenlerin çalışmalarıydı. Bu yüzyılın başında genel olarak otonomist olarak adlandırılan -başta Antonio Negri olmak üzere, Paolo Virno ve Franco "Bifo" Berardi gibi- İtalyan kuramcıların çalışmalarına duyulan bu ilgi, ister "küresel karşıtı" hareketle sokaklarda, isterse *İmparatorluk* kitabının yayınlanmasıyla birlikte kitap tezgahlarında olsun, İngilizce konuşan dünyada da açık hale geldi. Enda Brophy'nin sözleriyle, "operaismo"nun eski katılımcılarından bazılarının çalışmalarına yeniden gösterilen ilgi,

> "anakronik olmanın ötesinde, otonomist düşüncenin zamanla dönüşebilme yönünde son derece esnek bir kabiliyete sahip olduğunun kanıtıdır."

Bu nedenle bu yazının amacı, İtalyan hareketinin 70'lerin sonundaki yenilgisinden bu yana "otonomist Marksizm" içinde neler olduğuyla ayrıntılı olarak ilgilenenlere birtakım ipuçları sağlayabilmektir. Görüleceği gibi böyle bir tartışma, İtalyan bağlamının ötesine bakmamızı zorunlu kılacaktır. Pek çok yazarın belirtmiş olduğu üzere, "otonomist Marksizm" hiçbir zaman salt bir İtalyan olgusu olmamış ve 1979'dan sonraki gelişiminin en ayırt edici yönü uluslararası düzeyde yaygınlaşması olmuştur. Elbette bu meseleyi bu yazının sınırları içinde yeterince ayrıntılı olarak ele almak olanaksızdır. Yine de en azından bir ön keşif yapmak, alanın geniş yüzeyini araştırmak, kuytulukları ve gizli yerleri bulmaya çalışmak ve tüm bunlardan bu meydan okumayı kabul etmeye hazır cesaretli yüreklere yakışır sorular oluşturmak mümkün olabilir.

Yalnız önce isimlendirmelere dair birkaç uyarıda bulunalım. Ancak bu soru karşısında hayrete düşüp İtalyan "otonomist Marksizmi"ni "operaismo"dan türeyen pek çok farklı kolla eşitlemeye çalışanlar varsa, 1) bu ismin bu dallar tarafından tipik bir biçimde benimsenmediğini, 2) bu dalların halihazırdaki kendi çalışmalarıyla 60'ların ve 70'lerin işçicilikleri arasındaki ilişkiye dair oldukça farklı görüşlere sahip olduğunu unutmamak gerekir. Örneğin Berardi (sınıf bileşimini okuma yöntemine göndermeyle) "bileşimcilik" (compositionism) diye bahsetmeyi tercih ederken, Negri kökten bir şekilde yeni toplumsal ilişki biçimlerinin farklı bir dönemde geliştirilmiş olan kavramsal çerçevelerden, "operaismo"dan başlamak üzere, bir kopuşu gerektirdiğini

vurgular. Bu terimi ilk ortaya atan Harry Cleaver'a dönersek, onun da bu terimi kullanırken "operaismo" ve sonrasından daha fazlasını ima ettiğini görürüz:

"Özgün bir gelenek olarak 'otonomist Marksizm' kavramına anlam veren şey, genel Marksist gelenek içinde işçilerin otonom gücüne -sermayeden, (sendika ve siyasal partiler gibi) resmi örgütlerden otonom- ve belli bir işçi grubunun diğer gruplardan (örneğin, kadınların erkeklerden) bağımsız hareket edebilme gücüne vurgu yapan çeşitli hareket, politika ve düşünürleri saptayabilmemizdir. 'Otonomi' ile işçilerin kendi çıkarlarını tanımlama ve bunlar için mücadele edebilme -sömürüye salt bir tepkiselliğin ya da kendi kendini tanımlayan 'liderlik'in ötesine geçip sınıf mücadelesini şekillendirecek ve geleceği belirleyecek şekilde hücum pozisyonuna geçebilme- yetilerini kastediyorum."

O halde başka hiçbir şey olmasa bile, "otonomist Marksizm" teriminin kendisi, 1979'dan sonraki dönemde neler olduğunu anlama sürecinin bir parçası olarak yeniden gözden geçirilmeyi hak ediyor. Bu terim, değerlendirmekte olduğumuz süreçleri açıklamaya yardım ediyor mu, yoksa bu süreçler bu terimin sınırlarına mı işaret ediyor?

Öyleyse İtalyan işçiciliği, en parlak döneminde bile ne kadar türdeşti? Guido Borio, Francesca Pozzi ve Gigi Roggero tarafından, 90'ların sonundan itibaren yürütülen geniş ön tartışma, "operaismo"yu "ne bir homojen doktriner bir külliyat, ne de bölünmez bir politik özne", daha ziyade "kökleri ortak bir kuramsal dölyatağından gelen çeşitli patikalar" olarak tanımlamalarını destekler. Bununla birlikte, belli ana unsurlar tanımlanabilir. Bu eğilimin dibe vurmuş gibi göründüğü bir zamanda, Sergio Bologna bu "ortak kuramsal dölyatağı" üzerine şunları söylemişti:

"Her şeyin ötesinde 'operaismo'nun işçi sınıfının -bazen eleştirel olmayan bir tarzda- yüceleştirilmesi, aynı zamanda da gücün aşırı yüceleştirilmesi olduğunu düşünüyorum. Operaismo'nun *Operai e capitale* (*İşçiler ve sermaye*) ile birlikte doğması bir tesadüf değildir. İşçi sınıfına düzülen övgünün mü, yoksa bu işçi sınıfını kendi bileşenleri açısından boyunduruk altına alma yönündeki kapitalist kapasiteye düzülen övgünün mü ağır bastığı belirsizdir. Öyleyse pek çok kuramcısının, sonradan devlet kuramcılarına şimdi ise yönetişim kuramcılarına dönüşmüş olması tesadüf değildir. Ve bu insanlara hain denebileceğini düşünmüyorum; çünkü

> sermayenin iktidarına düzülen bu methiye, sonradan politik olanın iktidarına, politik olanın otonomisine methiyeye dönüşen 'operaismo' içindeki bir risktir. Bu bence oldukça tutarlı bir sonuçtur. Bu bir sıçrama ya da bir dönüşüm uğrağı değildir, bana göre mantıksal bir sonucudur."

Bu ikilik, Tronti ve diğerlerinin İtalyan Komünist Partisi'ni kucaklamasıyla ortadan kalkmaz. Berardi, bu iki ruhun Potere Operaio (İşçilerin Gücü) içinde nasıl karşı karşıya geldiğini oldukça ayrıntılı bir şekilde gösterirken; Bologna, 70'lerin ortalarında politik örgütlenme ile sınıf otonomisi arasında sürekli bir çelişkinin var olduğu sonucuna varır. Ve bu dönemde sınıf otonomisi projesini benimsemiş olan bazıları partiye vurgu yaparken, Yann Moulier Boutang gibi bazıları ise farklı bir bakışa sahipti: "Doğal olarak, görünmeyen Mirafiori partisinin en sevdiğim yanı parti değil, daha ziyade görünmezliğiydi."

İronik olan şu ki "operaismo" geleneğini paylaşanları birbirine bağlayan en güçlü bağlardan biri gelenekleri -özellikle "devrimci gelenekleri"- azımsamadır. Sonuçta kuramsal gelişmelerde olduğu kadar örgütsel projelerde de, hem mücadelelerdeki hem de "işçi sınıfı bilimi"ndeki süreksizliklerin ve sıçramaların yüceltilmesi, 60'lar ve 70'lerdeki işçici literatür içinde ortak bir meseleydi. Tronti'nin *Operai e capitale* adlı klasik eserindeki sözleriyle söyleyecek olursak, "sıradan adamların bilim adamlarına çılgınlık gibi görünen fikirleri" "tehlikeli sıçramalar"la, "süreklilik çizgisi"nin kırılmasıyla oluşturulmuştu.

Ancak otonomi ve iktidar arasındaki ilişkiyle ilgili olarak, bu süreksizlikler anlayışı oldukça farklı yönlere gidebilir. Belki de bir uçta, Negri'nin 80'lerin başındaki "hafıza eksikliği olarak Komünist geçişi" (ve diyalektiğin toplumsal antagonizmayı açıklamaya yarayan kullanışlı bir araç olarak terk edilmesini) öven argümanı; diğer uçta ise, ABD'deki sınıf antagonizmasına referansla Peppino Ortoleva'nın bundan birkaç yıl önce yaptığı aşağıdaki vurgu yer alır:

> "Kapitalist kültürün hegemonyası ve bunun Amerikan tarihindeki versiyonu, Amerikan işçi sınıfının 'kolektif hafızasının' bir 'tabula rasa'sına çevrilmez. İşçi sınıfı geleneklerinin hazinesi hâlâ durur; ancak bu bir bütün olarak Amerikan proletaryasının değil, daha ziyade bölünmüş olan tek tek işçi gruplarının, sendika efradının deneyimlerinin bir zenginliği olarak."

1979 öncesi ve sonrası için tüm bunlara anlam verebilmek adına, Borio, Pozzi ve Roggero'nun 2002'de yayımlanan ve "operaismo" üzerine olan çalışmasına sürekli bir referans vermeden bu zemini araştırmak imkânsız olacaktır. *Futuro Anteriore*[1] adlı kitapları, bu görüşmelerde sözü geçen temaların zengin (ve bazen de provakatif) bir değerlendirmesini sunarken, ekteki yaklaşık altmış görüşme içeren CD-ROM "operaist" deneyime ortak olanların düşüncelerini derleyen, belgesel niteliğinde bugüne kadarki en zengin kaynaktır. Sergio Bologna bu projeyi şöyle anlamlandırır:

> "Aramızda birbiriyle hiç konuşmamış olan, yıllar yılı hiçbir düzeyde kişisel ilişkisi olmamış insanlar olduğunu düşünürsek bu garip bir olaydı ve hepimizi şaşırtmıştı; kişisel yollarımız bu kadar ayrılmıştı. 2000 yılında bir gün, deneyimlerine eleştirel olarak baksalar bile geçmişlerini inkâr etmeksizin, kendilerini ortak bir gelenek içinde kabul etmek konusunda aynı fikri paylaşır hale gelmişlerdi."

Dolayısıyla aşağıda sadece 1980 ile 2005 arasında üretilmiş olan çalışmalara değil, aynı zamanda Borio, Pozzi ve Roggero'nun alan çalışmasında elde edilen bazı fikirlere de dayanarak ilerleyeceğiz. İlerledikçe de Enda Brophy'nin *Operaisti after operaismo* (Operaizmden sonra operaistler) adlı muhteşem çalışmasında dile getirdiği bir nokta da açıklık kazanmış olacak. Kısmen *Futuro Anteriore*'nin çıkışı için 2002 yılında Roma'da düzenlenen önemli bir konferansı naklederken, Brophy bize, 1979'dan sonraki "ortak gelenek"le ilgili tartışmaya dair şunları hatırlatır:

> "Teori ve pratiğe dair temel meseleler üzerindeki derin farklılıklar, o yılların önde gelen kişilerinden bazılarını birbirinden daha da uzaklaştırmıştı; bu, İtalya'da toplumsal çatışma düzeyinin yükselmiş olduğu 60'ların sonundan itibaren başlamış bir süreçti."

Haritalar

1960 ve 70'lerin "operaismo"sundan bu kopmaların haritasını nasıl çizmeli? Burada bir dizi farklı yaklaşım akla gelir: eğilimler açısından, ya da projeler açısından, ya da kategori-

---

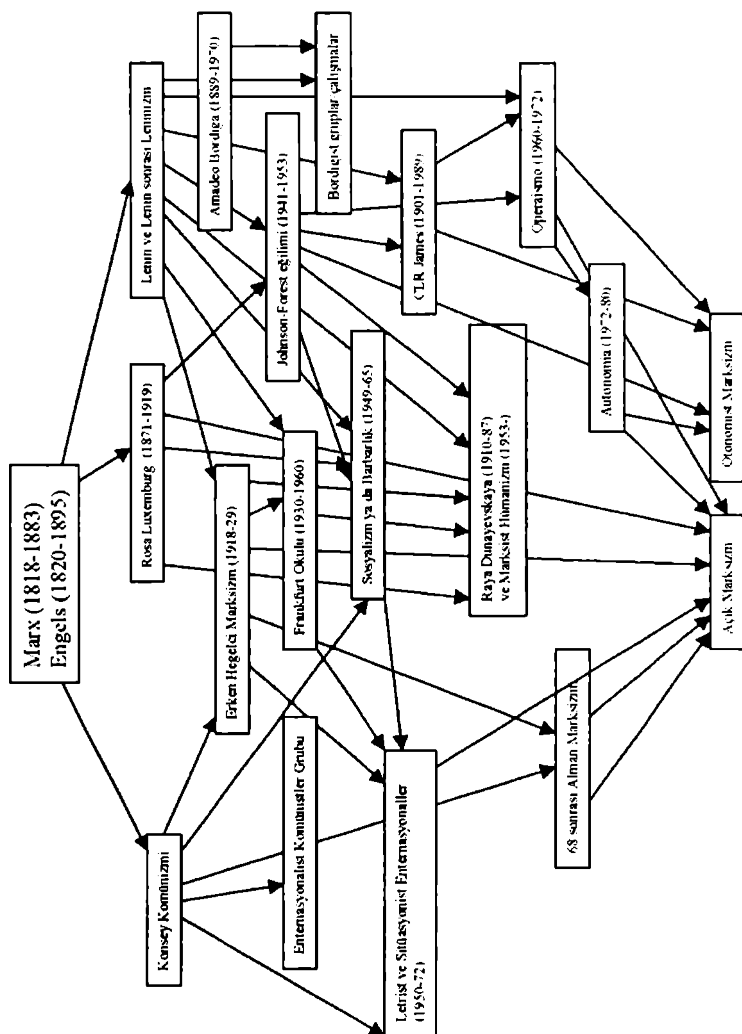
[1] Otonom Yayıncılık tarafından Türkçe'ye çevrilmekte.

ler açısından kurgulanmış haritalar. İlk yaklaşım için, Chris Wright'ın "liberter Marksizm içinde farklı eğilimlere" dair oluşturduğu son derece ilginç harita, otonomist Marksizmin daha geniş bir siyasal ve entelektüel tarih içine oturtulması konusunda son derece faydalıdır (bkz. Harita 1). Asıl olarak internette bir metin arşivine eşlik etmesi için tasarlanmış bu harita, "bunların mükemmel eşleştirmeler olmadığı ve ilişkilerin aslında çok daha karmaşık olduğunu" kabul ederek, "teori ve pratikteki eşsiz katkıların izini sürme"yi hedefler. Wright'ın haritası, Johnson-Forest Eğilimi gibi diğer akımların her biri üzerindeki etkiye de işaret ederek, "Operaismo" (1960-72), "Otonomi" (1972-1980) ve "Otonomist Marksizm" arasında bir ayrım çizer. Buna eşlik eden tartışma belgesine baktığımızdaysa, kimi ilişkilerin ne denli karmaşık olduğu çok net görülür. İngilizce konuşan dünyada "açık Marksizm" ve otonomist Marksizm arasındaki aşağıda ele alacağımız ilişkileri düşünün. Wright'ın kendisinin de belirttiği gibi,

> "Her ne kadar Hegel'in önemi ve diyalektik sorunu her iki eğilim arasındaki ayrımın temel zemini olsa da, kiminle konuştuğunuza bağlı olarak ya Açık Marksizmin otonomist Marksizmi içerdiği ya da otonomist Marksizmin Açık Marksizmi içerdiği söylenir."

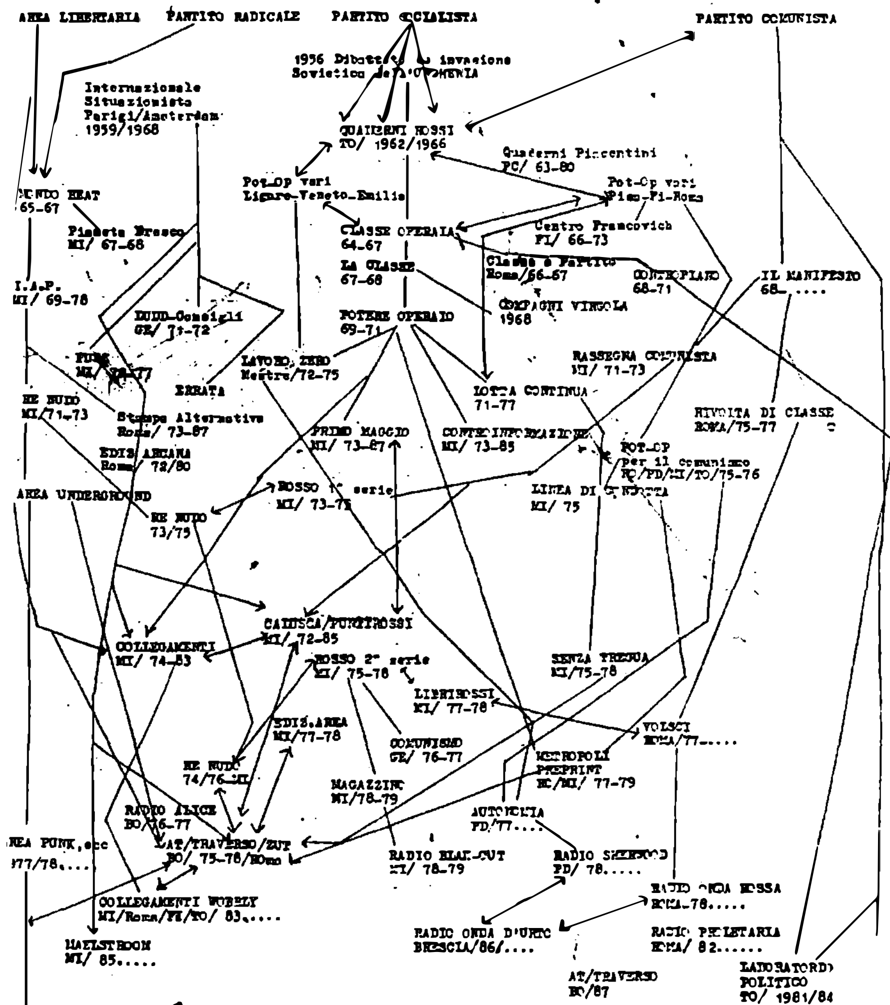
Bu şekilde bir harita hazırlamanın bir diğer sınırı, bir yanda "eğilimler" ve diğer yanda bireyler ya da kolektiviteler arasında bir bağıntı aradığımızda ortaya çıkar. Örneğin -özsel olarak liberter Marksist olan- Primo Moroni'yi böylesi bir şemanın neresine koyabiliriz? Siyasal yolculukları boyunca kimilerinin yaptığı gibi, bir eğilimden diğerine geçmek yerine, Moroni'nin çalışması, bir keresinde kendisinin dediği gibi "Bordigacılardan ilk-sitüasyonistlere, konseycilerden enternasyonalistlere, anarşistlerden anarko-komünistlere, liberter komünistlere uzanan bu tanımlanamaz alandan" ilham alır.

Bunların tümü, bizi ilk başlangıç noktam olan Primo Moroni'nin 80'lerin sonunda çizdiği bir haritaya (Harita 2) götürür. Moroni, bilginin görsel temsili konusunda özel bir yeteneğe sahipti. Bu haritada, Macaristan'daki işçilerin ayaklanmasını takip eden otuz yıl boyunca, İtalya'daki devrimci kitle iletişim araçları arasındaki ilişkileri göstermeye çalışır. Bunu yaparken, bu zamanın içinden mekânın öyküsünü anlatmayı hedefler. Bu,



Marx (1818-1883)
Engels (1820-1895)
Rosa Luxemburg (1871-1919)
Lenin ve Lenin sonrası Leninizm
Amadeo Bordiga (1889-1970)
Bordigist gruplar çalışmalar
Johnson-Forest eğilimi (1941-1953)
CLR James (1901-1989)
Operaismo (1960-1972)
Autonomia (1972-80)
Otonomist Marksizm
Sosyalizm ya da Barbarlık (1949-65)
Raya Dunayevskaya (1910-87)
ve Marksist Hümanizm (1953-)
Frankfurt Okulu (1930-1960)
Erken Hegelci Marksizm (1918-29)
Açık Marksizm
68 sonrası Alman Marksizmi
Konsey Komünizmi
Enternasyonalist Komünistler Grubu
Letrist ve Sitüasyonist Enternasyonaller
(1950-72)

Harita 1



Una delle tante "mappe" della costellazione editoriale del movimento realizzata da Primo Moroni alla metà degli anni Ottanta.

Harita 2 ve 3

coğrafi bir mekân (kısmen buna da işaret edilse de) değil, daha ziyade mantar gibi biten otonomi "alanına" dair bir mekândır.

Şimdi Moroni'nin haritasına bir bakalım. Bu harita, onları görmüş olanlar için diğer kartografik çabaları anımsatacaktır: Bunlardan biri, 1969'ların *L'Espresso* dergisinin bir sayısındaki o dönemin öğrenci hareketinin içinde yer alan ya da yakınından geçmiş eğilimlerin haritasıdır. Benzer bir diğer şemada ise, 70'lerde İtalyan Komünist Partisi'nin hegemonyasına meydan okuyan siyasi örgütlerin ve yayınların cümbüşüne, bir de önde gelen militanların isimleri eklenmiştir (*Working Class Autonomy and Crisis*[2], *Red Notes*, 1979). Moroni'nin haritası ise, aksine sunumu açısından daha yalın ama daha ayrıntılıdır. Açıkça gösterdiği gibi, 60'larda kurulan geniş yelpazedeki dergiler üç ya da dört yıldan daha uzun sürmediyse de, 70'lerde bol miktarda yayın patlamasına zemin sağlamışlardır. Ok cümbüşünün de işaret ettiği gibi, bu projeler arasındaki çapraz dölleme, sürekli ve sıklıkla "erdemli" olmuştur (Yani, oklar hiçbir şekilde yalnızca kimi çevreler arasındaki yol ayrımına işaret etmeyip, ortak projeler yoluyla yakın ilişkilere ve hatta kesişen üyeliklere işaret eder).

Moroni'nin haritasını dikkatle incelediğimizde, bir dizi başka şeyi daha fark ederiz. Birincisi, sayfadan aşağı inen kalın sütunlara dairdir (Harita 3). Daha dikkatli bakıldığında, şemanın solunda İtalyan radikal solu içinde bir şekilde liberter ve/veya karşı-kültürel anlayışlarla ilişkilendirilebilecek projeleri ayırt etmek mümkündür: bir yanda sitüasyonistler ve "Collegamenti"den öte yanda "Re Nudo" ve Radio Alice-"A/traverso"ya. Sağdaki bir başka sütun ise, şeceresi İKP'den Il Manifesto ve sonra da Romalı otonomistlere (ve "*Laboratorio Politico*"nun Tronticileri, burada iyi bir varlık gösterir) çizilebilecek projeleri içerir. Ortadaki sütunda "*Quaderni Rossi*" ve "*Classe Operaia*"dan "*Potere Operaio*"ya geçip "*Rosso*"nun yanı sıra "*Primo Maggio*" ve (bir çoğu Moroni'nin kitapçısı Calusca ile ilişkili) diğer girişimler de dahil bir dizi otonomist yayını içeren "operaismo"nun "merkezi gövdesi" bulunur.

Buradaki ikinci nokta, en azından Moroni için, 80'lerin ortalarına doğru İtalya'da devrimci medyanın en önemli ifadesinin büyük oranda radyo yayınları cephesinde olduğudur. Kimi dikkat

---

[2] *İşçi Sınıfı Otonomisi ve Kriz*, Otonom Yayıncılık tarafından Türkçe'ye çevrilmekte.

çekici istisnalar olsa da, Roma'da Radio Proletaria ve Onda Rossa, Padova'da Sherwood ve Brescia'da Onda d'Urto öne çıkar. Burada dikkate değer bir diğer şeyse, o yıllarda Moroni'nin de özel bir yakınlık duymaya başladığı bir hareket olan punkla bağdaştırılan "radikal metropol olayları"dır.

Peki niye bu harita üzerine böyle kafa yoruyoruz? Bunun bir nedeni, Moroni'nin haritasını içinde bulunduğumuz yıllara doğru bir yirmi yıl daha uzatırsak neleri görebileceğimizi düşünmenin anlamlı olabileceğidir. Böylesi bir çaba, doksanlarda oldukça önemli hale gelen radikal medyayı da içermek durumundadır: yalnızca interneti değil, ayrıca o zamanda (toplum merkezleriyle ilişkili) elektronik bülten ağlarının yanı sıra dolaşıma giren yeni yayınları da. 1990'ların başının parçalı bir haritası, *Luogo Comune*, *Klinamen* ve Padua'da *Riff Raff* (ayrıca Torino'da aynı isimde ama aynı içerikte olmayan bir diğer dergi), bunun yanı sıra *Altreragioni*, işyeri yönelimli *Incompatibili*, Torino'da *Virus* ve benzerleri Veneto'da *Zeronetwork Collegamenti* ve *Autonomia* (Padua) gibi kimi eski sadık üyeler de orada olacaktı. Ayrıca, daha önceki yılların hareketlerinin üyeleri ve genç kuşak aktivistler arasındaki yeni birliklerle, basın-yayın cephesindeki bu bolluk daha da zenginleşmişti. Sandro Mezzadra'nın anımsadığı gibi, seksenlerde bu tür insanlarla bağ kurmak "bir hayli güç" iken -"kısmen çoğu hapiste ya da ülke dışında olduğundan, kısmen de diğerleri (en azından benim kendi deneyimimde) buna özellikle eğilimli olmadığından"- şimdi toplum merkezleri ve diğer hareket alanları bu tür karşılaşmalara zemin sağlayan bir dizi seminere ev sahipliği yapıyordu.

Aynı zamanda, başka tür bir haritaya da ihtiyaç olabilir. Mesela bireylerin yörüngelerinin izini sürmek ya da yine kimi kategori ve kavramların gelişiminin haritasını çizmek oldukça ilginç ve faydalı olabilir. İşte burada, seksenlerden itibaren kategorilerin evrimini yansıtan başka bir tür harita var (Harita 4). Bu kavramlar, işçici deneyimden etkilenen kimi yazarların geçmiş kuşakların toplumsal öznelliğini anlama çabalarında kullandıkları kimi temel kategorileri gösterir. Geçen on yılı aşkın sürede, bu çerçevedeki hakim terim elbette çokluktur. Görüleceği gibi diğer anahtar kavramlar, bu kavramı yetmişlerde Negri ve diğerleri tarafından toplumsallaştırılan bir kategoriye bağlar: "toplumsal işçi". Ve bunlar kullanılmaya devam etse ve kendi adına ilgi çekici olsa da, kitlesel zekâ ve genel zekâ gibi terimler

Yaygın işçi

Toplumsal işçi

Geçici işçiler

Ücretlendirilmeyen

Genel zeka

Maddi olmayan emek

Kendi hesabına çalışanlar

Türsel varlık

Harita 4

Toplumsal işçi

Kitlesel zeka

Genel zeka

Maddi olmayan emek

Harita 5

de toplumsal işçi ile çokluk arasında bir köprü olarak görülebilir: özellikle 80'lerin sonu ve 90'ların başında, yüksek öğretimde Pantera gibi hareketler, kimi çevreleri entelektüel emeğin doğasına dair yeni kuramsallaştırmalara sevk ettirdiğinde.

Bu tür bir egzersizde büyük bir ihtilaf olması pek olası değildir; çünkü artık çoğu İngiliz dilinde okuyan kişi bu terimlere aşinadır. Burada benim vurgulamak istediğim asıl nokta farklı bir şey: Tartışmanın parametrelerini genişlettiğimizde ve "operaismo" ve ondan kopanlar tarafından ele alınan tüm o görme biçimlerini (bunu yaparken İtalya'nın ötesine de geçmek durumunda kalacağımızı da akılda tutarak) kucakladığımızda nasıl bir tablo ortaya çıkar?

Eğer buna girişirsek, önümüzdeki tablo biraz daha farklılaşır (bkz. Harita 5). Aslında son 25 yıllık literatürü incelediğimizde, karşımıza devasa bir toplumsal figürler geçidi çıkar. 1980'den itibaren bu cephedeki gelişimler hakkında bize söyleyecekleri çok şey olabileceğinden, bir sonraki bölümde her birini sırasıyla ele almak istiyorum. Şimdilik her ne olursa olsun, çoğunun sınıf figürü olarak tanınabileceğini belirtmekle yetinelim. Daha önceki kullanımında, "çokluk" bu anlamda belki daha muğlak olmuş olabilir -Negri son yıllarda çokluğun bir sınıf kategorisi olduğunun altını çizerken, bu kavramın sınıf doğası konusunda ısrarcı olan yorumcular her zaman vardı (örneğin, *DeriveApprodi*'nin editörleri).

Yetmişlerden beri emperyalizm, sermaye ve devlet gibi eskilerinin yanı sıra İmparatorluk, Savaş Devleti, Bütünleşmiş (Entegre) Dünya Kapitalizmi, Yerküresel İş Makinesi, bilişsel kapitalizm, postfordizm ya da Yeni Çitlemeler gibi terimlere dair farklı anlayışları yansıtan benzer bir kavramsal harita da çizebiliriz. Ve sermaye ile sınıf (ya da isterseniz Potere-iktidar ile potenza-güç) arasındaki ilişkiyi niteleyen süreçlere bakan üçüncü bir harita da oluşturabiliriz: kendini değerli kılma, öz-belirleme, yeniden yapılanma, işin reddi gibi eski kavramlar; exodus (kaçış), garip döngüler[3], elbirliği, ortak olan, temel gelir ve devletdışı kamusal alan gibi daha yeni kavramlar.

---

[3] Strange loop: Genelikle paradoks yaratacak şekilde, bir şeyin kendisini etkileyerek ve hatta zarar vererek kendine referans yapmasıdır. Escher'in resimleri, kendi kendine program yazan bilgisayar programları, ya da "Bu kitabı çalın" isimli kitap garip döngü örnekleridir (ç.n.).

Yine de araştırılması en merak uyandırıcı olanlar patikalardır: tüm sapakları ve dönemeçleri ile tartışmanın çeşitli hatları; kesişimler, yankılar ve bu hatlarla hareketler ve bu hareketlerin kavramaya çalıştığı olaylar arasında yankılanan sessizlikler. Bu makalenin ikinci bölümü, bir kuşak önce "operaismo"nun çöküşünden doğan çeşitli hatların sınırlarının yanı sıra zenginliğini tam anlamıyla anlayabilmek için yapılacak daha çok şeyin farkında olmakla beraber, bu materyalin bir kısmını ele alacaktır.

1980'den Sonra

Bu patikaları takip etmenin, son haritada gösterilen toplumsal figürlerin her birini sırasıyla incelemekten daha kötü yolları vardır. Birincisi -bir çoğu, bunu Hegel kadar ölü kabul ettiği için üzerinde çok durmayacağımız- kitlesel işçidir. Bu konuda en çarpıcı çalışmalar, FIAT yenilgisinin sonrasında özellikle *Primo Maggio* (1 Mayıs) dergisi editörleri tarafından yapılan ve Marco Revelli'nin *Lavorare in FIAT* adlı muhteşem tarih kitabında doruk noktasına ulaşan çalışmalardır. Peki kitlesel işçi, salt tarihsel ilgiye layık bir özne olarak bir kenara atılabilir mi? Guido Bianchini, "bir yerde gelişmenin sonu başka bir yerde gelişmenin kendisidir" demişti ve son yirmi yıl, "kitlesel işçilerin" Kore'den Güney Afrika'ya, bir zamanların "çevre"deki toplumsal oluşumlarına damgalarını vurduklarına tanık olmuştur.

1980'den sonra yine kimi *Primo Maggio* üyelerinin başını çektiği bir başka önemli sınıf bileşimi incelemesi, ulaşım sektöründeki işçilerle ilgilidir ve derginin bu alandaki çalışmaları bugüne dek devam eden önemli mücadele döngülerini müjdeler. *Primo Maggio* seksenlerin sonlarında kepengini indirse de Bologna, Alman işçileri ve Nazizm ile İtalya'da sınıf bileşiminin gelişimi hakkındaki çalışmalarıyla işçi sınıfı tarihine dair araştırmalarını devam ettirmiştir. "Sınıf bileşimi ekolü" temsilcileri tarafından yürütülen tarih araştırmalarında, her zaman olduğu gibi, güncel siyasal kaygılar hep söz konusu olmuştur. Ama Bologna'nın en önemli emek eksenli araştırmaları, en görkemli günlerinde "operaismo"nun ele aldıklarından oldukça uzak bir toplumsal özneye hitap etmiştir: İtalya'da sayıları doksanların başında belirgin şekilde artan, kendi hesabına çalışan işçiler. Bologna'nın; Borio, Pozzi ve Roggero'nun araştırmalarını tartışmak üzerine düzenlenen bir toplantıda işaret ettiği gibi:

"Kendi hesabına çalışan emek, benim yürekten sevdiğim bir temaya geri dönecek olursak, 'operaismo'nun kavradığı o çatışmaya artık sahip değildir: yani 'par excellence' (mükemmel) çatışma olarak işyeri çatışmasına ('conflitto sindacale'). Öznel olarak buna yatkın olmadığı için değil, üretim ilişkilerinin yapısı değiştiği için. Bu yüzden, safkan bir işçici kendi hesabına çalışan emeği özne listesinden silecek ve ona çokluğun bataklığı ve alıcısı muamelesi yapacaktır."

Seksenlerin ortalarında, temel olarak kamusal sektördeki gayri resmi taban gruplar ağının hem işverenlerine hem de sendikaların ücret ilişkisinde işçilerin çıkarlarını temsil etme rolüne meydan okuyan COBAS olgusu, çoğu İtalyan "safkan işçici"yi yüreklendirmişti. Dönemin eski-işçici ve sol liberter basınında COBAS üzerine makaleler bulmak mümkünken, hem bu yeni gruplaşmalara hem de doksanlarda bunların ardından gelen alternatif sendikalara en çok yer ayıranlar, özellikle ücretli işyerine odaklanan dergilerdi -*Collegamenti* ve daha sonra *Incompatibili.* Fransa ve İspanya'da ortaya çıkan benzer hareketlerde de bu işçilerin yeniden yapılanmaya karşı mücadeleleri sorusu -karşı karşıya kaldıkları korporatist tahrik olarak özel sektöre yayılma potansiyelleri- kamu sektöründe çalışanların koşullarının, seksenlerin ortalarından doksanların başına dek uzanan yıllarda yürütülen somut sınıf bileşimi analizlerinde genellikle öne çıktıkları anlamına geliyordu.

Paolo Virno'nun da belirttiği gibi, "77 Hareketi" deneyimleri büyük bir soru yumağını cevapsız bırakıyordu, ki bu sorular post-fordizm denilen dönemde toplumsal çatışma tartışmalarında yeniden su yüzüne çıkacaktı. Politik yeniden bileşim açısından bu sorular temsiliyet ve örgütlenme konularını içeriyordu; sınıf bileşimindeki değişimler açısından, kitlesel işçiyi meydana çıkaran fordist işyeri rejimleri dışındaki emek süreçlerinin kapitalist birikiminin artan önemini içeriyordu. 1977'de ortaya atılan ve ancak son on yılda belirgin bir şekilde yeniden dirilecek bu anahtar kavramlardan birisi güvencesizliktir. Bu konu, daha çok hükümet otoritelerinin hazırladığı kısa dönemli iş projelerine odaklanılan seksenlerin başına kadar *Collegamenti* ve *Primo Maggio* çevresinin ilgisini çekmeye devam etmiştir. İtalya'da bu kavrama dair devam eden bir pratik referans noktası anlamında seksenler boyunca güvencesiz işçilerin mücadeleleri, eğitim sektörüyle başlamak üzere bir dizi toplumsal çatışmanın içinde

kendisini ördü. Doksanların ortalarında "güvencesizlik", işçicilikten feyiz alan daha genç bir kuramcı kuşağının dahil olduğu toplum merkezleri hareketinin bir kesimi (Tute Bianche'nin erken dönem bir tezahürü, geçici çalışma koşulları etrafında örgütlenen aktivistlerdi) tarafından ele alınan bir tema haline geldi.

Geçici işçilerin deneyimlerinin araştırılması da, seksenlerde sınıf bileşimi analizini benimseyen bir Alman çevre içinde merkezi bir temaydı. Bir kısmının daha sonra John Holloway'e açıkladıkları gibi,

> "1980'li yılların başında fabrika işçisi mücadelelerinin döngüsü bitmişti; ama birçok genç insan için ücretli emeğe uyum sağlayıp emeklilik yaşına kadar bir işte çalışmak inanılması güç bir şeydi. Ayrıca, biz kendimiz de, bireysel olarak kapitalist hiyerarşide daha iyi bir yer için mesleki kariyer peşinde koşmayı reddediyorduk. Bundan, kendimiz için, politik mücadele için ve istediklerimizi yapmak için zaman ayırabileceğimiz şekilde, kısa bir süre rezil bir işi yaptığımız götürü usulü çalışma pratiği çıktı. Formel terimlerle söyleyecek olursak, daha sonra sosyologlar tarafından sermayenin tek-yönlü tedbirleri karşısında savunmasız olma anlamında 'güvencesiz' olarak tanımlanacak koşullarda çalıştık. Ancak o zamanlar, iş yasasının uygulamalarını ve refah devletini kendi ihtiyaçlarımız için kullanmak çok daha kolaydı."

Wildcat editörlerinin devamında daha ayrıntılı anlattıkları gibi, başlangıçtaki duruşları yıllar geçtikçe belirgin şekilde değişti. Seksenli yılların ortalarında *Zerowork* dergisinin eski bir üyesi enformel ekonomiyle eleştirel bir ilişkilenmenin "toplumsal otonomi için bir temel" sağlayabileceğini ileri sürüyordu. Oysa 1984 yılında, "operaismo" ve "otonomi" üzerine Kanada'daki bir konferansta Sergio Bologna'nın yorumları, "bir özgürleşme olarak güvencesiz emek" nosyonunun enformel ekonominin kendisinin iflası ile yok olmaya mahkum olan geçici bir aşamadan başka bir şey olmadığı yönündeydi.

Bilindiği gibi, geçici ya da güvencesiz çalışmayı kuşatan koşullar, *Wildcat* ile ilişkili daha genç bir kuşağın Avrupa'da başka yerlerde küçük gruplarla (örneğin, İtalya'da Precari Nati) bağlar geliştirerek call center işçilerinin koşullarına dair bir işçi araştırması başlattığı doksanların sonunda bir hayli farklı olacaktı. Çabaları, kimi çevrelerde tartışma yaratmış olsa da, Avrupa'da bir

dizi ülkede son yıllarda girişilen yeni -ve memnunluk verici- bir işçi araştırması ve birlikte-araştırma devri için önemli bir dürtü olarak görülebilir. Hareketler açısından, güvencesizlik etrafındaki çalışmalar yakın zamanda EuroMayDay konusunda büyük bir başarı sağlayan ağlar için temel olmuştur. *Mute*'un yakın dönemdeki bir sayısında Angela Mitropoulos'un ileri sürdüğü gibi, eğer güvencesiz emek, sermaye ilişkisi tarihinde istisnadan çok bir kural olduysa, o zaman belki de kimi durumlarda "güvencesizliğin bu son dönemdeki yükselişi aslında", ücretli ve ücretlendirilmeyen emek arasındaki hiyerarşilere dair uzun süredir devam eden körlüklerini düşünürsek, "onun, onu hiç beklemeyenlerce keşfidir".

Yetmişli yıllarda göçmen işçi, "operaist" sözlükte neredeyse kitlesel işçi demenin bir başka biçimiydi ve *Materiali Marxisti* kitap serisinde ve başka yerlerde bu konu üzerine bir dizi çalışma çıkmıştı. Ancak Yann Moulier Boutang'ın da belirttiği gibi, işçiciliğin en parlak döneminde bile İtalya ve başka bir yer arasındaki koşulların farklılığı, bir anlayışı bir toplumsal oluşumdan diğerine mekanik olarak aktarma çabasını boşa düşürecekti (özellikle, göçmenliğin sınıfın yeniden bileşimi süreci için ne anlama gelebileceğini anlamak açısından):

> "Henüz benim için belirleyici öneme sahip bir karşılaşmadan bahsetmedim: göçmen yoldaşlarla karşılaşma. Aslında göç sorusu İtalyan yoldaşlarımızın, özelikle de Potere Operaio'dan olanların ilgisini çekiyordu. Ancak İtalyan göçü bir yayılma biçimi olarak ilginç olmuş olsa da, sınıf bileşimi içinde bir kırılma olarak teorik bir göç problemi değildi. FIAT'taki yoldaşlarımıza ya da Romano Alquati'ye, 22 milliyete sahip olmanın bir İtalyan işçi sınıfına sahip olmakla aynı şey olmadığını anlatmakta zorlandığımızı hatırlıyorum, Güney'den İtalyanlar olmuş olsa da, bu farklı bir şeydi. Ve 1973'te, FIAT'ta 300 Tunuslu işe alındığında Alquati, Toni [Negri] ve diğerlerine bu olgunun çok yakından izlenmesi gerektiğini, çok önemli olduğunu söylediğimi çok iyi hatırlıyorum. Bence bunu yapmamış olmaları çok büyük bir hataydı..."

Moulier Boutang'ın çalışmaları göçü merkeze alır. Ve İtalya'da da özellikle doksanların başından itibaren, *Altreragioni* dergisiyle bağlantılı yazarlar başta olmak üzere, göçmen işçiler ve göçe dair bir dizi önemli çalışma yapılmıştır. Tanınabilir bir "postoperaista" (işçicilik-sonrası) anlayışın ortaya çıkışı anla-

mında, göçe yönelik ilgi, göçmenler arasındaki politik çalışma ile Avrupa'daki sürgünleri birleştirmiştir. Sandro Mezzadra için, koşullarının insafına kalmış edilgen kurbanlar yerine etkin failler yönündeki bir göçmen algısını İtalya'ya getiren, kendisinin Cenova'daki politik çalışması ile Moulier Boutang'ın çalışmalarının karşılaşmasıydı. Mezzadra'ya göre göçmen işçilerin koşulları, indirgemeci eğilimlerden kaçınıldığı koşulda, çağdaş sınıf bileşiminin temsilcisiydi:

> "Sınırlarının farkında olduğumuz için -ki bunlar canlı emeğin bileşimini tanımlayan özgül özne pozisyonlarının çoğulluğu uğruna vurgulanamayan bir ortaklığın sınırlarıdır-, 'genelleştirici' kavramlardan kurtulamayız. Bu şekilde, örneğin çağdaş canlı emeğin bütünü tarafından paylaşılan bir ortaklık öğesini gösteren öznel bir figür olarak göçmen işçiden, bu yüzden bir yandan göçmenlerin devingenlik deneyiminin öznel ve nesnel özelliklerini feda etmeden ve diğer yandan da göçmenlerin deneyiminin çeşitliliğini unutmadan, bahsedebiliriz (yani, örneğin David Harvey'in tarif ettiği 'esnek birikim rejimi'nin öznel karşılığı olan, hareketlilik ve esnekliğe dair genel bir tavır)."

Buraya kadar ele alınan toplumsal öznelerin her biri belli bir sektörel özgüllüğe sahipti. Çokluk kategorisine geçmeden önce, "operaist" geçmişe sahip diğerlerinin bugün sınıf bileşiminin daha küresel ve bütünlüklü bir okumasını yapma çabasıyla ortaya attığı iki kavramı daha ele almak istiyorum. Birincisi, Romano Alquati'nin icat ettiği hiper-proletarya terimidir. Torino'daki toplum merkezlerinde uzun süredir alttan alta bir etki olan Alquati'nin yazıları, seksenler ve doksanlarda büyük oranda küçük yayınevleri kanalıyla görünmeye devam etti. Birlikte-araştırma teknikleri üzerine detaylı düşüncelerin yanı sıra, çalışması, sınıf analizine, kökleri yetmişlerde entelektüel emeğin proleterleşmesi yönündeki düşüncelerine dek izi sürülebilecek, kesinlikle özgün bir yaklaşım kazandırmıştır. Alquati için, hiper-proletarya, anlar gösterisi içinde ortaya çıkan "büyük bir meta-sınıf" olarak anlaşılmalıdır. O kadar çok an, ki aslında kendilerini görünüşte çok çeşitli (ve bazen de karşı karşıya gelen) çıkarlardan oluşan "devasa bir çokluğun" parçası olarak algılayan üyelerinin kendifarkındalıkları içinde ortadan kaybolmuş gibi görünür. Alquati'ye göre, işsizleri ve çoğu resmi olarak kendi hesabına çalışanı içeren hiper-proletarya, "işte bile araçlara (ve teknolojilere ve makinelere)

hayran kaldıkları, onları yücelttikleri, taklit ettikleri, fetişleştirdikleri bir koşul içindeler. Araçların onlardan daha yetkin olduğuna ikna olmuş durumdalar. Yanılıyorlar." Alquati için, "hiper-proletaryanın, çokluk olsa bile, bastırılması" için gereken, "hiper-komünizm"den başkası değildir...

Franco Berardi'nin "cognitariat" (bilişsel proletarya)[4] kavramının da Alquati'nin çalışmasıyla örtüşen kimi noktaları vardır, özellikle zihinsel kapasitelerin sermaye tarafından boyunduruk altına alınmasına yapılan vurgu ve bu boyunduruğun insan ruhu için ne anlama gelebileceğine dair merak açısından. Ancak diğer "postoperaist" yaklaşımlar gibi, Berardi'nin bakış açısını şekillendiren en önemli öncüllerin çoğu Alquati'nin, ne olursa olsun, değer gibi Marksçı kategorilerin belli bir okumasını sağlama çabasına oldukça yabancıdır. "'Virtüel sınıf', yani küreselleşmiş zihinsel emek döngüsü" üzerine daha önceki düşüncelerinden evrilen Berardi'nin bakışı, "dotcom çöküşü"nün[5] ve Irak'taki savaşa küresel muhalefetin ardından gelen "bilişsel emeğin" öz-örgütlenmesinin olanaklarını gören iyimser bir bakıştı. Onun bilişsel proletaryası, çokluktan daha dardı: Belki de, Lazzarato ve diğerlerinin tarif ettiği maddi olmayan emeğin "çevrimiçi" boyutuydu. Aynı zamanda Berardi'nin analizi, "virtüel" kültürün kutlanmasından çok uzaktı. 2002 yılındaki bir röportajında ileri sürdüğü gibi,

> "bilişsel proletarya ve onun bir üyesi olarak 'bilişsel proleter' fikri son yıllarda, belki de son on yılda, bedenimizle -toplumsal bedenimizle ve fiziksel, erotik bedenimizle- bağımızı kaybettiğimiz fikriyle yakından ilgilidir. İnternet kültürü ve tüm yeni dijital üretim ve yeni medya biçimleri toplumsal bedenimizle ilişkimizi silip atmıştır. Ama toplumsal ve ekonomik kriz zamanında, bir bedenimiz olduğu, aslında toplumsal ve fiziksel bir bedenimiz olduğu gerçeğini dikkate almak zorunda kalırız. Bilişsel proleterler virtüel üretimin işçileridir. Salt virtüel olmadıklarının, salt ekonomik olmadıklarının aynı zamanda fiziksel bedenler olduklarının farkına varabilecekleri bir an gelecektir."

---

[4] Cognitive (bilişsel) proletariat (proletarya) sözcüklerinin birleştirilmesi ile icat edilmiş bu sözcük, bilişim sektöründe çalışanlara yönelik kullanılır. Metin boyunca, bunu bilişsel proletarya olarak kullandık (ç.n.).

[5] 1990 yılında, Amerikan Borsası'nda internet şirketlerinin hisse senetlerinin ani düşüşü (ç.n.).

Şimdiye dek değinilen tüm terimlerin içinde şüphesiz en iyi bilineni olan çokluk kategorisini ele almak başlı başına ayrı bir makale konusudur. Michael Hardt ve Antonio Negri'nin bu terimi formüle etme ve toplumsallaştırma konusundaki merkezi rolleri de tartışılmazdır. Taydaşı İmparatorluk kavramının yanı sıra bu kavram da, hem Avrupa hem de daha ötesindeki antikapitalist hareketler içindeki etkili çevrelerce açıklayıcı bir araç olarak benimsenmiştir. Hiç de şaşırtıcı olmayan bir şekilde ve yine İmparatorluk gibi, çokluk kavramı da hatırı sayılır derecede tartışmanın konusu olmuştur: yalnızca Marksist-Leninist ortodoksinin gözlüklerinden dünyaya bakmaya devam eden sol akımların gözünde değil, aynı zamanda liberter ya da antagonist sol diyebileceğimiz çevrelerde de. Bu konu hakkında, daha şimdiden devasa bir literatür vardır. Buradaki tartışma için daha anlamlı olan, çokluğu toplumsal işçiden kitlesel zekâya, daha önceki bir dizi kategoriyle ilişkilendiren bazen karmaşık, ama yine de anlaşılabilir bağlardır. Böylesi bir şecereyi çözmeye çalışırken, okur hem İtalya hem de ötesindeki sadece Hardt ve Negri'yi değil aynı zamanda Paolo Virno ve *DeriveApprodi* dergisi ile bir şekilde bağdaştırılan birçok yazarı ilgilendiren bir dizi tartışmayı kavramaya başlar. Mesela Virno'da Hardt ve Negri'nin çalışmalarının merkezindeki kimi vurgulardan farklı tınlayan kimi nüanslar görürüz: diğer şeylerin yanı sıra Arianna Bove ve Erik Empson'ın "çokluğun karanlık yüzü" dedikleri şeyi düşünmeye başlarız. Bu noktada Nick Dyer-Witheford'un çokluk, genel zekâ ve maddi olmayan emek kavramlarını Marx'ın türsel varlık kavramı prizmasından yeniden okumasından bahsetmemek büyük bir ihmal olacaktır.

Toplumsal öznelliğe dair son kategori, en azından İtalya'da, diğerlerinden daha az meşhurdur. Yetmişlerin sonundan itibaren, Maria Rosa Dalla Costa ve Silvia Federici gibi işçici feministlerin yanı sıra ve yeniden üretim ve toprak üzerine kitlesel mücadelelerin ışığında, *Zerowork* ve sonra da *Midnight Notes*'la ilişkili Amerikalılar, (ister evde ister geçimlik tarımda) ücretlendirilmeyen işin merkeziliğini öne sürerek borç, enerji, ve çitlemeler üzerine mücadelelere özel bir ilgi gösteren sınıf bileşiminin özgün bir okumasını önermişlerdir. Bu, daha sonraki "postoperaismo" gibi, sermayenin değer ilişkisinin boyunduruğundan kurtulduğunu ileri süren *Zerowork* içindeki kimi duruşların bir eleştirisidir de. Zapatistaların küresel sahneye beklenmedik

çıkışları ise, *The Commoner* gibi web sitelerinde bulunabilecek bu perspektifteki çalışmaları daha da canlandırmıştır. George Caffentzis'in Yunan TPTG çevresine açıkladığı gibi,

> "İşçi sınıfının ücretlendirilmeyen kısmının aslında birikim sürecinin temeli olduğunu gördüğünüzde, ister istemez bir öncelik gelişir... Ücretlendirilmeyen işçilerin dahil edilmesi kimin 'daha çok ya da daha az önemli' olduğu ya da kimin daha az ya da daha çok sömürüldüğüne dair bir çekişme meselesinden çok, kapitalizmi neyin canlı tuttuğunu daha iyi anlamaya dair bir meseledir. Bir kez emek gücünün ücretlendirilmeyen yeniden üretim döngüsüne odaklanır odaklanmaz, siyasetiniz çarpıcı bir şekilde değişir. Derhal, işçi sınıfı hareketleri tarafından sıklıkla göz ardı edilen ve hatta işçi sınıfı örgütlerince mühendisliği yapılan bölünmeler ve hiyerarşilerle uğraşmak durumunda kalırsınız. İşin özünü görmek için, sadece işçi sınıfı ırkçılığı ve cinsiyetçiliğinin utanılacak tarihine bir göz atmak yeter."

İşte size, birçoğu içerik olarak örtüşse de vurgu anlamında sıklıkla farklılaşan bir toplumsal figürler takımı. Ki bu bir başka soruyu daha gündeme getirir: Tüm bunlar, sınıf bileşimi içinde, bir bütün olarak sınıf üzerinde hegemonyasını kuracak ayrıcalıklı bir katmanın arayışı için mi? Monty Neill ve *Midnight Notes*'un diğer üyeleri, bu konunun altını önemle çizerler: Altmışlarda ve yetmişlerde "operaismo"nun çoğu üyesi "sınıf öncüsünü analiz etme ya da bulup çıkarma" çabasına giriştilerse, bugün "sınıf bileşimi analizi yapmak", "yeni bir öncüyü tespit etmek" değil, "proleter olmayı sonlandıracak sınıf mücadelesi" içinde "birçok sınıf kesiminin bir araya gelmesini sağlamak" anlamına gelir. Bu yüzden faydalı bir egzersiz, yukarıdaki toplumsal öznelere dair çeşitli açıklamaları bu perspektifle sorgulamak olacaktır. Bir diğeri ise, eski işçici bir kategori olan "mücadelelerin döngüsü" ve onun "gelişme" ile ilişkisinin günümüzdeki anlamını araştırmaktır. Kimi dünya sistemi kuramcılarının yaptığı gibi, bu ikisi arasında süregiden bir diyalektik hâlâ ileri sürülebilir mi? Yoksa bu ikisini birbirine bağlayan bağ ebedi olarak kopmuş mudur? Her iki durumda da, sermaye ilişkisi içinde olabildiğince uyumlu bir şekilde yaşamaya çalışmak yerine, tamamen sermaye ilişkisinden kaçmayı hedefleyen bir toplumsal otonomi projesinin açılımları nelerdir?

Sadece Bağlan

"Uluslararası iletişim kanallarını açarak 'sadece bağlan'. Bu, en az 1960'ların başında olduğu kadar 1980'lerde de, İtalya gündemi için aciliyet içerir -kitlesel tutuklamalar, otoriter tehditler ve kolektif çıkarları atomize etme çabalarına inat."

Ferruccio Gambino bu sözcüklerle, *Socialisme ou Barbarie* (Ya Sosyalizm Ya Barbarlık) ve *Correspondence* günlerinden beri İtalya'nın diğer devrimci deneyimlerle bağlarına dair 1981 tarihli kısa açıklamasını bitirir. Bu ve diğer metinler sayesinde bugün bu bağlara dair bir şeyler biliyorsak, 1979 öncesi ve sonrasında teori ve pratik üzerine düşüncelerin İngilizce konuşan dünyaya girip çıkabildiği kapıları açan Gambino, Ed Emery, Harry Cleaver ve John Merrington gibi bireylerin rollerinin izini sürmek için daha çok çalışma yapılması gerekir.

Yetmişlerde, diğer ülkelerde "operaismo"dan feyiz alan yazarlar tarafından ilginç çalışmalar yapıldıysa da, bunlar yine de İtalya'daki gelişmelerin gölgesinde kalmaya yüz tutmuştu. Bu durum 1979'da değişti. Seksenlerin başında belli başlı İtalyanca materyaller tercüme edilirken -birçok örnekte, hapisteki yazarlarla dayanışmanın bir parçası olarak- 7 Nisan'daki baskının sonuçlarından birisi de "operaist" perspektifin damgasını vurduğu kuramsal düşünce ve araştırmanın artan şekilde coğrafi yayılımı oldu. Bu, kısmen sürgündeki aydınların diyasporasından kaynaklanıyordu: en başta Fransa olmak üzere, Avrupa'nın başka yerleri ve Amerika'da. Ama aynı zamanda, İtalya içinde otonomist Marksizmin temsilcilerinin yaşadığı yenilgi de, diğer yerlerdeki hemşerilerinin çalışmalarına dikkat çekti.

Elbette Fransa, özellikle Negri ile Deleuze ve Guattari arasındaki uzun süren ilişki sayesinde, "operaismo"nun teorik akıbetinin gelişiminin merkezi olarak belirgin bir rol üstlendi. Seksenlerin sonunda geçmişi Fransız Troçkizmine giden (Jean-Michel Vincent) gibi diğerlerini de içeren *Futur antérieur* dergisinin kuruluşu ile, Fransız bağı yeni bir düzeye taşındı. Alisa Del Re'nin anlatımıyla, "Yetmişlerin sonunda içselleştirdiğimiz farklardan kaynaklı olarak" sürgünde başlatılan diğer girişimler daha az verimli olmuştu.

İngiltere'de seksenlerin sonu ve doksanların başında, John Holloway'in "açık Marksizmi" ile kimi tınlamalar vardı. Werner

Bonefeld ve diğerleri, daha önceki konsey komünizmi geleneğine açık referanslar yapmaktaydı. Bugünden bakıldığında, seksenlerin başında İtalya'da Otonomi örgütü zamanında yolları oldukça ayrı olan birçok kişiliği bir araya getiren *Metropoli* dergisi "postoperaismo"nun müjdecisi olarak görülebilir. Hapishane de, politik gruplaşma ya da yaşa bağlı daha önceki mesafeleri kapatarak, Sergio Bianchi ve Luciano Ferrari Bravo arasındakine benzer dostlukların oluşması gibi, yeni entelektüel ve kişisel bağların kurulmasını sağlayan bir mekân olmuştu.

Bir on yıl kadar sonra internet erişimin yaygınlaşması ise, tabloyu daha da karmaşıklaştıracaktı. Artık, başka yerde geliştirilen otonomist Marksizm anlayışlarının İtalya sahnesinde etkisi yönünde çabaları görmek mümkündü. Massimo De Angelis *Vis-à-vis* dergisinin ilk günlerini şöyle anımsar:

> "Nasıl ki 'operaismo' ve İtalyan Marksizminin etkisi öznellik sorunsalını açarak, Amerikan Marksizmi için taze bir soluk getirdiyse, (bizim bir kenara attığımız bir dizi sorunsala duyarlı ve açık olan) Amerikan otonomist Marksizminden gelen çalışmaların da, İtalya'da eski küflenmiş eleştiriler ile katı siyasal ve teorik tavırların ötesine gitmek için olumlu bir katkı yapabileceğini düşünmüştüm."

Öte yandan, Enda Brophy'nin de dikkat çektiği gibi, on yıldan fazla bir süre iletişim araştırmalarındaki kimi İngiliz dilinde yazanlarla "postoperaismo" ile ilişkili kimi İtalyan kuramcılar arasında da bir etkileşim olmuştur. Belki de İngilizce cephesinde bu konuya en iyi örnek, Nick Dyer-Witheford'un 1999'da yayımlanan *Cybermarx*[6] kitabıdır. İtalyan cephedense -düşünceleri Telestreet ve diğer yerlerdeki çalışmalarıyla ilgilenen aktivist medya kanalları yoluyla İngilizce'ye süzülen- Franco Berardi, Dyer-Witheford'un yazılarına benzer bir ilgi göstermiştir. Christian Marazzi'nin çağdaş üretim, kolektif kimlik ve mücadelede dilin yeri üzerine çalışması ise, İngilizce okuyanlar arasında daha az bilinmesine rağmen bu konuda çok önemli bir yer tutar.

Otonomist Marksizmin hatları doksanlarda daha da dağınıklaştıysa da, karşılaşma noktaları işlevi gören kimi forumlar

[6] *Sibermarx: Yüksek Teknoloji Çağında Sınıf Mücadelesi*, çev. Ali Çakıroğlu, İstanbul, Aykırı Yay., 2004.

da vardı. Hiç şüphesiz bunlardan en başarılısı, kökleri "operaismo"ya giden ve birçok daldan çok farklı bakış açıları arasındaki karşılaşmalar için önemli bir kesişim noktası ve bunlar ile diğer deneyimler arasında belli bir karşılıklı diyalog zemini olan *DeriveApprodi* dergisi (ve şimdi de yayınevi) idi. Yakın zamanda *DeriveApprodi*, "hareketlerin hareketinin" ardından dünya çapında toplumsal çatışmaları incelemek üzere gözünü İtalya'nın ötesine çevirdi. Akademi içinde Negri'nin çalışmalarına dair yeni ilgi, Arianna Bove, Tim Murphy, Alberto Toscano, Matteo Mandarini ve Damiano Palano da dahili yeni bir yazar/çevirmen/yorumcu kuşağına zemin açtı.

"Operaismo" değerlendirmelerinde Borio, Pozi ve Roggero, eğilimin doruk noktasında, küçük bir teorisyen çetesinin düşüncelerinin yaygın bir kadro katmanından geçerek geniş bir kitlesel harekete yayıldığı bir mekanizma oluşturduğunu ileri sürerler. Bu saptamalarının tam doğru olup olmadığı bir yana, İtalyan otonomist Marksizminin kuramsal şeridi ile seksenlerden sonra ortaya çıkan hareketler arasındaki ilişkiye dair bu tür bir iddiayı kimse ciddiyetle ileri süremez. Yine de zaman zaman, özellikle doksanlardan sonra, kimi bağlar kurulabilir. Ancak doksanlarda kimi otonomist Marksist çerçeveler arasındaki farklar canlanan İtalyan hareketi arasındaki farklarla paralellik taşısa da, bu konulara dair kişisel deneyimi olan herkes bu paralellerin bazen ne denli noksan olduğunu bilir. Gelişigüzel bir şekilde iki örnek alalım: Doksanların ortalarında, Antonio Negri ile yirmi yıl önce Veneto'daki hakim otonomist klikten gelen siyasal oluşum arasında artan bir yakınlık görülebiliyordu. Ancak bir temel düzeyde, yani kendini hangi siyasal kimlikle tanımladığına dair belirgin bir zıtlıkla beraber: Negri komünizm paltosunu çıkarmazken, Radio Sherwood ve "rete autonoma del nord-est (kuzeydoğunun otonom ağı)" açıkça bu ismi terk etmişti. Benzer şekilde, *Vis-à-vis* dergisi genellikle sol liberter çizgide materyaller basmasına rağmen, editörlerinin büyük çoğunluğunun ilişkili olduğu siyasal eğilimin -"Autonomia di Classe" (Sınıfın Otonomisi)- bileşimi daha genişti (derginin kendi içindeki sitüasyonist ve konseyci tınısına ters yeni-Leninist pozisyonlara kayıyordu).

Sonuç olarak, 1979'dan sonra kurulan ya da yeniden kurulan çoğu bağın, yalnızca "operaismo"nun ana gövdesinden çıkan hatların eseri olduğu düşünülmesin. Seksenlerde *Collegamenti*,

yalnızca Almanya'daki *Wildcat* dergisinden değil, aynı zamanda ABD'deki *Processed World*'den de materyaller çevirdi. Afrika'daki mücadelelere atfettiği önemin yanı sıra ABD'nin Doğu Kıyısındaki *Midnight Notes* İsviçre otonomist hareketine ilgi gösterirken, derginin İsviçreli editörü tarafından yazılan *bolo'bolo*[7] kitabı Batı sahilindeki *Processed World*'de belli bir yankı buldu. Ve İngiltere'de "operaismo" ve sonrasıyla en istikrarlı diyaloğa girenlerden biri, anlayışı başka şeylerin yanı sıra sol komünizmden oldukça etkilenen *Aufheben* dergi kolektifiydi.

Şimdilik Toparlarsak

> "Benim yanıtım, 'bu, duruma göre değişir'..." (R. Alquati)

Provakatif bir notla sonlandırmak istiyorum: önce birkaç başka temel terim ve metin hakkında değişen algılara dair kimi düşünceler, sonra da *Futuro Anteriore* için yapılan röportajlardan alınan kimi yorumlar. Kaç yıl geçerse geçsin, 1979'dan sonra otonomist Marksizmde neler olduğunu anlamaya dair kritik damga olmaya devam eden bir dizi referans noktası bulunur. Marx'ın İtalyanca'da *Quaderni Rossi*'nin sayfalarında ilk kez görünen "Makineler Üzerine Parça"sı ile başlayalım. Burada şunu söylememek elde değil: "'Makineler Üzerine Parça' hakkındaki görüşlerini söyle, senin diğer her şey hakkındaki görüşünü söyleyeyim." Bu metnin farklı "postoperaist" yorumlarına aşina olanlar, bu yorumlardan türeyen siyasal sonuçları da kolaylıkla ayırt edebilir. Her şeyden öte, Marx'ın "sermayenin komünizmi" kategorisi okumasına tamamen uyan Paolo Virno'nunki. Ama dikkate değer daha az bilinen başka okumalar da vardır. Marx'ın *Grundrisse*'nin bu bölümündeki argümanının temel sonucu olarak, sermayenin kendi değerlenmesinin merkezindeki toplumsal olarak gerekli emek zamanın işlevinden kaçamayacağı yönündeki, Alquati'nin devam eden ısrarını kimileri biliyor olabilir. Peki onun, 1977'deki şu saptaması ile ne yapacağız:

> "Her şeyden öte Marx, burada gelecekten değil, zamanının kapitalist sisteminden bahsediyor, o zaman halihazırda işleyen fabrikadan. Aslında kapitalist değerlenmenin sonun-

---

[7] ***bolo'bolo***, Kaos Yayınları, 2002.

dan değil, on dokuzuncu yüzyılın ortalarına doğru tekstil endüstrisinin gerçek boyunduruğu içindeki bir geçişten söz ediyor."

Araştırmaya değer bir diğer tema ise, "operaismo"nun enkazından çıkan damarların diğer toplumsal kuramcılar tarafından ödünç alınmasıdır. Bu zeminin bir kısmı, özellikle Fransız kuramı ile irtibat açısından gayet iyi incelenmiştir (peki kaç yorumcu, 1979'un öncesine gidip "ayrıntılı" bir şekilde Bolonya'daki "mao-dadaizm" ile Fransa bağını incelemiştir?). Diğer zemin ise daha az bilinir. Örneğin; 1979'dan sonra postfordizm, eski-işçici damarın birçoğu için nasıl açıklayıcı bir aygıt haline geldi? İngilizce konuşan (birçoğu özellikle radikal coğrafya dünyasındaki akademi içinde yer alan) sol içinde bu terimi kullanışlı bir açıklayıcı araç olarak benimseyenlerin, sıklıkla postfordizmi işçiler için olumlu bir gelişme olarak gördükleri tartışmanın aksine, Avrupa'daki eski işçiciler büyük oranda negatif anlam yükleyerek bu kategoriye sarılmışlardır. Bildiğim kadarıyla, yalnızca Ferruccio Gambino bu terimi "oldukça kör bir alet" olarak reddetmişti. Diğerleri İmparatorluğun "pürüzsüz dünyası"nı görürken o, içinde "emek faktörünün" tahakkümünü güvence altına almak için çok çeşitli stratejilerin uygulandığı kapitalist blokların artan bölgeselleşmesini görür:

> "...post-Fordist bir modele geçiş değil, emek gücünü yeni esnekleşmiş üretim sistemi içinde politik olarak çözmek için eski ve yeni tahakküm öğelerinin sürekli bir yeniden bileşimi."

"Operaist" maceranın İtalya dışında daha çok bilinmeyi hak eden birçok katılımcısından biri olan Dario Dalmaviva, 2001 Şubat'ında *Futuro Anteriore* projesi için yapılan röportajda durumu şöyle tanımlar:

> "Kanımca İtalya'da çok büyük bir toplumsal devrim oldu. İstediğimiz gibi siyasal bir devrime dönüşmedi, ama yine de oldu ve karşı tarafta bugüne dek devam eden şiddetli bir tepkiyi harekete geçirdi. Onlar kazandılar; fakat nereye gittiklerini bilmemekle kalmayıp nerede olduklarını da bilmiyorlar. Sorun şu ki, biz de bilmiyoruz."

İkinci yorum ise, büyük oranda erkek bir girişimin içindeki sayılı kadın seslerden olan Alisa Del Re'den gelir. Politik ve teorik çalışması yetmişlerden kendine özgü ayrı bir hatta devam eden işçici bir feminist olan Del Re, meşhur "7 Nisan davası"na dahil olarak hapis yatanlardan birisidir. Geçen 25 yıla bakarak şunları söyler:

> "Bugün emeğin kadınlaşmasını, duygulanımsal emeği, ya da maddi olmayan emeği duyduğumda gülüyorum: Sanki dalga geçiyorlar gibi geliyor; çünkü ne ölçülebilir ne de hesabı tutulabilir olan, ama yine de emek-gücümüzü yeniden üretmemizi ve maddi üretimin gerçekleşmesini sağlayan, onsuz maddi üretimin mümkün olamayacağı bir emek biçiminin varlığını düşündüğümüz 1970'lerde her gün bunları söylüyorduk. Bu ortaya çıkmaya başladığında hareketin bu meseleleri kendinin kılmamış olması, kapitalist üretim yapısına şu anda peşinde koştuğumuz büyük bir avantaj sağladı; çünkü maddi olmayan emeğe dair tüm güncel tartışmalar ve ısrarcı olduğum üretimdeki duygulanımsallık (Toni bunu, "şefkat"in yanı sıra böyle de tanımlar) sermayenin halihazırda işlevli kıldığı şeylerdir. Burada, kadınların uzun süredir tartıştıkları ve bence bu maddi olmayan üretim analizini teorik bir bakış açısından düzeltebilecekleri bir başka mesele daha vardır: beden meselesi. Bu, "sağlıklı olmamız gerektiği, bedenimizle mutlu olmamamız vs. yüzünden bakmamız gereken bir bedenimiz olduğu" falan demek değildir. Sermaye zaten bundan bahsediyor. Bizim argümanımız, üretimin kesinlikle gayri maddi olduğu ve bunun bedenlerimizden bağımsız bir şekilde gerçekleşemeyeceği yönündedir."

Son söz Paolo Virno'nun. *Luogo Comune* ve *Futur antérieur*'ün, farklı ama kısmen tamamlayıcı toplumsal analizler -Ferrari Bravo'ya has bir özenle ayrıntılandırılan analizler- geliştirdiği doksanların başları üzerine düşünen Virno, daha önceki "postoperaist" projenin kimi katılımcılarının sınırlarını tanımlamıştı:

> "Muğlaklıkları ve sıklıkla tıkanan niteliğiyle sınıfın yeniden bileşimi süreçlerini ciddiyetle ele almak yerine, ilgisi daha çok kimi ilham kaynağı meşhur isimleri anlamaya yönelmişti."

Borio, Pozzi ve Roggero ile yapılan röportajda ise Virno, Seattle'dan beri, küresel sermayeye karşı hareketlere en yakın olan toplumsal emek-gücü katmanlarının artan bir "temsiliyet ve kendini tanımlama" süreci içinde olduğunu söyler ("kitlesel

entelektüel emek, dilsel emek, güvencesiz emek"), her ne kadar sıklıkla "etik-sembolik" anlamda da olsa. Virno, bu katmanların geleneksel olarak "operaismo" tarafından tanımlanan sınıf figürleri zincirini (profesyonel işçi, kitlesel işçi vs.) "patlatmış" olduğunu belirterek, dikkatimizi tekrar şuna çeker:

> "Pek bu şekilde tematize edilmese de, tüm işçici gelenek içinde en ilginç sorulardan birisi şudur: Mücadele biçimi, sınıfın teknik bileşimini politik bileşimine bağlayan eşikti; çok çeşitli örgütlenme teorilerinin merkezinde bu yatar. Bu yüzden sorun, hareketin üretim ilişkileri alanına nasıl dönebileceği ve dolayısıyla -göçler, fikri mülkiyet, toplumsal iş günü düzeyinde- nasıl düşmana zarar verip onu alt edebileceği sorunudur."

İmparatorluk kitabının -birçok tepki uyandıran- tezi, bilindiği gibi günümüz dünya sisteminde iktidarın merkezsizleştiği yönündedir. Bunun doğru olup olmadığı bir yana, önemli olan, "operaismo"dan çıkan çok çeşitli ve farklı hatları da benzer şekilde merkezsiz olarak inceleme zamanının geldiğidir. Her şeyden öte, bu -sadece "kimi ilham kaynağı meşhur isimleri" değil- her birini, çağdaş küresel güç ilişkilerini bir bütün olarak kavramaya dönük katkıları açısından ve her bir hattın "düşmana zarar verme ve onu alt etme" kolektif projesine en iyi katkıyı nasıl sunabileceği açısından değerlendirmek anlamına gelecektir.

Cumhuriyetin Yerlileri

sayılmayız parmağile
tükenmeyiz kırmağile
taşramızdan sormağile
kimse bilmez ahvalimiz

Muhyiddin Abdal'dan deyiş

Geçtiğimiz Mart'ta, Fransa'nın pek çok kentinde haftalarca süren, lise ve üniversite öğrencilerinin başını çektiği İlk İstihdam Yasası (CPE) karşıtı eylemler, ders boykotları ve kampüslerde gerçekleştirilen öğrenci genel kurulları, Fransız hükümetinin başını belki 38 yıldır görülmemiş biçimde ağrıttı. 4 ay kadar önce sahnede pek cevval bir rolde görünen içişleri bakanı Sarkozy bile, kendini eli kolu bağlı buldu ve hemen, olayların ikinci gününde polise, göstericilere temkinli davranması emri verildi. Ne de olsa, polisin alelade bir kimlik kontrolüyle kimseye hesap vermeden göz altına alabileceği, süresiz hapse ve oradan da ülke dışına gönderebileceği "Araplar" ya da "siyahlar" değildi bu kez karşılarındaki kalabalık. Devlete karşı görece güvenli konumlarını değerlendiren öğrenciler, hem kampüslerde hem de kampüs dışında, tren garları, alışveriş merkezleri gibi kamusal alanlarda işgaller gerçekleştirdiler. Böylece kent mekanını yeniden talep ettiler, aynen dört ay önce göçmen banliyölerindeki gençlerin yaptığı gibi. Banliyö gençliği de öğrenciler de küresel kapitalizmin

arızalarını, kısa devrelerini kendi üzerlerine yüklemesine isyan ediyorlardı. İsyanın araçları iki grup için aynı değildi; devlete ve topluma görece konumları düşünüldüğünde aynı olamazdı da. Ancak Mart'taki eylemler, banliyöde kopan feryadı yankılıyordu bir bakıma; çünkü eylemlere konu olan CPE yasası, bir yandan tüm gençleri "esnek" (precarious) koşullarla istihdam etmeyi öngörürken, bir yandan da banliyödeki işsiz kitleyi sisteme entegre etmek gibi bir amaç taşıyordu. Yani banliyö olaylarının dört ay ardından, yine beklenmedik, kendiliğinden ve yine pek çok yerel düzlemde eşzamanlı olarak gerçekleşen, bu kez "precarite"nin farklı bir yüzüne karşı bir direnişti. Ancak iki olayın medyaya ve hatta aydın çevrelerdeki tartışmalara yansıma biçimi birbirinden çok farklı oldu. Öğrenci hareketi 68 Mayısı nostaljisini canlandırır, önceki kuşak radikalleri arasında da geniş destek bulurken, varoş olayları sırasında tutuklanan eylemciler için af talebine aynı oranda destek yok. Öyleyse, belki de sağcı içişleri bakanı-cumhurbaşkanı adayı Sarkozy'nin varoş gençliğine "pislik" diye hitap etmesinden başka şeyleri de tartışmamız gerekiyor.

Türkiye'deki sol eğilimli basında, Fransız basınından kilit isimlerin çevirilerinin de yer aldığı tartışmaya hakim olan ton bazı ipuçları taşıyor. Yorumlarda, ağırlıklı olarak, olaylar bir "entegrasyon sorunu" olarak niteleniyor, devletin göçmenleri topluma katmada "başarısız" olduğu vurgulanıyordu. Devletin varoşlarda 1990'lardan beri artırdığı polis devleti uygulamalarında ne kadar "başarılı" olduğundansa -apartmanların ortak alanlarına gündelik olarak düzenlenen baskınlarda binlerce gencin tutuklanıp yüzlercesinin ülkeden ihraç edildiğinden- bahsedilmiyordu; Villepin'den önce, 1999'da Jospin'in (Sosyalist Parti) iktidarı döneminde polis kadrosunun on üç bin, jandarmanınsa on yedi bin artırıldığından... (Michael Haneke'nin son filmi "Saklı"da, polisin çok katlı banliyö apartmanında daha zili bile çalmadan kapıyı yumruklamaya başladığı sahneyi hatırlayabiliriz.) Sorunun toplumsal eşitsizlik boyutuna ağırlık veren sol söylem, yeni muhafazakar "medeniyetler çatışması" perspektifinin, küresel iktisadi eşitsizlikleri örtmede nasıl ideolojik bir işlev gördüğünü ortaya koyuyor. Ancak iktisadi olana yapılan bu vurgu, batı metropolünün sömürgecilik sonrası mekansal matrisinde ırk ve kültür farklılıklarıyla iktisadi yapının nasıl eklemlendiği konusunu tartışmanın dışında bırakıyor. Türkiye'deki tartışmada, varoş

gençliğinin Arap ve Afrikalı kökenli ve/veya Müslüman oluşu ile Fransız devletinin uyguladığı şiddet arasındaki ilişkiye pek değinilmedi: Oysa, ayaklanmanın akabinde faşizan sağ gösteriler yaparken, sol da altta kalmamış; örneğin Sosyalist Parti'den Julien Dray ve Delphine Batho, "yeni bir tür kent gerilla savaşı" olarak niteledikleri hareketin "Cumhuriyetin parçalanması"na yol açmasından korktuklarını belirtebilmişlerdi.[1] İslam korkusu ve ırkçılık sorununun ötesinden dolaşarak iktisadi açıklamayı başlı başına yeterli sayan bizdeki bu yaklaşım, Türkiye solunun kendini "Avrupa demokrasisi"ne göreli olarak nasıl konumladığıyla ilişkili olabilir mi? Sınırlarından içeriye kabul ettiklerine bir demokrasi ruhu bahşettiği tahayyül edilen AB'nin, o sınırların tam ortasında anti-demokratik, ve hatta Paul Gilroy'un deyimiyle para-legal (gayri-hukuki) uygulamaları sistematik hale getirdiği gerçeğiyle yüzleşmek, verili paradigmalarımızı (ve fantezilerimizi) ne ölçüde tahrip eder? Sorun, Ahmet İnsel'in güncel bir yazısında tekrarladığı gibi, "Fransızların da sağcıları var"dan ibaret midir?[2] Yoksa bizim bir türlü sınırlarından geçemediğimiz iktisadi ve demokratik birliğin işleyişi, sınırların içinde de yapısal bir dışlayıcılığı mı gerektirmektedir? (Ve örneğin, aday üye ülkelerin halkları, bu içsel sınırların hangi tarafında yer edinmeye adaydır?) İktisadi eşitsizlik temelinden yola çıkan açıklama, nedense tam da iktisat ve kültürel-politiğin eklemlenme noktasına isabet etmek üzereyken reel politiğin alanına saparak, meseleyi "muhafazakarlık" sorununa indirgiyor. Son olarak, Türkiye'deki bir tartışmada, Fransız cumhuriyetçi-laik ideolojisinin körüklediği İslam korkusuna değinmekten kaçınılmasının nedeni, beraberinde getirdiği fazla tekinsiz çağrışımlar mı?

Fortress Europe ve "Barbarların İstilası"

Fransa'da olduğu gibi bizde de ana-akım solun olayları değerlendirirken başvurduğu "sosyal devletin yetersizliği", "göçmenlerin entegrasyonun sağlanamaması" gibi terimlerle çizilen bir perspektiften banliyö direnişi de, "mecrasını bulamamış bir

---

[1] 7 Kasım 2005 tarihli Liberation, aktaran Sadri Khiari, *Pour une politique de la racaille* http://lmsi.net/article.php3?id_article=521. 20/04/2006'da erişildi.

[2] Ahmet İnsel, *Atılabilir Genç, Atılabilir Yabancı*, Radikal 2, 30/04/2006

öfke ve şiddet" eylemi olarak görülüyor.[3] Fransız sağ iktidarının sömürgeciliği hortlatan söylemlerini eleştirirken, solun kendisi de eylemcileri özbilinçten yoksun, apolitik, dahası şiddetten başka aracı olmayan "ötekiler" konumuna hapsetmekle, kolonyal bakışın "medeni-ilkel" karşıtlığını tekrar üretiyor. Solun söylemindeki bu şaşırtıcı Freudcu dil sürçmesinin en çarpıcı örneğiyse, psikanaliz ve Leninizmi (ve tabii bir de Hollywood filmlerini) harmanlamadaki ustalığıyla tanıdığımız Zizek'ten geliyor.[4] Zizek'in toplumsal hareketlilikleri açıklarken tekrar tekrar Lacan'ın "reelin dönüşü" kavramsallaştırmasına başvurduğunu biliyoruz; banliyö olaylarına bakışında niye bu alıştığımız çerçevesini terk ettiğini anlamak güç. Lacan'a göre reelin dönüşü, sembolik-toplumsal alan kurulurken dışta bırakılan unsurların, bir çarpma yaratarak toplumsalın kapalı bir sisteme dönüşmesine engel oluşu olarak özetlenebilir. Başından beri Zizek'in düşüncesinin ana ekseni, böyle bir çarpmayı kapitalizmin antagonistik unsurlarına atfetmek oldu. Savaş öncesi Avrupa toplumunda Yahudilerin konumu, toplumsalın kapanmasını önleyen unsuru açıklarken Zizek'in sıkça başvurduğu bir örnek. Nedense aynı Zizek, Mağrip kökenli Müslüman ve Afrika kökenli göçmenlerin küresel metropoldeki paradoksal konumunu aynı yerden okumayı seçmiyor. Onun yerine, varoşlardan gelen çarpmayı "hiçbir pozitif öngörüsü olmayan bir patlama" diye niteliyor ve daha da öteye gidiyor: bir cinnet ("passage l'acte"), iktidarsızlığa delalet eden bir şiddet. Bu ikinci tanımı, Étienne Balibar'dan alarak (kötüye) kullanıyor Zizek. Bu, Balibar'ın tam da postkolonyal küresel devletin göçmenlere karşı başvurduğu şiddeti analiz ederken kullandığı terimleri (bu analize daha ileride ayrıca döneceğim) açıkça çarpıtmak demek. Benzeri bir tersine çevirmeyle Zizek, yazısının ortalarından itibaren, banliyö gençliğini tartışmayı bırakıp şiddet kullanan bir dazlağın psişik süreçlerini incelemeye geçiyor. Devlet şiddetiyle direnişi, ırkçının saldırısıyla ırkçılık mağdurunun eylemini, "anlamsız şiddet" kategorisinde buluşturarak ürkütücü biçimde birbirine

[3] Örneğin, Alican Tayla ve Mesut Çiçek'in 2005/11 sayılı Post-Ekspres'te yayınlanan, *İhanet, Nefret ve İki Miras -Fransa Ayakta: Banliyö İnfilakı* adlı yazısı.

[4] Zizek'in "beşi bir yerde" yazısı *Violence, Irrational and Rational*, lacan.com sitesinden okunabilir: http://www.lacan.com/zizfrance.htm.

eşitleyen bir tutum bu! Yazının sonunda Zizek, "göçmen işçi" tabirinin "işçi" sözünü ve sınıf sorununu unutturduğunu söylüyor; göçmen hareketini liberal çokkültürlülükle özdeşleştiriyor; "etnisite" üzerinden tariflenen, yani "doğal"ın apolitik alanına indirgenmiş bir çatışma olarak niteliyor. Oysa, göçmeni "doğal" ve "apolitik" alana hapseden kendi perspektifi. Böyle bir bakışla göçmenlerin bugün küresel kapitalizmin kurgusu içinde durduğu yeri, buradan doğan siyasal paradoks ve olanakları gözden kaçırması da olağan. Sömürgeci söylemle ilişkisi Zizek'inki kadar keskin ifade bulmuş olmasa da, soldan gelen yorumların büyük kısmında, göçmenin inisiyatifini yadsıyan, onu en iyi ihtimalle devletin uygulamalarının edilgen mağduru kılan bir bakış hakim. Yine geçtiğimiz yılın Aralık ayında, Avustralya'nın Cronulla sahil yerleşiminde, Lübnanlı göçmenlerle 5000 kadar kişilik ırkçı bir kalabalık arasında yaşanan arbedeyi tartıştığı yazısında Angela Mitropoulos bu noktaya özellikle dikkat çekiyor: "[Solun] eğilimi, son dönem olayları bir gündem kayması olarak görmek, aynı ırkçılığın -ve cinsel ayrımcılığın- sınıf bilinci birliğini dağıtan-çarpıtan bir etki olarak kuramsallaştırılması gibi. Oysa, kapitalizmde hiç bir emek deneyimi yoktur ki bir sınır ilişkisiyle tarif edilmiş olmasın."[5] Mitropoulos, ayrıca elitist yorumcuların yaklaşımında psiko-sosyolojik klişelerin nasıl tekrar devreye sokulduğunu gözlüyor: "Toplumdan sapma, maskulinite krizi, alkol bağımlısı gençler ve rap müzik dinleyip cep telefonuyla haberleşen 'etnik çeteler'. Bütün bu kurgular, var olan ırkçılığı reddetmek bir yana, sorunu 'entegrasyon sorunu' olarak tanımlarken, kendileri bilfiil ırkçı bir söylem kullanıyorlar. Diğer bir deyişle, sosyal, daha doğrusu 'ulusal' bütünlüğe dair klasik sosyolojik kaygıyı yinelemiş oluyorlar."[6]

Bizdeki örneklerinde de olduğu gibi, solun büyük kesimi göçmen direnişlerini ya "entegrasyon sorunu"na bağlayıp sorunu devlete havale ediyor ya da "hedeften yoksun şiddet eylemi" olarak algılayıp göçmenleri "politize" etme görevini kurumsal sola yüklüyor. İki halde de ortadan kaybolan, sömürgecilik sonrası küresel üretim süreçlerinin tüm çelişkilerini kendi

---

[5] Angela Mitropoulos, *Under the Beach, the Barbed Wire* (07/02/2006), MetaMute e-dergisi'nden yazarın çevirisi. http://www.metamute.org/en/node/7221/. 28/04/2006'da erişildi.

[6] a.g.e.

mekansal pratiklerinde somutlaştıran göçmenlerin etkin politik özneler olarak rolü.

İnternetteki otonom forumlarda sıkça sözü edilen 11 Kasım tarihli yazısında, Yann Moulier-Boutang, aralarında Balibar'ın da olduğu birkaç aydın tarafından eylemcilere destek amaçlı başlatılan imza kampanyasını tenzih ederek, Fransız solunun varoş olaylarına tepkisini şöyle hicvediyordu:

> "1968'de, Nanterreli 'deliler' karşısındaki hezeyanı hatırlıyor muyum sanki? Ya on yıl sonra, Saint-Lazare "holigan"larına karşı olanı -ki iki olay da, devasa bir ayaklanmanın habercisi niteliğindeki patlamalardı (68 Mayısı, Mitterand'ın 80'lerde iktidara gelişi). Öyleyse, temkinliler biraz daha temkinli olsalar iyi ederler! François Blum'un 11 Kasım tarihli *Le Monde*'daki yazısında cesurca dediği gibi: (a)politik varoş gençliği, belki de bir şeyleri harekete geçirme adına, 30 yıldır süren medyada boy göstermelerden, nafile siyasi açıklamalardan daha fazlasını yaptı. Belki de bizi utanç verici, tahammülü güç Mösyö Sarkozy'den kurtarmaya başlıyorlar ki 'siyasi olgunluğa sahip' Sol'un, cumhurbaşkanlığı hevesiyle kendi keşmekeş mutfağında sarsak sarsak dolanırken bir türlü beceremediği şey. Toplumu savunmak gerek, düzene karşı."[7]

Banliyöden doğan "ayaktakımı" hareketinin siyasi dinamiklerine, ortaya çıkardığı ulus-aşırı öznellik biçimleri ve ittifaklara, kuramsal-tarihsel analiz düzlemiyle nasıl eklemlendiğine aşağıda genişçe değineceğim. Ancak önce, egemen sol söylemin yetersizliklerini deşifre etmeyi sürdürelim.

"Bir Ömürlük Misafir": 80'lerden Bu Yana Fransa'da Göç ve "Entegrasyon"

Avrupa'da kurumsal solun göçe yaklaşımı, göçmen kitlelerin topluma "entegrasyonu" etrafında odaklanıyor. Entegrasyon sözcüğünün kendisi elbette muğlak: Örneğin, Sarkozy'nin hazırladığı, 2-5 Mayıs tarihleri arasında görüşülen "göç ve entegrasyon" yasa taslağında görülen şekliyle ulusal kimliği dayatan bir "asimilasyon" anlamına gelebileceği gibi, daha demokratik versiyonlarında

---

[7] Yann Moulier-Boutang, *Old New Clothes of the French Republic: In Defense of the Supposedly 'Insignificant' Rioters*, Le Manifeste'den yazarın çevirisi. http://info.interactivist.net/article.pl?sid=05/11/29/038222&mode=nested&tid=1. 29/11/2005'te erişildi.

sosyal hakların göçmenleri de kapsayacak şekilde genişletilmesi anlamı da taşıyabilir. Bu noktada, Fransa örneğinde "cumhuriyetçilik" ideolojisinin, yani kültürel farkların üstünde konumlandırılan bir evrensel-ulusal kimlik (ifadenin taşıdığı çelişkiye dikkat edelim) anlayışının "sağ" siyasetçilere özgü bir tutum olmadığını akılda tutalım. Sol söylemin içerisinde de "entegrasyon," asimilasyon boyutundan tam olarak sıyrılmış olmuyor. Bu çekinceyi bir tarafa bıraktığımızı varsaysak bile, göçmeni yurttaşlık çerçevesine "dahil etme"ye odaklanan yaklaşım, yurttaşlık ve devlet egemenliği arasındaki gerilimi görmezden geldiği ölçüde hâlâ sorunlu. Ulus ya da ulus-üstü devletin, sınırları egemenlik, cemaat (community) gibi kavramlarla çizilen çerçevesinde "yurttaşlık" tanımını "ötekiler"i kapsayacak biçimde genişletmek nasıl bir yapısal çelişki doğurur? Bu çelişki, reel politiğin sağ ve sol arasındaki ayrımıyla özetlenebilir mi? Bu soru, Avrupa'da ve göçmenliğin öne çıktığı Avustralya gibi diğer ülkelerde otonomi hareketleri biçiminde eylemlilik gösteren "Sınır Yok" (No Border), "Mülteci ve Göçmenler Kervanı" (Caravan of Refugees and Migrants) gibi göçmen mücadelesi ağlarıyla bağlantılı aktivistler tarafından çok daha radikal biçimde ele alınmakta. Franco Barchiesi'nin 2003 yılında Paris'te gerçekleşen Avrupa Sosyal Forumu'ndaki katkısı, bu farkı çarpıcı biçimde ortaya koyuyor:

> "Bu ülkelerdeki sol hareket ve partiler göç konusuna verdikleri karşılığı, temel olarak ulusal sınırların esnetilmesi ve göçmenlerin sosyo-ekonomik olarak tanınması biçiminde ifade ettiler.[...] Avrupa işçi hareketleri ve kurumsal sol partilerinin çoğunun gözünde göçmenler, temelde daha fazla yurttaşlık hakkı talep eden bir grup insan, ki bu AB'nin geleceği tartışmalarına, Avrupa'nın inşasına dahil olma, Avrupa mekanının kurumsallığı içinde tanınma talebi olarak tercüme ediliyor. Bu yaklaşıma yöneltilecek soru şu: Günümüzde uluslararası ve küresel göç, var olan yurttaşlık haklarının genişlemesini mi talep etmektedir, yoksa göç süreçleri, AB gibi kurumsal yapılarca ortaya konmuş olan "-'yurttaşlık' anlayışını kökten sorgulamakta ve alaşağı mı etmektedir? Göçmenlik, yurttaşlığa dair verili yasal tanım içerisine dahil olma talebi midir, yoksa o yasal tanımla temelden çelişen öznelikleri ve gereksinimleri mi ifade eder?"[8]

---

[8] Franco Barchiesi, *Citizenship as Movement: Migrations, Social Control and the Subversion of State Sovereignty'* den yazarın çevirisi. Tam metin http://www.thecommoner.org sayfasında bulunabilir. 15/01/2005'te erişildi.

Benzer bir bakışla, İtalyan *DeriveApprodi* dergi kolektifinden Giggi Roggero ve Francesca Pozzi de, yine 2003 Sosyal Forumu'nun "Emeğin Dönüşümü ve Avrupa Anayasal Süreci" oturumunda verdikleri bildiride, göçmen toplumsal hareketini, "devingen eleştirileriyle uluslararası iş bölümünü ve hem ulus hem de ücret sınırlarını sekteye uğratan özneler" olarak tarif ediyor ve ekliyorlar:

> "Göçmenler, ne (ayrımcı ırkçılığın dilediği gibi) çıkış noktalarında edilgen kılınabilir, ne de (entegrasyoncu mantığın istediği gibi) varış yerlerinde. Bulundukları yeri terk edip farklı bir dünya olanağı arayan göçmenler, vardıkları yere çelişki ve gerilimi getirirler. Aynı küresel hareket gibi. Elbette burada hâlâ açık kalan, süreçleri etkilemek için kuvvet uygulanması gereken noktaları (ihtiyaten de olsa) kestirmek."[9]

Göçmen kitlelerini "temsil" ve "organize" etme rolüne talip klasik sol anlayış, sorunu devletten meşruiyet ve hak talep etme biçiminde bir politik ifadeye dönüştürürken, göçmenlik durumunun kendisinin devlet, egemenlik, ulus cemaati gibi mutlak sınırlarla tariflenen siyasi yapılarda yarattığı çelişkileri ve buradan doğan devrimci açılımları bir çırpıda kapatıveriyor. Ya da aslında, o çelişkiler bu temsili yapı içerisinde çözülemeyecek kadar yapısal gerilimlere işaret ediyor; fakat solun, kendisi de bu gerilimler içerisinden kurulduğu için, bunlarla yüzleşmesi kendi zemininin kırılması anlamına geliyor. Örneğin, Avrupa vatandaşı işçilerin bizzat esnek (muğlak) emek süreçlerine maruz kaldığı, sosyal güvencelerin küresel kapitalizm karşısında eritildiği, yani esnekliğin ana modeli olarak "göçmen" figürünün tüm işçiler için gelecek projeksiyonu olarak konduğu bir dönemde, sendikal yapı, göçmen işçileri "örgütlü işçi" modelini baz alarak temsil etmeyi nasıl umabilir? Hele de, küresel sermayenin mantığı tam da bu türden hiyerarşileri hareket geçirmek üzerinden işlerken.

Kurumsal solun kendisi de bu çelişkiden muaf değil. Bizim basınımızda, Fransa varoş gençliğinin direnişine yol açan

[9] "Giggi Roggero and Francesca Pozzi intervene to a seminar on *Labor transformation and European Constitutional Process* for the European Social Forum, Paris 2003"ten yazarın çevirisi. http://www.generation-online.org/t/deriveapprodi.htm adresinden ulaşılabilir. 15/01/2005'te erişildi.

yasal-kurumsal yapının tarihsel derinliği 2-3 yılla sınırlı olarak aktarıldı, yani sağcı UMP partisinin iktidarı, Le Pen'in başkanı olduğu Front National'in (Ulusal Cephe) yükselişi gibi son dönem olaylara referansla. Bu tarihsel perspektifi biraz daha geriye götürdüğümüzdeyse, bambaşka bir sahne çıkıyor karşımıza -kendisini kurumsal yapı içinden tanımlayan bir siyasi hareket açısından çok daha karamsar bir sahne.

1980'ler Fransası'nda, özellikle Loraine çelik işletmesiyle Renault, Citroen ve Talbot fabrikalarının birinden diğerine sıçrayarak büyüyen işçi hareketinde -ki bunlar esnekleşmenin ilk ortaya çıkış anına direniş hareketleriydi- göçmenlerin itici güç oynamasının ardından, merkez sağ iktidarının başbakanı Chirac, göç mevzuatını sıkılaştırıyor.[10] Bunlar, göçmen hakları hareketlerinin çok yoğun olduğu yıllar. Bir yandan beyaz Fransız yurttaşlarının inisiyatifiyle "S.O.S Racism," "France Plus" gibi ırkçılık karşıtı örgütler kurulurken, diğer yandan da bizzat göçmen kökenli ikinci kuşak, "Beur Yürüyüşü" ve "Covergence 84" gibi önemli halk hareketlerini gerçekleştiriyor.[11] Artan yabancı düşmanlığı ve Chirac iktidarı döneminde (1986-88) muhafazakar politikaların sıkılaşması, reformist solu, özellikle de Sosyalist Parti'yi, çokkültürlülük söylemini terk ederek göçe karşı daha temkinli bir yaklaşım benimsemeye itiyor. 1989'da sorun, sosyalist başbakan Rocard'ın öncülüğünde çift partili bir düzlemde tartışılmaya başlandığı sırada, Creil'de 3 Müslüman kız öğrencinin liseden atılmasıyla başörtüsü krizi patlak veriyor. Artan ırkçı şiddet ve yerel seçimlerde Ulusal Cephe'nin (FN) görülmemiş başarısı karşısında, Fransa'nın ulusal bütünlüğünün tehlikeye girdiğinden endişeli seçmen tabanını yatıştırmak üzere Mitterand "tolerans eşiği" gibi, sonraki sağ yönetimlerce tekrarlanacak bir ifadeyi kullanıma sokuyor.[12] 1990'da, üç Fas kökenli gencin öldürülmesi ve bir Yahudi mezarlığının talan edilmesi olaylarıyla ayyuka çıkan Arap ve Yahudi düşmanı şiddet karşısında, varoş gençliği Lyon yakınlarında, Paris'in dış mahallelerinde ve diğer yoksul kentlerde ayaklanma başlatıyor. Olaylar üzerine sosyalist

---

[10] *'Droit de Cité' or Apartheid?*, Balibar (2004) içinde.

[11] Geoffroy de Laforcade, *'Foreigners', Nationalism and the 'Colonial Fracture': Stigmatized Subjects of Historical Memory in France*, International Journal of Comparative Sociology'nin yaz 2006 sayısında yayınlanacak.

[12] De Laforcade, a.g.e.

başbakan Rocard, göçmenlere yerel seçimde oy hakkı vaadinden vazgeçiyor, sınırları kapatmaya girişiyor, göçmenlerin ülkelerine iadesi siyasetini destekliyor ve "Fransa artık bir göçmen ülkesi değil" açıklamasını yapıyor.[13] 91'de iktidarı devralan Cresson, charter seferleriyle göçmenlerin ülke dışına ihracını başlatırken; Chirac, açıkça "aşırı dozda göçmen"den yakınıyor, "Kokuları ve gürültüleri tahammülü aştı" demekten çekinmiyor.[14]

Özetleyecek olursak, 80'lerden 90'lara uzanan dönemde devletin göçmenliğe yaklaşımının siyasal evriminde, artan yabancı düşmanlığından beslenen muhafazakar sağın yükselişi ile, ona göreceli olarak tavrını belirleyen solun, Fransız seçmenin nabzını tutma endişesiyle iktidardayken bile sık sık vaatlerinden vazgeçen muğlak siyasetinin seyrini gözlüyoruz. Üstelik sağ oy oranını artırırken, solun kendi göç siyasetine sağın aynasına bakarak "çeki düzen vermesi" de işe yaramış gözükmüyor.[15]

Bu durum, 90'larda da önemli bir değişim göstermiyor. 1997'de iktidarı devralan Sosyalist Parti, önceki yönetimin sol çevrelerce önemli protesto eylemlerine konu olmuş, üstelik kendisinin de seçim öncesinde yürürlükten kaldırma sözü verdiği, Fransa'da doğmuş olan herkese yurttaşlık hakkı tanınması ("jus soli") ilkesini bir dizi koşula bağlayan 1993 - Pasqua ve Debré yasalarını, ana hatlarını aynen koruyarak uygulamaya koyuyor. 1998'de Jospin'in başbakanlığı sırasında içişleri bakanı Chevenement tarafından yasada yapılan "düzeltme," daha da kısıtlayıcı bazı hükümler getiriyor; ülkeden ihraç amacıyla tutuklanan göçmenin hapis süresinin uzatılması gibi.[16] Sol yönetimin otonom göçmen hareketleriyle ilişkisi ise ayrıca sorunlu. 1996'da Senegalli eylemci Madjiguéne Cissé önderliğinde "evraksızlar", yani yasa dışı göçmenlerin (sans-papiers), St. Bernard kilisesinin işgaliyle başlattığı ve nihayet 1998 açlık greviyle siyasal gündemde yankı uyandıran eylemlerine Jospin son derece otoriter bir

---

[13] a.g.e.

[14] a.g.e.

[15] Bizim gibi AB aday adayı ülkelerinse, muhafazakar hatta faşistlerin aynasında kendine çeki düzen veren Avrupa solunun aynasından kendimize çeki düzen vermeye çalıştığımızı düşününce...

[16] Étienne Balibar, *We the People of Europe*, çev. James Swenson. Princeton: Princeton UP, 2004.

yanıt veriyor. Konuşmalarında "kanun düzeni" deyimini tekrar ediyor ve "evraksızlar"ı kamu düzenini bozmakla suçluyor.[17]

Nihayet 2001'den bu yana, "terörle mücadele" kapsamında, özellikle Müslüman göçmenlere karşı devletin tavrı daha da sertleşiyor. Son dönemde, Kasım'daki ayaklanmalara ivme veren dönüm noktası niteliğindeki gelişmelere ayrıca döneceğiz. Ancak 1980'lerden beri gelen tarihsel gelişim, bugünkü patlamayı muhafazakar, neo-liberal sağın iktidarıyla açıklamanın yetersizliğini ortaya koyuyor. "Apolitik" ve "mecrasını bulamamış" olarak nitelediği göçmen hareketlerini "temsil" etme rolünü kendisine biçen kurumsal aktörlerin ne kadar güvenilir olduğunu da. Yine de Zizek'in "apolitik" yakıştırması, semptomatik olarak, önemli bir noktayı işaret ediyor: Yurttaş ve yabancı, (Fransız uyruğu) yurttaş ve (göçmen kökenli) yurttaş, ulusal cemaat ve yurttaşlık terimleri arasında kurulmuş olan, düzenli emek-esnek emek ayrımına destek teşkil eden ve giderek temel hakları haiz bedenler ile haklardan tamamen yoksun, gözden çıkarılabilir bedenler (pislikler, çapulcular, Müslümanlar ve diğerleri) arasındaki ayrımı meşrulaştıran sınır, hakikaten politik dediğimiz alanın da kıyılarını çiziyor. Balibar'ın "Biz, Avrupa Halkı" kitabında ortaya koyduğu gibi, bugün "politika"yı "polis"ten ayırabilmemizin koşulu, bütün bu kavramları sömürgecilik sonrası küresel metropolün koşulları ve çelişkileri ışığında tekrar düşünmek.[18] Sınırın tarifl ediği alanın içerisi giderek polis'in ve egemenin alanına dönüşüyor; sınır çizgisinin kendi ise politiğin asıl vücut bulduğu yer ve o eşiğin sakinleri, siyasetin etkin özneleri.

Politiğin Kıyısında

Egemenliği merkeze referansla tanımlayan yerleşik kanının aksine, Balibar, siyasal yurttaşlığın daima sınır bölgelerinde, dışlanma ve dahil edilme mücadele ve müzakereleriyle kurulduğunu iddia ediyor. Yurttaşlık sorununu "sınırda-yurttaşlık" ya da "yurttaşlığın sınırı" olarak ele alıyor.[19] Böyle bir bakışın, göçmenliği "haklar ihsan eden ya da haklardan mahrum eden devlet" referansından kopartışı kayda değer. Üstelik, yurttaşlığın tanımlandığı sınırın "artık alanı çevreleyen değil, alanın içinde

---

[17] a.g.e.
[18] a.g.e.
[19] a.g.e.

dağılmış olarak bulunduğu" tespiti, günümüz metropolünün yapısını iyi açıklıyor. Yurttaşlarla ötekiler arasındaki sınırı aşmak için, artık Akdeniz'i kat etmek gerekmiyor; "yerliler"i Parislilerden ayıran birkaç metro durağı. Varoşlardaki CRS devriyeleri ile sömürgecilik dönemi paramiliter güçleri (OAS) arasındaki farksa neredeyse kapanmış. Sarkozy ayaklanmanın ikinci haftasında olağanüstü hal ilan ettiğinde, neredeyse elli yıl önceden, sömürgecilik döneminden kalan bir uygulamayı güncellemekteydi: 1961'de, yani Cezayir'in bağımsızlık savaşı sürerken, eski Nazi işbirlikçisi Paris şehri polis amiri Maurice Papon tarafından Cezayir kökenlilere getirilen sokağa çıkma yasağını. Uygulamanın bugünkü tekrarı son derece tekinsiz çağrışımlar uyandırıyor; çünkü 1961'de yasağı protesto eden göstericileri polis çok şiddetli biçimde bastırmış; öldürülen yüzlerce Cezayirlinin cesedi Secine Nehri'ne atılmıştı.[20] Michael Haneke'nin varoş olaylarının dört ay sonrasına yetiştirdiği, sanatın "şimdi"ye ve "geçmiş"e tanıklığına müthiş bir örnek olan filmi "Saklı"da, Parisli akademisyenin içini kemiren çocukluk anısı tam da bu katliama denk düşmekte... Ve George Laurant'ın oğlunun yüzme derslerinin geçtiği havuz sahneleri, bu anıyı belleğinde taşıyan izleyici için daha da klastrofobik olmalı. Yüzey ve derinlik, nehrin derininde saklı devlet şiddeti, sessizliğe gömülen bedenler ve bellek...

Olağanüstü hal ilanı, aslında metropolde uzun zamandır sürmekte olan "apartheid" durumunu sadece daha görünür kılıyor. Balibar ve Gilroy, özelde Fransa ve Britanya, ama daha genel olarak Avrupa metropollerindeki mekansal yapı için "apartheid" benzetmesini kullandıklarında liberallerden büyük tepki aldılar. Ancak postkolonyal kentteki durumun sömürgeci yapıyı tekrar ürettiğini, bir yandan banliyönün kentten tamamen yalıtılmış yapısında, diğer yandan devletin sınır dışı edeceği göçmenleri "geçici (ve belirsiz) bir süre için" tuttuğu kamplarda çok somut olarak görüyoruz.[21] Gilroy bu durumu, emperyalizmin önceki

---

[20] Bkz. Assia Djebar, *Blanc de l'Algérie* (1995) (Cezayir Beyazı) ve Kristin Ross, *May 68 and its Afterlives* (*68 Mayısı ve Hayaletleri*).

[21] Üstelik, son on yılda kamp tipolojisinde çeşitlenme gözlüyoruz: sınır dışı kampları, mülteci kampları, ABD yönetiminin uluslararası hukuk dağarcığına yeni kazandırdığı terimle, "düşman çatışmacı"ların konduğu Guantanamo, Ebu Garip benzeri kamplar... Avrupa'daki kampların dağılım haritasını görmek için, http://www.migreurope.org sayfasına bakılabilir.

yüzyılda sömürge yerleşimlerinde denediği mekansal denetim ve tahakküm araçlarının, bugün postkolonyal göçü takiben metropole ithal edilmesi olarak değerlendiriyor.[22] Giderek batının metropolitan peyzajının sabit öğesi haline gelen bu "istisnai" mekanlar, aynı derecede istisnai, gayri-hukuki (para-legal) kategorilere dayanılarak, ulus-devletin alanından ihraç edilen "gayri-beşeri" (subhuman) bedenlerin yerleştirileceği yerler olarak ortaya çıkıyor. "[Bu mekanların], istisnai statülerini, temelleri sömürgecilik savaşları sırasında atılmış hangi ilk örneklere borçlu olduklarını sormakta fayda var."[23]

Benzer biçimde, Achille Mbembe de, *Necropolitics* makalesinde, "Pek çok açıdan, plantasyon sisteminin yapısı, istisnai durumun (olağanüstü halin) simgesel ve paradoksal örneğidir" diyor. "Kölelik durumu, üç katmanlı bir kayıptan doğar: "ev"in yitirilmesi, kendi bedenine dair hakları yitirme ve siyasi statünün kaybı. Bu üç katmanlı yitiriş, mutlak tahakküm, doğuştan yabancılaşma, ve toplumsal ölüm (insanlıktan tamamen dışlanma) ile eşdeğerdir."[24]

Sömürge yönetimine özgü mekansal-yönetsel araçların Avrupa demokrasisinin orta yerine taşınmış oluşu, gayri-hukuki pratiklerin yurttaşların mekanından uzakta, gözden ırakta cereyan ettiği Guantanamo gibi örneklerin aksine, küresel çelişkileri belirginleştirici bir etkiye sahip. Hem banliyönün ve kampın içindekiler hem de dışındakiler için. Gilroy bu çelişkinin, "kozmopolitan bilinci" gibi bir siyasal açılıma olanak tanıdığına inanıyor. Bunun için yine Britanya sömürgecilik tarihinden, 19. yy. ortasında Jamaika'daki bazı anti-demokratik uygulamaların yol açtığı isyanların metropolde, Londralı liberal elit çevrede uyandırdığı yankı ve desteği örnek veriyor. Kamp kentin yerini almaya başladığında, kentlilerin bazılarının bu duruma isyan etmesini beklemek fazla naif sayılmasa gerek. Ancak yine de yurttaş inisiyatifine bel bağlayan böyle bir beklenti, kanımızca, politik'ten etik'e doğru bir kayma anlamına geliyor. Ve o oranda da, politik ile para-politik arasında, fütursuzca, metropolün sınırla-

[22] Paul Gilroy, Postmodern Melancholia, NY: Columbia UP, 2004, 44-45. Mekansal tahakküm kavramsallaştırması için referansım Henri Lefebvre'in *Production of Space*'i

[23] Gilroy, 20.

[24] Achille Mbembe, *Necropolitics*, çev. L. Meintjes, Public Culture, 15 (1), 21.

rı dahilinde tekrar çizilen bu sınırın taşıdığı paradoks ve potansiyelleri çok çabuk kapatıyor. Yurttaşların "kendi topraklarında" süregiden eşitsiz ve uluslararası sözleşmelere aykırı uygulamalara karşı gösterdiği duyarlılık üzerine Mitropoulos'un Avustralya örneği ilginç sonuçlar taşıyor. Avustralya'daki Woomera göçmen kampına karşı 2002'de düzenlenen kampanya ve eylemlere, başlangıçta Avustralya vatandaşı liberaller de katılıyor. Hatta bir kısım medya da konuya eğiliyor. Ama son kertede, politik itkiden yoksun olan liberal grubun retoriği, "kampın insanlık dışı şartlarının iyileştirilmesi" gibi, etik düzleminde kurulan bir iyi kamp-kötü kamp ikiliğinin ötesine geçemiyor.[25] Göçmen direnişinin siyasal paradigmaları arasında, Mitropoulos'un dahil olduğu otonom mücadele yaklaşımı, sömürgecilik sonrasının paradokslarını "entegrasyon" ve "yurttaşlık haklarına erişim" yoluyla aşmayı değil, bizzat politiğin ve hukukun içi ile dışını ayıran bu sınır-mekanlarda, bu mekanların sakinlerince, devlet dışı, yerleşik olmayan siyaset deneylerini savunuyor.

2002'de, 500 kişilik eylemci grubunun Woomera'dan 50 mahkumun kaçmasına yardım ettiği hareket, yine 2002'de İtalya-Torino'daki göçmen kampının kapatılması için yapılan ve sonuç getiren eylem bu siyasetin pratik örnekleri. Torino eylemleri üzerine eylemcilerden Sandro Mezzadra şu yorumu yapıyor:

> "30 Kasım'daki Torino protestosu, Avrupa'daki kamp sistemine karşı şimdiye kadar gerçekleşen belki en büyük eylemdi. 'Né qui, né altrove' (Ne burada, ne başka yerde) sloganını kullanırken öncelikle, belli bir yerdeki belli bir kampa karşı eyleme geçtiğimizi vurgulamak istedik... Ayrıca Torino'da, Fiat'taki krizden kaynaklı durumun özel hassasiyetini de vurgulamak istedik: güvenceden yoksun iş gücü, sendikaların süren eylemleri, GM'nin şirketin içini boşaltması vb. Bu türden kapitalist yeniden yapılanma (ve ona eşlik eden emeğin esnekleştirilmesi) artık her yerde; ama bunun etkileri, Torino gibi eski endüstri kentlerinde daha da sert oluyor. Bunu ortaya koymak ve böylelikle, bu türden emek pazarı düzenlemeleri ile kampların emeğin hareketliliğini sınırlayıp denetlemedeki rolü arasındaki bağlantıya işaret etmek istedik. Diğer bir deyişle, Corso Brunelleschi'deki kampın ortaya çıkışı ile Fiat'taki krizin, daha derin yapısal bir düzey-

---

[25] Angela Mitropoulos and Brett Neilson, *Exceptional Times, Non-governmental Spacings and Impolitical Movements*, Vacarme. http://vacarme.eu.org/article484.html. 08.04.2006'da erişildi.

de karşılıklı ilişki içinde olduğunu öne sürüyorduk. Ancak bu bağlantıyı görmek için, Torino'daki salt yerel koşullardan ötesini düşünebilmek, kapitalist yeniden yapılanmayla küresel düzeyde emek hareketliliği arasındaki etkileşimi anlamak gerekiyor."[26]

Torino örneği, egemen devletin politik-dışı alana hapsettiği göçmen, mülteci ve yabancıların, bu sınır-mekanı nasıl başka bir politik açılıma ya da politiğin başka bir açılımına dönüştürebileceklerinin ipuçlarını veriyor. Burada söz konusu olan, göçmenlerin kurumsal, örneğin sendikal, temsilini savunmak gibi bir yaklaşımdan çok daha ötede, farklı düzlemlerden doğan otonom (ve kurumsal) hareketlerin açıkça ifade edilmesine olanak veren bir açılım. Klasik sol açısından temsili bir yapıya dahil olmadığı için "apolitik" ve "hedefsiz" addedilen hareketler, buradan bakıldığında hem devletle pazarlığa oturmaktan çok daha radikal bir açılım yakalama hem de başka hareketlerle ittifaklar kurma potansiyeline sahip. Şimdi tekrar banliyö ayaklanmasına dönelim.

Marjinin Bekçileri Vardır![27]

27 Ekim 2005'te, polisin banliyöde spordan dönen üç genci önce uzaktan seslenerek durdurmak istemesi, sonra da takibe alması sonucunda gençlerden ikisinin saklandıkları elektrik trafosunda ölmesinin ardından başlayan, daha önce görülmemiş biçimde 100 kadar yerleşim bölgesine yayılan ayaklanmayı kaba hatlarıyla da olsa hepimiz izledik. Ancak TV kameralarının odaklandığı kundaklanan araba görüntülerinden daha çarpıcı bazı ayrıntıları çoğumuz kaçırdı: Olaylar tek bir merkezden komuta edilmiyordu; Fransız ulusal refleksinin kuruntularının aksine, farklı yerlerdeki eylemlerin ardında ne bir İslami örgüt ne de cihad fikri vardı. Bir başka çarpıcı detay, birkaç gün sonra, (Clichy-sous-bois yerleşiminde bir camiye polisin gaz bombası atmasına rağmen) gençlere şiddete son verme çağrısı yapan imamlara eylemcilerin rağbet etmeyişiydi. Bazılarınca "hedefsiz" görülen eylemler, her nasılsa kendi akış yönünü, hem de merkezsiz olarak belirliyordu. İnternetten izlendiğinde bile çıplak göze gözükmeyecek politik süreçler işlemekteydi.

---

[26] Brett Neilson and Sandro Mezzadra, *Né qui, né altrove -Migration, Detention, Desertion: A Dialogue*, borderlands (2): 1 (2003).

[27] Postkolonyal kuramcı Gayathri Spivak'ın *Critique of Postcolonial Reason* (*Postkolonyal Aklın Eleştirisi*) kitabında kullandığı ifade.

Olayları anlamak için benim gösterdiğim çabada kırılma noktası, umulmadık bir karşılaşmadan doğdu: ABD'nin çorak politik ikliminde bir vaha etkisine sahip Sol Forumu'nun bu yılki başlığı, "Tehlikeli Zamanlar: Küresel Direniş ve İmparatorluğun Gerileyişi" olarak belirlenmişti. Paneller sürerken, bir yandan da Fransa'dan yeni iş yasasına karşı başlayan eylemlerin ilk haberleri geliyordu. Ve forumun orta büyüklükteki oturumlarından birinde, Gil Anidjar ve George de Laforcade, son derece sıra dışı bir konum alış ve akademisyenliği çok aşan bir siyasi tutkuyla -bir yandan panelde niye yer aldığını anlamakta güçlük çektiğim profesörün "gençlik alt kültürleri ve ergen krizleri"yle bezeli analizini sabırla alaşağı ederek- varoşlardaki ayaklanmaların aylar öncesinde filizlenen ve ona koşut gelişim gösteren otonom hareketlerin varlığından bahsediyorlardı.[28] Hareketin üstünün "İslami tehlike" retoriğiyle örtülemeyeceğinden; Antiller, batı Afrika ve Mağrip kökenli göçmenler arasındaki ittifaklardan; Arap ve Yahudi azınlığın, Fransa'da tarih boyunca devlet eliyle nasıl birbirine karşı kışkırtıldığından... "Ki bakmayın ben de Yahudiyim" diyordu Anidjar, "Ah, ama tabii, (onlara göre) kendinden nefret eden bir Yahudi!!" Konuyla daha ayrıntılı ilgilenmek isteyenlere, internet üzerinden de işleyen, aralarında Bourdieu gibi bize aşina isimlerin olduğu aydınlar, göçmen dernekleri, işçi hareketleri, feminist Müslüman hareket, insan hakları derneği...'nden oluşan ağ biçimli direniş hareketinin web sitesini öneriyorlardı: "Les Indigenes de la Republic": Cumhuriyetin Yerlileri.[29]

Hareket ilk kez, 2005'in Ocak ayında, mucidi yine Sarkozy olan ve bir ay sonra mecliste oya sunulacak yasa taslağı karşısında ivmeleniyor: Fransa'nın denizaşırı sömürgelerindeki "pozitif

[28] 10-12 Mart 2006'da gerçeklesen Left Forum, Dangerous Times: Global Resistance and the Decline of the Empire içerisinde *Turmoil in the Imperial Zone: Youth Uprising and the 'Colonial Fracture' in France* paneli.

[29] 59 Mayısı: Kuzey Otonom Göçmen Hareketi, CMF (Fransa Müslümanları Kolektifi), Oumma.com, GRAAF (Afrika Araştırmaları Aktivistleri), FETAF (Fransa Afrikalı İşçiler Federasyonu), Fransız Müslüman Kadın Hakları, Les Mots sont Importants Kolektifi (lmsi.net), Blédardes Feminist Kolektifi, TouTesegaux.net, Irkçı Yasaya Karşı Daimi Şenlik (Strasbourg), DiverCité (Lyon), ATMF (Fransa Mağripli İsçiler Derneği), RUMOUR rap grubu. Harekete dahil olan aydın ve aktivistlerin tam listesi için TouTEsEgaux grubunun sayfasına bakılabilir.

katkıları"nın lise tarih müfredatına alınmasını öneren bir yasa bu. Ve yasa, Şubat 2005'te, sağ ve solun ortak oylarıyla kabul ediliyor. Bunun üzerine, Cumhuriyetin Yerlileri adıyla doğan inisiyatif, yasaya karşı bir çağrı yapıyor ve internet üzerinden de imzaya açıyor. Birkaç hafta içinde bireysel ya da dernekler adına 3000 imza toplanıyor; destek verenler arasında Komünist Parti ve LCR'den (Troçkist Parti) "azınlık" militan partililer de var. Yalnızca Yeşiller tüm parti olarak destek veriyorlar. Ayrıca Il de France, Lyon, Marseilles, Tours, Lille, Toulouse, Nantes gibi pek çok şehirde yerel ağlar oluşuyor. Örneğin, "Yerli Öğretmenler" inisiyatifi doğuyor. 8 Mayıs 2005'te, yani "pozitif sömürgecilik" yasasından yaklaşık iki ay sonra ve banliyö ayaklanmalarından altı ay kadar önce, hareket ilk eylemini düzenliyor. Hareketin önde gelen eylemci-kuramcılarından Sadri Khiari'nin sözleriyle:

> "Siyasi örgütlerin çoğunun, sendika ve medyanın düşmanca tavrına rağmen Paris'te [yaklaşık 8000] kişi, Cumhuriyet Meydanı'ndan St. Bernard Kilisesi'ne yürüdü; bu iki mekan, sembolik anlamları nedeniyle seçilmişti: başlangıç olarak, eşitsizlikler cumhuriyeti ve varış yeri olarak da, "evraksızlar" hareketinin o dönemde eşitlik mücadelesini verdikleri mekanlardan biri." [30]

Tarih olarak 8 Mayıs'ın seçilmesi de rastlantısal değil: Fransız devletinin Nazi işgalini yenilgiye uğratışının yıldönümü olarak kutladığı 1945 yılının 8 Mayıs'ı, imparatorluğun üstbelirlenmiş tarihinde, Cezayir'in Konstantin şehrinde yaşanan Sétif katliamıyla örtüşüyor. "Kimilerine şenlik, kimilerineyse yas."[31] Böylece hareket, temel amaçlarından biri olan, ezilenlerin kendi tarihinin Cumhuriyet'in kör noktalarında kaybolmasına direnme, bu tarihi hem hareketin içinde tartışma hem de kamusal alanda göz önüne serme işine ilk eylemiyle başlıyor. Eylemin bileşimi, herhangi bir katı kimliğin hegemonyasından uzak, postkolonyal bir ittifakı yansıtıyor. Büyük çoğunluğu Siyah Afrika, Mağrip, Antiller'den göçmenlerin oluşturduğu topluluk ve ATMF, CMF, FTCR, Ulusal "Evraksızlar" Koordinasyonu, Filistin ve Togo ile

---

[30] Sadri Khiari, *L'Indigène discordant*. http://toutesegaux.free.fr/article.php3?-id_article=198. 30/04/2006'da erişildi.

[31] a.g.e.

Dayanışma Komiteleri gibi çok geniş yelpazeden siyasi grupları kapsıyor. Yani Fransız cumhuriyetçi-laik ideolojisinin tehlike addettiği türden bir cemaatleşme (communitarianism), örneğin İslami bir hareket, değil söz konusu olan. Tam aksine, cemaatlerüstü soyut bir aidiyet olma iddiasında bizzat kendisi dışlayıcı bir kimliğe dönüşen cumhuriyetçiliğin güçlü bir eleştirisi. Yürüyüş sırasında taşınan pankartların üstündeki, çok farklı tarihsel dönem ve coğrafyalardan anti-emperyalist direnişçilerin portresi de bu ulus-ötesi ittifakı yansıtıyor: Toussaint L'ouverture, Patrice Lumumba, Mehdi Ben Barka, Krumah, Abou Jihad, Olympe de Gouge, Arafat, Abdelmalek Sayad, Louise Michel, Manouchian, Malcom X, Amilcar Cabral, Marwan Bargouthi, Abdelkrim ve diğer Cezayirli mücahitler, Hint şefler, Vietnamlı direnişçiler ve Meksikalı devrimciler. Ancak varoşlarda yaşayan göçmenler, bu ilk eyleme katılmıyorlar. Khiari'ye göre, "Kamusal alandan dışlanmış olanlar, bu alanı yeniden talep etmekte çekinceliler. Fakat küçük ölçekli de olsa önemli ve vaatkar olan bu eylem, binlerce eylemcisiyle, otonom yerli hareketinin öncülü; hareketi inşa etmek de bizlere düşüyor."[32]

Şubat ayında onaylanan yasanın ardından küreselleşme ve sömürgecilik arasındaki süreklilikler üzerine tartışmak, sömürgeci geçmişten miras kalan egemenlik araçları stoğunu bugün yeniden kullanıma açan uygulamalara karşı bir uyanıklık düzlemi yaratmak üzere böylece bir araya gelen "Yerliler" hareketi, varoşlardaki ayaklanmalar sırasında, olayları analiz etmek, eylem stratejisi geliştirmek için elverişli, hazırda duran bir iletişim platformu işlevi görüyor. Kurumsal solu ve akademiyi çok meşgul eden (ve çoğu kez Hegelci "mutsuz vicdan/bilinç"ten pek öteye geçemeyen) kuram-pratik ikiliğinin ikilik olmaktan çıktığı bir durum bu -ki grupta adlarına rastgeldigimiz Pierre Bourdieu, Abdelmalik Sayad gibi aydınların akademik üretimlerinde her zaman şiar edindikleri bir anlayış.

Geçen 8 Mayıs'ta sömürgeciliği, üstelik aradan henüz 50 yıl geçmemişken, üstelik sömürülen ülkelerden on binlerce göçmenin halihazırda ikamet ettiği bir ülkede, ısıtıp bir tepside hem onların torunlarına hem de kendi yurttaşlarına sunan yasayı ve o yasaya ses çıkarmayan kurumsal siyaseti protesto eden eylem,

[32] a.g.e.

27 Ekim sonrasında aynı zihniyeti temsil eden polis düzeni ve yönetim ve içişleri bakanı ve başbakan... vb.'ne karşı ayaklanan varoş gençliği tarafından yankılanıyordu. Üstelik, tarih derslerinde "sömürgeciliğin nimetleri"nin okutulacağı "liseliler" de, hemen birkaç ay sonra, bazılarının sandığı kadar apolitik olmadıklarını ispatlıyorlar; nostaljik solculara 68 Mayısını anımsatan, aslında son derece bugüne özgü koşullarda, bugüne özgü nitelikler taşıyan Cumhuriyet tarihine geçecek eylemleriyle (eğer elli yıl sonra unutturulmaya çalışılmazsa!) bir yasayı çöpe gönderiyorlardı. Liselilerle başlayıp daha geniş bir gruba yayılan eylemler henüz sona ermişken, 8 Mayıs'ta, ilk eylemin yıl dönümünde Yerliler Hareketi, bu kez varoş eylemcilerinin affını talep etmek üzere, yeniden sokağa çıkıyordu. Hareketin ön saflarındaki aktivistlerden Laurent Lévy, toplumsal bir soruna işaret eden öğrenci eylemleri sırasında tutuklanan ve gözaltına alınanlar için başlatılan af istemi pek çoklarında sempati ve destek uyandırırken, aynı derecede önemli bir toplumsal sorunu ortaya dökmüş olan varoş gençlerinin -ki yürürlükteki yasanın "çifte-ceza" hükmü uyarınca, "yurttaş olmadıkları için" hapis cezasının ardından ülke dışına gönderilecekler- neden benzeri bir affa layık görülmediğini soruyor:

> "2005'teki banliyö ayaklanmasının önemli bir olay olduğundan kimsenin şüphesi yok... Varoş sorununun toplumsal bir sorun olduğu genel kabul görüyor. Aslında, hükümetin kendisinin de olaylara dolaylı yoldan politik bir yanıt verdiği açık. 'Fırsat eşitliği' denen yasa, ki CPE de onun parçasıydı, bu dolaylı yanıtın somut örneği. Yani tartışılmakta olan, olayların politik olup olmadığı değil, olayların 'aktörlerinin' politik olup olmadığı. Sol ve sağ 'siyasi cemaati', 'siyasi' teriminin asaletini kendisine saklıyor. Varoşların toplumsal hareketini 'öznesiz bir nesne' gibi görüyor, hakkında konuşabileceğin ama özdeşleşemeyeceğin bir dışsal gerçeklik.[33]

Yerliler Hareketinin varoş olayları sonrasında daha da anlam kazanan girişimi, kurumsal solun yetersizliklerini çarpıcı biçimde ortaya sermekle kalmıyor. 2005 Ocak'ında yapılan ilk çağrının bir yıl ardından, ayaklanmalar karşısında takınılacak tavır konusu, hareketin kendi içinde de bölünmelere yol açıyor.

---

33 Laurent Lévy, *Les étudiants et la racaille*, (1er mai 2006). http://lmsi.net/article.php3?id_article=546.

"Yerliler Hareketi, çeşitliliğini -ve çelişkilerini- bir zenginlik olarak değerlendirebilecek mi, yoksa kendi sonsuz çelişkilerinin 'idaresi' içinde mi kaybolacak? Başlangıçtaki radikalliğini koruyabilecek mi, yoksa siyasi arenanın tekdüzeleştirici güçlerinin etkisine mi kapılacak?" Bu soruları yanıtlarken, Sadri Khiari "Bilemiyorum" diyor. "Neredeyse olanaksız ama bir o kadar da zaruri olan bu hareket gerçekleşmeli. Benim burada savunacağım görüş bu."[34] Başlangıçta yasaya karşı imza kampanyasına ve yürüyüşe ihtiyati olarak destek vermiş olan elit sol kesimler, hareketin "şiddet" içeriğini ve "İslam" vurgusunu benimseyemeyeceklerini belirterek ayrılıyorlar. Kurdukları ayrı web sitesinde, semptomatik biçimde grubun adından "hareket" sözcüğünü eksilterek "Cumhuriyetin Yerlileri" olarak devam ediyorlar.[35] Khiari, Nisan ayında çıkan *Ayaktakımının Siyaseti Üzerine* adlı kitabının girişini alıntıladığı yazısında, hareket içi parçalanmaya şöyle karşılık veriyor:

> "Bu çağrıyla, Yerliler kıstırıldıkları yerden çıktılar. Araba yakmadılar; uzlaşımcı ve himayeci ırkçılık karşıtlığını ateşe verdiler. Kendi hesaplarına konuştular -ki bağışlanmaz bir tutum. Sorumsuz maceraperestlik. Çığlık. Mantıksız bir ihlal... Orta yolcu cumhuriyetçi sol, sosyal liberal sol, solun solu hep bir ağızdan suçladı: 'Yerliler hizipçilik yapıyor'... Yerliler hizip yaratmıyor; yerliler parçalanmanın ta kendisi. Artık kendilerine ait olmayan bir tarih ve kendilerini istemeyen bir tarih arasında bölünmüş durumdalar... Yerlilerin 'neo-ırkçılığı'nı, 'anti-semitizm'ini, 'şiddet'ini tenzih etmeli... Toplumsal sorun, Yahudi karşıtlığı, seksizm, evrenselcilik hakkındaki muğlaklıkları endişe verici. Neden 'bize sormadınız'? Neden bizimle hareket etmediniz? Daha doğrusu neden bırakmadınız sizin adınıza konuşalım! Abartıyorsunuz!"

Albert Memmi'nin, James Baldwin'in olağanüstü kitabı *Gelecek Sefere Ateş*'e yazdığı önsözde dediği gibi, insan ne zaman karşısındakinin söz açtığı haksızlıkları kulak ardı etmek istese, ona "Abartıyorsun" der. Gelecek sefere ateş...

Hareket, ayrımcılık ve ırkçılığa esef etmekle yetinmiyor;

---

[34] *Pour une politique de la racaille.* http://lmsi.net/article.php3?id_article=5-21.

[35] http://www.indigenes.org.

ırkçılık cumhuriyetin içinde diyor. Sola S.O.S göndermiyor; solun çıkmazını sola gösteriyor. Ama solun daha önemli işleri var: Avrupa anayasasını onaylamak ya da karşı çıkmak, 2007 seçimlerini gözetmek. Yerlilerinse pek seçeneği yok. Onların politikaya girmesinin tek koşulu sürtüşme yaratmak. Konuştuklarında, ancak ifade edilemez olanı söyleyebilirler. O ya da bu tarafın siyasal hesaplarına meydan okumaktan çekinmiyorlar; taleplerini seçmenlerin çıkarlarına uyduracak kombinasyonlarla ilgilenmiyorlar. "Bu ekonomik durum bizim ekonomik durumumuz değil. Sizin gündeminiz bizimki olamaz. Bizim yapacak daha iyi işlerimiz var: Bir ayaktakımı siyaseti icat etmek!"

Yerliler Hareketinin kavramsal, kuramsal, tarihsel derinliğini, politik çeşitliliğini, ağ biçimli, açık, kapsayıcı, ulus-aşırı ittifaklara dayanan örgütlenme yapısını izlerken bir kez daha anlıyoruz. Ne varoş hareketi "hedefsiz" ne de marjinler başıboş. Marjinin bekçileri vardır!

Bir Sınıfsızlaşma Deneyimi Olarak Zapatistalar

İlk kez 1 Ocak 1994'te duydu dünya adlarını. Evet belki önceden varlardı, duymuştuk yüzyıl başında köylülerin toprak taleplerini dillendiren Emiliano Zapata'yı önceden, izlemiş ve etkilenmiştik Elia Kazan'ın "Viva Zapata!" filminden. Kar maskelerinin ardındaki yüzlerini belki sadece gönül gözüne gösteren Zapatistalar, 4000 yıllık "eskinin en eskisi" bir kültüre ve 500 yıllık bir direniş geleneğine dayıyorlardı sırtlarını ve ruhlarını. 94'ün ilk saatlerinde 3000 Yerli, Meksika'nın Guatemala sınırına yakın dağlık Chiapas bölgesinde silahlı bir ayaklanma başlattı ve beş kenti ele geçirdi. Bu tarih kesinlikle bir rastlantı değildi. ABD, Kanada ve Meksika arasında gümrük vergilerini düşürerek, Meksika'yı serbest ticaret bölgesi haline getirecek NAFTA (Kuzey Amerika Serbest Ticaret Anlaşması) yalnızca birkaç saat önce yürürlüğe girmişti.

Hemen ertesi gün Meksika devleti İsviçre yapımı uçaklar, ABD yapımı helikopterler ve on beş bin kişilik bir ordu ile bölgeye girdi. Sonrasında yaşanan işkence, infaz ve gözaltında kayıpların kesin sayısı ise bilinmemekte.

1.50'nin altındaki boy ortalamalarıyla bu kendileri küçük, ama yürekleri büyük, ekonomik açıdan dünyanın en yoksul (1800 kişiye tek bir doktorun düştüğü Chiapas'ta ölüm oranı tüm ülkeninkinin iki katıdır) ama kültürel açıdan belki de en zengin topluluklarından olan Maya yerlileri "Ya Basta- Artık Yeter!"

deyip yüzlerine kar maskelerini geçirerek kendilerini görünür kılalı 11 yıldan fazla oldu. Bu geçen süre boyunca Zapatistalar küresel devrimci bir hareketin oluşması için umudu ateşlemenin yanı sıra, yeni bir politikaya, kurama ve kuruculuğa dair sorunsal alanları düşünmemizi de sağladı.

İlk başta Maya yerlilerinin kimliği, kültürü ve tarihsel birikimine basarak yerli hakları için ortaya çıkan yalnızca yerel bir hareket gibi görünen Zapatistalar, aslında daha ilk günden küresel bir hareketin simgesi haline geldi: Yereldeki küresel sömürüye karşı yereldeki küresel kuruculuk. Yüzyıllardır baskı altında yok sayılan yerliler, kapitalist küreselleşmenin önemli ayaklarından biri olan NAFTA'nın uygulamaya başlayacağı gün ortaya çıkmışlar, ilk kez 1996 ve sonra onu takip eden yıllarda tüm dünyadan binlerce kişinin katılımı ile ormanda düzenledikleri kıtalar ve hatta her zamanki esprili deyimleriyle "galaksiler arası" buluşmalarda küresel kapitalizmi tartıştırmakla kalmayıp Seattle, Quebec, Cenova ve diğer birçok yerde yapılan küreselleşme karşıtı eylemliliklerde hep bir sembol ve ilham kaynağı olmuşlardır.

80'lerin başında bir grup aydının gerilla hareketi oluşturmak üzere Meksiko City'den dağlara yolculuğuyla başlayan yeni Zapatist hareketin tarihini, belki de en güzel kendi benzetmeleriyle "yürüdükçe önünde yeni patikalar açılan bir onur yürüyüşü" sözü tanımlar. Sonun asla baştan belirlenemediği doğrusal olmayan bir seyirdir bu. Neyin olmaması gerektiğine dair sezgileri dışında, hiçbir önceden hazırlanmış reçete ya da modele saplı kalmadan, ama tüm bir devrimci tarihi ve kültürü sırtlarında taşıyarak, sürekli hareketin önünü açabilecek yeni stratejiler geliştirdiler. Yalnızca tek bir sezgileri vardı: geçmişin hatalarından ders çıkarabilme erdemi.

Belki de tarihten çıkarttıkları derslerin en önemlisi, değiştirilmesi gerekenin iktidarın doğası, siyasetin kendisi olduğu dersiydi. Bu yüzden girdikleri patikalar değişse de çığlığının duyulduğu ilk günden beri, Zapatistaların parlamenter demokrasiye ve devlete olan mesafeleri asla değişmedi. Bir röportajında Marcos bunu en açık şu şekilde ifade etmişti: "Her konumun bu ülkenin siyasal yönünü etkilemede aynı fırsata sahip olabilmesi için farklı siyasal güçler arasında bir denge öneriyoruz...Bu, devrim, devrimci sınıfın kim olduğu devrimci örgütün ne olduğuna ilişkin kavrayışları kökünden değiştirecektir... Biz 'Bu Devleti,

bu devlet sistemini yıkalım' diyoruz."[1] Bu anlamda devlet iktidarını ele geçirmek istememeleri, Meksika'nın ve hatta tüm dünyanın bütünlüklü sorunlarından uzak yalnızca kendi bölgesiyle sınırlı bir yaklaşım olarak algılanamaz. Aksine Zapatista deneyimi, yankısı tüm dünyaya sıçrayabilme potansiyeline sahip, komünalizmin nüvelerini içinde barındıran bir öz-örgütlenme ve otonomi deneyimi, iktidar olmadan kendi gücünü olumlama deneyimi olarak okunduğunda gerçek anlamını bulacaktır. Zapatistalar, komünizme geçiş anlamında burjuva kültürünün ve medeniyetinin daha ilerici olduğu yönündeki bir tarihsel ilerleme yasasına boyun eğmeyip, dünyanın belki de en mülksüzlerinden olan Maya yerlilerinin kendi tarihinden getirdiği kültürle yoğrulmuş bir komünal demokrasi deneyimidir. Cleaver, hareketin oluşumunda yanlarında "yerel halkla iletişimde yetersiz kalan bir bavul dolusu kuramsal ve siyasal kavramı" götüren bu aydınların da yerli toplulukların kolektif karar alma geleneğiyle karşı karşıya geldiklerinde dönüştüğünü vurgular. Ve bu yüzden kapitalizmin çitlemesine ve bireyselleştirmesine karşı, kapitalizm ve modernizm öncesi komünal mülkiyet ve dayanışmadan, ortaklaşmacı bir yaşamdan beslenen Zapatistaların sözcükleri bireyi değil, kolektiviteyi konuşur; "dilleri ideolojinin değil, gerçekleşmemiş arzuların, acil gereksinimlerin ve adanmış kararlılığın dilidir."[2] Bu yüzden EZLN (Zapatista Ulusal Kurtuluş Ordusu) bütün kararlarında bazen zor da olsa her zaman yerli halkla birebir görüş alışverişi içindedir. Tüm bildiriler Devrimci Gizli Yerli Komitesi-Genel Komutanlık imzalı olsa da genel komutanlığın gerisinde bilinmeyen sayısı gizli komite ve bu komitelerin arkasında da temel stratejik konularda kolektif danışma ve tartışma için başvurulan yerel komüniteler vardır. Nasıl ki 1 Ocak ayaklanması EZLN askeri önderliğinin tek başına aldığı bir karar değildiyse, 94'te hükümetin hazırladığı anlaşma taslağı da kesinlikle yerli toplulukların ortak kararı sonucu reddedildi. Benzer şekilde 96'da hükümetle EZLN arasında imzalanan ve 57 farklı yerli halka kısmi otonomi tanıyan Yerli Hakları yasası da Meksika'da yerlilerin hakları için mücadele eden herkesin görüşü doğrultusunda belirlenmişti. Elbette hükümet imzala-

---

[1] Aktaran H. Cleaver, "Zapatistaların Sesleri", *Mayaların Dönüşü*, Anahtar Kitaplar, 1998, s. 93.

[2] a.g.e., s. 84.

nan bu anlaşmaya uymamış ve anlaşmaları yerine getirmediği gibi yeniden yerli halka saldırmıştı. Bunun üzerine Zapatistalar 2001'de hükümetle tüm görüşmeleri kesme ve artık tamamen kendi özyönetimlerini kurma kararı aldılar. Ve geçen bu dört yıl boyunca fiilen San Andres Anlaşmalarını tek taraflı olarak kendi öz güçleriyle uygulamaya koydular. Önce İsyankâr Zapatista Otonom Belediyelerinin güçlendirilmesi, ancak bu arada belediyeler arasında yaşanan eşitsiz gelişimin aşılması için 2003 Ağustos'undan itibaren de İyi Yönetim Komiteleri'nin kurularak, karar ve koordinasyon mercisi haline gelmesi bu deneyimin önemli uğraklarıdır. Meksika'nın diğer yerlerindeki benzer siyasal gelişmeler için de bir referans oluşturan bu otonom yönetimler, halkın yönetime katılımını, gündelik yaşamın örgütlenmesi ve kaynakların adil ve eşit dağıtımını (sağlık, eğitim, organik tarım, vs.) hedefliyordu. (Bu arada Meksika'da eğitim, sağlık ve konut açısından son on yılda yaşam düzeyinde tek ilerleme kaydeden yerlerin ise Zapatista komünleri olduğunu hükümetin kendi araştırmasından öğrenmemiz de ayrı bir de ironi konusu.)

Bu süreçte her ne kadar eylemleri kolektif ve demokratik karar alma mekanizmasına bağlı olsa da sonuçta hiyerarşik bir ordu yapısına sahip EZLN'nin, yani askeri önderliğin, yerli komünlerle ilişkisindeki değişimi ise en iyi sözcü Marcos 2005 Haziran tarihli *6. Deklarasyon*'da ifade ediyor:

> "EZLN'nin siyasal-askeri bileşeni demokratik değildi, çünkü o bir orduydu. Ve tepede ordunun, altta demokratik olanın olmasının iyi olmadığını gördük... Bunun tersi geçerli olmalıydı: demokratik-siyasal olan yukarıdan yönetmeli, askeri olan altta boyun eğmeliydi. Ya da belki aşağıda hiçbir şeyin olmaması, her şeyin aynı düzeyde olması, askeriyenin bulunmaması daha iyiydi; Zapatistalar artık kimsenin asker olmaması için asker olmuşlardı. Pekala, bu sorun konusunda şunu yaptık: siyasal-askeri olanı Zapatista komünitelerindeki örgütlenmenin özerk ve demokratik veçhelerinden ayırmaya başladık. Ve böylece, önceleri EZLN tarafından alınan karar ve yapılan eylemler yavaş yavaş köylerdeki demokratik biçimde seçilmiş otoritelere devredilmeye başladı."[3]

[3] Lakandon Ormanlarından Altıncı Deklarasyon, http://istanbul.indymedia.org/news/2005/07/38063.php

2005 yılı yaz ortasında verilen Kırmızı Alarm çağrısının ardından açıklanan Lakandon Ormanlarından 6. Deklarasyon aslında Zapatistaların seyirlerinde geldikleri yeni bir dönemece, yeni bir patikaya işaret eder. Bu deklarasyonla Zapatistalar tüm Meksika çapında anti-kapitalist eksende bir mücadele programı geliştirme yoluna girmek istediklerini açıkladılar. "..Örgütlerin özerkliği ve bağımsızlığına, mücadele yöntemlerine, örgütlenme tarzlarına, iç karar alma süreçlerine, meşru temsillerine karşılıklı saygı içersinde...Bu toprakları, bu gökyüzünü kendileri kadar sevenleri", tüm yerlileri, işçileri, köylüleri, öğretmenleri, öğrencileri, ev kadınlarını, esnafı, küçük işletme sahiplerini, emeklileri, engellileri, dindar erkek ve kadınları, bilim insanlarını, sanatçıları, aydınları, genç insanları, kadınları, yaşlıları, eşcinselleri ve lezbiyenleri, erkek ve kız çocukları, yani Meksika'nın tüm renklerini mücadelelerini birleştirmek üzere birlikte karar almaya çağırıyorlar. Bunun için ilk çıkış gün ve yerlerinde, yani 1 Ocak 2006'da Chiapas'ta başlayacak ve altı ay sürecek uzun bir yürüyüşle tüm ülkeyi dolaşacak ve Haziran ayında tüm görüşlerin alınıp değerlendirilmesi sonunda yeni programı oluşturacaklar. Ve bu sürede yine *6. Deklarasyon*'da dayanışma çağrısı yaptıkları Latin Amerika'nın, Avrupa'nın, Afrika'nın, yani tüm dünyanın devrimci anti-kapitalist güçleriyle de tamamen eşit ve üretken bir tartışma zemini olacak yeni bir buluşma örgütlemeye girişmiş durumdalar.



2005 yılındaki Kırmızı Alarmın ardından açıkladıkları Lakandon Ormanları'ndan 6. Deklarasyon sonrasında başlayan Öteki Kampanya'nın ilk evresinin sonlarına yaklaşırken, Zapatistalar yeniden Kırmızı Alarma geçti. Bu bölümde, Zapatistaları yakın dönemde Kırmızı Alarma sevk eden Atenco olayları ve sonrasında yaşananlar üzerinden, daha genel olarak Zapatista deneyiminin bugün küresel olarak sermayenin sınıflaştırmasına karşı sınıfsızlaşma mücadelesi ve politik kuruculuk açısından nasıl bir ışık tutabileceği üzerine düşüneceğiz.

Todos Somos Atenco (Hepimiz Atenco'yuz)

Meksika, 2006 yılına siyasi hareketlilikle girdi. Bir yanda, 1929'dan 2000 yılına kadar tek-partili bir iktidarı temsil eden

PRI (Kurumsal Devrim Partisi), 2000 seçimlerinde Vicente Fox başkanlığında iktidara gelen muhafazakâr PAN (Milli Hareket Partisi) ve 2000 ile 2005 yılları arasında Meksiko City'nin belediye başkanı popüler "solcu" Lopez Obrador'un temsil ettiği PRD (Demokratik Devrim Partisi) arasında 2 Temmuz'da sonlanacak "iktidar çekişmesi"; diğer yanda ise unutuşa karşı direnen yerlilerin, topraksız köylülerin, tüm yoksulların, vicdanı yüreklerinde hisseden öğrencilerin, ücretli köleliğe zorlanan işçilerin, ataerkilliğin baskısı altında ezilen kadınların, onurlarından başka ellerinde kalan tek şeyleri olan bedenlerini umudun peşinden ölüme atan göçmenlerin, sürekli bir dışlamaya maruz kalan tüm "anormallerin", eşcinsellerin..., yani tüm "ötekilerin" Öteki Kampanyası.

Tepeden ve sağa doğru olanların seçim kampanyasına karşı ve onunla eşzamanlı olarak, aşağıdan ve sola doğru olanların, diğer aşağıdan ve sola doğru olanları dinleme ve onlarla tanışması için "aşağıdan ve sola doğru" bir çağrı olan öteki kampanya, eyalet eyalet, şehir şehir, köy köy dolaşırken, geçtiği yerlerde yaşadıkları baskı da yavaş yavaş artıyordu.[4] Ve nihayet, 3-4 Mayıs'ta Atenco'da yaşananlar, bu baskının unutulmayacak adı oldu. Çiçek satıcıları ile hükümet arasında başlayan gerilim iki gencin ölümü, yüzlerce kişinin yaralanması, gözaltılar, işkence ve tecavüzlerle devam etti. Saldırıdan tam bir hafta önce, FPDT'nin (Toprakları Savunan Halk Cephesi) misafiri[5] olarak Öteki Kampanya'nın Atenco'dan geçmiş olması belki sadece bir rastlantı, belki de değildi; ama kesin olan şu ki, ne sorunun ne de Atenco'daki mücadele geleneğinin başlatıcısı olan Öteki Kampanya, olayların ardından mücadelenin ülke ve hatta dünya çapında yayılmasında biraz ileride daha ayrıntılı ele alacağımız gibi kilit bir rol üstlendi.

Atenco'da, devlet ve destekçisi olduğu sermaye ile yerel halk arasındaki gerilim, 2002 yılında devlet başkanı Vicente Fox'un ve büyük işadamı dostlarının uluslararası bir havaalanı inşa etmek

[4] Öteki Kampanya'nın başlangıcından beri geçen 5 aydan kısa sürede, toplam 400'ün üzerinde Öteki Kampanya destekçisi ve/veya örgütleyicisi değişik gerekçelerle tutuklandı.

[5] Genel olarak Öteki Kampanya'nın örgütlenişi bu şekilde oluyor. Gidilen her uğrakta, o bölgenin Öteki Kampanya'ya bağlılığını açıklamış yerel dinamikleri ev sahipliği yapıyor.

için komünal "ejido"[6] topraklarına el koymak istemesi üzerine başlamıştı. FPDT etrafında örgütlenen isyanın ardından, kasaba bir yıla yakın bir süre kendi otonom öz-yönetimi ile yönetilmişti. İktidar, "Toprağa Evet, Havaalanına Hayır" diyen 10.000 kişilik San Salvador Atenco kasabasından intikam almanın fırsatını kolluyor gibiydi, ta ki takvimler 2006 Mayısını gösterene dek. Dört yıl öncesinin hıncını çiçekçilerden almak istercesine, bu kez de ruhsatları olmadığı gerekçesiyle çiçek satıcılarını (tam da evlerine ekmek götürebilmek için belki de bütün yıl iple çektikleri anneler günü öncesi) yerinden etmek istemişlerdi. Aslında bunun arkasında yatan, çiçekçilerin olduğu pazarda kurulması düşünülen büyük ve modern bir alışveriş merkezi projesiydi. Kasabanın vicdanı ve örgütlü gücünün simgesi haline gelen "malacha"larıyla (pala) yürüyen kasabanın kadın ve erkekleri ile 3500 dolayındaki polis arasında iki gün süren çatışmaların ağır bilançosu ise: on dört yaşındaki silahsız Francisco Javier Santiago'nun hedef alınarak olay yerinde öldürülmesinin yanı sıra, 22 yaşındaki üniversite öğrencisi Alexis'in zulme karşı direnişe katılmak için gittiği Atenco'da biber gazı şarapnelinin kafatasına isabet etmesi sonrasında bir ay süren yaşam mücadelesini kaybetmesi ile iki gencecik ölü beden, en az 50 ağır yaralı, 200'ün üzerinde tutuklama, gözaltına alınan 47 kadından 40'ına planlı cinsel taciz, tecavüz ve toplamda 150'si belgelenmiş işkence ve insan hakları ihlâli...

Atenco'daki saldırıları ve 14 yaşındaki Francisco'nun ölüm haberini, sadece 11 km. uzaklıktaki Meksiko City'de Öteki Kampanya toplantıları sırasında alan Sıfırıncı Delege Marcos, bundan yıllar önce, 2 Ekim 1968'de diktatörlüğe karşı eylem yapan binden fazla öğrencinin ordu tarafından katledildiği Üç Kültür Meydanı'ndaki konuşması sırasında EZLN'nin Altıncı Komitesi

[6] Tarihsel kökü Azteklere kadar giden "ejido"lar, komünal topraklara ve bu toprakları ortaklaşa işleme geleneğine verilen addır. Yüzyıl başındaki devrimin bir mirası olarak 1917 anayasasıyla varlıkları ve hakları güvence altına alınan ejidolara ancak toprağı işleyen köylüler üye olurlar ve bir tür doğrudan demokrasi deneyimi diyebileceğimiz şekilde, ilkesel olarak kararlar her üyenin katıldığı uzun süren toplantılarla alınır. 1994'te Zapatista Ayaklanmasının zeminini de hazırlayacak en önemli olaylardan birisi, işte bu ejido topraklarını özel mülkiyet ve küresel kapitalizme açacak şekilde, NAFTA'ya hazırlık amacıyla yapılan 1992 yılındaki anayasa değişikliğiydi.

olarak Genel Kırmızı Alarm ilan etti. "Diğer herkesi bilmiyoruz; ama bugün biz, Zapatistalar, Atenco'yuz" diyerek, Atenco'nun yerel gücü olan FPDT'nin yönelimleri yönünde hareket edeceklerini, kendilerini çağırırlarsa oraya gitmeye hazır olduklarını bildirip, FPDT'nin talepleri olan gözaltına alınanların serbest bırakılması ve polis güçlerinin bölgeden geri çekilmesi gerçekleşene dek süresiz olarak Öteki Kampanya'nın durduğunu ve her kırmızı alarmda olduğu gibi "Caracol"lerin ve Otonom Zapatista İsyan Belediyelerinin kapatıldığını duyurdu.

Bundan sonra yaşananlarsa, tam da seçim öncesi gerçekleşen bu saldırıyı meşrulaştırma ve "düzeni ve asayişi" sağlamak adına korku toplumu yaratma hedefiyle sistematik bir dezenformasyon kampanyası yürüten medya ve hükümetin bütün planlarını altüst etti. Zapatistalar üzerinden genel bir terör bahanesiyle, seçim kampanyalarıyla koşut bir şekilde korku kampanyası yaratmak isteyen egemenler, kendi kazdıkları kuyuya düştüler. Bir tarafta hakim medya, bizlerin de maalesef bu topraklarda hiç de yabancı olmadığımız linç galeyanını harekete geçiren tarzda çeşitli montaj oyunları ve çarpıtmalarla olayları aktarırken, "öteki tarafta", tüm bu yalanları açığa çıkaran ayrı bir haber akışı sağlanıyordu. Nasıl ki Atenco sokaklarında biber gazlarına, ateşli silahlara karşı palalar vardıysa, şimdi de iktidarın sözcüsü medyaya karşı insanlığın gerçek gücünün, hakikatin vicdanının bilgi akışı vardı. Ve geçen her dakika gerçek adına, muktedirlerin aleyhine işliyordu. Eduardo Galeano'nun, "yalanlar üzerine kurulu, her gün ve her gece rüya veya kabus görürken bile nasıl yalan söyleneceğini öğreten bir sistemin bakış acısından en büyük günah" diye tanımladığı, çıplak hakikati söylemenin ve yaymanın yıkıcılığı iş başındaydı. Teknik açıdan ve maddi olarak kendisinden kat be kat üstün hakim medyanın yalanlarını su yüzüne çıkarıp rüzgarın yönünü değiştiren bu devasa güç, dayanağını toplumsal hareketliliğin coşkusu ve kuvvetinin yanı sıra, göz ardı edilemeyecek bir anlayış farkından alıyordu. Zapatista ayaklanmasının en büyük başarılarından birisi olagelen yaygın ve yatay bilgi akışını gerçekleştirecek bu alternatif iletişim kanalları, Öteki Kampanya sürecinde artarak gelişmiş ve genişlemişti. Öteki Kampanya'nın önemli bir vurgusu kimsenin kendi örgütünü, yapısını dağıtıp başka tek bir çatı altında birleşmeyeceğiydi. Yani herkes ne ise, kendini nasıl ifade ediyorsa ve ne yapıyorsa ona devam edecekti. Çünkü Zapatistalara göre, herkes farklı

olduğu için eşitti ve tekillikler, ortak mücadele içinde indirgenemez farklılıklarını koruyarak, ortak bir beden olarak hareket ediyordu. Atenco olayları sonrasında yaşananlar gösterdi ki, bu özelliği ile hem bilgi hem de mücadelenin akışı daha hızlı, daha yaygın ve daha başarılı olmuştu. Hakim medyanın izlemesine izin verilmeyen Öteki Kampanya'yı büyük bir özveriyle asla yalnız bırakmayan ve sürekli dünyayı bilgilendiren öteki medyanın polisin tüm engelleme çabalarına rağmen sağladığı bilgiler, kendi örgütlülüklerini koruyan öteki doktorlar, öteki avukatlar, kadın örgütleri ve insan hakları savunucularına hızla ulaştı. Diğer isyankârlara da ibret olsun diye susturulmak istenen bu isyan ruhlu kasabada yaşananların tüm gerçekliğiyle Meksika ve dünyaya anlatılması ve siyasi tutsakların salıverilmesi için herkes elinden ne geliyorsa yapıyordu: Bir taraftan Meksiko City'den 1000 kişi ile yola çıkan, Sıfırıncı Delege Marcos'un ve otobüslere el koyarak UNAM Üniversitesi'nden gelen öğrencilerin de içinde olduğu eylemciler 5000 kişi ile Atenco'ya ulaşırken, kadın sanatçılar dayanışma konseri düzenliyor, elde edilen gelir tutsakların masrafları için öteki avukatlara ulaştırılıyor, avukatlardan gelen yeni bilgiler alternatif iletişim ağlarına geri gidiyordu, çevirmenler hızla bu bilgileri çeşitli dillere çeviriyor ve dünyanın dört bir yanında "Todos Somos Atenco - Hepimiz Atenco'yuz" denilerek çok çeşitli protesto eylemleri gerçekleştiriliyordu. Sonuçta kimsenin kimseden bir direktif beklemediği, herkesin kendi otonom örgütlülüğünü koruyarak saygıyla diğerinin işine karışmadığı ve merkezi bir yapılanmada olamayacak kadar zengin bir şekilde herkesin olan bitenler hakkında yatay bilgi akışına sahip olduğu bu sürecin gücü, medyasıyla polisiyle devleti tükürdüğünü yalamak zorunda bıraktı.

Öteki Kampanya'nın Meksika'da politik, teorik, tarihsel ve/veya taktiksel ayrılıklardan dolayı asla aynı masaya oturmayacak birçok grubu (aşağıdan ve soldan olmak ve seçimlerde aday olmamak şartıyla) bir araya getirme başarısı, meyvelerini Atenco sürecinde "hepimiz birimiz, birimiz hepimiz için" şiarıyla verdi. Bu kolay olmamıştı, olmayacaktı da. Kimse Mao'nun, Stalin'in posterlerinin yanında Mahno'nun adını duymaya ya da kara bayrakları görmeye alışkın değildi. Ancak Öteki Kampanya, önce bir dinleme eylemiydi; yüzlerce saat herkesin herkesi ama saygıyla dinlemesi gerekecekti. Marcos'un deyimiyle, "Öteki Kampanya, bir şikayet kutusu gibi başlayıp sonradan bir deneyim

alışverişine ve bu deneyimler ışığında ilerledikçe de bir mücadele alanına dönüşmüştü." Atenco farklarla ve farklara rağmen birlikte mücadele etmenin kuruluşunun sıçrama tahtası, katalizörü oldu ve Öteki Kampanya bu zor sınavı başarıyla verdi. Rakamlarla konuşacak olursak, 24 ülkede 52 şehir merkezinde, Atenco olaylarını protesto etmek ve siyasi tutsakların salıverilmesi amacıyla en az 124 eylem gerçekleşirken, 28 Mayıs tarihinde Öteki Kampanyanın düzenlediği gösteriye 50.000'den fazla kişi katıldı. Yaşanan baskıyı, işkence ve tecavüzleri konuşan bu rakamlar bile, Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Konseyi'nin başkanlığına aday gösterilen Meksika'nın ve 70 yıllık tek parti yönetiminden sonra "artık demokrasiye geçildiğini" söyleyen başkan Fox'un maskesini düşürmeye yeter.

Yaklaşık beş yıldır basına röportaj vermeyi reddeden Marcos, Atenco'dan sonra "La Jornada" dergisiyle yaptığı röportajda şöyle diyordu: "Öteki Kampanya olmasaydı, Atenco'nun öyküsü bambaşka olacaktı. Yalnızca halihazırda bu kasabayla ilişkisi olan örgütler harekete geçecekti; ama şimdi bu ulusal ve uluslararası bir mesele haline geldi. Bu, onları bir hareketin içine oturtuyor; çünkü bizim nakaratımıza göre birimizin canını yakın, hepimizin canı yanar."

Zapatistalar ve Çokluk

12 yılı aşkın bir süredir devam eden mücadeleleri boyunca Zapatistalar, anarşistlerden marksistlere, ortodokslardan daha az ortodoks olanlara dek geniş yelpazede bir kesimin dikkatini çekti. Bu sürede, kimi çevrelerden sahiplenme ve dayanışma görürken, kimilerinin de eleştiri oklarını üzerinde topladı. Burada her birinin ele alınması mümkün olmayan bu çeşitli eleştirileri, dünya devrimci tarihinin bir deneyimi olarak Zapatistaları konuşturmak açısından nasıl bir okuma yapılabileceğine dair ışık tutması için (basitleştirme riskini de göze alarak) şu üç eksende ele alabiliriz: ulusalcılık, sınıf ve iktidar tartışması.

Özellikle kimi anarşist veya konsey komünisti Avrupalı çevreler Zapatistaları, gerek yerli geleneklerini öne çıkarttıkları, gerekse ulus, vatan, yurt gibi söylemleri kullandıkları ya da kimi Zapatista komünlerinde (Zapatista marşı kadar olmasa da) zaman zaman Meksika milli marşı söylendiği ya da Meksika bayrağına karşı bir nefret duyulmadığı için milliyetçilikle eleştirdiler. Eğer ki, açıkça temsiliyet ilişkilerini, devleti ve hatta partiyi reddeden

ve anti-kapitalist olduğunu deklare eden bu harekete yönelik bu tür milliyetçilik eleştirileri zorlama değil de gerçekten samimiyse, o zaman bunun temel bir algılayamama sorunundan kaynaklandığını söyleyebiliriz. Sömürgeci geçmişe sahip bir coğrafyada dünyaya gözlerini açmış bu eleştirileri getiren devrimciler, sömürge topraklarının yüzyıllara yayılmış sömürgecilik karşıtı direniş geleneklerinin mirasını tam olarak kavrayamayıp, Avrupa-merkezci bir teorisizme ve dogmatizme düşüyorlar. Oysa Marcos, "Ulustan bahsettiğimizde, tarihten bahsediyoruz; diğer gruplara mesafe koymaksızın, bizi belli bir insan grubuna kardeş kılan tarihsel referanslarla ortak bir mücadele tarihinden bahsediyoruz" derken anlayışlarını açıkça ortaya koyuyor. Zapatista mücadelesi, modernizm söyleminin kavramlarıyla asla anlaşılamaz. Mesela *Aufheben*[7], "Zapatistalarda, hem 'vatanın önemine' hem de 'sınırların olmadığı bir dünyaya' dair ifadelere rastlamak mümkün" derken, kafa karışıklığını gizleyemez. Evet, Zapatistaların "Onur, milliyeti olmayan o ulustur, aynı zamanda bir köprü olan o gökkuşağıdır, içinde hangi kanın dolaştığı önemli olmayan yürekteki o tınıdır; sınırlar, gümrükler ve savaşlarla alay eden o asi itaatsizliktir" sözü, hem epistemolojik hem de ontolojik bir kopuşa işaret eder ve bu anlaşılmadan, buradaki o nükteli politik kuruculuk da yakalanamaz. Burada, aşkın bir egemenlik olarak modern kapitalist iktidarın işleyişinin bir parçası olan ulus-devlet üzerinden tanımlanan bir milliyetçilik ile, mücadele ve direniş tarihine içkin, sınırların olmadığı bir dünyanın yerliliği anlamında bir ulus anlayışı, taban tabana zıt bir şekilde karşı karşıya durur. Ve onurlu ve özgür bir yaşam, "içine birçok dünyanın sığdığı" bu sınırsız dünya vatandaşlığı ekseninde kurulacaktır... kurulmaktadır.

Zapatistaların sınıfsallığına ve iktidar perspektifinin olmayışına dair eleştiriler de, yine modernizm paradigması ve felsefi anlamda doruk noktasına ulaştığı Hegelci olumsuzlama diyalektiğinin içinden geldiğinden, Zapatista mücadelesinin içkin ve zengin politikliğini göremezler. Tıpkı Chiapas yerlilerinin kültürüne basan Zapatista ayaklanmasını, modern kapitalizmin çeperinde ve son derece marjinal, "yarı-proleter köylü" ayaklanması ve

---

[7] Bkz. "Chiapas'ta bir Komün", *Aufheben*, no.9 (Sonbahar 2000); ayrıca bkz. Slyvie Denevue ve Charles Reeve, "Zapatistaların Maskeleri Neyi Gizliyor", *Ateş Hırsızı*, sayı 10 (Nisan-Mayıs 1999), çev. Cemal Atilla.

bu nedenle "geri", yani komünizmin kurucusu olamayacak bir hareket olarak gören *Aufheben* gibi birçokları, sınıfa sosyolojik olarak bakıp sınıf bileşimini teknik bileşime indirgerler. Ne dünya ekonomisinin küresel kuruluşu ne de bununla koşut olarak dünya çapında oluşan yeni sınıf bileşimi analizi burada sağlıklı olarak mevcuttur. Hâlâ merkez-çevre, ileri-geri, proleter-yarı proleter ve hatta ekonomik alan-politik alan gibi, modernizmin tam da kendi söylemini kurduğu ikiliklerle bakarak, belki asla topraklarına basmayacağımız o coğrafyada, yüzlerine dokunamayacağımız yoldaşlarımızın bedenlerini yatırdıkları harekete nasıl "senin daha zamanın gelmedi" diyebiliriz? Koca bir hareketi ilerlemecilik, determinizm ve yasacılıkla kirlenmiş formüllerimizle rafa kaldırma hakkını hangi iktidardan alırız?

Bugün artık sermayenin emeği gerçek boyunduruk altına aldığı imparatorluk döneminde, kapitalist sınıflaştırma ilişkisinin egemen olmadığı ne bir coğrafya ne de ilişki kalmıştır. Bu anlamda, kapitalizmin içi ya da dışından söz edemeyeceğimiz gibi, kapitalist tahakkümün merkezi ya da çevresinden de söz edemeyiz. Sermayenin mekânsal olarak tek bir yere indirgenemeyeceğini vurgulamak için kullanılan "sermayenin yok-yeri" kavramsallaştırması, işte buna, sermayenin her yere yayılmışlığına işaret eder. Bu argümanın doğrudan politik açılımı olan toplumsal antagonizmaya gelince, kapitalist değerlenme anlamında bütün toplumsal ilişkilerin fabrikaya dönüştüğü bu dönemde, ne emek-sermaye çatışması fabrika gibi bir mekâna indirgenebilir, ne de belli bir sınıf kesimine sınıf öncüsü olarak öncelik ya da merkezilik atfedilebilir. Bu bağlamda, sermayenin merkezsiz bir eğilim şeklinde işleyen sınıflaştırma ilişkisine direnen, bunu reddeden bütün öznellikler, sınıfsızlaşma eğilimi içindeki sınıfın politik bileşiminin bir parçasıdır. Çokluktur. Sınıfsal bir kavram olarak çokluk da sosyolojik bir kategori değil, mücadele içinde tanımlanan öznelliktir. Sermayeyi, onun iktidar ilişkisi olan devleti ve hem anlayış hem de örgütlenme olarak temsiliyeti ve hiyerarşiyi sorgulayan Zapatistalar, bugün dünya çapında yeni sınıf bileşiminin, çokluğun kuruluşunun müjdecisidir.

Zapatistalar söz konusu olduğunda büyük tartışma yaratan bir diğer konu olan iktidar meselesi de, yine yukarıda bahsettiklerimizle yakından ilgilidir. Zapatistaların "biz iktidarı istemiyoruz" söylemlerindeki kurucu yıkıcılığı kavrayabilmek için, modernizm söyleminin aşkın iktidar paradigması ile komüna-

list içkin güç yaklaşımı arasındaki ayrımdan bakmak anlamlı olacaktır. İstenilen dünya ile o dünyaya ulaşmak için yapılanlar arasında araç-amaç ikiliği, komuta edenler ve komuta edilenler arasında öncü-kitle ikiliği gibi modernist ayrımları reddederek dolayımsız bir komünalist politika anlayışının kuruluşunun çabasında olan Zapatistalar, aşkın bir temsiliyet olarak iktidarı, yani partiyi ve devleti reddederler. Ama bu, kesinlikle gücü reddettikleri anlamına gelmez. "Biz bu ülkenin zenginlerini kovalıyoruz... onlarla birlikte var olmak mümkün değil; çünkü onların varoluşu bizim yok oluşumuz demektir"[8] derken, iki farklı varoluş biçiminin, iki farklı gücün antagonizmasına gönderme yaparlar. Sınıfsızlaşma talebindeki çokluğun varoluşu, yani yaratıcı gücünü olumlaması, mücadele yöntemi, yaşam biçimi, toplumsal ilişkisi sermayeninkiyle asla aynı olamaz. Bu anlamda Zapatistalar, iktidarı ele geçirmekle gücü uygulamak arasında bir ayrım koyar ve şunları derler: "Zapatizm sadece bir direniş değildir; aynı zamanda başka bir dünyanın da olanaklı olduğu inancıyla temellenen farklı bir insani ilişki kurma seçeneğini ve olanağını temsil eder"[9]; "Demokrasi... iktidarın her zaman ve her yerde insanların kendileri tarafından uygulanmasıdır."

Bugüne dek, modernizmin toplumsal ve politik alan ayrımını devralan Sol, politikliğin mekânı ve politik devrimin adresi olarak devleti gördü. İster reformistler gibi seçim yoluyla, ister devrimci şekilde olsun devlet ele geçirilmeliydi. Oysa Zapatistalar şöyle der:

> "Partiyle örgüt arasında bir ayrım getiriyoruz. Çünkü bizim siyasi projemiz iktidarı ele geçirmek değil. Amacımız iktidarı silahla, 'putchiste' (darbeci) yollarla ya da seçim benzeri herhangi bir başka yolla ele geçirmek değil... Yapılması gereken şeyin, iktidar ilişkisini alaşağı etme olduğunu söylüyoruz; bunun birçok nedeninden biri, iktidar merkezinin artık ulus-devletler olmamasıdır."[10]

Bu yüzden de, seçimlerde sağ partilere karşı, Demokratik Devrim Partisi'nin sol adayı Lopez Obrador'u desteklemediği için Zapatistaları eleştirenlere, seçimlerden sonra "Yönetici

---

[8] "Marcos'la Röportaj", *Rebeldi'a dergisi*, 30 Mayıs 2006.
[9] Ignacio Ramonet, *Marcos: Onurlu İsyankâr*, İstanbul, Sel Yay., 2001.
[10] a.g.e, s. 51.

herhangi biri olabilir; ama Meksika A.Ş. aynı kalacaktır"[11] diye yanıt verirler. Bunu dayandırdıkları analizi ise, şu ifadelerinde okumak mümkündür:

> "Artık dünyanın kalan kısmı üzerinde tahakküm kuran bir emperyalist iktidar değil; yeni bir iktidar, uluslar-ötesi bir iktidar, kendini dayatan mali sermaye iktidarı söz konusudur."[12]

Zapatistaların deneyimi, bu iktidarı politik ve toplumsal düzlemde üreten ve yeniden üreten bir özne olarak devlet ya da dikey bir temsiliyete dayalı herhangi bir aşkın iktidarı reddederek, tüm sömürülenlerin, ezilenlerin, dıştalananların, yabancılaştırılanların, yoksulların, köylülerin, işçilerin, işsizlerin, öğrencilerin, kadınların, yani tüm "öteki"lerin, yani çokluğun, "mandar obedencio" ilkesiyle (yönetenlerin itaat ederek yönettiği), tamamen yatay ve doğrudan bir demokrasi anlayışıyla kendi öz-güçlerini olumlama mücadelesi anlamında, bir komünalist otonomi deneyimidir.

> "Otonomi, insanlara kendi düzenleyici, politik, ekonomik, sosyal ve kültürel sistemlerini kendi başlarına kurma olanağı verdi. Bizler otonomi istiyoruz, hepimiz her zaman değerli olabilelim ve yöneten, boyun eğerek yönetsin diye..."

Tüm dünyada ama özellikle de savaşın kana buladığı bu coğrafyada, Ortadoğu'da komünalist bir yerden devrimin devrimcileştirilmesi açısından Zapatistalar yoldaşımızdır."Eğer söz konusu olan yeni bir dünya yaratmaksa bu öyle ciddi bir iştir ki, bunu yaparken gülmek zorundayız" diyen Zapatistaların devrimci kahkahasını, "sınırların olmadığı özgür bir dünya düşümüzde sözünüz silahımızdır" diyerek paylaşıyoruz.

Ya Basta! Viva Zapatista!
Yaşasın Dünya Vatandaşlığı!

---

[11] "Marcos'la Röportaj", *La Jornada*, 13 Mayıs 2006.
[12] Ramonet, s. 21.

YAZILAR KAYNAKÇASI

1.Bölüm: Geleneğimiz

"Komünalizm", Otonom, sayı 13, Temmuz – Eylül 2006, s. 2-5

"Marx ve Değer Teorisi", *Otonom*, sayı 6, Şubat – Mayıs 2004, s. 16-23

"1848 Özeleştirisi Üzerine Düşünmek", *Otonom*, sayı 11, Ekim, Aralık 2005, s. 8-19

"1848 Özeleştirisi Üzerine Düşünmek (II)", *Otonom*, sayı 12, Mart – Mayıs 2006, s. 26-29

"Emeğin Üretimden Gelen Gücünden Yaratıcı Gücüne", *Otonom*, sayı 13, Temmuz – Eylül 2006, s. 6-7

"Ekim Devriminin Krizi: Sovyetler mi? Devlet mi?", *Otonom*, sayı 12, Mart – Mayıs 2006, s. 20-23

2.Bölüm: Emeğin Yoldaşlığı

"Komünizm ve Marx", *Otonom*, sayı 12, Mart – Mayıs 2006, s. 30-34

"Politik Felsefe ve Spinoza", *Otonom*, sayı 8, Ekim – Aralık 2004, s. 21-23

"Çokluk ve Otonomi", *Otonom*, sayı 13, Temmuz – Eylül 2006, s. 8-11

"Çokluğun Otonomisi", *Otonom*, sayı 9, Şubat – Mayıs 2005, s. 18-19

"Evcilleşme(me) Üzerine Bir Deneme", *Otonom*, sayı 13, Temmuz, Eylül 2006, s. 26-28

3.Bölüm: Ölüm Makineleri

"Emperyalizm Bir Devlet Teorisidir", *Otonom*, sayı 8, Ekim – Aralık 2004, s. 26-33

"İmparatorluk, Yeni Emperyalizm ve NATO", *Otonom*, sayı 7, Haziran – Ağustos 2004, s. 8-15

"İmparatorluk Çıplak", *Otonom*, sayı 4, Temmuz- Eylül 2003, s. 4-7

"İmparatorluk ve Üçüncü Dünya Savaşı", *Otonom*, sayı 3, Mart- Nisan 2003, s. 26-27

"Şenliğe Davet", *Otonom*, sayı 6, Şubat - Mayıs 2004, s. 2-3

"İmparatorluğun Hiyerarşisi", *Otonom*, sayı 8, Ekim - Aralık 2004, s. 2-3

"Emperyal Faşizm ve Komünist Siyaset", *Otonom*, sayı 10, Mayıs, Ağustos 2004, s. 2-4

4.Bölüm: Sermayenin İt Dalaşı: AB Süreci

"Kapitalizme Oy Yok", *Otonom*, sayı 1, Ekim 2002, s. 24-25

"Emek ve AB", *Otonom*, sayı 9, Şubat - Mayıs 2005, s. 2-6

"Akdeniz Sularına Yelken Açan AB: EURO-MED", *Otonom*, sayı 8, Ekim - Aralık 2004, s. 4-5

"Avrupa Birliği ve Emeğin Tahakkümü", *Otonom*, sayı 12, Mart, Mayıs 2006, s. 14-15

"Üç Ekim Komedisi", *Otonom*, sayı 11, Ekim - Aralık 2005, s. 2-4

"Toprakların Kardeşliği", *Otonom*, sayı 5, Ekim - Aralık 2003, s. 4-5

5.Bölüm:Aynı Göğün Altında

"Otonomist Marksizmin Soyağacı", *Otonom*, sayı 6, Şubat - Mayıs 2004, s. 24-26

"Otonomist Marksizm ya da Farklı Bir Tarih Okuması Denemesi", *Otonom*, sayı 6, Şubat - Mayıs 2004, s. 27-33

"Geçmişten Günümüze Otonomist Marksizmin Yol Haritası", *Otonom*, sayı 13, Temmuz - Eylül 2006, s. 34-47

"Cumhuriyetin Yerlileri", *Otonom*, sayı 13, Temmuz - Eylül 2006, s. 12-20

"Bir Sınıfsızlaşma Deneyimi Olarak Zapatistalar", *Otonom*, sayı 13, Temmuz - Eylül 2006, s. 48-51

İtalya'da Radikal Düşünce ve Kurucu Politika

M. Hardt, P. Virno, A. Negri, G. Agamben

Politika Dizisi, çev. Selen Göbelez, Sinem Özer
380 sayfa ISBN 975-6056-01-0

İtalya'da Radikal Düşünce ve Kurucu Politika, pek çoğu İtalya'da 1970'li yıllar boyunca yaşanan siyasal mücadelelerin doğrudan öznesi olan A. Negri, P. Virno, M. Revelli, M. Lazzarato gibi yazarların, geçmiş deneyimlerini günümüz devrimci pratiğine dönük yeni siyasal düşünme biçimlerinin kuramlaştırılmasında bir deney olarak ele aldıkları politik-felsefi denemelerden oluşuyor. Bu anlamda bu yazarların denemelerinde geçmiş ya da gelenek, bir tür nostalji duygusuyla karışmış geriye dönük bir bakış açısından ziyade, bugünün devrimci söylem ve pratiklerinde kendini gerçekleştirmesi daha da olanaklı hale gelen bir potansiyel olarak yeniden güncelleştiriliyor. Unutturulmuş olan devrim geçmişin değil, bugünün toplumsal koşullarına içkin bir olanak olarak hatırlatılıyor.

Yazarların kolektif olarak önerdikleri ve geliştirdikleri yeni siyasal düşünme biçiminin işaret ettiği potansiyel, İtalya 77 hareketinin bedeninde maddileşmiş olan, devletin ve ücretli emeğin reddi temelinde emeğin politik gücünün olumlanmasını içeren doğrudan komünist bir yönelimdir. Aynı dönemde diğer coğrafyalardaki mücadele dalgalarının yanında, İtalya 77 hareketini özgün kılan bu yönelim, bu denemelerde artık İtalyan düşüncesinin ve siyasetinin bir farklılığı olarak görünmez. Aksine, bu yönelimi mümkün kılan koşulların emek süreçlerinin geçirmekte olduğu bütünlüklü değişimin etkisiyle nasıl daha yaygın ve geçerli hale geldiğine vurgu yapılır. Yeni bir küresel bağlam içindeki iktidar ve temsiliyet mekanizmalarının dışında ve karşısında, emeğin kendi toplumsallığını yaratabilmesinin, kendi gücünü olumlayabilmesinin politik koşullarının araştırılmasına girişilir. Söz konusu olan eskisinden çok daha genel ve güçlü bir potansiyeldir. Bu potansiyelin açık ve sürekli deneyimlenme alanı olarak devrim, süregiden bir proje olarak önümüzde durmaktadır.



Varlık kudretiyle tanımlanır. Varlık kudretiyle güçtür. Kudretten kastımız aşkın iktidar değil, içkin güçtür. Spinozist söylemle, devrimcilik devrimin kudreti ve gücüdür. Devrimciliğini yitirmiş bir devrimin kudreti ve gücü yoktur. Emeğin devrimciliğindeki kudret, sınıf olmak değil, sınıflaştırmaya karşı sınıfsızlaşma politikliği ve her türlü sınıf üretme ilişkisinin yıkımıdır. İktidar olmanın, iktidarında ordu, polis ve devlet olmanın emeğin politikliğinde yeri yoktur. Önemli olan, sermayeyi üreten ücretli emek ilişkisini yıkmaktır. Sermayenin kişilikleşmiş biçimi kapitalistleri ortadan kaldırmak, sermayeyi ortadan kaldırmak anlamına gelmez. Devletin özel mülkiyeti altında emek, ücretli emek olarak sınıflaştırılmaya devam ettikçe kapitalizm içindeyiz. Evet, kişisel özel mülkiyeti kaldırdık, fakat devlet üzerinden kamusal özel mülkiyetle sınıf üretme ilişkilerini devam ettirdik. Devrim hayalleri ile gerçekleşir. Devrimcilik devrimin hayalleridir. Karşıtımıza karşı savaşırken karşıtımıza dönüşerek hayallerimize yabancılaştık. Hayallerimizi kirlettik. Devrimin kudreti devrimciliktir. Hayallerimiz devam ediyor. Devrim kavramı yeniden devrimciliğine, hayallerine geri dönmelidir. Devrim kavramı devrimcileştirilmelidir.



ISBN 975-6056-10-X





www.otonomyayincilik.com
iletisim@otonomyayincilik.com